

2 0 2 5
INFORMES TERRITORIALS

INFORME SOBRE **EXCLUSIÓ I** **DESENVOLUPAMENT** **SOCIAL A** **CATALUNYA**

RESULTATS DE L'ENQUESTA
SOBRE INTEGRACIÓ I
NECESSITATS SOCIALS 2024

FUNDACIÓN FOESSA

FOMENTO DE ESTUDIOS SOCIALES
Y DE SOCIOLOGÍA APLICADA

Informe sobre exclusió i desenvolupament social a Catalunya

Resultats de l'Enquesta sobre Integració i Necessitats Socials 2024

FUNDACIÓN FOESSA

FOMENTO DE ESTUDIOS SOCIALES
Y DE SOCIOLOGÍA APLICADA

— Index —

Coordinació

Raúl Flores Martos
Miriam Feu
Hugo Valenzuela-García

Thomas Ubrich

Secretaria tècnica de la Fundació FOESSA
Responsable de l'Observatori de la realitat social de Càritas Catalunya
Catedràtic. Departament d'Antropologia Social i Cultural. Universitat Autònoma de Barcelona. GRAFO
Membre del Comitè tècnic de la Fundació FOESSA

Anàlisi i redacció

Francesc Arnaez
Sara Ayllón

Mireia Bolibar Planas

Vicent Borràs Català

Guillem Fernández Evangelista

Miriam Feu
Raúl Flores Martos
Lluís Franco Sala

Pedro Fuentes Rey
Idoia Garcia Goikoetxea
Caye Gómez Pérez
Imanol Ilárraz Rodríguez
Padraic Kenna

Núria Lambea

Alba Lanau

Joffre López Oller

Miranda J. Lubbers

Josep Maymí
José Luis Molina

Sara Moreno

Guillermo Oteros
Sara Peña Valderrama
Marina Pous
Neus Puigsubirà Vilarrubla
Daniel Rodríguez de Blas
Cristóbal Ruiz Román

Observatori de la realitat social de Càritas Catalunya
Professora agregada en el Departament d'Economia de la Universitat de Girona
Professora agregada del Departament de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona. Investigadora del Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball - Institut d'Estudis del Treball (QUID) i de l'Institut d'Estudis del Treball (IET)
Professor del Departament de Sociologia, Universitat Autònoma de Barcelona. Investigador del Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball - Institut d'Estudis del Treball (QUID)
Responsable d'incidència, investigació i avaluació. ARRELS Fundació
Observatori de la realitat social de Càritas Catalunya
Secretaria tècnica de la Fundació FOESSA
Professor titular d'Universitat d'Economia Aplicada, Universitat de Barcelona
Col·laborador de la Fundació FOESSA
SIIS Centro de Documentación y Estudios
Observatori de la realitat social de Càritas Catalunya
SIIS Centro de Documentación y Estudios
Professor. College of Business. Public Policy and Law. School of Law. University of Galway
Doctora en Dret per la Universitat Rovira i Virgili. Assessora jurídica i tècnica en habitatge a SMHAUSA
Professora i investigadora Ramón y Cajal, Departament de Ciències Polítiques i Socials, Universitat Pompeu Fabra
Sociòleg. Tècnic de l'Observatori Català de la Joventut i estudiant del Programa de Doctorat en Sociologia de les Polítiques Públiques i Socials de la Universitat de Saragossa
Catedràtica. Departament d'Antropologia Social i Cultural. Universitat Autònoma de Barcelona. GRAFO/COALESCE Lab
Observatori de la realitat social de Càritas Catalunya
Catedràtic del Departament d'Antropologia Social i Cultural. Universitat Autònoma de Barcelona. GRAFO
Professora del Departament de Sociologia. Universitat Autònoma de Barcelona. Investigadora del Centre d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball - Institut d'Estudis del Treball (QUID)
Observatori de la realitat social de Càritas Catalunya
SIIS Centro de Documentación y Estudios
Observatori de la realitat social de Càritas Catalunya
Observatori de la realitat social de Càritas Catalunya
Membre del Comitè tècnic de la Fundació FOESSA
Professor titular. Departament de Teoria i Història de l'Educació, Pedagogia Social i Mètodes de Recerca i Diagnòstic en Educació. Grup

Madalen Saizarbitoria Suinaga	de Recerca Educació i Canvi Social. Universitat de Màlaga
Marina Sánchez-Sierra Ramos	SIIS Centro de Documentación y Estudios
Raquel Sanz Álvarez	Membre del Comitè tècnic de la Fundació FOESSA
Thomas Ubrich	SIIS Centro de Documentación y Estudios
Hugo Valenzuela-García	Membre del Comitè tècnic de la Fundació FOESSA
	Catedràtic. Departament d'Antropologia Social i Cultural. Universitat Autònoma de Barcelona. GRAFO
Joseba Zalakain Hernández	SIIS Centro de Documentación y Estudios

Disseny mostral

Manuel Trujillo Carmona Institut d'Estudis Socials Avançats

Treball de camp

Verian

Referencia bibliogràfica

FLORES MARTOS, R. et al. (coords.) (2025). *Informe sobre exclusión y desarrollo social en Cataluña: Resultados de la Encuesta sobre Integración y Necesidades Sociales*. (Informes Territoriales). Madrid: Cáritas Española; Fundación FOESSA. 331 p.

Madrid, 2025

Madrid, 2025

© FUNDACIÓ FOESSA

Embajadores, 162
28045 Madrid
informacion@foessa.org
www.foessa.es

© Cáritas Española Editores

Embajadores, 162
28045 Madrid
Teléf.: 91 444 10 00
publicaciones@caritas.es
www.caritas.es

ISBN: 978-84-8440-937-3

Dipòsit legal: M-21259-2025

Preimpressió i impressió:

Gráficas Arias Montano. S. A.

www.ariasmontano.com

Imprès a Espanya/Printed in Spain

Índex

Pròleg: Renovant la mirada sobre la dinàmica de l'exclusió social	9
Introducció	19
Resum executiu	27
Bloc 1. La integració social i les característiques de les persones afectades pels processos d'exclusió social a Catalunya	45
Capítol 1. La integració i l'exclusió social a Catalunya	47
1.1. Augmenta la integració plena i es redueix l'exclusió social des del 2021, però no es recuperen els nivells del 2018	48
1.1.1. 880 mil persones menys en situació d'exclusió social des del 2021....	52
1.1.2. Tres de cada deu persones en situació d'exclusió social a Catalunya no es troben en risc de pobresa	55
1.2. Els eixos i dimensions de l'exclusió social a Catalunya	57
1.2.1. Creix el percentatge de persones afectades per problemes d'exclusió a l'eix polític i de ciutadania, que afecta un 46,2 % de la població catalana	58
1.2.2. Es redueix el percentatge de persones que no tenen problemes en cap dimensió i també el de les persones amb problemes en quatre o més dimensions de la vida quotidiana	63
1.2.3. Augmenta fortament la incidència de l'exclusió social a la dimensió de la participació política i, en grau més baix, a les dimensions de l'habitatge i l'ocupació	67
1.2.4. Els obstacles a la participació política derivats de la condició estrangera, les despeses excessives d'habitatge i l'amuntegament greu són els problemes més freqüents entre la població catalana.....	71

Capítol 2. L'impacte desigual de l'exclusió social a Catalunya	81
2.1. Introducció	81
2.2. Els grups més afectats per l'exclusió social: llars pobres o sense ingressos i llars encapçalades per algú que busca feina	84
2.3. L'exclusió creix entre les llars sense ingressos i entre les que combinen ingressos laborals i assistencials, així com entre les llars amb dos o més menors i entre el conjunt de la població menor d'edat	88
2.4. Els col·lectius més nombrosos dins de l'exclusió social: persones que resideixen en llars encapçalades per homes i per persones d'origen estranger	92
2.5. Dinàmiques d'exclusió i inclusió social des d'una mirada qualitativa	99
2.5.1. Introducció	99
2.5.2. Els factors i les fites marquen els processos d'autonomia i dependència	100
2.5.3. El cas d'en Pablo i el seu procés cap a la dependència	103
2.5.4. El cas de l'Elizabeth i el seu procés cap a l'autonomia	105
Bloc 2. Elements de risc a la societat catalana: cap a un model d'integració precària	109
Capítol 3. Un accés cada cop més difícil a l'habitatge i la continuïtat de les situacions d'exclusió residencial	111
3.1. Introducció	111
3.2. L'habitatge com a dret humà	112
3.2.1. L'ONU i el dret a l'habitatge	113
3.2.2. Carta Social Europea	115
3.2.3. Unió Europea	118
3.2.4. Sol·licitants d'asil	120
3.2.5. Constitució espanyola	120
3.2.6. Normativa a Catalunya	124
3.3. La conceptualització del sensellarisme i l'exclusió residencial a Catalunya	129
3.4. Augmenta el sensellarisme mentre escassegen els recursos d'atenció a Catalunya	134
3.5. Creixen les dificultats per accedir a l'habitatge	144
3.6. Les situacions d'exclusió en la dimensió de l'habitatge afecten una de cada quatre persones	147
3.7. Les llars formades per una parella jove amb uns quants fills i filles, i aquelles encapçalades per persones estrangeres entre les més nombroses dins l'exclusió de l'habitatge	152
3.8. Les situacions d'habitatge insegur o habitatge inadequat afecten dues de cada deu persones a Catalunya	153
3.9. L'habitatge social i la seva gestió com a alternativa	158
3.9.1. Les dificultats en el consens del concepte d'habitatge social	158
3.9.2. Les competències multinivell en habitatge afegeixen complexitat	166

3.9.3. L'evolució històrica de les polítiques d'habitatge explica la difícil situació actual	169
3.9.4. Caminant cap a la solució: polítiques que afavoreixen l'accés i el manteniment d'un habitatge adequat	173
3.9.5. Centrar-se en l'augment del parc d'habitatge social implica parlar de la gestió	177
3.9.6. Exemples europeus per augmentar el parc d'habitatge social i assequible	184
Capítol 4. Un mercat laboral que es recupera, però manté algunes ombres	187
4.1. Introducció	187
4.2. L'ocupació es recupera, però el creixement salarial és insuficient	188
4.3. Les dificultats de la població en situació d'exclusió en l'àmbit de l'ocupació ..	197
4.4. La precarietat és objectiva i subjectiva	202
4.4.1. La precarietat objectiva reproduceix les desigualtats socials	203
4.4.2. La paradoxa de la precarietat subjectiva	206
4.4.3. Les tres cares de la precarietat: amenaça, normalització i vulnerabilitat	207
Capítol 5. Disminueix la pobresa i augmenta l'accés a l'Ingrés Mínim Vital	213
5.1. Introducció	213
5.2. Es redueix la pobresa i la desigualtat, però persisteixen les situacions de carència material i social severa	214
5.3. Augmenta l'accés a l'IMV, encara que la cobertura se situa en nivells inferiors als del conjunt de l'Estat	218
5.4. Persisteixen dificultats importants en l'accés a l'IMV per part de les llars més vulnerables	225
Capítol 6. Augmenten els problemes d'aïllament social i es debiliten les relacions socials	229
6.1. Introducció	229
6.2. El capital social com a mesura de vulnerabilitat i exclusió	230
6.3. Diferents dinàmiques de capital social i vulnerabilitat a Catalunya	235
6.4. La mirada qualitativa del capital social i els eixos d'exclusió	239
6.4.1. El capital social continua sent un element crucial de resiliència ...	241
6.5. Les xarxes es deterioren i la societat s'individualitza	243
6.6. Creixen els problemes associats a la convivència social, sobretot entre la població en situació d'exclusió	245
6.7. Els problemes d'exclusió en la dimensió de l'aïllament social afecten llars integrades per una persona i de la mateixa manera homes i dones	250
6.8. Al voltant d'una de cada quatre llars en exclusió considera que les relacions més properes no s'han acabat de recuperar després de la pandèmia.....	252
6.9. Gairebé la meitat de les llars en situació d'exclusió social percep que algun membre ha estat discriminat	256

Capítol 7. Augmenta la bretxa digital entre la població en situació d'exclusió social	261
7.1. Introducció	261
7.2. Augmenta a Catalunya la proporció de llars amb bretxa digital	262
7.3. El 13,4 % de les llars en exclusió ha perdut oportunitats a causa de la bretxa digital	265
7.4. La bretxa digital afecta llars de persones grans que viuen soles i tenen un nivell educatiu baix	267
Capítol 8. La pobresa s'hereta	271
8.1. Introducció	271
8.2. La manca d'igualtat d'oportunitats i la transmissió intergeneracional de la pobresa es retroalimenten	273
8.3. El nivell educatiu, l'habitatge i l'origen dels progenitors com a mecanismes de transmissió intergeneracional de la pobresa	274
8.4. Les dificultats econòmiques durant la infància influeixen en les condicions de vida a l'edat adulta	276
8.4.1. La transmissió intergeneracional de la pobresa a Catalunya es redueix, i se situa en valors de la mitjana europea	278
8.4.2. La privació material i l'exclusió social es dupliquen entre les que van créixer a llars amb dificultats econòmiques	281
8.4.3. La situació econòmica en origen influeix en l'èxit educatiu i ocupacional, així com en la seguretat a l'habitatge	284
8.5. Una herència a través de tres generacions	288
8.5.1. La meitat dels nens i de les nenes els avis dels quals tenien dificultats econòmiques són pobres avui dia	289
8.6. Referències bibliogràfiques	293
Metodologia	297
Glossari	325

Pròleg

Renovant la mirada sobre la dinàmica de l'exclusió social

La darrera etapa dels informes FOESSA, de l'any 2000 en endavant, se centra a informar del desenvolupament social al nostre país com a marc a partir del qual posar la mirada en aquesta part de la societat que no gaudeix dels avantatges de participar-hi plenament integrada, i que la sociologia ha anomenat «exclusió social».

En aquesta IX edició, volem fer un pas significatiu en el camí de redefinició d'aquest concepte, que continua sent tremendament útil, però que el transcurs dels anys i de les anàlisis ens revela algunes mancances o insuficiències, especialment pel que fa al seu caràcter dinàmic.

Com que es tracta d'un procés en marxa, que encara no ha tingut traducció a l'enquesta, i aquesta és la base fonamental sobre la qual es desenvolupa aquest informe territorial, ens semblava oportú introduir la reflexió, si més no a manera de pròleg, per no deixar-lo completament al marge de l'informe.

De descriure a explicar

La història dels informes de la Fundació FOESSA ha transcorregut de la mà de les ciències socials i de les aportacions de molts autors i autores, que han pensat i escrit tractant de desxifrar el fenomen social de la pobresa. Així, partint d'una comprensió simplificada que la situava només en la manca de recursos materials, n'arriba a una altra de molt més completa que la situa com un fenomen social complex.

En aquest camí s'han formulat diferents termes que pretenien recollir aquest canvi de percepció, entre els quals destaca el d'exclusió social. Però, com passa

amb tots els esforços per trobar una terminologia precisa, poden acabar caient en el parany del nominalisme i desviant-nos del que és important, que és comprendre els perquès del terme que es proposa, al marge del fet que sigui encertat o precís.

Per això, ens prenem la llicència de fer servir en aquest text de manera indistinta tant *pobresa* com *exclusió social*. Amb tots dos ens volem referir a aquest fenomen social complex, absolutament impossible de delimitar amb precisió amb un terme infal·libre. Aquest no és el problema.

Si volem passar de la descripció a l'explicació hem d'aclarir-ne les causes, descriure només parla de conseqüències. I per això és necessari situar-ho en el seu context i veure les relacions entre els actors, i d'aquests amb les estructures socials. Explicar és reportar la complexitat del tema.

Una realitat amb moltes cares

Una ullada ràpida a aquesta realitat ens descobreix de seguida que hi ha més pobreses que la pobresa material. Allò econòmic, la renda... gairebé mai apareix aïllat. Veiem com les persones en situació de pobresa no només mengen, vesteixen o gasten poc, malament o menys; sinó que, a més, tampoc no participen igual dels béns culturals, ni tenen el mateix nivell educatiu, els mateixos paràmetres de salut, s'associen menys, voten encara menys... I algunes d'aquestes altres pobreses no sempre i no només tenen la causa en l'escassetat d'ingressos, sinó que es relacionen amb el no-accés a l'exercici ple dels seus drets.

Així doncs, estem enfrontats a una realitat que és multidimensional, en què intervenen molts factors diferents que s'acumulen junts en les mateixes persones i que interactuen i es reforcen o s'anul·len els uns als altres, la qual cosa dota la situació de consistència i resistència al canvi.

La pobresa és, doncs, un tema complex. Solem entendre que el que és complex és sinònim de complicat, però *complex* ve del llatí *complexus*, que significa 'allò que està ben trenat, molt entrellaçat'.

Una realitat complexa entre allò individual i allò social

En estudiar la pobresa des d'una mirada temporal, longitudinal, se'ns mostra un grup humà que pot fluctuar en les persones que el componen, però que persisteix malgrat els cicles econòmics. És a dir, el fenomen de la pobresa apareix en temps de crisi i es manté en èpoques de bonança, afectant a un percentatge gens menyspreable del conjunt social. I, a més, existeix en societats de les anomenades *desenvolupades* i en les que no ho estan tant.

Les dona en el marc de societats i de models socials que prediquen uns valors i anuncien uns drets, i no només això, sinó que desenvolupen institucions i mecanismes socials perquè es facin efectius. Que, tanmateix, i de manera ineludible, tenen una història i arrossegueu contradiccions entre el que anuncien i el que realment han aconseguit.

La pobresa s'hereta, es transmet de generació en generació dins de les famílies i grups socials, i als territoris. Així, les persones en situació de pobresa constitueixen una mena de classe social, definible i definida. No es tracta, per tant, d'una realitat que només es refereix a individus.

D'altra banda, però, l'estudi de la pobresa revela que persones i famílies diferents, en circumstàncies semblants, reaccionen de maneres distintes, que donen lloc, de retruc, a punts d'arribada també diferents. Això ens mostra que aquestes maneres de fer tenen molt a veure amb els valors interioritzats, i amb el sentit vital, i estructuren i, de vegades determinen les capacitats individuals per afrontar la vida.

També entre els individus i les estructures socials s'ubiquen els grups, les comunitats, les famílies, etc., que tenen unes característiques diferencials entre la població en situació de pobresa i que, per tant, tenen un paper destacat en l'estudi de la realitat de la pobresa.

Per comprendre adequadament la pobresa no podem mirar només els individus i els comportaments que tenen, ni fer-ho només a la societat i les seves normes i institucions. Ni tan sols podem mirar les dues realitats posant-ne una al costat de l'altra sense més ni més. Necessitem veure les dues parts com el tot interrelacionat (*complexus*) que són en la realitat.

Una realitat complexa que situa en bucle la relació causa-efecte

Afrontar el que és complex ens empeny també a repensar quina és, en realitat, la relació entre causes i efectes. Des de Newton i Descartes la solem entendre d'una manera molt lineal, és a dir, una causa provoca un efecte.

Imaginem en Joan, que és una persona que es troba en atur crònic i consumeix alcohol en excés. És l'alcohol la causa de la situació d'atur, o és l'atur el que provoca l'alcoholisme? Entendre i acompanyar en Joan exigeix comprendre que les dues raons (sumades a moltes altres qüestions que no anunciem per fer més simple l'exemple) formen un bucle que es retroalimenta. La causa esdevé conseqüència i la conseqüència causa, segons el moment o la perspectiva que adoptem a l'hora de respondre. La pregunta anterior, formulada així, no ens ajuda en res.

Aquest bucle i les seves retroalimentacions ens indiquen, sobretot, que la situació d'en Joan té elements que la doten d'una gran consistència interna: és «lògic» el que li passa; uns factors apunten uns altres, s'equilibren, i com que la realitat consistent és difícil de modificar, es torna també resistent al canvi.

L'exclusió social o la metàfora d'estar fora de

Al primer capítol d'aquest llibre, aportades per l'última onada de l'Enquesta sobre Integració i Necessitats Socials (EINSFOESSA) i amb relació a un territori concret, apareixen les dades d'aquest conjunt de mancances que interactuen i s'acumulen en les mateixes persones, llars i territoris. I doten de consistència interna i resistència el canvi a aquesta situació.

Ens va semblar que continuar denominant *pobresa* a realitat podria portar a excloure tot això, i, per tant, es proposa i es comença a emprar el concepte d'*exclusió social*, perquè aquest conjunt d'elements incideix de tal manera en persones, territoris i grups que els impedeix o els dificulta greument la plena participació en el que es considera com a acceptable en la societat on viuen. Ja no és només una situació d'estar «a baix», sinó també d'estar «fora».

Quan la comunicació humana s'enfronta a realitats per a les quals no té una paraula, sol recórrer a la metàfora, a dir que el que vol comunicar «és com si...»,

«s'assembla a...». Parlar d'exclusió social és aquesta mena de recurs, perfectament vàlid sempre que no oblidem mai el «com si estiguessin fora», perquè evidentment no ho estan, formen part de la societat on vivim i interactuen en i amb ella. Són, probablement, metàfora de les inconsistències del model social.

L'exclusió social com a error en els mecanismes i les accions d'integració i arrelament

Una manera sintètica d'expressar tot això que estem dient seria dir que la nostra societat desenvolupa un seguit de mecanismes (estructurals) i unes accions (comportaments individuals/grupals) que serveixen per a la integració, i d'altres que acompanyen el procés d'arrelament.

Naixem amb pràcticament totes les nostres neurones desconnectades, sense consciència ni de nosaltres mateixos ni dels altres, ni de la resta. I, a la mesura que creixem, la biologia i la societat on vivim ens van ajudant a aquesta presa de consciència de la resta i dels altres, i a integrar el nostre jo en tot això.

La família i les cures, l'escola i les lliçons, el barri i els amics, la feina i el sou, el centre de salut i els tractaments... Són alguns exemples no exhaustius d'aquests mecanismes i accions d'integració i arrelament.

Una altra manera d'aproximar-se a comprendre l'exclusió social és veure-la com un procés provocat per errors i desajustos en els mecanismes i les accions d'integració i d'arrelament social. Formar part de la societat, estar integrat, implica, d'una banda, tenir les portes obertes i, de l'altra, poder arrelar una vegada les has creuat. Si les portes estan tancades, no s'hi pot entrar, i si no hi ha sòl fèrtil, no arrela el que hi hem plantat. Sense vincle no hi ha pertinença possible, i sense drets efectius, no hi ha cap vinculació real.

Això que hem denominat desajustos i errades provoquen també altres realitats doloroses que, com l'exclusió social, són criatures socials i, alhora, creadores de societat, d'un determinat model de societat. Però probablement l'exclusió social és, per la gravetat que té, la manifestació més gran i més preocupant d'un model que avança per uns camins no desitjables. Aquesta és, com a mínim, la mirada des de la qual a FOESSA treballem, apostant, com sempre, per transformar la realitat cap a d'altres de més desitjables.

L'exclusió social com a mirall de la societat

Els errors en els mecanismes i les accions d'integració i arrelament, més enllà d'estar a l'arrel de l'exclusió social, són reflex de la societat on es produeixen. Posen de manifest quins valors proclama són els que realment practica i quins són meres declaracions estètiques.

Així, tanca portes d'accés a una part important de la població; no en permet l'arrelament i la vinculació, i culpabilitza els que no poden fer-ho acusant-los de no voler integrar-se, de ser ganduls o viciosos. Probablement per no voler reconèixer que alguns dels valors dels quals presumeix realment no són part del seu *ethos* col·lectiu.

La lluita contra l'exclusió social no és una prioritat a l'agenda política ni a la social. Hi ha polítiques i accions que duen aquest nom, però són gairebé anecdòtiques comparades amb aquelles que tendeixen a consolidar els veritables valors que sustenten el model. Al marge del fet que, gairebé sempre, acaben sent més mesures d'autoprotecció per evitar que un excés d'exclusió desbordi l'ordre necessari, i més tendents al control de «les persones pobres» que a la lluita contra la pobresa.

I amb això es va generant també una població, incloent-hi la que pateix l'exclusió, que es configura amb un *ethos* personal absolutament funcional a aquesta contradicció. Que, a més, a poc a poc es va desprenent de la necessitat d'amagar els valors reals que sustenten la seva acció quotidiana: l'individualisme i el campí qui pugui (o qui tingui), i per tant, «jo, busco tenir per salvar-me», o com es diu en clau política: «America First». Amb tot això es converteix en actor i creador de la societat, no només en el reflex.

Una mirada cap a la dinàmica de l'exclusió

Els diferents informes FOESSA utilitzen el concepte d'*exclusió social* i han anat pensant i repensant tant el concepte teòric com l'instrument de mesura. Perquè, si la realitat analitzada és dinàmica, el procés d'anàlisi també ho ha de ser i estar en tensió permanent per incorporar noves i millors maneres de comprendre i mesurar.

En aquesta edició ens vam proposar dedicar un esforç especial a revisar el concepte per complementar-lo des d'una mirada centrada en el relat de l'experiència de les persones, i vam posar en marxa una investigació, desenvolupada pel Grup d'Investigación Social i Acció Participativa (GISAP) de la Universitat Pablo de Olavide, en estreta col·laboració amb 12 Càritas diocesanes (Oviedo, Bizkaia, Vitòria, Saragossa, Barcelona, Terrassa, Girona, Salamanca, Madrid, València, Oriola-Alacant i Sevilla).

Es van fer 50 entrevistes microbiogràfiques a llars i 13 tallers nominals amb professionals i persones voluntàries de la intervenció social de serveis públics i del tercer sector. Presentem tot seguit algunes de les conclusions principals d'aquest estudi, que serveixen per a la reflexió general que volem posar en valor.

L'exclusió com a camí entre l'autonomia i la dependència

Qualsevol investigació necessita fer operatius els conceptes teòrics, però, en fer-ho, no és mai capaç d'abastar tota la fondària i les arestes. Alhora, però, resulta imprescindible fer-ho per poder delimitar i fer abastable el que s'investiga.

Aquest treball formula una àmplia bateria de factors i fites que influeixen en els processos d'exclusió/inclusió i que fa operatius en dos tipus ideals (és a dir, que no existeixen purs en la realitat): l'exclusió com una situació de dependència de tercers i la inclusió com una situació d'autonomia plena.

Entén per factors els elements clàssics de l'anàlisi de l'exclusió, els que fan referència a les dimensions que afecten les llars (ocupació, consum, prestacions, educació, habitatge, salut, xarxes sociofamiliars, valors i creences, habilitats i actituds vitals...). I per fites, les materialitzacions d'aquests factors en successos, fets, esdeveniments (un acomiadament, un divorci, un desnonament, un contracte, una titulació aprovada, un reagrupament...) que empenyen, almenys teòricament, cap a l'exclusió o cap a la inclusió, cap a més dependència o més autonomia.

Els processos d'exclusió/inclusió són un caos ordenat per les xarxes sociofamiliars

No hi ha lloc aquí per resumir l'exhaustiva anàlisi desenvolupada per la investigació. Simplement apuntem el que és la seva gran conclusió. Les cometes són literals del treball.

Els factors i les fites interactuen entre si i formen un complex sistema que desenvolupa trajectòries i processos «molt flexibles, versàtils i variats, de vegades molt difícilment classificables». Tanmateix, sí que hi ha un factor amb bona part de les fites associades que «posa en relació, articula, dona sentit als efectes de tots els altres»: les xarxes sociofamiliars. «Tant és així que l'ocupació, l'habitatge o la salut, com a processos que són, prenen sentit quan som capaços d'encaixar-los en una xarxa de relacions concreta (densa, feble, conflictiva, inexistent, tòxica...). Només llavors podem captar si els efectes d'aquests altres factors són positius o negatius per a la trajectòria de la llar».

Aquesta conclusió haurà de tenir molt de pes amb vista al disseny d'una agenda investigadora i d'intervenció social que trenqui la tradicional linealitat del cafè per a tots i que ens obri a donar molt més pes a la comprensió i el treball amb i dels processos d'arrelament. Especialment els que tenen a veure amb les xarxes sociofamiliars, que tradicionalment són considerats com a menys importants si els comparem amb el pes que donem a l'anàlisi i la intervenció per davant dels factors estructurals.

Les xarxes sociofamiliars en els contextos d'exclusió social

Partint de diferents investigacions ens volem apropar a una certa caracterització de les xarxes sociofamiliars en els contextos d'exclusió social. A partir de les dades de l'EINSFOESSA 2024 que alimenten aquest mateix informe, observem com, a mesura que ens endinsem a la zona de l'exclusió, el percentatge de llars afectades per unes relacions socials febles o conflictives creix exponencialment.

Així, a la zona de l'exclusió severa, les llars que tenen unes relacions socials molt febles o fins i tot inexistent arriben al 16 %. En el cas d'aquelles en què sí que existeixen, però són dolentes, difícils o fins i tot violentes, arriben fins al 20 %, davant dels que estan a la zona de la integració precària, que estan afectats en

un 6 % pels dos tipus de relacions negatives (aïllades i/o conflictives). Com una de les concrecions de l'anterior, a l'espai de l'exclusió severa, una de cada tres llars no té cap persona que els pugui donar un cop de mà si ho necessiten.

Altres investigacions, ara de tipus qualitatiu, ens tornen també una imatge de les xarxes sociofamiliars a les zones d'exclusió caracteritzades per una debilitat més pronunciada, si no una absència pràcticament total d'aquesta. Amb una forta incidència del conflicte com a característica, a més d'una tendència clara i estesa a l'endogàmia. Tot això també condicionat pels espais geogràfics, ja que, en concentrar-se també espacialment, les realitats d'exclusió social esdevenen territoris exclosos.

No volem deixar d'assenyalar l'emergència dels professionals de la intervenció com a persones clau en els vincles de les persones en situació d'exclusió social. Paper exercit *de facto*, però no necessàriament ben integrat a les estratègies de treball de les institucions de les quals els professionals formen part.

Un elogi a la fraternitat en el marc de la desvinculació estructural

El VIII informe FOESSA del 2019 ja posava el dit en aquesta nafra. Denunciava una societat que sortia de la Gran Recessió del 2008 construint unes relacions interpersonals i socials marcades per l'utilitarisme com a criteri dominant; amb unes increïbles capacitats de connexió, però cada cop menys vinculació. Desvinculació que no només es manifesta en la distància entre la societat inclosa i l'exclusa, sinó que esdevé característica del conjunt social i acaba reivindicant la incorporació del dret a la vinculació en el marc de la formulació de drets de tercera generació.

La tríada «llibertat, igualtat, fraternitat» ha estat símbol dels valors sobre els quals teòricament es van construir les societats europees de la modernitat. Tanmateix, hi ha una curiositat històrica poc coneguda: a la no nata constitució francesa del 1793, la tercera de les paraules es transforma de *fraternitat* a *propietat*, de manera que la tríada queda com a «llibertat, igualtat i propietat».

Potser podem atribuir l'anècdota a un lapsus freudià dels autors del text del 1793, motivat per l'hegemonia cultural de l'*habitus* burgès imperant entre els il·lustrats del segle XVIII. Sigui com sigui, l'evolució posterior dels models soci-

opolítics no fa sinó donar-los la raó en la lucidesa de la substitució, ja que la propietat privada i les diverses formes d'exercir-la i comprendre-la, tot i que no és enumerada, és la més significativa de les tres per comprendre el món on vivim. I que la revolució neoliberal que comença als anys vuitanta ha aconseguit imposar com a humus cultural.

És urgent reincorporar l'element oblidat de la fraternitat per fer i entendre el món des de la sororitat, que posa al centre la cooperació per davant de la competència com a valor universal i l'apoderament com a eina fonamental de transformació de la realitat.

Una visió en què germans i germanes conviuen i comparteixen una mateixa casa comuna, on habiten i tenen cura de l'altre, que mantenen en condicions que permeten el desenvolupament de la vida present i dels projectes de futur. La casa comuna és molt més que un mitjà; es tracta de la llar, del lloc no només on estan, sinó on són i van esdevenint germanes i germans. La sororitat ens ubica també en el marc adequat del que ha de ser la nostra relació amb el planeta i la resta dels habitants.

La convivència «sororal» deixa espai a la llibertat i a la igualtat, però també incorpora la diversitat i el reconeixement de les altres persones com a legítimes en la convivència; força el consens com a mètode de solució de les disputes, i estableix normes, alhora flexibles i reguladores.

La germandat com a fórmula ens permet també revertir el procés històric de cerca dels béns comuns, i recuperar o inventar noves formes de gestió del que és comú, perquè no és de ningú i ningú, ni un individu ni una institució, no se'ls pot apropiat. Així com revertir la identificació entre el bé comú i l'interès general, cosa que possibilitaria formes de produir, consumir i convida que posarien en valor allò comunitari i els vincles per davant de l'individualisme i l'utilitarisme que ens ofega.

Aquest canvi necessari no només reubica els vincles com a quelcom significatiu en la comprensió i l'acció davant de l'exclusió social, sinó que apunta al fet que el subjecte de canvi és el conjunt social, i que això és inseparable de qualsevol anàlisi i qualsevol intent d'afrontar-lo en els contextos de l'exclusió social.

Introducció

El 2025, la Fundació FOESSA celebra el 60è aniversari, una fita significativa des que es va crear el 1965 sota l'impuls de Cáritas Española, amb l'objectiu de conèixer, de manera rigorosa i objectiva, la situació social d'Espanya.

Al llarg d'aquestes sis dècades, FOESSA ha estat pionera en la investigació empírica, i s'ha destacat pels seus informes sobre la situació i el canvi social a Espanya. Aquests informes subratllen la importància d'analitzar els processos, les estructures i les tendències que marquen l'evolució social del nostre país. Aquest esforç s'ha consolidat principalment en cinc informes globals **(1)** i en tres de recents sobre l'exclusió i el desenvolupament social **(2)**. Des del primer informe el 1966, que va marcar l'inici del procés de modernització a Espanya, fins al VIII Informe del 2018, que analitza la sortida de la Gran Recessió, FOESSA ha mantingut un compromís constant amb l'estudi de la realitat social. Entre els informes, també s'han publicat nombroses monografies de caràcter específic que han permès mantenir la tensió investigadora en un món cada cop més complex. Més recentment, el 2022, es va publicar un informe sobre l'evolució de la cohesió social i les conseqüències socials de la COVID-19 a Espanya.

Des dels inicis, FOESSA es va proposar tres objectius fonamentals. En primer lloc, va buscar superar la visió economicista del desenvolupament humà, oferint una anàlisi social alternativa a les perspectives dels Plans de Desenvolupament

(1) Els dos primers van ser dirigits per Amando de Miguel; Luis González Seara va dirigir el III representant la coordinació inicial de Juan Díez Nicolás; Juan José Linz i Francisco Murillo cadascun dels dos toms del IV, i; Miguel Juárez el V.

(2) Víctor Renes va dirigir el VI, Francisco Lorenzo el VII i Guillermo Fernández, el VIII.

del franquisme. Per això, va incorporar elements polítics, psicosocials i pedagògics que enriquessin la comprensió del desenvolupament, entre els quals destacaven aspectes que l'economia tradicional no considerava. En segon lloc, es va dedicar a establir sistemes d'indicadors socials per avaluar l'estructura i els problemes socials. Des del principi, va mostrar interès per mesurar fenòmens socials i polítics utilitzant tècniques de recerca avançades. L'Enquesta sobre Integració i Necessitats Socials (EINSFOESSA) s'ha convertit en un referent en l'anàlisi de l'exclusió i la integració social a Espanya. Finalment, el tercer objectiu ha estat generar coneixement empíric sobre la realitat social i les vulneracions de drets, per contribuir a facilitar polítiques públiques i intervencions socials orientades al bé comú, combinant rigor i imaginació sociològica. El 2024, FOESSA reafirma el compromís d'analitzar la realitat i descriure els fenòmens que afecten la nostra societat. Per fer-ho, reprèn el mesurament i l'anàlisi multidimensional de l'exclusió social a través d'una nova edició de l'EINSFOESSA, que forma part de la preparació de l'IX Informe sobre Exclusió i Desenvolupament Social a Espanya. L'EINSFOESSA 2024 representa la sisena edició d'aquesta eina, dissenyada el 2007 per quantificar l'exclusió social de manera integral i permetre una anàlisi exhaustiva d'aquest fenomen tan complex.

És important recordar que el concepte d'exclusió social va més enllà de la pobresa econòmica, i abasta les barreres que afronten certs grups per participar plenament en la vida social. Això inclou l'accés a l'ocupació, als béns bàsics, els drets polítics i socials, així com la integració en xarxes socials saludables. L'exclusió social es concep de manera estructural, multidimensional i dinàmica, i se centra en les dificultats que limiten la participació i el benestar d'aquests grups en diversos àmbits.

Per identificar les limitacions a la cohesió social a les nostres societats, s'ha utilitzat un complex sistema d'indicadors, que inicialment estava format per 35 i que es va ampliar a 37 a partir de l'edició del 2021. Des d'aleshores, s'ha dut a terme un procés de millora contínua en la definició operativa d'aquests indicadors i en el procés d'agregació, assegurant sempre la comparabilitat entre les diverses edicions.

Aquesta nova edició recull, per tant, el coneixement acumulat i ofereix una perspectiva de gairebé dues dècades d'evolució dels processos d'exclusió a la societat espanyola. Aquestes dues dècades han estat marcades per una crisi social intensa i perllongada, conseqüència de la crisi financera del 2008 i de les polítiques restrictives implementades per afrontar-la, així com per crisis més curtes,

però també intenses, com ara les provocades per la pandèmia de COVID-19 i la inflació posterior. A més, s'han experimentat períodes de recuperació més evidents en els indicadors macroeconòmics i laborals que en les condicions de vida de la població.

Una altra de les aportacions significatives de la Fundació ha estat el creixent interès pel desenvolupament territorial i regional. Des del 1995, FOESSA ha centrat la seva atenció en el desenvolupament i l'exclusió social, tant a Espanya com a les comunitats autònomes, cosa que ha contribuït a una més bona comprensió dels desafiaments socials que afrontem.

A partir de la tercera onada de l'Enquesta (EINSFOESSA 2013), es van començar a elaborar informes sobre la situació de l'eix inclusió-exclusió a tretze comunitats autònomes. Amb el VIII Informe FOESSA, es van generar informes sobre les disset comunitats autònomes i la diòcesi de Barcelona. El 2021, en plena pandèmia, es van enquestar més de 7.000 llars i es van elaborar onze informes territorials. Aquesta edició marca una nova fita, amb enquestes fetes a 12.289 llars, amb solidesa estadística a cada comunitat i ciutat autònoma, la diòcesi de Barcelona, l'illa d'Eivissa i el municipi d'Albacete, cosa que ha permès una anàlisi detallada de la situació social en vint-i-dos territoris.

En conseqüència, aquest document forma part d'un projecte més ampli que no presenta, a través de diversos informes independents, la situació de l'eix integració-exclusió social a cadascuna de les comunitats i ciutats autònomes del nostre país, sinó que també està connectat amb el IX Informe FOESSA sobre Exclusió i Desenvolupament Social a Espanya. Els informes territorials tenen un enfocament principalment descriptiu **(3)**, mentre que el IX Informe proporciona un diagnòstic i estableix el marc necessari per interpretar les dades presentades. Per aquesta raó, els dos informes estan estretament relacionats i se'n sugereix la lectura conjunta.

En aquest informe, tindrem l'oportunitat d'observar com es presenta el model de cohesió social a Catalunya en comparació amb Espanya. A partir de l'EINSFOESSA 2024, analitzarem l'evolució de la integració social i les característiques de les persones afectades pels processos d'exclusió social en cada ter-

(3) Com es veurà més endavant, de manera excepcional, l'informe de Catalunya inclou per primera vegada una versió més ampliada on es va més enllà de la pura descripció per entrar en diagnòstic i propostes de polítiques públiques.

ritori, així com els principals elements de risc (ocupació, habitatge, pobresa, protecció social, capital social, entre d'altres) que poden estar impactant en la cohesió i el desenvolupament social en cada societat.

A més, i per primera vegada, aquest informe recull les principals conclusions de cinc articles (4) que s'han elaborat des d'equips de recerca de diferents universitats catalanes i de la resta d'Espanya, i que s'han coordinat des d'un equip format per l'Observatori de la realitat social de Càritas Catalunya, l'equip de la Fundació FOESSA i representants acadèmics. En concret, els articles s'han centrat en el mercat i la precarietat laboral (capítol 4), l'exclusió residencial i el sensellarisme (capítol 3), el capital social (capítol 6), la transmissió intergeneracional de pobresa (capítol 8) i les dinàmiques d'inclusió i exclusió social des d'una mirada qualitativa (capítol 2). Cada article és fruit del treball entre equips i universitats diferents que han col·laborat de manera coordinada en l'obtenció dels resultats.

Des de la Fundació FOESSA el nostre objectiu és donar llum sobre la realitat social mitjançant una anàlisi fonamentada en evidències. Tanmateix, no només busquem generar nous coneixements; aspirem a obrir un debat sobre com abordar els desafiaments que ens trobem davant de múltiples reptes que demanen atenció no només des de la perspectiva de les majories, sinó també amb un enfocament especial en aquells individus, llars i territoris que tenen més dificultats i vulneracions dels seus drets, sovint interrelacionats. És un moment crucial per construir un futur més inclusiu, on el bé comú guiï el redisseny d'un nou model de convivència.

Amb aquesta intenció compartim la nostra feina amb la societat i amb tots els agents de canvi en els àmbits polític, econòmic, cultural i social, amb l'esperança d'avançar cap a una realitat més justa. Fem una crida a totes les administracions públiques perquè escoltin les veus de les comunitats, avaluin amb criteri i actuïn amb determinació. La participació ciutadana ha de ser l'eix de qualsevol estratègia, i les decisions han de reflectir les aspiracions locals i protegir-ne els drets. No es tracta només de recopilar dades i elaborar diagnòstics, sinó de fomentar un diàleg constructiu que generi polítiques efectives per millorar la vida de les persones. És crucial que els governs es converteixin en agents de canvi,

(4) Es pot fer una lectura de les versions íntegres dels cinc articles a la publicació *Articles d'investigació social. Informe sobre exclusió i desenvolupament social a Catalunya*, Càritas Catalunya, novembre del 2025.

i implementin solucions que abordin les causes profundes dels problemes que s'han identificat i garanteixin el compliment dels drets fonamentals. Així mateix, apel·lem a l'enfortiment d'una ciutadania conscient i exigent amb el paper de les administracions; una ciutadania compromesa des del seu espai comunitari i personal, i responsable amb una actuació solidària i fraterna. La transformació real requereix un compromís genuí i sostingut, on cada diagnòstic actui com una brúixola cap a un futur més just i equitatiu.

Resum executiu

Contingut

1.	Augmenta la integració plena i es redueix l'exclusió social des del 2021, però no es recuperen els nivells de benestar del 2018	28
2.	L'exclusió a l'eix polític i de ciutadania (participació política, educació, habitatge i salut) és la que afecta una proporció més gran de persones, i també la que més creix respecte al 2018	29
3.	Baixa el percentatge de persones amb problemes a quatre o més dimensions de la vida quotidiana, però augmenta l'exclusió social a les dimensions de l'habitatge i la participació política	30
4.	Els obstacles a la participació política derivats de la condició estrangera, les despeses excessives d'habitatge i l'amuntegament greu són els problemes més freqüents entre la població catalana	31
5.	Els col·lectius més afectats per l'exclusió social: llars pobres o sense ingressos i llars encapçalades per algú que busca feina	32
6.	L'exclusió creix entre les llars sense ingressos i entre les que combinen ingressos laborals i assistencials, així com entre les llars amb dos o més menors i entre el conjunt de la població menor d'edat	33
7.	Creixen les dificultats per accedir a l'habitatge i es mantenen les situacions d'exclusió residencial	33
8.	L'habitatge social i la seva gestió com a alternativa	35
9.	L'ocupació es recupera, però el creixement salarial és insuficient	36
10.	La precarietat objectiva reproduceix les desigualtats socials	37
11.	Es redueixen la pobresa i la desigualtat, i augmenta l'accés a l'IMV, però persisteixen les situacions de carència material i severa	38
12.	Augmenten els problemes d'aïllament social i es debiliten les relacions socials	40
13.	La bretxa digital continua eixamplant-se, amb un impacte més profund entre la població en situació d'exclusió social	42
14.	La pobresa se segueix heretant	43

Resum executiu

A Catalunya, com al conjunt d'Espanya, la tònica de recuperació de l'economia que s'inicia després de la crisi de la COVID-19 deixa entreveure efectes en gran part ambivalents. En analitzar l'evolució de la situació després de la crisi sociosanitària, que va suposar a Catalunya un increment vertiginós de les formes més greus d'exclusió social, la recuperació és molt positiva, amb una reculada molt significativa de l'espai de l'exclusió social i un fort increment també de les situacions d'integració plena. Aquests avenços es difuminen notablement quan es compara la situació actual amb la que hi havia el 2018, ja que resulta evident que el creixement en termes macroeconòmics i les diferents polítiques socials i econòmiques adoptades per pal·liar els efectes de la crisi sociosanitària no n'han aconseguit revertir part dels efectes. Catalunya, igual que Espanya, continua caracteritzant-se per comptar amb un percentatge no insignificant de població —superior al 15 % en ambdós casos— que no aconsegueix abandonar l'espai de l'exclusió i la situació del qual adquireix un caràcter certament estructural. Juntament amb aquests processos de cronificació de la vulnerabilitat social, s'adverteix en paral·lel una tendència cap a un model d'integració precària, amb una població cada cop més susceptible de veure's afectada per problemes en diferents àmbits essencials de la vida quotidiana, com ara l'habitatge, la salut, l'ocupació o l'exercici efectiu dels drets polítics. Això, sens dubte, suposa un augment de la debilitat de la nostra societat davant de situacions d'inestabilitat, que, d'altra banda, s'erigeixen com una de les característiques fonamentals del nostre temps.

A partir d'aquest primer diagnòstic bàsic, es resumeixen a continuació les principals conclusions que cal treure de l'Enquesta sobre Integració i Necessitats Socials 2024 per a Catalunya.

1. Augmenta la integració plena i es redueix l'exclusió social des del 2021, però no es recuperen els nivells de benestar del 2018

D'acord amb les dades de l'Enquesta sobre Integració i Necessitats Socials de la Fundació FOESSA, el 2024, prop de la meitat de la població, un 47 %, es troba en situació d'integració plena i una mica més d'un terç, el 36 %, en una situació d'integració precària. En contrapartida, les situacions d'exclusió social arriben al 17 % de la població, on un 8,7 % es troba en una situació d'exclusió social moderada i una proporció més baixa, encara que molt similar, un 8,4 %, en una situació d'exclusió severa. En termes absoluts, **una mica més de 1.350.000 persones —una de cada sis persones residents a Catalunya— es veuen afectades per diferents processos d'exclusió social**. Des d'una perspectiva comparada, la situació catalana s'assembla notablement la que s'observa en el conjunt d'Espanya.

En termes evolutius, les dades posen en relleu un camí de recuperació particularment favorable per al territori català respecte al 2021, **amb una forta reducció del percentatge de persones en situació d'exclusió social i un notable augment de les situacions d'integració plena**. Aquesta recuperació ha estat d'una magnitud molt menys destacada en el conjunt de l'Estat, tot i que cal tenir en compte que Catalunya partia d'una situació particularment negativa, arran de l'impacte de la crisi sociosanitària al territori, que es va traduir en un fort increment de l'exclusió social.

Tot i aquestes millores, **la recuperació en el context català resulta insuficient per assolir els nivells de benestar registrats el 2018**, quan la meitat de la població gaudia d'una situació d'integració plena. Així mateix, els darrers sis anys han augmentat lleugerament tant **les situacions d'integració precària** com les **d'exclusió social moderada**, mentre que les formes més severes d'exclusió social s'han reduït lleument. El que destaquen és, d'una banda, una certa pèrdua d'intensitat de l'exclusió social, ja que les formes més greus han perdut una mica de pes a l'espai social de l'exclusió social, i de l'altra, que a l'espai de la integració han guanyat terreny les situacions de més precarietat: la integració precària ha passat de representar un terç de totes les situacions d'integració el 2018 al 43 % el 2024.

Des d'una perspectiva global, per tant, no es pot dir que la situació actual a Catalunya sigui millor que la registrada el 2018. Persisteix, en efecte, un percentatge de la població —superior al 15 %— que no rep beneficis de les millores macroeconòmiques, i la seva situació d'exclusió social sembla que va més enllà de la conjuntura socioeconòmica, fins al punt d'assentar-se com una qüestió estructural. Tot això apunta a **una consolidació dels processos d'exclusió social, d'una banda, i a una tendència d'aprofundiment de la precarietat, de l'altra.**

2. L'exclusió a l'eix polític i de ciutadania (participació política, educació, habitatge i salut) és la que afecta una proporció més gran de persones, i també la que més creix respecte al 2018

La metodologia de l'EINSFOESSA diferencia tres grans eixos a l'espai social de l'exclusió: l'eix econòmic; l'eix polític i de ciutadania, i l'eix social i relacional. A l'**eix econòmic** s'integren les dimensions de l'ocupació i el consum, és a dir, s'aborda tant l'exclusió vinculada a les relacions laborals normalitzades com a la capacitat econòmica de les persones i les llars per participar plenament en societat, on s'emmarquen les situacions de manca de béns considerats bàsics. L'**eix polític i de ciutadania** fa referència a les dimensions de la participació política, l'educació, l'habitatge i la salut. En la dimensió de la participació política, es considera el dret a triar els representants polítics i a ser elegits, així com la capacitat efectiva de participació política i ciutadana; Mentre que, en les dimensions relacionades amb la ciutadania, es preveu l'accés en condicions similars al conjunt de la població a l'educació, l'habitatge i la salut. Finalment, l'**eix relacional** de l'exclusió fa referència fonamentalment a les situacions de conflicte i aïllament, que inclouen, d'una banda, les relacions socials adverses i d'altres situacions de conflicte social o familiar i, de l'altra, l'absència de llaços i de suports socials.

D'acord amb les dades de l'enquesta, **el 19,5 % de la població catalana està afectada per l'exclusió a l'eix econòmic; el 46,2 %, per l'exclusió a l'eix polític i de ciutadania, i el 6,7 %, per l'exclusió a l'eix relacional.** Al marge de les millores que s'han produït després de la crisi sociosanitària, a Catalunya, des del 2018, han augmentat lleugerament les situacions d'exclusió social a l'eix econòmic i, de manera més pronunciada, a l'eix polític i de ciutadania, que registra un augment de 5 punts percentuals. La proporció de persones afectades per situacions de carència a l'eix relacional, d'altra banda, s'ha reduït a gairebé la meitat. La situació catalana és una mica més positiva que la d'Espanya en conjunt, ja

que, encara que l'exclusió a l'eix polític i de ciutadania té el mateix abast als dos territoris, les problemàtiques d'exclusió als eixos econòmic i relacional afecten una proporció més gran de persones a Espanya que a Catalunya.

3. Baixa el percentatge de persones amb problemes a quatre o més dimensions de la vida quotidiana, però augmenta l'exclusió social a les dimensions de l'habitatge i la participació política

En analitzar la situació de la població catalana sobre la base de la presència de problemes d'exclusió social en les diferents dimensions que conformen la metodologia de l'EINSFOESSA, s'observa que, el 2024, **una mica menys de la meitat (47 %) de la població no presenta problemàtiques d'exclusió social en cap de les vuit dimensions analitzades, mentre que el 6,3 % de la població presenta problemes en quatre o més dimensions.** L'acumulació de problemàtiques en diferents dimensions, que explica el caràcter multidimensional de l'exclusió social, és molt més prevalent entre la població de més vulnerabilitat social. Així, més del 90 % de les persones en situació d'exclusió social severa presenten problemàtiques en tres o més dimensions.

En termes evolutius, s'identifica una clara dinàmica de recuperació de les situacions menys favorables després de la crisi sociosanitària i també una certa millora d'aquestes situacions respecte al 2018: en els darrers sis anys, ha baixat el percentatge de persones en exclusió social severa que acumulen problemàtiques en quatre o més dimensions, i, en contrapartida, han augmentat el d'aquelles amb problemes en tres o dues dimensions. En efecte, una mirada global als desplaçaments que s'han produït en aquest sentit revela una certa tendència cap a la concentració de la població en posicions de desavantatge intermedis i alts, és a dir, cap a un eixamplament de l'espai que ocupen les persones afectades per problemes en una, dues o tres dimensions, o el que és el mateix, **de l'espai de la integració precària i l'exclusió social moderada.**

D'altra banda, atenent a l'abast de l'exclusió social en cadascuna d'aquestes dimensions, els resultats de l'enquesta mostren que la dimensió en què la població catalana presenta més situacions de mancança és la relativa a la participació política (26 %), seguida de la de l'habitatge (24,9 %). Tot i que també en el conjunt de l'Estat l'exclusió social és més prevalent en aquestes dues dimensions, el percentatge de població espanyola afectada en cada una és inferior, amb una

diferència especialment significativa en la dimensió de la participació política, de més de 6 punts percentuals.

Les dimensions de la participació política i l'habitatge són també aquelles en què l'exclusió social ha augmentat més des del 2018 a Catalunya. Aquesta evolució ha estat particularment negativa en la dimensió de la participació política, que presenta un creixement sostingut durant els últims sis anys superior als 9 punts percentuals. Mentre que l'abast de l'exclusió social en les dimensions de l'ocupació, el consum i l'aïllament social amb prou feines ha variat durant aquest període, s'observa un descens de la incidència de l'exclusió social en els àmbits de l'educació, la salut i, molt especialment, el conflicte social.

4. Els obstacles a la participació política derivats de la condició estrangera, les despeses excessives d'habitatge i l'amuntegament greu són els problemes més freqüents entre la població catalana

A més de les diverses dimensions a què s'acaba d'al·ludir, l'EINSFOESSA permet aprofundir la incidència de les problemàtiques d'exclusió social més concretes que afecten la població i les llars, a través dels 37 indicadors específics que formen aquestes vuit dimensions vitals (vegeu la Taula 4).

D'acord amb les dades de l'enquesta, els problemes més freqüents entre la població catalana són tres: els **obstacles a la participació política derivats de la condició estrangera, que afecta més d'una cinquena part de la població (21,2 %); les despeses excessives d'habitatge, que arriben a un 13,3 %, i l'amuntegament greu, que afecta el 12,6 %**. D'aquesta manera, juntament amb les grans limitacions a la participació política que s'observen a la societat catalana (i que deriven en gran part del percentatge, comparativament elevat, de població de nacionalitat estrangera que resideix al territori), les situacions de manca més freqüents es relacionen amb la capacitat de la població per accedir a un habitatge assequible i adequat.

Cal assenyalar, en qualsevol cas, que dels 37 indicadors que formen les vuit dimensions de l'exclusió social, poc menys de la meitat afecten menys del 2 % de la població catalana i 10 n'afecten menys d'un 1 %.

5. Els col·lectius més afectats per l'exclusió social: llars pobres o sense ingressos i llars encapçalades per algú que busca feina

Els processos d'exclusió social que s'analitzen no es distribueixen atzarosament entre el conjunt de la població, sinó que responen a dinàmiques fortament vinculades a la nostra estructura social i a variables sociodemogràfiques i socioeconòmiques concretes. La metodologia de l'EINSFOESSA permet analitzar les situacions d'integració i exclusió a partir de les característiques sociodemogràfiques de les persones i de les llars, així com de les característiques específiques que presenta la persona sustentadora principal de la llar.

D'acord amb això, els resultats d'aquesta edició posen en relleu que **els perfils o grups socials més afectats per l'exclusió social a Catalunya són les llars que experimenten situacions de pobresa severa (98,8 %), aquelles sense cap mena d'ingressos (95,6 %), les llars encapçalades per algú que busca feina (72,6 %) i les llars que experimenten situacions de pobresa, però no severa (69,1 %)**. Amb taxes d'exclusió una mica menys elevades, però també importants (superiors al 40 %), hi ha les persones de nacionalitat estrangera i totes aquelles que resideixen en llars encapçalades per aquestes i les llars compostes per 5 o més persones. A l'extrem oposat, trobem que l'exclusió social té un abast particularment reduït entre les llars ubicades en àrees rurals i entre les persones més grans de 65 anys i les llars que encapçalen.

Aquestes dades permeten concloure —al marge d'anàlisis més exhaustives— que en el context català actual l'exclusió social es relaciona principalment amb la **mancança material, l'absència d'ingressos i la situació ocupacional**. Aquestes variables són determinants del risc d'exclusió social: els grups socials afectats per la pobresa (severa o moderada), l'absència d'ingressos i les persones que resideixen en llars encapçalades per algú que busca ocupació presenta taxes d'exclusió social particularment elevades. Així mateix, juntament amb la mida de la llar, destaca la **procedència estrangera** com a factor que travessa l'exclusió social de manera fonamental.

6. L'exclusió creix entre les llars sense ingressos i entre les que combinen ingressos laborals i assistencials, així com entre les llars amb dos o més menors i entre el conjunt de la població menor d'edat

Adoptant un enfocament temporal, els resultats de l'EINSFOESSA 2024 posen en relleu que en els darrers sis anys l'exclusió social ha augmentat marcadament entre les llars sense ingressos (amb taxes que passen del 76,7 % al 95,6 %) i entre aquells que combinen fonts professionals i assistencials d'ingressos (del 18,2 % al 36,3 %). No són menyspreables, en tot cas, els augments en la prevalença de l'exclusió social que s'han produït entre les llars amb dues o més persones menors d'edat (de 8,5 punts percentuals) i entre el conjunt de persones menors de 18 anys (7,3 punts), i que posen en relleu les dificultats cada vegada més grans que travessen les famílies amb fills i filles menors d'edat.

En sentit contrari, les llars compostes per diverses agrupacions familiars, les llars en situació de pobresa moderada i les encapçalades per una persona d'origen estranger constitueixen els perfils o grups entre els quals s'ha reduït més la incidència de l'exclusió social des del 2018, amb diferències entorn dels 13 punts.

7. Creixen les dificultats per accedir a l'habitatge i es mantenen les situacions d'exclusió residencial

L'accés a un habitatge segur, assequible i de bona qualitat és essencial per a la dignitat humana i la inclusió social. Aquests valors conformen el dret a l'habitatge, i avui estan adoptats en molts tractats internacionals als quals Espanya s'ha adherit, així com en instruments regionals europeus, i fins i tot en la legislació i la política de la UE. En molts àmbits, Espanya està al capdavant dels estats europeus en la clarificació i el desenvolupament d'aquests drets.

L'accés a un habitatge a preus assequibles s'ha convertit en un problema greu a escala estatal arran d'un augment del preu de l'habitatge –sigui en règim de compra o lloguer– a un ritme més alt que el de les rendes familiars, en un context caracteritzat per l'oferta limitada i l'especulació immobiliària. En efecte, un dels principals elements, sinó el fonamental, que explica l'augment de les situacions d'exclusió residencial al nostre país és degut a l'augment del preu de l'habitatge.

El problema de la manca d'habitatge també es configura com un problema de primer ordre en el context català, en què destaca especialment la qüestió del lloguer, no només pel preu més elevat que té l'habitatge en aquesta comunitat, sinó també perquè aquesta modalitat hi és molt més freqüent. De fet, el règim de tinença resulta determinant del risc d'exclusió social en aquest territori: mentre que només un 8,2 % de les persones que viuen en règim de propietat es troben en risc de pobresa, aquesta proporció s'eleva fins a un 22,3 % si considerem les que estan en règim de lloguer, quan l'abast d'aquestes situacions, en general, se situa a Catalunya, l'any 2023, en un 12,9 %.

Com ja hem assenyalat, els resultats de l'EINSFOESSA 2024 posen en relleu que gairebé un 25 % de la població catalana té algun problema d'exclusió social en la dimensió de l'habitatge, una proporció molt similar a la que es registra a la resta de l'Estat. Les situacions de manca més habituals en aquesta dimensió són les despeses excessives d'habitatge, que afecten el 9,7 % de la població catalana; l'amuntegament greu, que afecta el 6,1 %, i la tinença precària d'habitatge, que n'afecta un 5,7 %. Com caldria esperar, la incidència d'aquestes situacions greus es troba molt més estesa entre les llars que es troben en una situació d'exclusió social.

Tot i la important millora experimentada en el context català respecte al 2021 —any en què l'exclusió en la dimensió de l'habitatge va arribar a afectar una mica més d'una tercera part de la societat catalana (35,3 %)—, Catalunya ha tornat a nivells similars als que va obtenir el 2018 en aquesta qüestió.

L'EINSFOESSA també permet analitzar el percentatge de població que pateix situacions d'exclusió residencial i, més concretament, situacions d'habitatge insegur o inadequat. Així, un 6,4 % de la població catalana està en una situació residencial d'habitatge insegur, mentre que un 15,7 % ho està en una situació d'habitatge inadequat. En termes generals, dues de cada deu persones a Catalunya estarien afectades per almenys una d'aquestes situacions, la qual cosa implica que al voltant d'1,5 milions de persones estarien en una situació d'habitatge insegur o habitatge inadequat.

Tot i que ambdues situacions han reduït la incidència respecte al 2021, quan es compara la situació del 2024 amb la del 2018 no es pot parlar d'un augment clar de les situacions d'exclusió residencial, sinó més aviat d'un cert manteniment de l'abast d'aquestes situacions, que continua sent superior al que s'observa al conjunt d'Espanya.

Per la seva banda, el sensellarisme es conceptualitza a Catalunya com un continu de situacions d'exclusió d'un habitatge adequat. Tot i això, el model d'atenció predominant se centra en solucions residencials temporals en lloc d'oferir estabilitat en la tinença d'habitatge. Això reflecteix reticències municipals a oferir estabilitat i escassetat d'habitatge social especialitzat, situació que dificulta una transició cap a enfocaments preventius i d'habitatge estable. Quantitativament parlant, no hi ha dades sistemàtiques i fermes sobre la quantitat de persones en situació de sensellarisme, encara que hi ha indicis d'augment en aquesta problemàtica. L'erradicació del sensellarisme, basada en els drets humans, requereix, a més, accions estratègiques de litigi i normatives que assegurin obligacions públiques, i transcendeixin la feina dels serveis socials.

8. L'habitatge social i la seva gestió com a alternativa

Davant d'aquesta situació, l'habitatge social sorgeix com una alternativa fonamental per facilitar l'accés a un habitatge adequat, en el qual destaquen dos elements clau: l'assequibilitat, és a dir, preus per sota del mercat, i els criteris d'adjudicació basats en la necessitat de la població. Tot i això, obtenir dades precises sobre el parc d'habitatges socials és complex; a Catalunya, el Pla Sectorial reporta 54.066 habitatges de lloguer social, xifra que representa només l'1,74 % del total d'habitatges principals. D'altra banda, l'habitatge assequible abraça un concepte més ampli, dirigit a col·lectius que, encara que no qualifiquen per a l'habitatge social pels ingressos, no poden accedir al mercat privat, i per tant, se situen en un punt intermedi entre els dos sectors.

Des de la crisi del 2007, les polítiques públiques han prioritzat l'augment del parc d'habitatge social de lloguer, però s'ha prestat menys atenció a la gestió, que és cada cop més complexa a causa de la casuística del sistema. Per dissenyar polítiques eficaces, és fonamental disposar de dades fiables, harmonitzar conceptes i promoure la investigació al sector. A més, cal un enfocament integral que combini l'increment del parc social amb mesures estructurals, sostenibles i consensuades; involucrar tots els actors del sector, i garantir prou inversió mitjançant instruments normatius i finançament adequat.

Així mateix, la diversificació d'estratègies, com ara la captació d'habitatges buits, la nova construcció i la rehabilitació, juntament amb polítiques de cohesió territorial i accessibilitat universal, permet atendre tant els grups vulnerables com les famílies d'ingressos baixos i mitjans excloses del mercat privat. Finalment,

les polítiques d'habitatge social han d'anar acompanyades d'una gestió eficient, alineada amb les directrius europees, per fer front als nous reptes i respondre a la complexitat dels beneficiaris.

9. L'ocupació es recupera, però el creixement salarial és insuficient

El mercat de treball durant aquests darrers sis anys s'ha vist subjecte a un gran dinamisme, en gran mesura derivat del punt d'inflexió que va significar la pandèmia de la COVID-19, que va truncar el període de recuperació en què ens trobàvem en aquell moment. A partir del 2022, i superada la pandèmia, es va produir una millora general del mercat de treball, amb un augment de l'ocupació i la reducció de la temporalitat, cosa que, sens dubte, ha estat una de les claus de la millora recent en les dinàmiques de la inclusió.

A Catalunya, l'evolució recent que ha experimentat l'economia en els darrers anys s'ha traslladat a l'àmbit de l'ocupació, de manera que, sobretot des del 2023, s'ha generat un volum d'ocupació molt apreciable: entre el 2018 i el 2024 el volum de persones ocupades ha crescut en gairebé 465 mil treballadors i treballadores, amb una conseqüent reducció de la taxa d'atur. Aquesta recuperació, però, no s'ha acompanyat d'un creixement dels salaris en termes reals. Segons l'Enquesta de Població Activa, entre el 2018 i el 2023 el salari mitjà brut mensual va augmentar un 18 % a Catalunya, gairebé un punt percentual més que el creixement registrat al conjunt d'Espanya (16,9 %). Aquest creixement, però, ha de ser matisat, ja que, si considerem la inflació d'aquest període —amb un creixement moderat de l'IPC el 2018 i el 2020, però elevat a partir del 2021—, el creixement en euros constants hauria estat molt moderat a Catalunya (2,2 %) i inexistent al conjunt d'Espanya (0,7 %).

Els resultats de l'EINSFOESSA posen de manifest que, el 2024, les situacions d'exclusió social a l'àmbit de l'ocupació afecten el 9,1 % de les llars i l'11,8 % de la població a Catalunya. A més de l'evolució particularment positiva que s'identifica respecte a l'edició anterior de l'enquesta (amb una reducció de gairebé 15 punts en la taxa d'exclusió social en la dimensió de l'ocupació), Catalunya també presenta una incidència més baixa de problemes d'exclusió vinculats a aquesta dimensió que la que es registra al conjunt de l'Estat.

Aquesta evolució és molt menys favorable si es compara la situació del 2024 amb la que hi havia el 2018, especialment entre les llars en situació d'exclusió social. Dels set indicadors inclosos en aquesta dimensió, les llars en situació d'exclusió social a Catalunya registren un augment superior a quatre punts percentuals en tres d'ells. Dos d'aquests tres indicadors estan relacionats clarament amb la incidència de l'ocupació precària: es tracta de les llars en què la principal persona sostenidora té un ús d'exclusió o una ocupació irregular. Així mateix, també hauria augmentat entre aquestes llars aquells en què no hi ha persones ocupades, ni pensionistes o perceptores de les principals prestacions públiques. Encara que amb nivells d'exclusió una mica diferents, aquesta tendència també s'observa en el conjunt de les llars espanyoles.

Tot això contribueix a consolidar la idea que, malgrat la millora de l'economia i l'ocupació, l'abast dels problemes de precarietat laboral ha augmentat entre les llars que es troben en una situació d'exclusió social. Cal destacar també, perquè això implica qüestionar fins a quin punt tenir una ocupació és un antídoto infal·lible davant l'exclusió social, la prevalença relativament important dels problemes d'exclusió social entre les persones ocupades, que a Catalunya arriba al 8,5 % de totes i a Espanya al 10,2 %.

10 La precarietat objectiva reproduceix les desigualtats socials

La precarietat laboral presenta dimensions tant objectives com subjectives, les quals tenen implicacions profundes en la vida personal i familiar de les persones treballadores. Per precarietat objectiva s'entenen els indicadors observables i mesurables, com ara l'estabilitat en la contractació, els ingressos i les condicions laborals, mentre que la subjectiva es relaciona amb la percepció i l'experiència que els individus tenen respecte a la seva situació laboral.

Tot i les millores al mercat laboral, com ara la reforma laboral del 2021, que va promoure la contractació indefinida, el 2023 persisteixen uns alts nivells de precarietat objectiva. El 14 % de la població ha experimentat inestabilitat contractual, i un 17,5 % ha patit discontinuïtat en la feina, ja sigui per canvis a les hores o per múltiples feines. A més, el 37,7 % dels treballadors perceben ingressos inferiors al Salari Mínim Interprofessional (SMI), que és un dels indicadors més alarmants, ja que aquests ingressos baixos dificulten cobrir necessitats bàsiques i augmenten la vulnerabilitat social. La distribució dels ingressos revela que gairebé una cinquena part de les persones treballadores guanya menys de 1.000

euros mensuals, i un percentatge considerable treballa menys hores que els que perceben salaris superiors a l'SMI. La relació entre salaris baixos i precarietat és estreta, vinculada també a la inestabilitat del vincle laboral i a la precarietat en les condicions salarials, que afecta especialment les dones, joves i immigrants, que afronten segregació laboral i menys mobilitat professional.

D'altra banda, la precarietat subjectiva, que mesura la percepció d'inseguretat laboral i confiança en la possibilitat de mantenir o trobar feina, afecta un 17,3 % de la població. Encara que no sempre coincideix amb l'objectiva, aquesta dimensió està estretament relacionada amb variables de salut física i mental, ja que els que perceben més inseguretat reporten estats de salut més delicats i més deteriorament emocional. La percepció de vulnerabilitat també està influïda per factors sociodemogràfics: les persones més grans de 44 anys i les dones mostren més precarietat subjectiva, especialment en termes d'empitjorament de les condicions laborals o pèrdua de confiança en l'estabilitat laboral.

La relació entre precarietat objectiva i subjectiva revela diferents perfils. El primer, *l'amenaça*, correspon a persones que no tenen una situació laboral precària, però perceben risc de perdre la feina, com aquells amb una certa estabilitat en sectors tradicionals i amb estudis superiors. La *normalització* descriu els que, malgrat que tenen feines precàries, consideren que la seva situació és acceptable o inevitable, sobretot joves, immigrants i dones en ocupacions de baixa qualificació. La *vulnerabilitat*, en canvi, es refereix a col·lectius amb condicions socioeconòmiques més precàries, com ara joves, immigrants i persones amb estudis baixos i ocupacions elementals, que no només afronten més risc de precarietat objectiva, sinó també d'experimentar conseqüències negatives més greus, com ara dificultats per arribar a final de mes i deteriorament emocional.

11. Es redueixen la pobresa i la desigualtat, i augmenta l'accés a l'IMV, però persisteixen les situacions de carència material i severa

Tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat, les taxes de risc de pobresa i de pobresa severa s'han reduït lleugerament però gradualment des de la irrupció de la pandèmia per la COVID-19, i han assolit, en el cas de Catalunya, uns nivells molt similars als que es registraven l'any 2018.

A partir de les últimes dades que proporciona l'Enquesta de Condicions de Vida de l'INE, i prenent en consideració els llindars fixats a escala estatal, el 2024 la taxa de risc de pobresa a Catalunya se situa en un 12,9 % de la població i la de pobresa severa en un 5,6 %, fet que implica l'existència d'aproximadament 1.022.000 i 448.000 persones, respectivament, afectades per aquestes situacions. Independentment del llindar utilitzat, les taxes de pobresa i pobresa severa catalanes són inferiors a les estatals. Al costat del descens de les taxes de pobresa, també s'observa, tant per a Catalunya com per al conjunt de l'Estat, una reducció en els nivells de desigualtat: entre el 2021 i el 2023 la relació S80/S20 s'ha reduït a Catalunya en 0,8 punts i l'índex de Gini en gairebé dos punts.

Tot i aquestes millores, continuen persistint uns nivells relativament alts i estables de privació material i social. El 2024, les situacions de carència material i social severa afecten, tant a Catalunya com a Espanya, una mica més d'un 8 % de la població. En el cas de Catalunya, les situacions de privació més freqüents es relacionen amb la incapacitat de les llars per fer front a despeses imprevistes (el 35,2 % de la població); la impossibilitat, per no poder-s'ho permetre, d'anar de vacances almenys una setmana l'any (30,4 %), o no poder substituir per nous els mobles deteriorats o vells (28,2 %). L'indicador que presenta una evolució més desfavorable és el relatiu a no permetre's mantenir l'habitatge amb una temperatura adequada durant els mesos freds. Aquest indicador, estretament vinculat amb les situacions de pobresa energètica, pràcticament s'hauria duplicat a Catalunya, i haurà passat del 8,8 % el 2018 a un 17,6 % el 2024.

L'últim informe corresponent a l'edició de l'EINSFOESSA del 2021 va posar de manifest els problemes d'eficàcia (pel reduït nombre de llars beneficiàries) que tenia l'Ingrés Mínim Vital, sens dubte una de les mesures més importants i noves, ja que es tracta de la primera renda mínima d'àmbit estatal, aprovada en aquell moment. Quatre anys després de la seva posada en marxa, del panorama que s'observava el 2021 se n'ha aclarit algun dels seus aspectes més problemàtics, s'han introduït novetats en el disseny i la cobertura s'ha ampliat. En efecte, entre el maig del 2021 i el novembre del 2024 el nombre de llars beneficiàries ha quadruplicat la xifra a Catalunya. Malgrat això, el marge de millora quant al nivell de cobertura continua sent gran, ja que encara hi continua havent una proporció relativament elevada de llars que, malgrat complir els requisits, no accedeixen a aquesta prestació.

A l'hora d'explicar aquesta manca d'accés a l'IMV, els resultats que proporciona l'EINSFOESSA del 2024 permeten identificar la manca d'informació com un dels principals obstacles: de totes les llars en situació de pobresa severa que no estan rebent actualment l'IMV, l'absència d'informació total (60,6 %) o bé parcial (10,4 %) s'erigeixen com el principal obstacle en l'accés a aquesta prestació. De tota manera, i des d'una perspectiva evolutiva, pel que fa als anteriors, els resultats del 2024 posen de manifest que s'hauria produït una certa millora en el nivell d'informació sobre l'IMV que tenen les llars en situació d'exclusió social severa a Catalunya.

Al marge de l'IMV, l'evolució de la cobertura de la Renda Garantida de Ciutadania (RGC), compatible amb l'IMV, s'ha caracteritzat per un augment molt notable en el període 2018-2021, i el 2021 ha arribat a una cobertura del 2,22 % de la població, i d'un gradual descens a partir de llavors. Aquest descens només s'ha donat, de tota manera, en el cas del col·lectiu de persones activables laboralment —a causa, en bona part, de la disminució de la desocupació—, però no dins del col·lectiu de persones no activables, on la cobertura de la RGC no ha parat de créixer gradualment des de l'any 2018.

12. Augmenten els problemes d'aïllament social i es debiliten les relacions socials

L'anàlisi relacional de la societat catalana revela una realitat ambivalent. D'una banda, s'evidencia una recuperació després de la pandèmia, amb millores en les condicions de vida i feina per a gran part de la població, que ha assolit un nivell de benestar acceptable en aproximadament la meitat dels ciutadans, considerat com una «integració plena». Tanmateix, també es detecta un creixement sostingut de la «integració precària» (36 %), en què la precarietat laboral, l'escassa revaloració salarial i les dificultats per accedir a un habitatge digne són comuns. A més, un 17 % de la població afronta una situació d'exclusió moderada o severa, i aquests nivells es mantenen al llarg del temps.

Des d'una perspectiva relacional, aquestes tendències estan vinculades a baixos nivells de capital social i xarxes de suport als sectors més vulnerables, cosa que confirma que més vulnerabilitat implica menys capital social. La societat catalana també mostra signes d'aïllament social, a causa de canvis sociodemogràfics i tecnològics, com ara la disminució de la mida familiar, la dispersió geogràfica i l'augment de llars uniparentals o unipersonals. Aquesta tendència afebleix

la cohesió social i, en conseqüència, la democràcia.

L'anterior edició de l'EINSFOESSA deixava constància de fins a quin punt la crisi de la COVID-19 havia tensat i erosionat amb força la qualitat de les relacions entre les persones que componen la llar i l'entorn. Els resultats d'aquesta edició posen de manifest que malgrat l'evolució favorable que han experimentat algunes situacions des de llavors, persisteixen diversos problemes relacionats amb l'erosió de les xarxes de suport familiar i l'afebliment de les relacions socials més properes.

Així, l'evolució experimentada a Catalunya per les situacions d'exclusió social a l'eix relacional resulta ambivalent, ja que, si bé s'han reduït considerablement respecte al 2021, de les dues dimensions integrades en aquest eix, conflicte i aïllament social, només ha disminuït la primera, i s'ha incrementat en el cas de les llars catalanes la proporció d'aquells que tenen problemes d'exclusió vinculats a l'aïllament social.

Pel que fa al conjunt dels problemes que componen l'eix relacional, els resultats del 2024 revelen la clara disminució a què s'acaba de fer referència respecte al 2021. D'aquesta manera, el percentatge de llars catalanes afectades per l'eix social ha passat del 17,3 % el 2021 a un 11,7 % el 2024, de manera que aquesta comunitat s'ha situat amb un percentatge similar al d'Espanya, malgrat partir d'una situació comparativament menys favorable.

Tot i això, l'evolució positiva experimentada en aquest eix per les llars catalanes ha de ser matisada, ja que, com s'ha dit, només disminueix clarament l'exclusió relacionada amb el conflicte social. En contrast, entre el 2021 i el 2024 la proporció de llars afectades per la dimensió de l'aïllament social passa d'un 6,7 % a un 9,6 %, tot i que es manté, aquest any, un nivell més reduït que el que es va assolir el 2018, quan la incidència es va situar en un 11,9 %. Tanmateix, cal assenyalar que aquest descens respecte al 2018 només es produeix entre les llars en situació d'integració social; per contra, s'observa un increment gradual i pronunciat de les problemàtiques vinculades a l'aïllament social entre les llars que es troben en exclusió.

Un dels elements més destacables quant a l'evolució de les problemàtiques d'aïllament social és el relacionat amb l'augment de les llars amb persones que no disposen de cap suport per a situacions de malaltia o dificultat. La incidència d'aquest problema hauria augmentat a Catalunya en 4,5 punts percentuals, que

hauria passat d'un 3,4 % a un 7,9 % en el període 2021-2024. El fet que el 2018 aquest problema afectés un 10,5 % de les llars posa de manifest com es troben de relativament esteses a Catalunya aquestes situacions, vinculades, en gran part, a llars unipersonals encapçalades per persones de 65 i més anys.

Les entrevistes amb persones vulnerables i professionals evidencien que factors, com ara la dificultat per regularitzar la residència, els costos d'habitatge elevats, les condicions laborals extremes i la inacció institucional accentuen la precarització, i afecten especialment la infància i l'accés a l'educació, la salut i la socialització. La pressió addicional sobre les mares de les llars uniparentals, que treballen jornades llargues i han de cuidar els fills, encara agreuja més la situació.

El diagnòstic és clar: assistim a un procés d'individualització social, amb xarxes de suport cada cop més febles, especialment als sectors en situació de precarietat. La manca de recursos socials limita les possibilitats de millorar les condicions de vida, encara que les iniciatives de resiliència comunitària i solidaritat, promogudes per entitats socials, emergeixen com a experiències positives per enfortir el capital social, fonamentat en la reciprocitat. Només amb aquestes xarxes i l'ajuda mútua serà possible construir un futur més cohesionat.

13. La bretxa digital continua eixamplant-se, amb un impacte més profund entre la població en situació d'exclusió social

L'edició anterior de l'EINSFOESSA per primera vegada va posar el focus en el fenomen de la bretxa digital com a element generador d'exclusió. En un context marcat per un auge sense precedents quant a l'ús de les noves tecnologies de la informació i la comunicació, les desigualtats relacionades amb l'accés, l'ús i l'aprofitament d'aquestes eines es van fer més patents que mai i van posar en relleu que l'accés a l'entorn digital no només constituïa una necessitat bàsica de les llars, sinó també un requisit essencial per participar plenament en la societat.

L'any 2024, en què l'ús de les noves tecnologies ha crescut, l'edició actual de l'EINSFOESSA mostra que la bretxa digital a Catalunya s'ha continuat eixamplant, i ho ha fet molt més entre la població en situació de més vulnerabilitat: el percentatge de llars en situació d'exclusió social amb bretxa digital ha passat

del 33,5 % el 2021 al 56,4 % el 2024. Des de l'enfocament comparat, la situació de Catalunya és comparativament pitjor que la que s'observa per al conjunt d'Espanya, on, en termes generals, ha baixat la incidència de la bretxa digital durant els darrers tres anys.

Convé recordar que, quan parlem de bretxa digital, ens referim a l'absència, aïllada o combinada, de tres elements concrets: la connexió il·limitada a internet, la disponibilitat de dispositius tecnològics i la possessió d'habilitats informàtiques per manejar-se a l'entorn digital i aprofitar-ne els recursos. Amb aquesta perspectiva, l'EINSFOESSA 2024 posa en relleu que l'element en què un percentatge més gran de llars catalanes presenta mancances és en les habilitats informàtiques de tots els membres de la llar i en la connexió il·limitada a internet, mentre que la manca dispositius tecnològics és un problema minoritari.

Atenent, finalment, als efectes d'aquest factor que exclou la població, les dades de l'enquesta posen en relleu que el 13,4 % de les llars en situació d'exclusió social han perdut alguna oportunitat de participació social per culpa la bretxa digital, principalment en els àmbits de l'ocupació i l'accés a ajudes de l'Administració.

14. La pobresa se segueix heretant

La pobresa i la desigualtat econòmica a Catalunya i Espanya tenen un fort component intergeneracional. Tot i les millores observades en la reducció del percentatge d'infants els pares dels quals van créixer en condicions econòmiques desfavorables, la transmissió de la pobresa continua sent una realitat preocupant. La pobresa s'hereta, encara que amb una tendència a la reducció en comparació amb períodes anteriors. El 2023, a Catalunya, el 23 % dels que van créixer en llars amb males condicions econòmiques eren pobres a l'edat adulta, davant del 17 % dels que van créixer en bones condicions.

Tot i que aquesta reducció de la transmissió de la pobresa és una tendència positiva, probablement influenciada pel context actual de creixement econòmic i reducció de la desocupació, també mostra una tendència preocupant, que és l'increment del risc de pobresa dels que van créixer en llars amb més bones condicions econòmiques, cosa que evidencia una dinàmica de menys oportunitats vitals (més probabilitat d'abandonament educatiu primerenc, de tenir una ocupació poc qualificada i de viure de lloguer) per als qui van créixer en llars

amb dificultats, tenen, però també una certa expansió entre els que van créixer en famílies sense dificultats econòmiques. Reduir la transmissió intergeneracional de la pobresa no és només una qüestió de justícia social, sinó també un imperatiu per al desenvolupament econòmic i la cohesió social del país. Apostar per la igualtat d'oportunitats des de la infància és la clau per construir un futur en què l'origen econòmic d'una família no determini el destí de les pròximes generacions.

Bloc

La integració social i les característiques de les persones afectades pels processos d'exclusió social a Catalunya

Contingut

Capítol 1. La integració i l'exclusió social a Catalunya	47
Capítol 2. L'impacte desigual de l'exclusió social a Catalunya	81

Capítol 1

La integració i l'exclusió social a Catalunya

És important tenir en compte que quan parlem d'integració social —o de la seva cara, oposada, l'exclusió— fa molt de temps que partim d'una noció que transcendeix una concepció purament econòmica o monetària de la pobresa. Des de la primera edició de l'Enquesta sobre Integració i Necessitats Socials (EINSOFESSA), l'objectiu de la Fundació FOESSA ha estat dimensionar adequadament un fenomen tan complex com l'exclusió social des d'una concepció plenament multidimensional. Partint d'aquesta premissa, el que pretenem és aproximar-nos a les dificultats i a la pèrdua d'oportunitats que tenen certs grups socials i llars per participar plenament en els àmbits de la vida social, tant en aquells vinculats a la participació econòmica a través de la producció (ocupació) o el consum (accés a béns bàsics), com a l'exercici efectiu dels drets polítics (participació en la presa de decisions), i a la participació en una xarxa de relacions socials àmplia (sense caure en l'aïllament social) i saludables (no conflictives ni anòmiques).

Per identificar totes aquestes limitacions de la inclusió social fem servir un complex sistema de 37 indicadors específics (vegeu la Taula 4), que pertanyen alhora a vuit dimensions de la vida quotidiana (ocupació, consum, participació política, educació, habitatge, salut, conflicte social i aïllament social) i s'estructuren al voltant de tres grans eixos (l'econòmic, el polític i de ciutadania, i el relacional). A l'últim nivell hi ha l'índex sintètic, que ens permet classificar les llars i les persones segons el nivell d'integració social partint de quatre espais diferenciats que van des de la integració plena fins a l'exclusió severa, passant pels dos grups intermedis de la integració precària i l'exclusió moderada.

Índex	Tres eixos	Vuit dimensions	Indicadors	Espais de l'exclusió
Índex Sintètic d'Exclusió Social (ISES)	Econòmic	Ocupació	37 indicadors	Exclusió severa Exclusió moderada Integració precària Integració plena
		Consum		
	Polític i de ciutadania	Participació política		
		Educació		
		Habitatge		
		Salut		
	Relacional	Conflicte social		
		Aïllament social		

Aquest primer capítol comença amb aquesta visió general que proporciona l'indicador sobre el nivell d'integració social i mostra una anàlisi general dels nivells d'integració social a Catalunya; l'evolució al llarg dels últims sis anys a partir dels períodes 2018, 2021 i 2024, i la seva situació respecte al conjunt d'Espanya. Després d'aquesta primera anàlisi, la segona part del capítol aprofundeix en el fenomen de l'exclusió social centrant l'atenció en els eixos, les dimensions i els indicadors que conformen la metodologia de l'EINSFOESSA, sempre des d'una perspectiva longitudinal i comparada amb la situació que s'observa al conjunt d'Espanya.

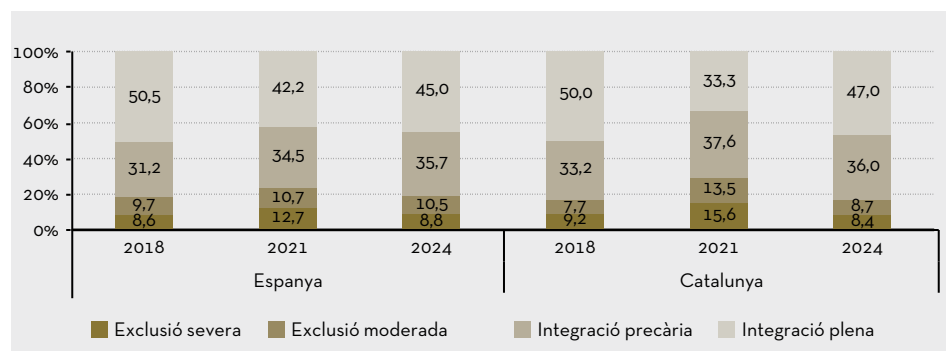
1.1. Augmenta la integració plena i es redueix l'exclusió social des del 2021, però no es recuperen els nivells del 2018

Aquest primer epígraf examina l'evolució experimentada per les situacions d'exclusió social en el període que va des de l'any 2018 fins a l'actualitat. Si bé amb prou feines significa una mica més d'un lustre, només es pot descriure com un període caracteritzat per un gran dinamisme. L'etapa que s'analitza aquí comença deu anys després de l'inici de la crisi financera del 2008, que a Espanya i a Catalunya arriba al moment més crític en termes d'atur, pobresa i exclusió el 2013, per iniciar a continuació una recuperació lenta. El 2018, si bé s'aconsegueixen recuperar els nivells d'integració plena que es donaven amb anterioritat a la crisi, no passa el mateix amb l'exclusió, que continua sent més elevada. És, encara dins d'aquesta fase de recuperació, quan irromp la recent crisi de la COVID-19, els efectes de la qual es recullen en l'EINSFOESSA del 2021. Després d'aquesta crisi nova i innovadora, que va començar en l'àmbit sanitari i es va expandir fins al món econòmic i social, s'inicia un camí de recuperació de l'economia, amb un creixement més ràpid del que s'esperava i amb

uns efectes que són palpables en els resultats que es presenten en aquesta nova edició.

Els resultats de l'EINSFOESSA feta el 2024 posen de manifest que el 83 % de la població catalana es troba en una situació d'integració: concretament, prop de la meitat de la població, un 47 %, **es troba en situació d'integració plena i una mica més d'un terç, el 36 %, en una situació d'integració precària**. En contrapartida, **les situacions d'exclusió social assoleixen el 17 % de la població, on un 8,7 % es troba en una situació d'exclusió social moderada i una proporció més baixa, encara que molt similar, un 8,4 %, en una situació d'exclusió severa**. En termes absoluts, **una mica més d'1.350.000 persones –una de cada sis persones residents a Catalunya– es veuen afectades per diferents processos d'exclusió social**.

GRÀFIC 1. Evolució dels nivells d'integració social de la població de Catalunya i Espanya (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

Des d'una perspectiva comparada, Catalunya presenta una situació força semblant a la que s'observa per al conjunt de l'Estat. Tot i això, els indicadors són, en línies generals, una mica més positius en el context català, amb taxes d'integració plena i integració precària lleugerament més elevades que les registrades al conjunt d'Espanya i taxes d'exclusió una mica inferiors. En conseqüència, tot i que les diferències no són especialment pronunciades, **a Catalunya l'espai social de la inclusió –tenint en compte tant la integració plena com la integració precària– és més ampli que el d'Espanya, del 83 % davant del 80,7 %, concretament**. Així mateix, i, encara que novament, les diferències entre els dos contextos són molt reduïdes, el nivell d'integració social més gran que s'observa a Catalunya també es caracteritza per un pes relatiu més gran de les

situacions més favorables: concretament, les persones en situació d'integració plena representen a Catalunya el 56,6 % del total de persones integrades, davant del 55,7 % a Espanya.

El percentatge de persones afectades per processos d'exclusió social és, per tant, una mica més baix a Catalunya que a Espanya, del 17 %, enfront del 19,3 %. Aquesta diferència és més perceptible en l'espai social de l'exclusió moderada, que afecta el 8,7 % de la població catalana i el 10,5 % de la població estatal. D'altra banda, les situacions d'exclusió social severa afecten el 8,4 % de les persones residents a Catalunya, un percentatge molt similar al registrat per al conjunt de l'Estat, del 8,8 %. Tot i això, dins l'espai social de l'exclusió, el pes de les situacions de més severitat és una mica més elevat en el context català que a l'espanyol, de manera que el 49,1% de les persones en situació d'exclusió ho estan en la seva forma més severa, sent aquest percentatge del 45,5% per al conjunt d'Espanya. En conseqüència, encara que aquesta primera aproximació revela una situació global una mica més favorable en el context català davant de la mitjana estatal, també s'aprecia un caràcter lleugerament més intens de l'exclusió social a Catalunya, si bé, com hem assenyalat, aquestes diferències són, en tot cas, petites.

Aquest exercici comparatiu resulta de més interès quan s'analitza des del punt de vista temporal, on Catalunya destaca per un camí de recuperació particularment favorable respecte al 2021. En efecte, una de les dades globals més destacables que l'enquesta posa en relleu per a Catalunya és la recuperació important observada després de l'impacte de la crisi sociosanitària del 2020, amb una forta reducció del percentatge de persones en situació d'exclusió.

D'aquesta manera, entre el 2021 i el 2024, les situacions d'exclusió severa i moderada a Catalunya s'han reduït en 7,3 i 4,8 punts percentuals, respectivament, mentre que l'espai social de la integració plena ha crescut en 13,7 punts. D'altra banda, el percentatge de persones en situació d'integració precària s'ha mantingut relativament estable durant els darrers tres anys. Aquesta recuperació hauria estat d'una magnitud molt més baixa al conjunt de l'Estat, amb una reducció en les formes més greus d'exclusió social de 3,9 punts, i un percentatge de persones afectades per l'exclusió social moderada molt similar al que es va registrar el 2021. En conseqüència, les millores observades en les taxes d'integració a Espanya també són menys acusades. En tot cas, cal assenyalar que Catalunya partia, respecte del 2021, d'una situació particularment negativa, derivada d'un fort impacte de la crisi sociosanitària, que es va traduir en taxes

particularment elevades d'exclusió social, en les seves formes severa i moderada, i superiors a les registrades al conjunt de l'Estat.

Tot i aquesta millora respecte al context immediatament posterior a la pandèmia —en tot cas esperable, atesa la conjuntura socioeconòmica actual—, **la recuperació observada en els dos contextos és insuficient per assolir els nivells de benestar registrats el 2018**, quan la meitat de la població, tant a Catalunya com a Espanya, gaudia d'una situació d'integració. S'observen, en paral·lel, un **augment de les situacions d'integració precària** durant aquest període, i un empitjorament en els percentatges de persones afectades per situacions d'exclusió social, tret de les formes més greus d'exclusió social, que a Catalunya registren una reducció lleu. Amb tot, entre el 2018 i el 2024, l'espai social de l'exclusió s'ha eixamplat una mica més a Espanya que a Catalunya —on manté, en termes globals, nivells pràcticament similars—, així com també ho ha fet l'espai de la integració precària; és aquí, en efecte, on es donen els augments més significatius (de 4,5 punts a Espanya i 2,8 a Catalunya).

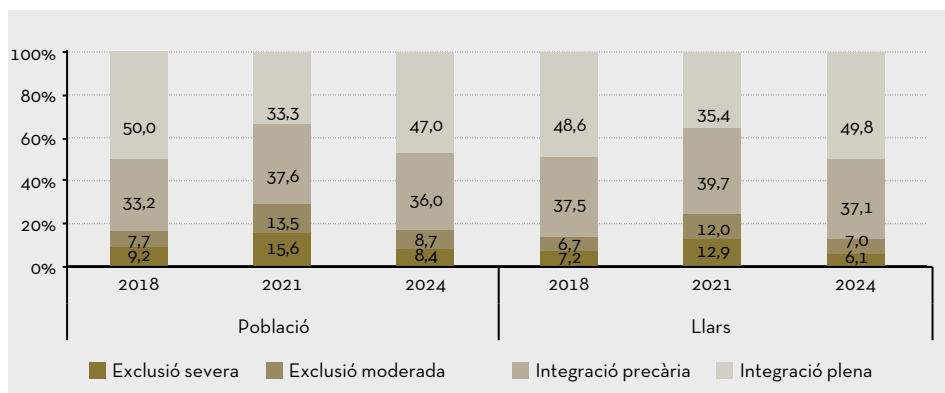
Atenent, en tot cas, a l'equilibri entre l'exclusió social moderada i la severa, s'observa una certa millora els darrers sis anys, ja que, el 2024, l'exclusió social severa representa el 49 % de l'espai de l'exclusió, quan el 2018 era del 54 %. Des d'aquest punt de vista, **es pot dir que, tot i no haver-se reduït, l'exclusió social a Catalunya ha perdut una certa intensitat**. Aquesta situació també s'ha donat al conjunt de l'Estat, encara que en una proporció més baixa: l'exclusió social severa ha passat de representar el 47 % de l'espai de l'exclusió el 2018 al 45 % el 2024.

Paral·lelament, les dades mostren **una tendència cap a la precarització de l'espai social de la integració**; això és, les situacions d'integració precària ocupen un espai cada vegada més gran dins del conjunt de les situacions d'integració. Aquesta tendència és més evident en el context català, on les situacions d'integració precària han passat de representar un terç de totes les situacions d'integració el 2018 al 43 % el 2024; a Espanya, han passat del 38 % al 44 %.

Tot això apunta, com veurem més endavant, a **una consolidació dels processos d'exclusió social**. En efecte, al marge de les millores observades després de l'impacte de la crisi sociosanitària, l'actual escenari de creixement econòmic i les polítiques econòmiques i socials desenvolupades des de llavors no han aconseguit assolir els nivells d'integració plena que s'observaven, tant a Catalunya com a la resta de l'Estat, el 2018. Els nivells d'exclusió social, de fet,

s'han eixamplat lleugerament, si bé a Catalunya aquest augment s'ha donat únicament en les formes més moderades de l'exclusió. Des d'aquesta perspectiva, és possible parlar d'un percentatge de la població —superior al 15 % en els dos territoris— que no rep beneficis de les millores macroeconòmiques i la situació d'exclusió social de la qual va més enllà de la conjuntura socioeconòmica, i per tant, es consolida com una qüestió estructural. Així mateix, els desplaçaments que s'han donat en el continu que va de la integració a l'exclusió entre el 2018 i el 2024, i tant a Catalunya com al conjunt d'Espanya, apunten a una **tendència d'aprofundiment de les situacions d'integració precària**.

GRÀFIC 2. Evolució dels nivells d'integració social de la població i de les llars de Catalunya (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

1.1.1. 880 mil persones menys en situació d'exclusió social des del 2021

La Taula 1 recull amb més detall el volum de persones i llars en exclusió social a Catalunya i a Espanya, i la seva evolució entre el 2018 i el 2024. En aquesta anàlisi cal tenir en compte que des de l'any 2018 han augmentat tant la població com el nombre de llars. Entre el 2018 i el 2024, per exemple, l'augment de la població resident a Catalunya ha estat comparativament més gran (4,5 %) que el que s'ha donat al conjunt de l'Estat (3,3 %). Des d'aquesta perspectiva, els transvasaments entre grups que s'esmenten en aquesta anàlisi tenen sobretot un valor il·lustratiu, ja que entre les variacions observades hi ha una part que s'explica pels canvis demogràfics.

Com ja s'ha assenyalat, si la mirada se centra en l'evolució de la situació després de l'impacte de la crisi sociosanitària, les dades són particularment positives per a Catalunya, ja que —sempre recordant que es tracta d'estimacions— entre el 2021 i el 2024 el nombre de persones en situació d'exclusió social s'hauria reduït al voltant de les 880.00 persones, cosa que constata la ja esmentada forta recuperació experimentada per aquesta comunitat durant aquest període. Tot i això, el 2024, entre 1,2 i gairebé 1,5 milions de persones es trobarien en situació d'exclusió social a Catalunya.

Tanmateix, si es compara el període que va des de l'any 2018 fins al 2024 —i deixem així al marge els valors atípics que presenta l'edició del 2021—, el que s'adverteix és que, com ja s'ha assenyalat, l'espai de l'exclusió social a Catalunya amb prou feines ha variat. D'acord amb les estimacions que es recullen a la taula següent, el nombre de persones en situació d'exclusió social durant els darrers sis anys podria haver augmentat en 73 mil persones —un increment del 5,8 %—, però malgrat això, el percentatge de persones en aquesta situació s'hauria mantingut al voltant del 17 %. Aquest increment, en tot cas, ha estat més acusat en el context estatal: concretament, del 8,9 %, ampliant un espai en què es troben el 2024 entre 9 i 9,5 milions de persones.

Atenent, finalment, al volum de persones afectades per les formes més greus d'exclusió social, les dades posen en relleu el descens ja assenyalat d'aquestes situacions durant els darrers sis anys a Catalunya: són 32 mil persones menys les que es troben en situació d'exclusió social severa. Amb tot, atès que es tracta d'una reducció poc voluminosa i basada en estimacions, cal interpretar aquestes dades amb les cauteles degudes.

TAULA 1. Percentatge de la població i les llars de Catalunya i Espanya en situació d'exclusió social i exclusió severa (i límits de confiança al 95 %), i estimació del nombre en milers de persones i llars (2018-2024)

	2018	2021	2024
Espanya			
Població total (milers)	46.723,0	47.067,0	48.262,4
Exclusió social			
- Proporció sobre la població total (%)	18,3 [17,7-18,9]	23,4 [22,6-24,1]	19,3 [18,7-19,9]
- Nombre de persones afectades (milers)	8.550 [8.280-8.810]	10.990 [10.650-11.330]	9.310 [9.040-9.580]
Exclusió severa			
- Proporció sobre la població total (%)	8,6 [8,0-9,2]	12,7 [11,9-13,4]	8,8 [8,2-9,3]

	2018	2021	2024
Espanya			
- Nombre de persones afectades (milers)	4.010 [3.750-4.280]	5.960 [5.620-6.300]	4.230 [3.960-4.500]
Exclusió severa sobre exclusió total (%)	47,0	54,2	45,5
Llars total (milers)	18.535,9		19.316,4
Exclusió social			
- Proporció sobre el total de les llars (%)	15,9 [15,0-16,8]	20,8 [19,6-22,0]	18,0 [17,1-18,9]
- Nombre de llars afectades (milers)	2.950 [2.780-3.120]	3.850 [3.630-4.070]	3.470 [3.290-3.640]
Exclusió severa			
- Proporció sobre el total de les llars (%)	6,9 [5,9-7,8]	10,6 [9,5-11,8]	8,0 [7,2-8,9]
- Nombre de llars afectades (milers)	1.270 [1.100-1.430]	1.970 [1.750-2.180]	1.550 [1.380-1.720]
Exclusió severa sobre exclusió total (%)	43,0	51,2	44,7
Catalunya			
Població total (milers)	7.600,1	7.673,5	7.938,7
Exclusió social			
- Proporció sobre la població total (%)	16,8 [15,0-18,6]	29,1 [27,3-30,9]	17,0 [15,3-18,8]
- Nombre de persones afectades (milers)	1.278 [1.139-1.417]	2.234 [2.096-2.372]	1.351 [1.212-1.491]
Exclusió severa			
- Proporció sobre la població total (%)	9,2 [7,3-11,0]	15,6 [13,8-17,5]	8,4 [6,6-10,1]
- Nombre de persones afectades (milers)	696 [557-835]	1.201 [1.062-1.339]	664 [525-803]
Exclusió severa sobre exclusió total (%)	54,5	53,8	49,1
Llars total (milers)	3.011,3	2.989,4	3.130,6
Exclusió social			
- Proporció sobre el total de les llars (%)	13,9 [11,0-16,9]	24,9 [21,8-27,9]	13,2 [10,3-16,0]
- Nombre de llars afectades (milers)	419 [330-508]	744 [653-835]	412 [324-500]
Exclusió severa			
- Proporció sobre el total de les llars (%)	7,2 [4,2-10,2]	12,9 [9,8-15,9]	6,1 [3,3-8,9]
- Nombre de llars afectades (milers)	217 [128-306]	385 [294-476]	191 [103-280]
Exclusió severa sobre exclusió total (%)	51,7	51,7	46,4

Fonts: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024; INE. Estadística Continua de Població (2021 i 2024), Estadística del Padró Continu (2018) i Enquesta Continua de Llars (2018).

Nota: Les xifres de població i llars es mostren arrodonides a la baixa.

Quan el focus es posa a les llars catalanes en comptes de la població, s'adverteix una evolució global no gaire diferent. En els últims sis anys, les taxes d'exclusió social entre el conjunt de llars amb prou feines han variat i s'ha mantingut entorn del 13 %. Així mateix, s'observa una certa millora en els sectors de més vulnerabilitat, amb descensos tant en termes relatius (del 7,2 % al 6,1 %), com absoluts, amb 26 mil llars menys afectades per l'exclusió social severa. Aquestes dades més bones respecte a la població s'expliquen, en tot cas, a causa del pes

creixent que les llars unipersonals estan guanyant en l'espai de l'exclusió social severa a Catalunya.

1.1.2. Tres de cada deu persones en situació d'exclusió social a Catalunya no es troben en risc de pobresa

Tot i que les dades recollides no permeten analitzar de manera precisa la relació entre les situacions d'exclusió social i la pobresa econòmica (a causa de la manca d'informació sobre els ingressos en un percentatge elevat de casos), aquests dos fenòmens, encara que diferents entre si, es troben estretament interrelacionats. Atenent únicament a les dades de què es disposa, es pot observar que, mentre que el risc de pobresa afecta el 70 % de la població catalana en situació d'exclusió, només el 5 % de les persones integrades afronten aquest risc.

TAULA 2. Relació entre la taxa de risc de pobresa* i l'exclusió social de la població de Catalunya i Espanya (2024) (percentatges de taula calculats sobre el total de la població)

(%)	Espanya			Catalunya		
	En exclusió	En integració	Total	En exclusió	En integració	Total
En situació de pobresa	13,8	6,6	20,4	12,0	4,1	16,0
Sense pobresa	5,5	74,1	79,6	5,1	78,9	84,0
Total	19,3	80,7	100,0	17,0	83,0	100,0

*Per calcular els percentatges d'aquesta taula s'han utilitzat els ingressos declarats per la llar, obviant-se els casos de les llars que no han declarat els ingressos totals amb fiabilitat. En el cas de les persones excloses, la proporció de casos sense informació ha estat del 14,4 % en el cas de Catalunya i del 14,8 % al d'Espanya, però en el de les no excloses aquesta proporció s'ha elevat a un 25,9 % en el cas de Catalunya i a un 27,4 % a Espanya. Atesos aquests percentatges, els resultats de la taula s'han d'interpretar amb les cauteles degudes.

Font: EINSFOESSA 2024.

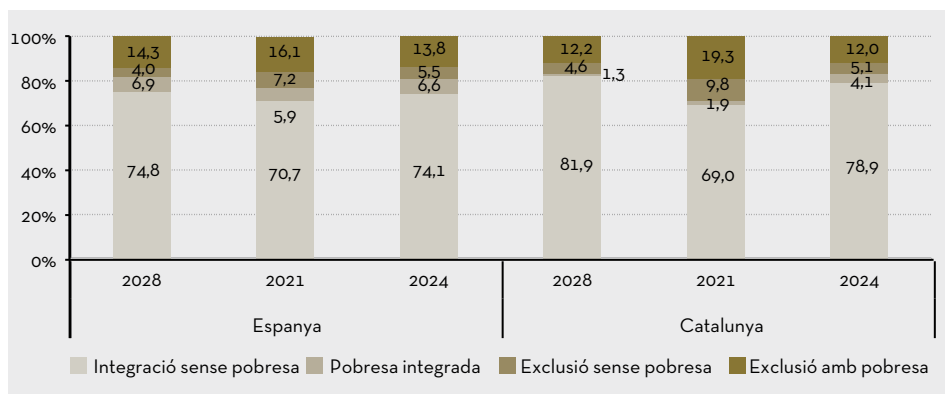
Des de fa molt de temps s'incideix sobre el fet que la pobresa i l'exclusió social no són fenòmens equivalents i que no sempre es manifesten de manera complementària. En aquest sentit, les dades de la Taula 2 posen en relleu que un percentatge no poc significatiu de persones es pot veure afectat per processos d'exclusió social fins i tot tenint ingressos que superen el llindar de la pobresa (4) o, de la mateixa manera, es poden donar situació de pobresa monetària que no van acompanyades de processos d'exclusió social. Així, el 2024, el 30 % de les

(4) Es tracta del llindar de pobresa estatal.

persones excloses a Catalunya tindria ingressos superiors al llindar de risc de pobresa, mentre que un quart de tots els casos de pobresa es donaria entre persones que no estan afectades per processos d'exclusió social.

Des d'aquesta perspectiva, l'anàlisi combinada de les situacions relacionades amb l'exclusió social i la pobresa monetària permet ubicar el conjunt de la població en quatre espais diferenciats: l'espai de la integració sense pobresa, on es troben les persones que no estan afectades per cap d'aquests dos fenòmens; el de la pobresa integrada, que correspondria als casos de persones en situació de pobresa econòmica però que no es troben en situació d'exclusió social; l'espai d'exclusió sense pobresa, ocupat per persones afectades per l'exclusió social però amb ingressos superiors als del llindar de la pobresa, i l'espai de l'exclusió amb pobresa, que correspon al grup de persones afectades tant per l'exclusió social com per la pobresa monetària. En aquest sentit, i malgrat la falta d'informació sobre els ingressos d'un elevat percentatge de persones enquestades, és interessant analitzar la manera com es distribueix la població, tant a Espanya com a Catalunya, en funció de la presència combinada de situacions de pobresa i exclusió social. Aquestes dades també permeten recollir l'evolució d'aquesta distribució durant el període analitzat.

GRÀFIC 3. Evolució de la distribució de la població de Catalunya i Espanya en funció de la presència combinada de situacions de pobresa i exclusió (2018-2024)

*Per calcular els percentatges d'aquesta taula, s'han utilitzat els ingressos declarats per la llar, obviant-se els casos de les llars que no han declarat els ingressos totals amb fiabilitat. Els resultats d'aquesta taula s'han d'interpretar amb les cauteles degudes.

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

Tal com mostra el Gràfic 3, i atenent únicament a les persones de qui es disposa d'informació, el percentatge de població en situació d'integració sense pobresa, és a dir, que no es troba afectada per cap d'aquests dos fenòmens, arriba el 2024 al 78,9 % de la població catalana. Es tracta d'una proporció una mica més reduïda que la registrada el 2018. Les situacions combinades d'exclusió social i pobresa es mantenen, d'altra banda, en nivells similars als del 2018, al voltant del 12 %.

La situació de Catalunya no és gaire diferent de la que es mostra per al conjunt de l'Estat: en el cas català, destaca particularment la proporció més gran de persones que no es veuen afectades per cap d'aquests dos fenòmens, i el percentatge més baix de persones afectades per la pobresa integrada, 1,3 % davant el 6,9 % de l'Estat. Aquesta diferència tan important, juntament amb l'evolució descendent d'aquest fenomen social, apunta al pes distintiu que exerceix la pobresa econòmica com a factor excloent en el context català.

En tot cas, com ja s'ha assenyalat, no ha estat possible atribuir a la població una d'aquestes situacions en un percentatge elevat de casos, per manca d'informació sobre els ingressos, cosa que sens dubte impedeix interpretar adequadament aquests resultats.

1.2. Els eixos i dimensions de l'exclusió social a Catalunya

Com s'assenyalava a l'inici d'aquest capítol, la metodologia de l'EINSFOESSA diferencia tres grans eixos en l'espai social de l'exclusió: l'eix econòmic, l'eix polític i de ciutadania, i l'eix social i relacional. A l'**eix econòmic** s'integren les dimensions vinculades a l'ocupació i al consum, i aborden, d'una banda, els processos que exclouen les llars i els membres que en formen part d'una relació laboral normalitzada i, de l'altra, la suficiència i/o qualitat dels ingressos econòmics necessaris per a la participació de les persones en societat, així com les situacions de carència de béns considerats bàsics. L'**eix polític i de ciutadania** fa referència a les dimensions de la participació política, l'educació, l'habitatge i la salut. En la dimensió de la participació política, es considera el dret a triar els representants polítics i a ser elegits, així com la capacitat efectiva de participació política i ciutadana; mentre que, en les dimensions relacionades amb la ciutadania, es té en compte l'accés en condicions similars al conjunt de la població a l'educació, l'habitatge i la salut. Per acabar, l'**eix relacional** de l'exclusió fa referència fonamentalment a les situacions de conflicte i aïllament, que inclouen,

d'una banda, les relacions socials adverses i altres situacions de conflicte social o familiar i, de l'altra, l'absència de llaços i de suports socials.

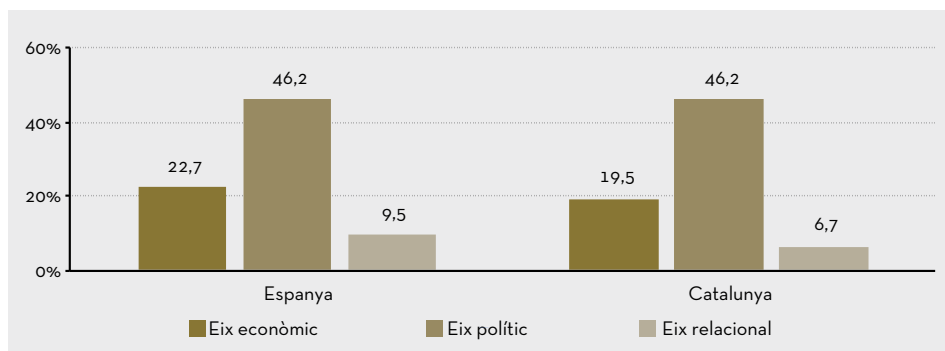
Així mateix, aquestes vuit dimensions articulen un total de 37 indicadors específics relatius a les capacitats i les oportunitats de les persones per participar en la societat, sobre els quals es construeixen, en el marc de l'enquesta, les categories d'integració i exclusió social.

En els tres epígrafs següents s'analitza la situació de la població catalana amb relació a aquests eixos, dimensions i indicadors.

1.2.1. Creix el percentatge de persones afectades per problemes d'exclusió a l'eix polític i de ciutadania, que afecta un 46,2 % de la població catalana

En primer lloc, cal preguntar-se de quina manera cada un dels eixos de l'exclusió afecta la població a Catalunya i a Espanya. Les dades de l'EINSFOESSA del 2024 posen en relleu que **el 19,5 % de la població catalana està afectada per l'exclusió a l'eix econòmic; el 46,2 %, per l'exclusió a l'eix polític i de ciutadania, i el 6,7 %, per l'exclusió a l'eix relacional.**

GRÀFIC 4. Percentatge de la població de Catalunya i Espanya afectada per cadascun dels eixos d'exclusió social (2024)

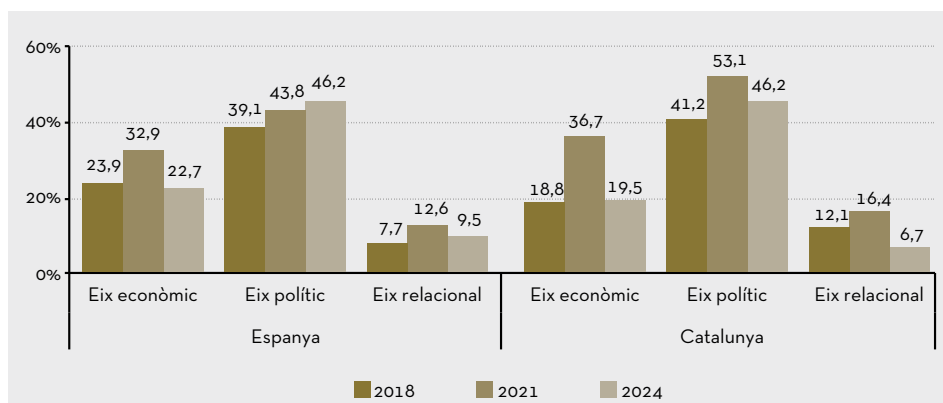

Font: EINSFOESSA 2024.

Com s'ha posat de relleu a l'hora d'analitzar els nivells d'inclusió i exclusió a l'apartat anterior, Catalunya presenta una situació el 2024 força similar a la que s'observa a Espanya, tot i que lleugerament més positiva. Així, també a Espanya les situacions d'exclusió més predominants són les relacionades amb l'eix polític i de ciutadania, que afecten –igual que a Catalunya– un 46,2 % de la població. D'altra banda, el percentatge de persones afectades per problemes relacionats amb l'eix econòmic és superior a Espanya, com també ho és el de persones afectades per l'eix relacional. Tot i així, les diferències no són gaire importants, i reproduïen la mateixa estructura per la qual les persones es veuen majoritàriament afectades per qüestions relacionades amb la salut, l'habitatge, l'educació i la participació política. A això, hi segueixen les problemàtiques relacionades amb l'ocupació i el consum –és a dir, amb l'eix econòmic–, que afecten, *grosso modo*, una de cada cinc persones, tant a Espanya com a Catalunya. Les situacions d'exclusió vinculades a l'eix relacional, finalment, es conformen com aquelles amb una prevalença més baixa entre la població, si bé aquest eix és on, en termes relatius, s'observen les diferències més grans entre els dos territoris.

Tenint en compte l'evolució dels percentatges de les persones afectades per aquests tres eixos de l'exclusió social, és possible treure'n algunes conclusions d'interès. D'una banda, i de manera generalitzada en els dos territoris, l'evolució d'aquests percentatges reflecteix clarament l'impacte de la crisi sociosanitària del 2021, amb un clar augment de la proporció de persones afectades en cadascun dels eixos analitzats respecte al 2018. Com s'ha assenyalat en analitzar l'evolució dels nivells d'integració de la població catalana, destaca el notable impacte que la pandèmia va exercir en aquest territori, de més magnitud que el que es va registrar en el conjunt de l'Estat. En aquest sentit, el canvi més profund observat fa referència a l'augment de la proporció de la població afectada per qüestions relacionades amb l'eix econòmic, és a dir, per les dimensions de l'ocupació i del consum, que pràcticament es va duplicar el 2021 a Catalunya. Encara que també significatiu, aquest impacte va ser més baix en el conjunt d'Espanya.

GRÀFIC 5. Evolució del percentatge de població de Catalunya i Espanya afectada per cadascun dels eixos d'exclusió social (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

D'altra banda, el gràfic revela la recuperació de la situació després de la crisi, tant a escala estatal com autonòmica, amb un **descens generalitzat del percentatge de població afectada per situacions d'exclusió en els diversos eixos analitzats**, a excepció de l'eix polític i de ciutadania a Espanya, que presenta un creixement mantingut des del 2018. Encara que, en termes globals aquesta recuperació no ha estat prou profunda per a tornar als nivells del 2018, es donen algunes diferències que són d'interès.

Així, en el context català, s'observa una evolució positiva respecte al 2018 de les situacions d'exclusió social a l'eix relacional, que passen d'afectar el 12,1 % de la població el 2018 al 6,7 % el 2024. Com es veurà més endavant, aquest important descens es deu principalment a una reducció en el percentatge de població. En contrapartida, la notable recuperació experimentada pel que fa a l'eix econòmic en aquest territori no aconsegueix evitar la persistència de nivells superiors d'exclusió als registrats el 2018 en aquest eix, que també persisteixen a l'eix polític. En efecte, l'eix polític i de ciutadania és el que registra, en termes relatius, un creixement més gran respecte al 2018. En síntesi, l'evolució de la situació a Catalunya es caracteritza per un descens en el percentatge de població afectada per situacions de carència a l'eix relacional i un lleuger augment de la proporció de persones afectades per processos d'exclusió, en l'eix polític i de ciutadania. Aquest augment en el percentatge de persones afectades per les problemàtiques associades a les dimensions de la salut, l'habitatge, l'educació i la participació política també s'ha donat a escala estatal; es tracta, a més, d'un

creixement mantingut des del 2018. A diferència del que passa a Catalunya, en el conjunt d'Espanya també ha augmentat la prevalença de l'exclusió social en l'eix relacional, mentre que ha descendit en l'econòmic.

La taula següent permet analitzar més detalladament l'evolució de les situacions d'exclusió en cadascun dels eixos examinats i la distribució de la població en cadascun d'aquests eixos en funció de la posició que ocupen en el continu que va de l'exclusió severa a la integració plena.

TAULA 3. Evolució del percentatge de població de Catalunya i d'Espanya afectada pels eixos de l'exclusió social segons els nivells d'integració-exclusió social (2018-2024)

(%)	Espanya				Catalunya			
	2018	2021	2024	Evolució 2018-24	2018	2021	2024	Evolució 2018-24
Eix econòmic								
Integració plena	0,0	0,0	0,0	--	0,0	0,0	0,0	--
Integració precària	26,5	35,0	22,2	-4,2	18,6	33,0	18,3	-0,3
Exclusió moderada	75,1	80,3	63,1	-12,0	53,2	67,8	56,1	+2,9
Exclusió severa	97,5	97,0	92,1	-5,5	93,3	97,0	95,8	+2,5
Conjunt de població	23,9	32,9	22,7	-1,3	18,8	36,7	19,5	+0,7
Eix polític								
Integració plena	0,0	0,0	0,0	--	0,0	0,0	0,0	--
Integració precària	74,4	66,3	78,9	+4,6	75,6	68,0	82,4	+6,8
Exclusió moderada	79,2	83,2	90,1	+10,9	91,3	89,8	94,7	+3,4
Exclusió severa	95,2	95,1	97,1	+1,9	99,7	98,6	99,3	-0,4
Conjunt de població	39,1	43,8	46,2	+7,1	41,2	53,1	46,2	+4,9
Eix relacional								
Integració plena	0,0	0,0	0,0	--	0,0	0,0	0,0	--
Integració precària	15,0	19,5	14,0	-1,0	23,7	22,6	12,6	-11,0
Exclusió moderada	14,0	21,6	19,2	+5,2	22,8	22,2	13,7	-9,1
Exclusió severa	19,3	28,4	28,5	+9,2	26,8	31,1	11,5	-15,2
Conjunt de població	7,7	12,6	9,5	+1,8	12,1	16,4	6,7	-5,3

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

En primer lloc, cal destacar que, a Catalunya, **la majoria de les persones en situació d'exclusió social i de les persones en situació d'integració precària**

estan afectades per problemàtiques a l'eix polític i de ciutadania. En efecte, l'exclusió a l'eix polític afecta el 99,3 % de les persones en situació d'exclusió severa i el 94,7 % de les persones en situació d'exclusió moderada. Tot i així, resulta molt cridaner l'elevat percentatge de població que, tot i trobar-se en una situació d'integració precària, es veu afectada per factors excloents en aquest eix, concretament, el 82,4 % d'aquestes persones. Des d'aquesta perspectiva, les dades suggereixen que la precarietat es relaciona principalment amb l'exclusió en aquest àmbit, que cal recordar que engloba les dimensions de la participació política, de l'educació, de l'habitatge i de la salut. Aquest fenomen també es dona, encara que amb nivells una mica inferiors, al conjunt de l'Estat.

D'altra banda, **les diferències més grans que es donen entre la població en situació d'exclusió severa i el conjunt de la població es produeixen en l'àmbit econòmic.** Així, la proporció de població en situació d'exclusió social severa afectada per problemàtiques en aquest eix —el 95,8 %— és gairebé cinc vegades superior a la que s'observa per al conjunt de la població. La distància d'aquest primer grup respecte a la població en situació d'exclusió moderada també s'amplia en aquest eix, amb un 56,1 % d'aquestes persones afectades per problemàtiques d'índole econòmica, relacionades amb l'ocupació i el consum. Com es veurà més endavant, aquestes diferències deriven de la gravetat més elevada de l'exclusió social en les dimensions de l'ocupació i el consum, que es concentra entre els sectors més vulnerables de la població: pràcticament la meitat de les persones amb problemes en aquestes dimensions s'ubiquen a l'espai de l'exclusió social severa. Les situacions d'exclusió a l'eix relacional, finalment, es distribueixen de manera més igualitària entre els tres grans grups afectats per l'exclusió social.

En termes evolutius, finalment, per al període del 2018 al 2024, a Catalunya destaca la notable reducció del percentatge de població afectada per problemàtiques en l'eix relacional per a tots els grups analitzats. En efecte, aquesta reducció és particularment significativa entre les persones en situació d'exclusió social severa, que passen de veure's afectades per un 26,8 % dels casos el 2018, a l'11,5 % el 2024, i que cal atribuir a un descens generalitzat de l'abast de totes les situacions d'exclusió que s'analitzen en aquest eix (5).

(5) L'amplia reducció observada a l'eix relacional entre les persones en situació d'exclusió severa s'ha de considerar amb moltes cauteles. En primer lloc, perquè es tracta d'un grup social reduït, però, fonamentalment, per la disminució que s'observa que han tingut certes problemàti-

Així mateix, l'anàlisi evolutiva també reflecteix l'augment de la incidència de l'exclusió social a l'eix polític entre la població en situació d'integració precària, amb 6,8 punts de diferència en els darrers sis anys. En aquest cas, i com veurem més endavant, aquest augment reflecteix, sobretot, un increment de les problemàtiques de l'exclusió lligades a l'habitatge i a la participació política.

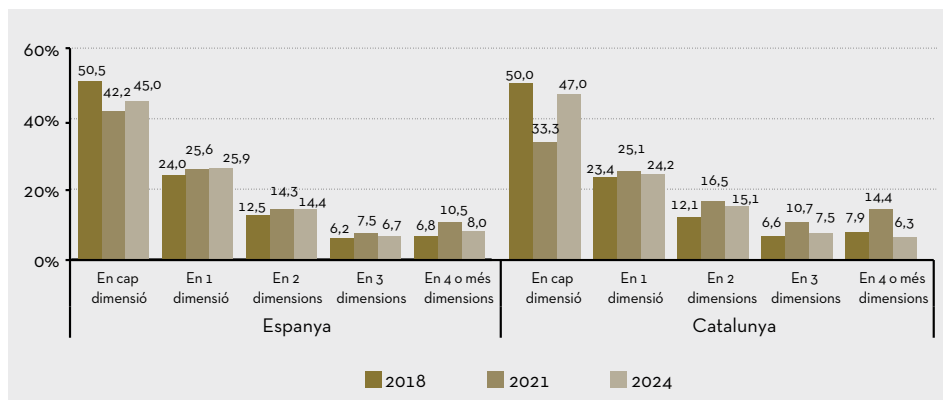
1.2.2. Es redueix el percentatge de persones que no tenen problemes en cap dimensió i també el de les persones amb problemes en quatre o més dimensions de la vida quotidiana

Els tres eixos de l'exclusió social analitzats fins ara —econòmic, polític i relacional— s'articulen al voltant de vuit dimensions concretes de la vida quotidiana: ocupació, consum, participació política, educació, habitatge, salut, conflicte i aïllament social. L'EINSFOESSA permet, d'aquesta manera, analitzar la situació de la població basant-se en la presència de problemes d'exclusió social en aquestes diverses dimensions i examinar els processos d'acumulació de problemàtiques, que comporten un agreujament de les situacions d'exclusió social i donen compte del caràcter multidimensional que tenen. El Gràfic 6 mostra, tant per a Catalunya com per al conjunt d'Espanya, la distribució de la població segons el nombre de dimensions afectades, així com l'evolució que han tingut des del 2018.

Com ja s'ha assenyalat, el 2024 una mica menys de la meitat de la població catalana, **un 47 %, es troba en una situació d'integració plena, per la qual cosa no presenta problemàtiques d'exclusió social en cap de les vuit dimensions analitzades. A l'altre extrem trobem que el 6,3 % de la població presenta problemàtiques en quatre o més dimensions.**

ques, que el 2024 han registrat una incidència especialment reduïda, i que ens fan pensar que la fiabilitat d'aquestes dades no és l'òptima.

GRÀFIC 6. Evolució de la distribució percentual de la població de Catalunya i d'Espanya segons la presència de problemes d'exclusió social en diverses dimensions (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

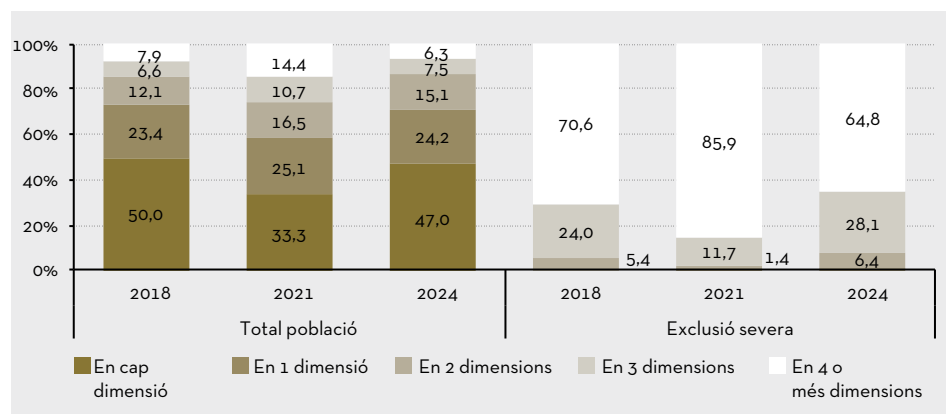
Comparada la situació actual amb la que es donava el 2018, l'anàlisi evolutiva, al marge d'algunes variacions poc significatives, no posa en relleu canvis de gran relació pel que fa a la distribució de la població en funció del nombre de dimensions afectades. En tot cas, es podria pensar que la reducció en el percentatge de persones que no presenten afectacions problemàtiques en una, dues o tres dimensions es podria traduir en lleugers augments en les situacions que acumulen problemàtiques en una, dues o tres dimensions. També resulta destacable la reducció en la proporció de persones afectades per problemes en quatre o més dimensions, que passen de se el 7,9 % el 2018, al 6,3 % el 2024. Això reflecteix la ja assenyalada pèrdua d'intensitat de l'exclusió social a Catalunya, que es podria explicar sobre la base d'un transvasament de la població que el 2018 presentava més diversitat de problemes, cap a posicions una mica menys negatives el 2024.

Des d'una perspectiva global, les dades reflecteixen una tendència cap a la concentració de la població en posicions de desavantatge intermèdies i altes, és a dir, cap a **un aixamplament de l'espai que ocupen les persones afectades per problemes en una, dues o tres dimensions**: mentre que, el 2018, aquestes persones representaven el 42,1 % del total, en l'actualitat aquesta proporció és del 46,7 %. Aquestes dades mostren, per tant, la debilitat de la recuperació a què es fa referència al llarg de l'informe, i el resultat del qual és l'aprofundiment de les situacions de precarietat, i la consolidació de l'exclusió social moderada.

La distribució de la població que presenta Catalunya s'assembla notablement a la situació d'Espanya en conjunt, que també presenta una evolució molt similar a la identificada en el context català. No hi ha, en aquest sentit, diferències destacables, a excepció, d'una banda, d'un descens més acusat en la proporció de persones que no es veuen afectades per cap factor d'exclusió social, i, de l'altra, de l'increment del percentatge de persones en situacions de més vulnerabilitat.

El gràfic següent il·lustra l'evolució dels processos d'exclusió social que afecten les persones més vulnerables a Catalunya, segons el nombre de dimensions afectades, així com una comparativa amb la situació del conjunt de la població. Des d'aquesta perspectiva, l'exclusió social severa es caracteritza de manera nítida pel caràcter multidimensional, ja que, el 2024, prop de dos terços de les persones en aquesta situació presenten afectacions en quatre o més dimensions, mentre que poc més d'un quart ho fa en tres. L'exclusió social severa relacionada amb problemàtiques en dues dimensions només es dona, d'altra banda, en un 6,4 % dels casos. En conjunt, aquesta multidimensionalitat es manifesta en la pràctica totalitat (99,3 %) de les situacions d'exclusió social severa.

GRÀFIC 7. Evolució de la distribució percentual de la població total i de la població en exclusió severa de Catalunya, segons la presència de problemes d'exclusió social en diverses dimensions (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

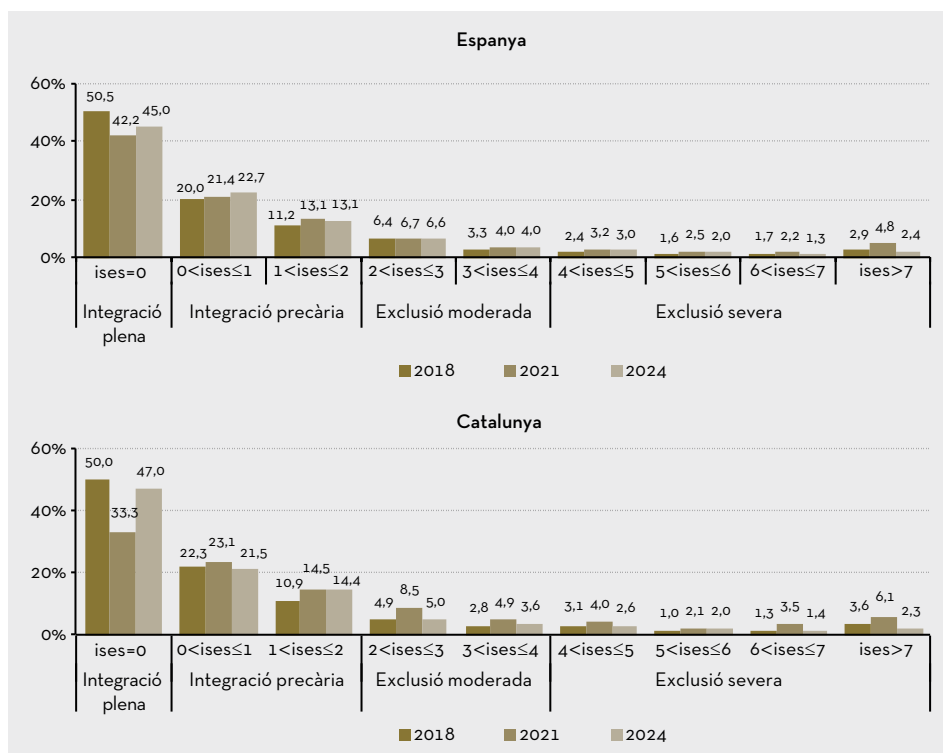
L'acumulació de problemàtiques en diversos àmbits de la vida és, per contra, minoritària per al conjunt de la població, tant en l'expressió més extrema —el 6,3 % de la població presenta problemes en quatre o més dimensions—, com en les formes una mica més atenuades, amb afectacions en tres o dues dimensions, en

el 7,5 % i 15,1 % dels casos, respectivament. En tot cas, cal no perdre de vista que, el 2024, un elevat percentatge de la població (28,9 %) presenta problemes d'exclusió social en dues o més dimensions de la vida quotidiana.

En termes evolutius, s'identifica una clara dinàmica de recuperació de les situacions menys favorables després de la crisi sociosanitària, que baixen significativament, i, com s'assenyala, una certa millora també d'aquestes situacions respecte al 2018: en els últims sis anys, ha baixat el percentatge de persones en exclusió social severa que acumulen problemes en quatre o més dimensions, i ha augmentat el d'aquelles amb problemes en tres o dues dimensions.

Aquestes tendències es poden observar amb més nitidesa quan s'analitzen els resultats de l'Índex Sintètic d'Exclusió Social (ISES). En el marc dels quatre espais que conformen el continu integració-exclusió –integració plena, integració

GRÀFIC 8. Evolució de la distribució percentual de la població de Catalunya i Espanya en intervals de l'Índex Sintètic d'Exclusió Social (ISES) (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

precària, exclusió moderada i exclusió severa—, aquest Índex permet identificar nou intervals, cosa que possibilita obtenir una gradació més específica de les diverses situacions dins de cada espai i, especialment, a l'espai de l'exclusió social severa, en què se'n poden distingir quatre. El gràfic següent recull la distribució de la població de Catalunya, i del conjunt d'Espanya, en funció del resultat corresponent a aquest índex, per al 2018, el 2021 i el 2024.

La situació que s'observa per a Catalunya és, en certa manera, desigual. D'una banda, entre el 2018 i el 2024 s'adverteix un desplaçament de les situacions més favorables cap a l'espai de la precarietat i l'exclusió moderada, amb descensos en els percentatges de població en integració plena i en el primer interval d'integració precària —és a dir, ISES 0 a 1— i un augment del percentatge de persones amb un ISES comprès entre l'1 i el 4. És cridaner, en aquest sentit, que davant de la millora observada de manera generalitzada respecte al 2021, el percentatge de persones en situació d'integració precària, amb un ISES entre 1 i 2, es manté notablement estable i molt per sobre del que es va registrar el 2018. Pel que fa a l'espai de l'exclusió severa, s'observa una tendència desigual, de la qual cal destacar, en tot cas, la reducció de la proporció de persones que acumulen més desavantatges, amb un ISES superior a 7, entre el 2018 i el 2024. L'evolució de la situació durant aquest període en el conjunt de l'Estat revela una tendència més uniforme, amb integració plena, com es podria esperar, i en aquells relacionats amb les situacions de més gravetat, amb un ISES superior al 6.

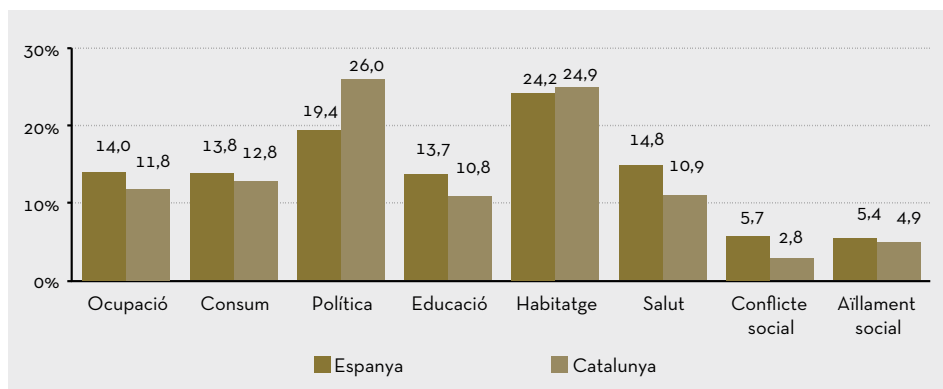
1.2.3. Augmenta fortament la incidència de l'exclusió social a la dimensió de la participació política i, en grau més baix, a les dimensions de l'habitatge i l'ocupació

A més d'analitzar el nombre de dimensions de l'exclusió social que poden afectar la població, és essencial conèixer la incidència de les problemàtiques d'exclusió social en cadascuna d'aquestes dimensions i explicar-ne l'evolució.

Com mostra el gràfic següent, la dimensió en què la població catalana presenta més situacions de carència és la relativa a la participació política (26 %), seguida de l'habitatge (24,9 %). En efecte, al voltant d'un quart de la població catalana té problemes d'exclusió social en aquestes dimensions. D'altra banda, un 12,8 % de la població catalana presenta dificultats en la dimensió del consum —és a dir, en la capacitat per cobrir les despeses bàsiques de la vida diària—, un 11,8 % en la dimensió de l'ocupació, i prop de l'11 % de la població es veu afectada

per problemes d'accés en la salut (10,9 %) i en l'educació (10,8 %). Destaca, per la seva incidència més baixa, la problemàtica associada al conflicte social, que afecta el 2,8 % de la població.

GRÀFIC 9. Percentatge de població de Catalunya i Espanya afectada per problemes d'exclusió en diverses dimensions (2024)

Font: EINSFOESSA 2024.

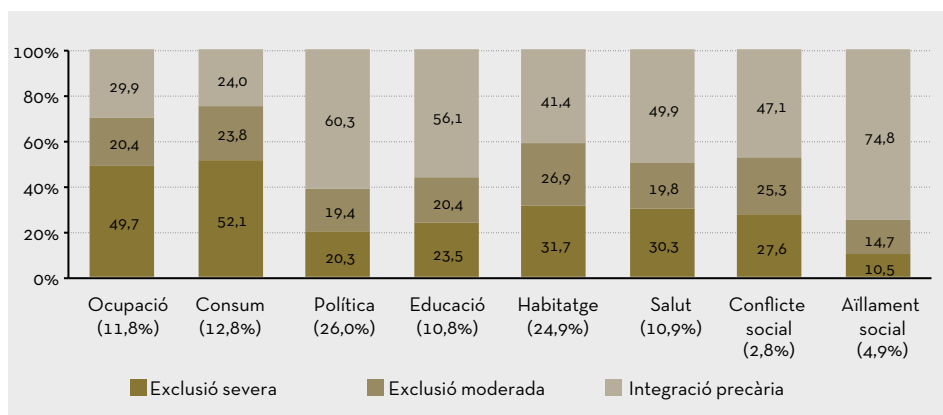
La situació a nivell estatal s'assembla força a l'observada per a Catalunya, encara que en aquest cas l'habitatge és la dimensió en la qual presenta dificultats un major percentatge de persones (24,2%), seguida de la participació política (19,4%). Amb l'excepció d'aquestes dues dimensions amb més incidència en la societat catalana (6), el percentatge de persones afectades per problemes a la resta és, en tots els casos, superior en el context espanyol. Es destaca, en aquest sentit, la dimensió de la salut, que presenta a Catalunya una situació comparativament millor.

La incidència de l'exclusió social en les diferents dimensions analitzades no es distribueix de la mateixa manera entre el conjunt de la població: mentre que algunes dimensions tenen un caràcter més transversal i afecten, en major o menor mesura, la població en el seu conjunt, altres es concentren entre els sectors

(6) La dimensió política és 6,7 punts percentuals superior en el cas de Catalunya, cosa que resulta especialment cridanera. Aquesta major prevalença de l'exclusió en la dimensió de la participació política es relaciona, en bona mesura, amb el major pes que té la població de nacionalitat estrangera sobre el conjunt de la població catalana. De fet, com es veurà més endavant, l'exclusió en la dimensió política es relaciona principalment amb els obstacles a la participació política derivats de la condició d'estranger.

més vulnerables de la població, mostrant, en aquest sentit, una major severitat. Amb l'objectiu d'aprofundir en aquesta distribució tan dispar, el següent gràfic recull la distribució de la població afectada per cadascuna d'aquestes dimensions segons el seu nivell d'integració social.

GRÀFIC 10. Distribució de la població de Catalunya afectada per cadascuna de les dimensions de l'exclusió segons el seu nivell d'integració social (2024)

Nota: a sota del nom de cada dimensió i entre parèntesis hi ha el percentatge de la població afectada per problemes d'exclusió social en cadascuna de les dimensions.

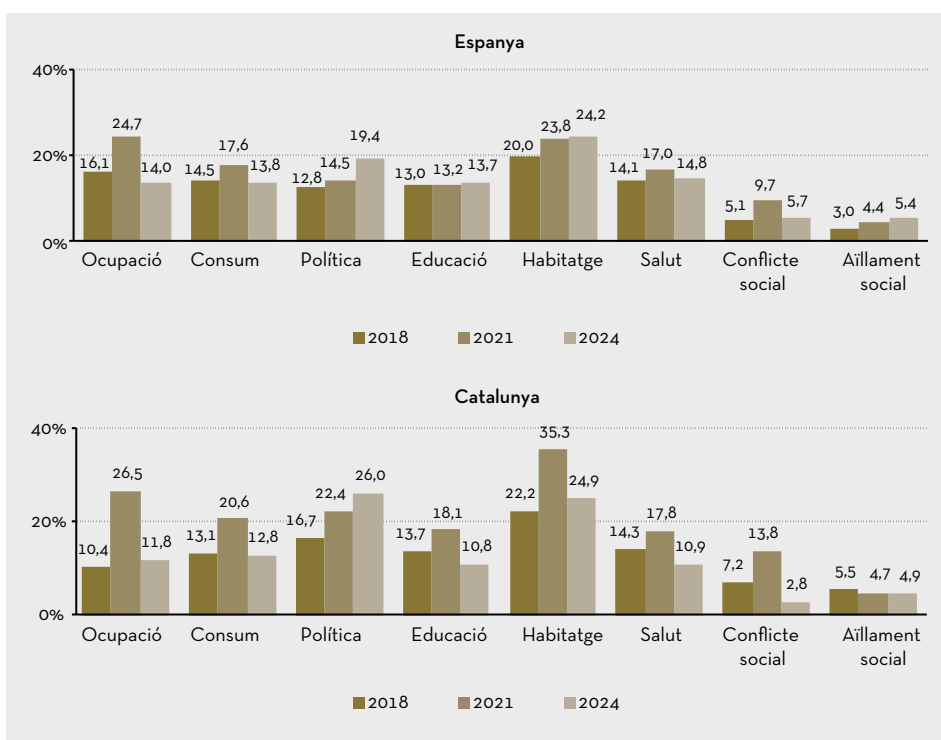
Font: EINSFOESSA 2024.

Des d'aquesta perspectiva, destaquen, pel caràcter particularment exclouent, les dimensions de l'ocupació i el consum. Així, del total de persones afectades per problemàtiques relacionades amb l'accés a una relació laboral normalitzada, al voltant del 70 % són persones que es troben en situació d'exclusió social. En efecte, pràcticament la meitat de les persones amb problemes en aquesta dimensió s'ubiquen a l'espai de l'exclusió social severa. Aquest fenomen també s'observa en el cas de la dimensió del consum: del conjunt de persones afectades per la insuficiència d'ingressos econòmics per a una participació plena a la societat, més de dos terços (75,9 %) són persones en situació d'exclusió social. A l'extrem oposat trobem que les problemàtiques associades a les dimensions de la participació política i, en gran part, l'aïllament social, es configuren com a factors d'exclusió que afecten majoritàriament persones que es troben integrades, si bé de manera precària. En efecte, només el 10,5 % del total de persones afectades per la manca de xarxa i suport social són persones en situació d'exclusió social severa, per la qual cosa cal atribuir a aquesta dimensió menys gravetat. Finalment, les dimensions de l'educació,

l'habitatge, la salut i el conflicte social es configuren, poc o molt, com a dimensions amb un caràcter més transversal.

D'altra banda, i atenent a l'evolució de presència de problemes d'exclusió social entre la població de Catalunya i d'Espanya en cadascuna de les dimensions analitzades per al període 2018-2024 (vegeu el Gràfic 11), cal destacar les qüestions següents. En primer lloc, s'aprecia una evolució divergent entre els dos territoris en el percentatge de persones afectades per problemàtiques d'exclusió en la dimensió de l'ocupació, que baixa a Espanya, però augmenta a Catalunya, tot i que manté, en aquest segon cas, un nivell inferior al registrat per al conjunt de l'Estat, i molt similar, en tot cas, al del 2018. Així mateix, en el context català s'adverteixen millores en les situacions relacionades amb l'educació (-2,9 punts), la salut (-3,4) i el conflicte social (-4,4), mentre que les dimensions de l'aïllament social i el consum gairebé no en varien la incidència. A Espanya, per contra, els

GRÀFIC 11. Evolució de la presència de problemes d'exclusió social entre la població de Catalunya i Espanya per a cadascuna de les dimensions de l'exclusió social (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

canvis són poc perceptibles per a les dimensions de l'educació, la salut, el conflicte social i el consum, i augmenta la incidència de l'exclusió social a la dimensió de l'aïllament social en 2,4 punts.

Com a aspectes destacables respecte a l'evolució de la situació després de l'impacte de la COVID-19, cal recordar que el 2021 Catalunya partia d'una situació més desfavorable que la del conjunt d'Espanya en totes les dimensions. La recuperació experimentada en el context català resulta particularment positiva en les reduccions del percentatge de població afectada per problemes d'exclusió social en els àmbits de l'habitatge (que passa del 35,3 % al 24,9 %), del conflicte social (del 13,8 % al 2,8 %) i, molt especialment, de l'ocupació, la incidència de la qual descendeix en 14,8 punts i es redueix a més de la meitat, de manera que passa de afectar el 26,5 % de la població catalana el 2021 a l'11,8 % el 2024. Aquesta recuperació, com ja s'ha posat de manifest anteriorment, no és tan evident en el conjunt de l'Estat; al contrari: entre el 2021 i el 2024, ha augmentat el percentatge de població afectada per problemes d'exclusió social en les dimensions de la política, l'educació, l'habitatge i l'aïllament social. Amb tot, sí que s'ha produït un notable descens de la incidència de problemàtiques en les dimensions de l'ocupació i del conflicte social i, menys, en les del consum i la salut.

D'acord amb aquestes dades, es podria dir que la societat catalana ha aconseguit recuperar-se dels efectes socioeconòmics més greus de la crisi socio-sanitària. Amb tot, cal assenyalar que la dimensió de l'aïllament social ha patit un lleuger empitjorament respecte al 2021, així com també ho ha fet, i força, la dimensió relacionada amb la participació política, la incidència de la qual s'ha incrementat en 3,7 punts percentuals durant aquest període.

1.2.4. Els obstacles a la participació política derivats de la condició estrangera, les despeses excessives d'habitatge i l'amuntegament greu són els problemes més freqüents entre la població catalana

A més de les diferents dimensions a què s'acaba d'al·ludir, l'enquesta permet aprofundir sobre la incidència de les problemàtiques d'exclusió social més concretes que afecten la població i les llars, a través dels 37 indicadors específics que conformen aquestes vuit dimensions vitals de la metodologia de l'EINS-FOESSA. Quines són les problemàtiques específiques més freqüents entre la població i les llars catalanes? Quines problemàtiques s'han estès i quines han

disminuït? Per respondre aquestes qüestions, en les línies següents s'analitza la prevalença i l'evolució de les situacions, els problemes o les mancances més recurrents entre les persones i les llars catalanes, així com les diferències més notòries que s'observen respecte al conjunt de l'Estat.

TAULA 4. Percentatge i estimació de persones i llars (en milers) de Catalunya afectats pels indicadors d'exclusió social (2024)

	N.º	Indicadors	Persones		Llars	
			%	N.º	%	N.º
Ocupació	1	Llar on la persona sustentadora principal es troba a l'atur des de fa un any o més	2,3	180	1,9	58
	2	Llar on la persona sustentadora principal té una ocupació d'exclusió (venda a domicili, venda ambulant de suport, venda ambulant marginal, empleades de la llar no qualificades, peons agrícoles eventuais temporers, recollidors de cartró i altres residus, repartiment de propaganda, mendicitat)	2,3	180	1,9	59
	3	Llar on la persona sustentadora principal té una ocupació irregular: sense contracte i sense cobertura de la Seguretat Social	2,0	160	1,6	48
	5	Llar amb almenys una persona aturada de llarga durada, sense títol professional i sense haver rebut formació ocupacional o haver fet estudis el darrer any	4,3	340	3,0	94
	6	Llar amb totes les persones actives aturades	4,9	380	4,0	125
	37	Llar en què la persona sustentadora principal és activa, en inestabilitat laboral greu (≥ 3 contractes o ≥ 3 empreses o ≥ mesos a l'atur)	3,9	300	2,8	87
Consum	4	Llars sense persones ocupades, ni pensionistes ni amb prestacions periòdiques (del SEPE o rendes mínimes)	3,0	240	3,7	115
	7	Llar en situació de pobresa severa (ingressos inferiors al 40 % de la renda familiar mitjana equivalent) (valor ancorat al 2018)	6,1	480	4,9	154
	8	Llar que no té cap equipament domèstic considerat bàsic per a més del 95 % de la societat el 2018 (aigua corrent, aigua calenta, electricitat, evacuació d'aigües residuals, bany complet, cuina, rentadora, frigorífic)	4,9	380	5,1	158
Política	36	Llar amb acumulació de deutes (amb retards en els pagaments de subministraments, habitatge, pagaments a l'Administració o préstecs) que no es podran posar al dia fàcilment	4,6	360	3,3	103
	9	Llar amb persones sense dret a triar els seus representants polítics ni a ser elegides: llars amb una persona de 18 anys i més de nacionalitat extracomunitària (sense conveni de reciprocitat)	21,2	1.680	14,1	440

N.º	Indicadors	Persones		Llars	
		%	N.º	%	N.º
Política	10 Llar amb alguna persona sense capacitat efectiva de ser considerada ni d'influir en el procés de presa de decisions col·lectives: no participen en les eleccions per manca d'interès ni són membres de cap entitat ciutadana	5,7	440	6,0	186
	11 Llar amb persones de 3 a 15 anys no escolaritzades	3,1	240	1,6	50
Educació	12 Llar on totes les persones de 16 a 65 anys (16-62 el 2018) tenen títols per sota del graduat escolar o equivalent	5,2	410	4,5	141
	13 Llar amb una persona de més de 65 anys (més de 62 el 2018) amb menys de 5 anys d'escolarització	3,2	250	5,0	156
Habitatge	14 Llar en infrahabitatge (7): barraca, baixos, barracó, prefabricat o similar	0,5	30	0,3	8
	15 Llar amb deficiències greus en la construcció de l'habitatge	1,2	90	1,2	36
	16 Llar amb situacions d'insalubritat: humitats, brutícia i olors	3,2	250	2,6	82
	17 Llar en amuntegament greu (< 15 m quadrats per persona)	12,6	990	6,1	189
	18 Llar amb tinença de l'habitatge en precari: facilitada gratuïtament per altres persones o institucions, rellogada, ocupada il·legalment o amb avís de desnonament	6,3	500	5,7	177
	19 Llar en entorn molt degradat	(0,3)*	20	(0,4)*	13
	20 Llar amb persones de mobilitat reduïda i barreres arquitectòniques	1,9	150	1,9	58
	21 Llar amb despeses excessives de l'habitatge (ingressos - despeses habitatge < llindar de pobresa severa del 40 %) (valor ancorat al 2018)	13,3	1.050	9,7	303
	22 Llar amb alguna persona sense cobertura sanitària	0,2	10	0,2	5
Salut	23 Llar on algú ha passat gana en els darrers 10 anys o l'està passant ara	2,2	170	2,2	68
	24 Llar on totes les persones adultes pateixen discapacitat, malaltia crònica o problemes greus de salut que els generen limitacions per a les activitats de la vida diària	(0,7)*	50	(1,5)*	47
	25 Llar amb alguna persona dependent que necessita ajuda o cura d'una altra persona per fer les activitats de la vida diària i que no la rep	0,1	10	0,2	4

(7) La metodologia de l'enquesta només recull situacions d'aquest tipus d'habitatges que apareixen al cens, cosa que fa pensar que la realitat és amb tota seguretat més gran.

N.º	Indicadors	Persones		Llars	
		%	N.º	%	N.º
Salut	26 Llar amb algú amb una malaltia greu o crònica que no ha rebut assistència mèdica per a aquesta malaltia en un any	5,2	410	3,5	109
	27 Llar que ha deixat de comprar medicines o pròtesis, o seguir tractaments o dietes per problemes econòmics i situació de pobresa moderada sota el llindar del 60 % (valor ancorat al 2018)	5,8	460	4,6	145
Conflicte social	28 Llar on algú ha rebut o rep maltractaments físics o psicològics en els darrers 10 anys	(0,8)*	50	(1,0)*	31
	29 Llar amb relacions molt dolentes, dolentes o més aviat dolentes entre els membres	(0,7)*	50	(0,6)*	18
	30 Llar amb persones que tenen o han tingut problemes amb l'alcohol, amb altres drogues o amb el joc en els darrers 10 anys	1,7	130	1,9	58
	31 Llar amb relacions molt dolentes, dolentes o més aviat dolentes entre els membres	(0,3)*	20	(0,2)*	6
	32 Llar on algú ha estat o està a punt de ser mare o pare adolescent en els darrers 10 anys Llar amb persones que tenen o han tingut problemes amb la justícia (antecedents penals) en els darrers 10 anys	(0,2)*	10	(0,2)*	5
Aïllament social	33 Llar amb persones sense relacions i que no tenen cap suport per a situacions de malaltia o dificultats	3,1	240	7,9	246
	34 Llar amb males o molt males relacions veïnals al barri	0,1	10	0,2	4
	35 Llar amb persones que han estat en institucions alguna vegada (hospitals i pisos psiquiàtrics, o centres de drogodependències, de menors, penitenciaris, per a transeünts o dones)	1,8	140	2,0	63

Nota1: Per a l'estimació de la població i les llars afectades s'han pres com a base les xifres arrodonides a la baixa de l'Estadística Contínua de Població de l'INE. En els dos casos, les dades fan referència a l'1 de gener del 2024 i a la població o les llars residents en habitatges familiars.

Aquestes estimacions s'han de considerar només a títol il·lustratiu.

Nota 2: Entre parèntesis i amb un asterisc s'han recollit aquells valors que no ofereixen prou grau de fiabilitat, perquè, en analitzar el conjunt de la població, no s'ha recollit cap cas relatiu a les situacions que descriuen els indicadors o bé perquè els valors recollits per a l'any 2024 estan per sota d'1 i comporten una variació considerable respecte a la mitjana.

Fons: EINSFOESSA 2024; INE. Estadística Contínua de Població.

Les situacions de carència més freqüents a Catalunya, amb una prevalença superior al 10 %, són els obstacles a la participació política derivats de la condició estrangera, que afecta més d'un cinquè de la població catalana (21,2 %), i les despeses excessives d'habitatge, que afecten un 13,3 % de la població i el 9,7 % de les llars. Quan es quantifiquen aquestes situacions, s'aprecia que 1,6 milions de persones viuen en llars on almenys una persona no

té dret a la participació i representació política **(8)**, mentre que poc més d'un milió de persones fan un sobreesforç de despesa en habitatge que compromet la cobertura de les seves necessitats bàsiques **(9)**. Així mateix, per la seva alta prevalença destaca l'amuntegament greu, que afecta el 12,6 % de la població catalana i el 6,1 % de les llars. D'aquesta manera, juntament amb les limitacions a la participació política, les situacions de carència més freqüents es relacionen amb la capacitat de la població catalana per accedir a un habitatge assequible i adequat.

Entre els indicadors d'exclusió social amb una prevalença significativa, però una mica més baixa, que afecten més d'un 5 % de la població, hi ha, novament, les situacions relacionades amb l'habitatge, en aquest cas la tinença precària de l'habitatge, que defineix aquelles situacions en què ha estat facilitat de manera gratuïta per altres persones o institucions, rellogat o ocupat il·legalment o amb avis. Aquesta situació afecta el 6,3 % del conjunt de la població. També s'emmarquen aquí les situacions relacionades amb la pobresa monetària: **el 6,1 % de la població catalana es troben en una situació de pobresa severa amb ingressos inferiors al 40 % de la renda familiar mitjana equivalent**. De manera similar, les situacions de carència relacionades amb la salut també mostren una incidència superior al 5 % de la població, tant en termes de dificultat econòmica per adquirir medicaments o seguir tractaments, com en l'accés a l'assistència sanitària, en referència a aquelles situacions en què algú amb una malaltia crònica o greu no ha rebut el tractament que necessitava durant aquest any. D'altra banda, el 5,7 % de la població catalana no participa en les eleccions per manca d'interès ni és membre de cap entitat ciutadana, mentre que un 5,2 % resideix en una llar on cap membre ha completat l'educació secundària obligatòria. En-

(8) Conflueixen diversos factors explicatius per a l'elevada incidència que presenta Catalunya en aquest indicador. En primer lloc, Catalunya és juntament amb Illes Balears o la Comunitat Valenciana el territori amb un nombre més elevat de persones de nacionalitat estrangera, i respecte d'aquesta peculiaritat és la comunitat autònoma amb una proporció més gran de persones estrangeres de nacionalitat extracomunitària. A això s'hi afegeix, a més, el fet que és, juntament amb les Illes Balears, la comunitat autònoma on les llars mostren més barreja (el 29 % de la població catalana viu en llars on hi ha almenys una persona estrangera). Per tot això, i al marge del fet que la incidència registrada en aquest indicador pugui estar sobreestimada a causa del marge d'error mostral que fem servir en aquesta comunitat, en tot cas, és coherent amb la situació de Catalunya i amb l'abast cada cop més gran que presenten aquestes situacions a la societat catalana.

(9) Aquest indicador recull aquelles llars que, una vegada abonades les despeses d'habitatge, disposen d'uns ingressos inferiors al llindar de pobresa severa ancorat al 2018.

cara que la incidència és una mica més baixa, també cal destacar que el 4,9 % de la població catalana resideix en una llar on totes les persones en edat laboral estan a l'atur i en llars que no tenen equipaments bàsics.

Amb aquest recorregut pels indicadors de més prevalença, també cal assenyalar que dels 37 que conformen les vuit dimensions de l'exclusió social, poc menys de la meitat, 14, afecten menys del 2 % de la població catalana i, d'aquests, 10 menys d'un 1 %.

Des d'un punt de vista comparat, tant pel que fa a la situació que s'observa per a Espanya en conjunt com en termes evolutius, el context català presenta les característiques següents.

Pel que fa a les diferències entre els dos territoris, i en línia amb el que es manté al llarg d'aquest informe, les dades posen en relleu una millor posició relativa de Catalunya en 25 dels 37 indicadors d'exclusió social examinats, malgrat que la bretxa entre els dos territoris no és excessivament inflada. Amb tot, és destacable —tant per la distància respecte a la mitjana estatal com per l'elevada prevalença en els dos territoris— la situació millor que presenta la població catalana respecte a l'espanyola en les situacions lligades a la dificultat per accedir a medicines o tractaments mèdics (que afecten el 5,8 % de la població catalana per davant de l'11,8 % de la mitjana espanyola) o, entre d'altres, les situacions de pobresa severa de les llars (del 6,7 % per davant del 9,8 %).

En sentit contrari, en el context català s'adverteix una situació més desfavorable en 12 indicadors d'exclusió social. Les diferències més significatives es concentren en el percentatge de persones amb limitacions a la participació política per la condició estrangera, amb 9 punts de diferència respecte a Espanya, i en la proporció de persones que resideixen en llars en situació d'amuntegament greu, que afecta, com ja s'ha dit, el 12,6 % de la població catalana per davant del 7 % de l'espanyola.

Centrant la mirada en l'evolució d'aquestes situacions de carència, les dades posen en relleu la recuperació assenyalada que ha experimentat Catalunya respecte al 2021, i que es manifesta particularment en els àmbits de l'ocupació, l'habitatge i la salut, amb descensos de més de 10 punts percentuals en els indicadors relatius a la inestabilitat laboral greu de la principal persona sostenidora de la llar, les despeses excessives d'habitatge i les dificultats econòmiques per sufragar despeses mèdiques. Tot i així, la situació ha empitjorat, principalment,

pel que fa a la participació política, l'accés a l'assistència mèdica en cas de malaltia greu o crònica, i l'absència de relacions i suport social en situacions de malaltia o dificultat.

TAULA 5. Evolució del percentatge de la població de Catalunya i d'Espanya afectada pels indicadors d'exclusió social (2018-2024)

	N.º	Indicadors	Espanya			Catalunya		
			2018	2021	2024	2018	2021	2024
Ocupació	1	Llar on la persona sustentadora principal es troba a l'atur des de fa un any o més	3,4	4,6	2,2	1,9	4,5	2,3
	2	Llar on la persona sustentadora principal té una ocupació d'exclusió (venda a domicili, venda ambulant de suport, venda ambulant marginal, empleades de la llar no qualificades, peons agrícoles eventuais temporers, recollidors de cartró i altres residus, repartiment de propaganda, mendicitat)	1,2	1,5	2,9	0,5	3,2	2,3
	3	Llar on la persona sustentadora principal té una ocupació irregular: sense contracte i sense cobertura de la Seguretat Social	1,1	1,0	2,2	1,0	1,4	2,0
	5	Llar amb almenys una persona aturada de llarga durada, sense títol professional i sense haver rebut formació ocupacional o haver fet estudis el darrer any	8,1	9,8	3,4	6,0	7,8	4,3
	6	Llar amb totes les persones actives aturades	6,3	11,1	6,1	3,6	9,5	4,9
	37	Llar en què la persona sustentadora principal és activa, en inestabilitat laboral greu (≥ 3 contractes o ≥ 3 empreses o $\geq$ mesos a l'atur)	4,9	11,1	5,7	2,8	14,4	3,9
Consum	4	Llars sense persones ocupades, ni pensionistes ni amb prestacions periòdiques (del SEPE o rendes mínimes)	4,5	6,9	4,6	2,1	8,4	3,0
	7	Llar en situació de pobresa severa (ingressos inferiors al 40 % de la renda familiar mitjana equivalent) (valor ancorat al 2018)	9,5	12,8	9,8	6,7	11,5	6,1
	8	Llar que no té cap equipament domèstic considerat bàsic per a més del 95 % de la societat el 2018 (aigua corrent, aigua calenta, electricitat, evacuació d'aigües residuals, bany complet, cuina, rentadora, frigorífic)	1,5	2,6	3,3	2,7	4,0	4,9

		Espanya			Catalunya		
N.º	Indicadors	2018	2021	2024	2018	2021	2024
Consum	36 Llar amb acumulació de deutes (amb retards en els pagaments de subministraments, habitatge, pagaments a l'Administració o préstecs) que no es podran posar al dia fàcilment	4,8	5,8	3,3	6,3	8,2	4,6
Política	9 Llar amb persones sense dret a triar els seus representants polítics ni a ser elegides: llars amb una persona de 18 anys i més de nacionalitat extracomunitària (sense conveni de reciprocitat)	7,6	8,7	12,2	12,9	16,0	21,2
	10 Llar amb alguna persona sense capacitat efectiva de ser considerada ni d'influir en el procés de presa de decisions col·lectives: no participen en les eleccions per manca d'interès ni són membres de cap entitat ciutadana	6,1	6,5	8,2	4,1	7,5	5,7
Educació	11 Llar amb persones de 3 a 15 anys no escolaritzades	0,8	1,8	2,4	0,6	3,2	3,1
	12 Llar on totes les persones de 16 a 65 anys (16-62 el 2018) tenen títols per sota del graduat escolar o equivalent	6,3	7,0	6,4	6,3	9,8	5,2
	13 Llar amb una persona de més de 65 anys (més de 62 el 2018) amb menys de 5 anys d'escolarització	7,0	5,8	6,1	7,1	7,7	3,2
Habitatge	14 Llar en infrahabitatge: barraca, baixos, barracó, prefabricat o similar	0,3	0,1	0,3	0,5	(0,0)*	0,5
	15 Llar amb deficiències greus en la construcció de l'habitatge	2,0	1,9	2,5	2,7	2,5	1,2
	16 Llar amb situacions d'insalubritat: humitats, brutícia i olors	3,4	4,9	6,0	2,4	6,7	3,2
	17 Llar en amuntegament greu (< 15 m quadrats per persona)	5,1	6,4	7,0	10,2	11,6	12,6
	18 Llar amb tinença de l'habitatge en precari: facilitada gratuïtament per altres persones o institucions, rellogada, ocupada il·legalment o amb avís de desnonament	3,9	4,8	6,3	3,9	6,9	6,3
	19 Llar amb entorn molt degradat	0,8	2,1	1,5	1,9	3,4	(0,3)*
	20 Llar amb persones de mobilitat reduïda i barreres arquitectòniques	2,0	2,5	3,3	1,5	4,5	1,9
	21 Llar amb despeses excessives de l'habitatge (ingressos - despeses habitatge < llindar de pobresa severa del 40 %) (valor ancorat al 2018)	12,4	17,1	14,0	12,5	23,6	13,3

			Espanya			Catalunya		
	N.º	Indicadors	2018	2021	2024	2018	2021	2024
Salut	22	Llar amb alguna persona sense cobertura sanitària	0,8	0,7	0,8	1,4	0,6	0,2
	23	Llar on algú ha passat gana en els darrers 10 anys o l'està passant ara	2,6	2,8	3,5	3,7	3,5	2,2
	24	Llar on totes les persones adultes pateixen discapacitat, malaltia crònica o problemes greus de salut que els generen limitacions per a les activitats de la vida diària	2,5	2,6	1,7	2,2	2,0	(0,7)*
	25	Llar amb alguna persona dependent que necessita ajuda o cura d'una altra persona per fer les activitats de la vida diària i que no la rep	0,9	1,2	0,8	0,8	1,1	0,1
	26	Llar amb algú amb una malaltia greu o crònica que no ha rebut assistència mèdica per a aquesta malaltia en un any	2,1	2,2	3,6	3,2	2,9	5,2
	27	Llar que ha deixat de comprar medicines o pròtesis, o seguir tractaments o dietes per problemes econòmics i situació de pobresa moderada sota el llindar del 60 % (valor ancorat al 2018)	8,8	14,9	11,8	6,6	16,0	5,8
Conflicte social	28	Llar on algú ha rebut o rep maltractaments físics o psicològics en els darrers 10 anys	2,4	3,7	1,9	3,3	6,3	(0,8)*
	29	Llar amb relacions molt dolentes, dolentes o més aviat dolentes entre els membres	0,6	1,8	0,5	0,5	4,7	(0,7)*
	30	Llar amb persones que tenen o han tingut problemes amb l'alcohol, amb altres drogues o amb el joc en els darrers 10 anys	2,0	2,5	3,2	2,7	3,1	1,7
	31	Llar on algú ha estat o està a punt de ser mare o pare adolescent en els darrers 10 anys	0,8	2,4	1,0	1,4	2,2	(0,3)*
	32	Llar amb persones que tenen o han tingut problemes amb la justícia (antecedents penals) en els darrers 10 anys	0,7	1,2	0,3	1,2	2,9	(0,2)*

		Espanya			Catalunya		
N.º	Indicadors	2018	2021	2024	2018	2021	2024
Aïllament social	33 Llar amb persones sense relacions i que no tenen cap suport per a situacions de malaltia o dificultats	2,2	2,2	1,9	4,1	1,3	3,1
	34 Llar amb males o molt males relacions veïnals al barri	0,4	0,5	0,2	0,7	1,3	0,1
	35 Llar amb persones que han estat en institucions alguna vegada (hospitals i pisos psiquiàtrics, o centres de drogodependències, de menors, penitenciaris, per a transeünts o dones)	0,5	1,8	3,7	0,7	2,2	1,8

Nota: entre parèntesis i amb un asterisc s'han recollit aquells valors que no ofereixen un grau de fiabilitat suficient perquè, en analitzar el conjunt de la població, no s'ha registrat cap cas relatiu a les situacions que descriuen els indicadors o bé perquè els valors recollits per a l'any 2024 són inferiors a 1 i suposen una variació considerable respecte de la mitjana dels anys anteriors.

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

La deriva evolutiva és manifestament menys positiva quan es confronten les dades actuals amb les relatives al 2018. D'aquesta manera, i encara que s'observen millores en 18 dels 35 indicadors, tendeixen a ser relativament reduïdes. Els descensos més significatius s'observen en el percentatge de persones que resideix en llars amb persones de més de 65 anys amb menys de 5 anys d'escolarització, en aquelles on algú rep o ha rebut maltractaments físics i psicològics en els últims 10 anys, on algú rep o ha rebut maltractaments físics i psicològics en els últims 10 anys, a les llars amb almenys una persona aturada de llarga durada i on acumulen deutes.

A l'extrem oposat, les dades reflecteixen un empitjorament de diversos indicadors, si bé caldria ressaltar que els canvis no són gaire acusats en bona part dels casos. Entre els més significatius, destaca l'augment de 8,3 punts en el percentatge de persones afectades pels obstacles a la participació política per la condició estrangera. També creixen, encara que menys significativament, les situacions d'amuntegament greu i de tinença precària de l'habitatge; les llars amb persones entre 3 i 15 anys no escolaritzades; les llars on algun membre amb una malaltia greu o crònica no ha rebut assistència mèdica durant el darrer any, i aquelles que no tenen algun equipament domèstic que el 95 % de la població considerava bàsic el 2018. A la resta dels indicadors, els descensos són inferiors als 2 punts percentuals.

Capítol 2

L'impacte desigual de l'exclusió social a Catalunya

2.1. Introducció

Al capítol anterior s'han presentat les principals dades que l'EINSFOESSA 2024 posa en relleu respecte als nivells d'integració social de la població de Catalunya i del conjunt d'Espanya, així com les variacions més destacables que s'han produït en els darrers sis anys. Això ha permès examinar com la població es distribueix en el continu que va de la integració plena a l'exclusió severa, i l'impacte diferencial dels processos d'exclusió social en els diferents eixos i dimensions que conformen aquest fenomen tant a Catalunya com en el conjunt de l'Estat. Finalment, s'ha abordat la prevalença dels 37 indicadors que incorpora la metodologia de l'EINSFOESSA 2024, i la seva evolució entre el 2018 i el 2024 als dos territoris analitzats, a fi d'il·lustrar les formes concretes i més freqüents en què es manifesten els processos d'exclusió social que s'analitzen en aquest informe.

Amb tot, els processos d'exclusió social que es venen analitzant no es distribueixen atzarosament entre el conjunt de la població, sinó que responen a dinàmiques fortament vinculades a la nostra estructura social i a variables sociodemogràfiques i socioeconòmiques concretes. En efecte, l'exclusió social afecta majoritàriament a grups específics de persones i tipologies de la llar. Per tal d'aprofundir sobre aquests perfils i sobre els factors sociodemogràfics més rellevants vinculats als processos d'exclusió social a Catalunya, aquest apartat examina l'abast de les situacions d'exclusió social segons diverses característiques de la població i les llars a Catalunya.

L'anàlisi, que es fa sobre el conjunt de la població, adopta una triple perspectiva en funció de la unitat d'anàlisi seleccionada: les característiques sociodemo-

gràfiques individuals (persones), les de la persona sustentadora principal de la llar **(10)** (les característiques d'una persona dins una llar, que es fan extensibles a tota la llar) i, en tercer lloc, les característiques del conjunt de la llar (llars). Les variables que es tenen en compte en el primer cas són les relatives a l'edat, el sexe, la nacionalitat i, com a novetat en aquesta edició de l'EINSFOESSA 2024, l'origen. Aquesta variable permet identificar amb més precisió els processos d'exclusió social que es donen entre grups poblacionals que, tot i tenir la nacionalitat espanyola, són d'origen estranger.

A més de les quatre variables esmentades, en el cas de la persona sustentadora de la llar també es tenen en compte el nivell d'estudis i la situació ocupacional. Les variables considerades, finalment, en el cas de les característiques de les llars són la presència de situacions de pobresa **(11)** la font principal d'ingressos, la mida de la llar, la presència de persones menors de 18 anys, el grau d'urbanització **(12)** del municipi on s'ubica i la composició de la llar. En aquesta darrera variable es distingeix entre les llars unipersonals, les parelles amb fills/ es, les parelles sense fills/es, les llars monoparentals i altres grups familiars, en què s'insereixen totes aquelles agrupacions familiars que no cal ubicar a les categories anteriors.

(10) Una part important de la caracterització de les llars és donada pel perfil de la persona sustentadora principal. A efectes conceptuals s'ha considerat com a principal sustentador/a la persona que aporta la principal font d'ingressos a la llar, independentment que sigui mitjançant la retribució del seu ús o per ser titular d'una prestació o qualsevol altre tipus de protecció social.

(11) En aquesta variable, la situació de la població es distribueix en funció dels ingressos equivalents de cada llar de la manera següent. En la categoria 'absència de pobresa' es troben totes les llars que no es troben en risc de pobresa, és a dir, totes aquelles en les quals els ingressos nets són superiors al 60% de la mitjana dels ingressos per unitat de consum de totes les llars a escala estatal. A la categoria 'pobresa, però no severa' hi ha aquells altres que es troben en risc de pobresa, però no en situació de pobresa severa. En altres paraules, aquí hi hauria aquelles en què els ingressos nets es troben entre el 40% i el 60% del llinar mitjà d'ingressos estatal. Finalment, a la categoria 'pobresa severa' hi ha la resta de les llars, que són aquelles amb uns ingressos nets inferiors al 40% de la mitjana.

(12) Es tracta de la classificació DEGURBA (Degree of Urbanisation), en què la metodologia i les dades es poden consultar a <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units>. Promoguda per Eurostat, aquesta classificació s'aplica a totes les unitats administratives locals de la UE a partir de criteris de grandària i densitat de població, diferenciant tres tipus de municipis: ciutats i àrees densament poblades; ciutats i suburbis de densitat intermèdia; i zones rurals escassament poblades. i zones rurals escassament poblades.

La Taula 6 i la Taula 7, que es presenten al final d'aquest capítol, recullen la distribució de la població segons la ubicació en el continu que va de la integració a l'exclusió, i en funció de les variables sociodemogràfiques i socioeconòmiques que s'acaben d'assenyalar, tant per al conjunt d'Espanya com per a Catalunya, i per al 2018, 2021 i 2024.

L'anàlisi que es duu a terme en aquest capítol a partir d'aquestes dades, il·lustra, en primer lloc, quins són els grups poblacionals que poc o molt es veuen afectats per l'exclusió social, és a dir, aquells perfils entre els quals la incidència de l'exclusió social es manifesta de manera més i menys acusada. Això permet treure algunes conclusions sobre els factors sociodemogràfics que en gran part es vinculen a les situacions d'integració i d'exclusió: les característiques o variables més significatives que determinen que una llar o persona es trobi en situació d'exclusió social i, de la mateixa manera, els factors que exerceixen un cert paper protector davant els processos d'exclusió social.

Seguidament, atenent a la perspectiva temporal, l'anàlisi identifica els grups poblacionals entre els quals més han augmentat les situacions d'exclusió social en els darrers sis anys, així com aquells entre els quals s'han reduït més. Finalment, la mirada es trasllada cap al pes de cada perfil o grup poblacional a l'espai de l'exclusió social; és a dir, s'analitzen quins són els grups socials més nombrosos a l'espai social de l'exclusió social.

Per això, en els tres casos, s'ha elaborat una tipologia que recull 48 categories diferents, estructurades al voltant de 16 variables: l'edat, el sexe, l'origen i la nacionalitat de les persones; l'edat, el sexe, el nivell d'estudis, la situació ocupacional, l'origen i la nacionalitat de la persona sustentadora principal de la llar, i, quant a les característiques del conjunt de la llar, el nivell de pobresa, el tipus d'ingressos, la composició, la grandària, la presència de menors de 18 anys i el grau d'urbanització del municipi de residència.

Per acabar, cal assenyalar que al llarg d'aquest segon capítol i, molt particularment als epígrafs 2.2 i 2.4, es farà al·lusió als conceptes d'incidència i distribució a l'hora d'explicar l'abast i les característiques de les situacions d'exclusió social entre la població de Catalunya o d'Espanya. Per aquest motiu, cal precisar que quan parlem d'incidència de l'exclusió social ens referim a la prevalença o l'abast que té l'exclusió social entre la població total o bé en un grup social específic, és a dir, com d'esteses estan aquestes situacions dins d'aquests grups. Tot i així, quan parlem de la distribució de l'exclusió social en funció d'una de-

terminada variable (edat, sexe, nacionalitat), s'al·ludeix al pes específic de cadascuna de les categories que integren aquesta variable entre les persones que es troben en exclusió social. Això es pot veure de manera més nítida quan diem que, el 2024, la incidència de l'exclusió social entre la població de nacionalitat estrangera de Catalunya arriba a un 40,2 % (és a dir, quatre de cada deu persones de nacionalitat estrangera a Catalunya es troben en situació d'exclusió social), mentre que, de totes les persones en situació d'exclusió social, són de nacionalitat estrangera el 19,5 % d'acord amb la distribució de l'exclusió social quan es considera el factor de la nacionalitat. Indubtablement, aquest pes específic de les persones amb nacionalitat estrangera a l'espai de l'exclusió social està directament relacionat amb la grandària o el pes d'aquest grup en el conjunt de la societat. En aquests casos, és particularment interessant analitzar les sobrerepresentacions **(13)** que es donen a l'espai de l'exclusió social respecte a la distribució poblacional.

2.2. Els grups més afectats per l'exclusió social: llars pobres o sense ingressos i llars encapçalades per algú que busca feina

Com es pot observar al Gràfic 12, **a Catalunya, els grups socials en què la incidència de l'exclusió social és més elevada són les llars que experimenten situacions de pobresa severa (98,8 %) i aquelles sense cap tipus d'ingressos (95,6 %)**. Seguidament, amb nivells inferiors, però en tot cas molt elevats, hi ha les llars on la persona sustentadora principal està en una situació de desocupació (72,6 %) i les llars que experimenten situacions de pobresa, però no en la seva forma més severa (69,1 %).

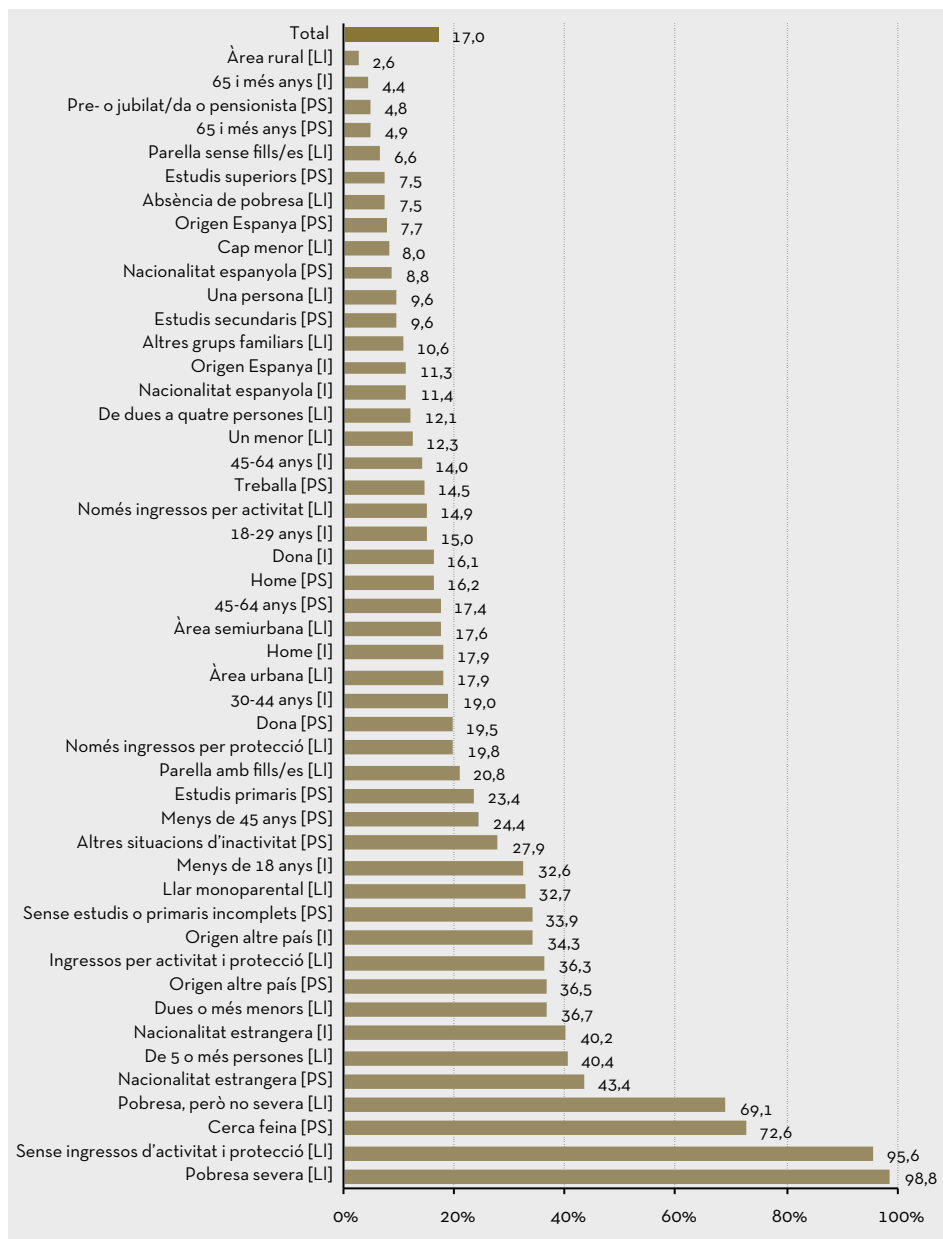
(13) Quan parlem de sobrerepresentacions o, també, d'infrarepresentacions, ens referim a les discrepàncies significatives que s'observen entre el pes específic que té un determinat grup o perfil a l'espai de l'exclusió social i el seu pes sobre el conjunt de la població. Per exemple, les persones de nacionalitat estrangera es troben considerablement sobrerepresentades a l'espai social de l'exclusió a Catalunya, ja que representen el 46,2 % de totes les persones excloses (pes específic), quan només representen el 19,5 % de la població catalana (pes poblacional). És a dir, la seva presència a l'espai de l'exclusió social —poc més de quatre de cada deu persones en exclusió tenen nacionalitat estrangera— és molt superior a la seva mida respecte del conjunt de la població catalana —només dues de cada deu persones a Catalunya tenen nacionalitat estrangera—. Això indica que l'exclusió social es concentra de manera desproporcionada sobre la població estrangera en aquest territori.

Així mateix, amb taxes d'exclusió superiors al 40 % hi ha les llars encapçalades per una persona de nacionalitat estrangera (43,4 %), aquelles compostes per 5 o més persones (40,4 %) i el conjunt de persones de nacionalitat estrangera (40,2 %). Tot i que les taxes d'exclusió social són una mica més reduïdes, cal tenir en compte que a aquests perfils o grups poblacionals els segueixen les llars amb dos o més menors d'edat (36,7 %), aquelles encapçalades per persones d'origen estranger (36,5 %) i les que combinen ingressos procedents de l'activitat professional i la protecció social (36,3 %). Al costat oposat, ens trobaríem que l'exclusió social té un abast particularment reduït entre les llars ubicades en àrees rurals (2,6 %), entre les persones de 65 i més anys (4,4 %), les llars encapçalades per una persona jubilada o pensionista (4,8 %) i aquelles en què la persona sustentadora principal té 65 anys o més.

D'acord amb aquestes dades, cal treure les conclusions següents. D'una banda —i al marge d'anàlisis estadístiques més exhaustives que considerin el nombre de categories de cada variable, la distribució de la població en funció d'aquestes categories i l'existència de possibles relacions ocultes amb altres factors no observats— és evident que, en el context català actual, l'exclusió social es relaciona principalment amb la **carència material i l'absència d'ingressos, i la situació ocupacional**. Aquestes variables resulten, en efecte, determinants del risc d'exclusió social: els grups socials afectats per la pobresa (severa o moderada), l'absència d'ingressos i les persones que resideixen en llars encapçalades per algú que busca feina presenten taxes d'exclusió social particularment elevades.

Així mateix, destaca la **procedència estrangera** com a element que travessa l'exclusió social, associada especialment a la nacionalitat, però no només: l'origen estranger, compatible, en alguns casos, amb la nacionalitat espanyola, també es configura com una característica que determina, en gran part, la possibilitat de trobar-se en situació d'exclusió social. D'aquesta manera, la prevalença de l'exclusió social entre el conjunt de persones de nacionalitat estrangera (condició administrativa) és 3,5 vegades superior a la de les persones de nacionalitat espanyola i la de les persones d'origen estranger (procedència) és 3 vegades superior a les d'origen espanyol.

GRÀFIC 12. Percentatge de població de Catalunya afectada per l'exclusió social, segons diverses característiques individuals, de la persona sustentadora principal i de la llar (2024)

Nota: Característiques individuals (I); característiques de la persona sustentadora principal (PS); i característiques de les llars (LI).

Font: EINSFOESSA 2024.

La mida de la llar i la presència de menors d'edat també s'erigeixen, tant de manera aïllada com en la interrelació, com a variables especialment determinants de la vulnerabilitat social. En efecte, les llars sense menors d'edat presenten una taxa d'exclusió del 8 %, que puja al 12,3 % en aquelles amb un menor i fins al 36,7 % a les llars on viuen dos o més menors. També destaca, en aquest sentit, l'alta incidència de l'exclusió social a les llars monoparentals, que arriba a gairebé un terç del total (32,7 %), per davant de la que es registra per a les parelles amb fills/es, del 20,8 %.

Davant d'aquests factors, l'edat avançada, especialment lligada a la presència d'ingressos per jubilació o pensions, emergeix com un factor de protecció clar davant l'exclusió social i explica la bretxa generacional que opera tant a la societat catalana com a l'espanyola. En efecte, i en línia amb les tendències que s'identifiquen en les diferents edicions de l'EINSFOESSA des de fa més d'una dècada, l'edat té una incidència clara sobre els processos d'integració social, de manera que, a mesura que creix l'edat de la persona, es redueix la prevalença de les situacions d'exclusió, amb un salt especialment acusat a partir dels 65 anys: a Catalunya, la prevalença de l'exclusió social entre les persones menors de 18 anys és 7,4 vegades superior a la de les persones més grans de 65. Al conjunt d'Espanya, on la població més gran de 65 anys presenta una taxa d'exclusió superior a la de la població catalana, aquesta distància es redueix, i la incidència de l'exclusió entre les persones menors de 18 multiplica per 3,9 vegades la de les persones de més edat.

També s'observen diferències notables associades al grau d'urbanització dels municipis, amb taxes d'exclusió més elevades a les àrees urbanes i semiurbanes, al voltant del 17 % en ambdós casos, que a les zones rurals, on només un 2,6 % de les llars es troba en situació d'exclusió social.

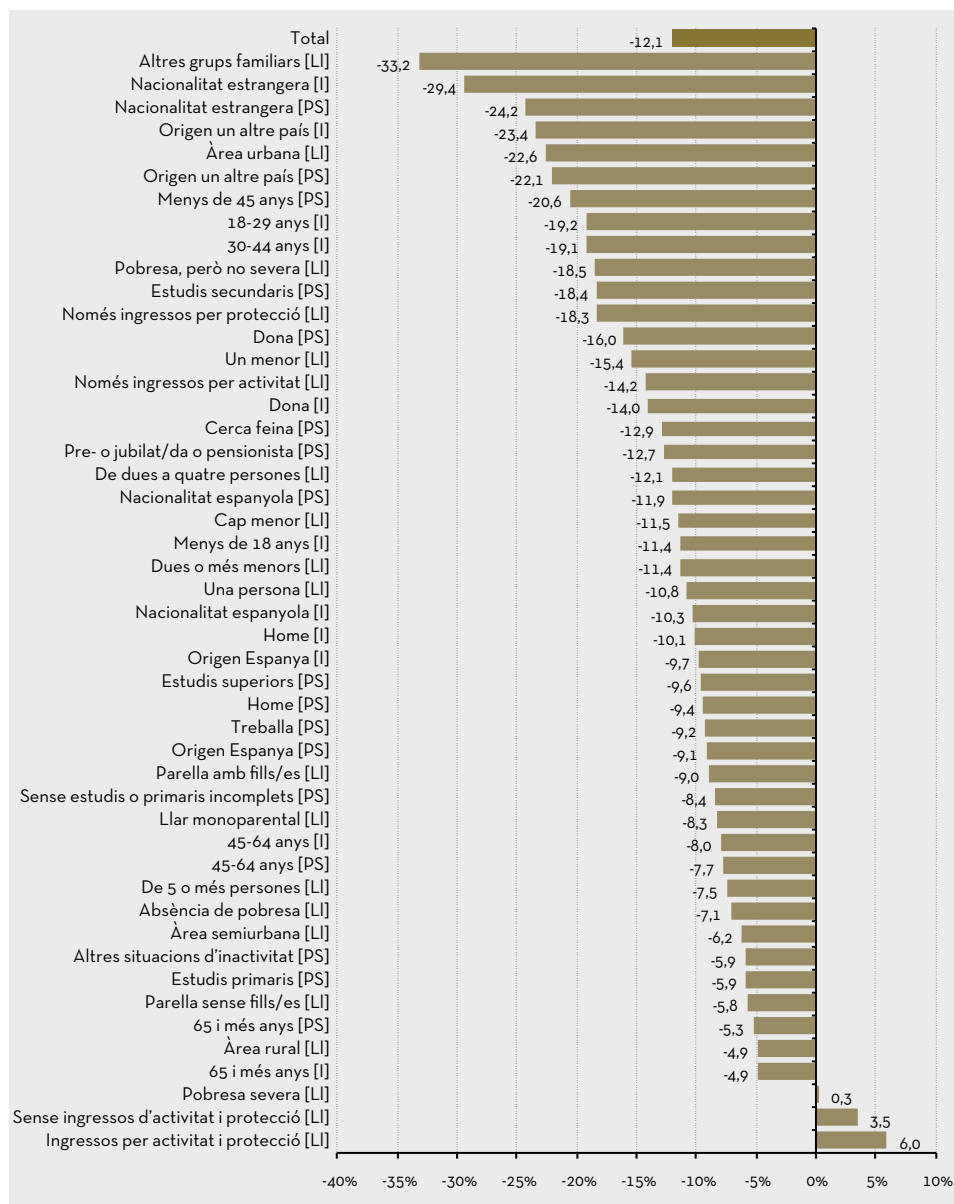
Atenent a les diferències en relació al sexe, s'observa una prevalença més alta d'exclusió social entre homes (17,9 %) que entre dones (16,1 %), tot i que aquesta relació s'inverteix i augmenta quan aquesta variable apareix lligada al conjunt de la llar: les llars encapçalades per dones presenten taxes d'exclusió superiors a aquelles en què la persona sustentadora principal és un home, del 19,5 %, per davant del 16,2 %, respectivament. Aquest fenomen es dona de manera més notòria al conjunt de l'Estat, amb taxes d'exclusió del 17,1 % en el cas de llars encapçalades per homes i del 24,3 % quan els encapçala una dona.

2.3. L'exclusió creix entre les llars sense ingressos i entre les que combinen ingressos laborals i assistencials, així com entre les llars amb dos o més menors i entre el conjunt de la població menor d'edat

Al banda d'analitzar la incidència de l'exclusió social entre els diferents grups poblacionals o perfils, és interessant examinar l'evolució de les taxes d'exclusió entre aquests grups, per tal de saber quins han estat els grups que han registrat més creixements o reduccions respecte als anys 2021 i 2024. En aquest sentit, el Gràfic 13 i el Gràfic 14 recullen, respectivament, les variacions que s'han produït en la incidència de l'exclusió social entre la població catalana segons les característiques sociodemogràfiques analitzades durant els darrers sis anys.

Com s'assenyala, l'evolució de la situació catalana respecte al 2021 és positiva en la major part d'indicadors i, per tant, també en l'evolució de les taxes d'exclusió social entre els diferents grups o perfils poblacionals que s'han considerat. Així, en els darrers tres anys, la incidència de l'exclusió social ha augmentat només entre la població en llars que combinen ingressos derivats de l'activitat professional i la protecció social (en 6 punts percentuals), i entre aquelles que no tenen cap mena d'ingressos (3,5 punts). A la banda oposada, les dades posen de manifest que, durant aquest període, les taxes d'exclusió social s'han reduït de manera molt considerable entre el conjunt de persones de nacionalitat estrangera i també entre els grups familiars que no responen a les tipologies més comunes.

GRÀFIC 13. Evolució de la diferència en punts percentuals de la incidència de l'exclusió social a la població de Catalunya, segons diverses característiques individuals, de la persona sustentadora principal i de la llar (2021-2024)

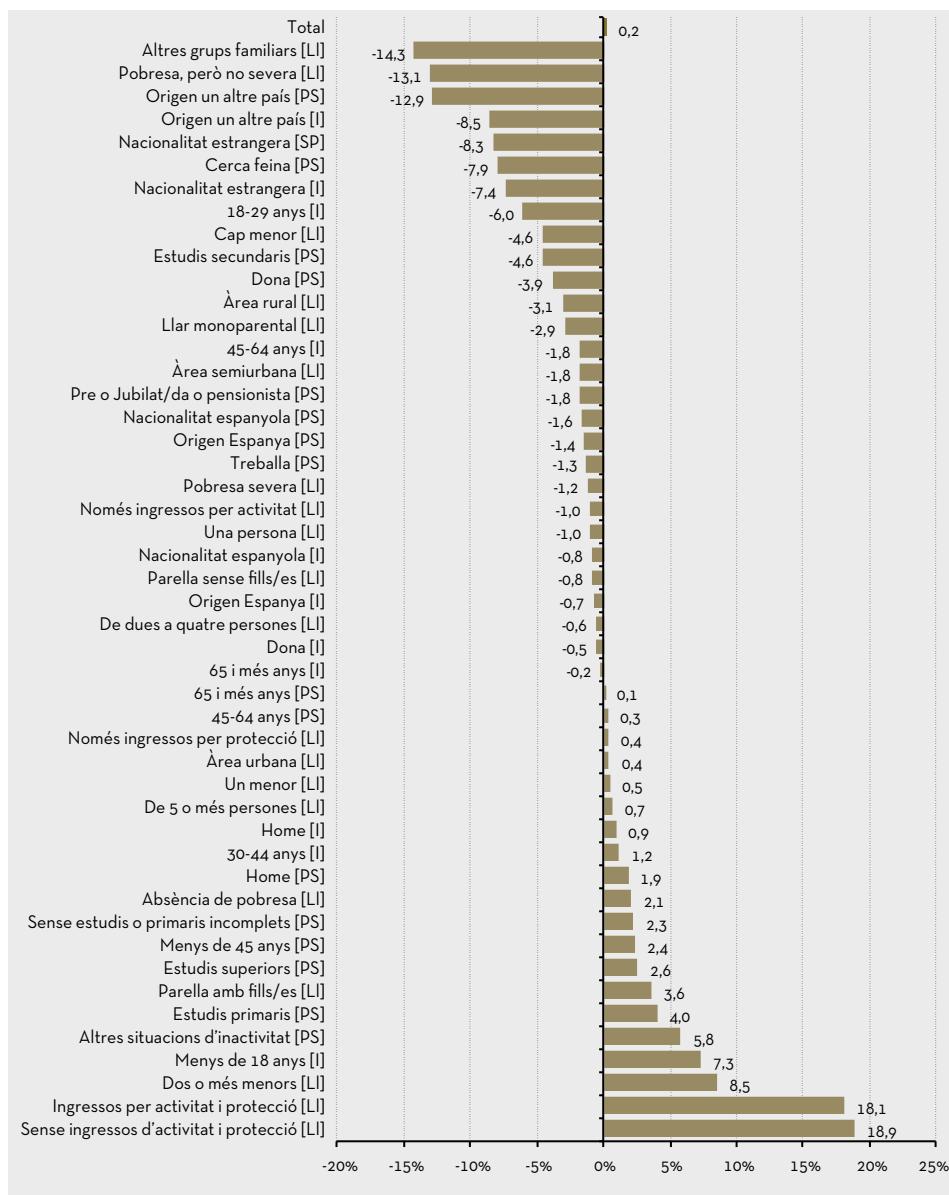
Nota: Característiques individuals (I); característiques de la persona sustentadora principal (PS), i característiques de les llars (LI).

Font: EINSFOESSA 2021 i 2024.

L'evolució de les taxes d'exclusió entre diferents grups poblacionals és molt més heterogènia quan s'amplia la mirada evolutiva fins al 2018. En aquest cas, com posa en relleu el Gràfic 14, s'observen tant reduccions com augments en les taxes d'exclusió social de poca importància per a un bon nombre de perfils o característiques sociodemogràfiques analitzats, que no superen el punt de diferència i que presenten, per tant, una incidència molt similar a la registrada el 2018. Els increments més significatius en la incidència de l'exclusió social – entorn dels 18 punts percentuals de diferència– s'han produït entre les llars sense ingressos (amb taxes que passen del 76,7 % al 95,6 %) i entre aquelles que combinen fonts professionals i assistencials d'ingressos (amb taxes que es dupliquen i passen del 18,2 % al 36,3 %). No són menyspreables, en tot cas, els augments en la prevalença de l'exclusió social que s'han produït entre les llars amb dues o més persones menors d'edat (de 8,5 punts percentuals) i entre el conjunt de persones menors de 18 anys (7,3 punts), i que posen en relleu les dificultats cada vegada més grans que travessen les famílies amb fills i filles menors d'edat.

A l'altre extrem, les llars compostes per diverses agrupacions familiars, les llars en situació de pobresa moderada, i les encapçalades per una persona d'origen estranger constitueixen els perfils o grups entre els quals s'ha reduït més la incidència de l'exclusió social en els últims sis anys, amb diferències al voltant dels 13 punts.

GRÀFIC 14. Evolució de la diferència en punts percentuals de la incidència de l'exclusió social a la població de Catalunya, segons diverses característiques individuals, de la persona sustentadora principal i de la llar (2018-2024)

Nota: Característiques individuals (I); característiques de la persona sustentadora principal (PS); i característiques de les llars (LI).

Font: EINSFOESSA 2018 i 2024.

2.4. Els col·lectius més nombrosos dins de l'exclusió social: persones que resideixen en llars encapçalades per homes i per persones d'origen estranger

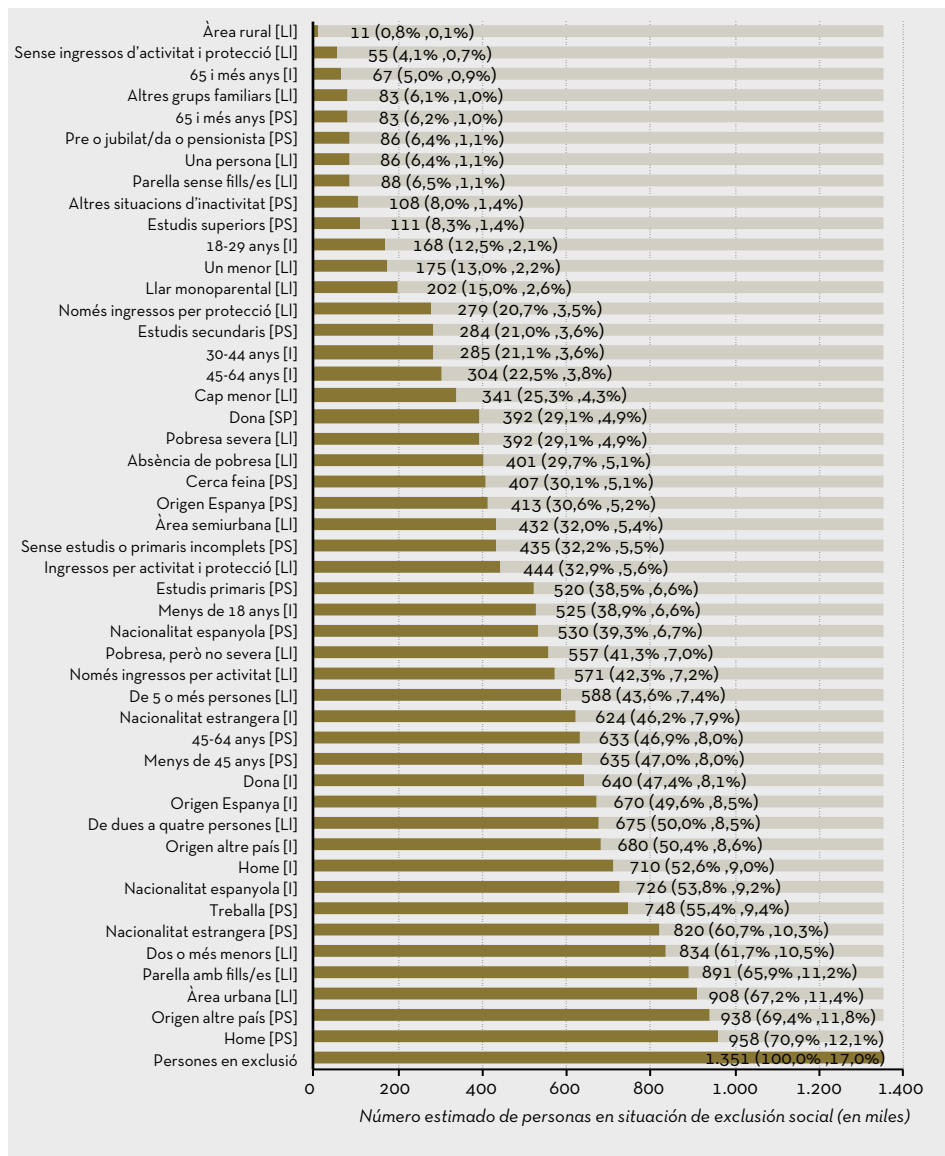
Un cop analitzada la incidència de l'exclusió social entre els diferents perfils o grups poblacionals, aquest darrer epígraf trasllada la mirada analítica a la distribució dels nivells d'integració social segons els diferents perfils analitzats; és a dir, al pes específic de cada perfil dins l'espai social de l'exclusió. Com hem assenyalat anteriorment, aquest pes específic és el resultat tant de taxes més altes i més baixes d'exclusió de cada grup, com de la mida o el pes poblacional que tenen. Des d'aquesta perspectiva, l'anàlisi permet una doble aproximació: d'una banda, identificar els grups o perfils més nombrosos dins d'aquest espai i, de l'altra, aquells que es troben sobrerrepresentats a l'espai social de l'exclusió respecte al pes poblacional que tenen.

El gràfic següent posa de manifest que **el grup més nombrós dins l'espai social de l'exclusió és el de les persones que resideixen en llars encapçalades per un home: el 70,9 % de totes les persones en situació d'exclusió social a Catalunya i el 12,1 % del total de la població catalana es troben en aquesta situació.**

Així mateix, **les persones que resideixen en llars encapçalades per algú d'origen estranger representen un grup majoritari en aquest espai, concretament, el 69,4 % del total de persones en exclusió** (l'11,8 % de la població catalana). Aquesta dada constata, com s'assenyala, el marcat caràcter forà de l'exclusió social a Catalunya, ja que les persones d'origen estranger es troben fortament sobrerrepresentades en aquest espai: així, mentre que només un terç (32,4 %) de la població catalana resideix en una llar encapçalada per una persona d'origen estranger, el seu pes específic en l'espai de l'exclusió és molt superior, del 69,4 %, com ja hem assenyalat.

A aquests dos grups o perfils els segueixen aquells ubicats en àrees urbanes: el 67,2 % de la població en exclusió social —l'11,4 % de la població catalana— resideix en nuclis urbans. També **són àmpliament majoritaris en l'espai de l'exclusió social les llars que tenen menors d'edat: el 61,7 % de la població en situació d'exclusió social pertany a una llar on resideixen dos o més menors d'edat**, mentre que només el 28,6 % de les llars catalanes presenten aquesta característica.

GRÀFIC 15. Estimació de la població de Catalunya afectada per l'exclusió social segons diverses característiques individuals, de la persona sustentadora principal i de la llar (2024)

Nota: La primera de les xifres que apareix darrere de cada barra correspon a l'estimació de la població amb diverses característiques afectades per l'exclusió social. Entre parèntesis apareixen dos percentatges. El primer expressa la proporció que representa cada grup dins l'espai de l'exclusió. El segon, el pes específic del grup en exclusió sobre el conjunt de la població de Catalunya.

Nota 2: Característiques individuals (I); característiques de la persona sustentadora principal (PS), i característiques de les llars (LI).

Fons: EINSFOESSA 2024; INE. Estadística Continua de Població.

Una dada destacada, que apunta a la debilitat de l'ocupació com a factor de protecció social, és que, del total de persones en situació d'exclusió social, més de la meitat, el 55,4 %, són persones que resideixen a llars encapçalades per algú que hi treballa.

Per acabar, cal plantejar-se quins són els col·lectius menys nombrosos en l'espai social de l'exclusió a Catalunya. Com posa de manifest el Gràfic 15, només un 0,8 % de totes les persones en situació d'exclusió social a Catalunya resideixen en llars situades en zones rurals. També tenen una presència minoritària en l'espai social de l'exclusió, malgrat les elevades taxes d'incidència vistes, les persones en llars sense ingressos, que representen el 0,7 % de la població catalana i entorn del 4,1 % de les persones en situació d'exclusió. El seu pes reduït a l'espai de l'exclusió es deu, en gran part, al fet que les llars sense ingressos només constitueixen el 0,6 % del total de llars catalanes.

Les dues taules següents proporcionen informació detallada per als anys 2018, 2021 i 2024 sobre la incidència de la integració i de l'exclusió social en els diversos grups sociodemogràfics que s'han analitzat en aquest capítol i sobre la distribució de l'exclusió social considerant cadascuna de les variables específiques que s'estudien.

TAULA 6. Evolució de la incidència dels nivells d'integració i exclusió social de la població de Catalunya i Espanya segons diverses característiques individuals, de la persona sustentadora principal de la llar i de les llars (2018-2024)

Incidència (%)	Espanya						Catalunya					
	Integració			Exclusió			Integració			Exclusió		
	2018	2021	2024	2018	2021	2024	2018	2021	2024	2018	2021	2024
Característiques individuals												
Sexe												
Home	81,7	77,0	80,4	18,3	23,0	19,6	83,0	71,9	82,1	17,0	28,1	17,9
Dona	81,7	76,2	81,0	18,3	23,8	19,0	83,4	69,8	83,9	16,6	30,2	16,1
Edat												
Menys de 18 anys	72,9	66,0	71,0	27,1	34,0	29,0	74,7	56,0	67,4	25,3	44,0	32,6
18-29 anys	76,7	71,5	75,2	23,3	28,5	24,8	79,0	65,8	85,0	21,0	34,2	15,0
30-44 anys	80,9	75,1	79,7	19,1	24,9	20,3	82,2	61,8	81,0	17,8	38,2	19,0
45-64 anys	83,3	77,2	83,0	16,7	22,8	17,0	84,2	78,0	86,0	15,8	22,0	14,0
65 i més anys	92,4	90,8	92,5	7,6	9,2	7,5	95,4	90,7	95,6	4,6	9,3	4,4

Incidència (%)	Espanya						Catalunya					
	Integració			Exclusió			Integració			Exclusió		
	2018	2021	2024	2018	2021	2024	2018	2021	2024	2018	2021	2024
Naixement												
Espanya	85,2	81,3	84,9	14,8	18,7	15,1	88,0	79,0	88,7	12,0	21,0	11,3
Un altre país	57,2	50,4	61,2	42,8	49,6	38,8	57,2	42,3	65,7	42,8	57,7	34,3
Nacionalitat												
Espanyola	85,0	80,5	84,7	15,0	19,5	15,3	87,8	78,3	88,6	12,2	21,7	11,4
Estrangera	52,4	44,4	55,2	47,6	55,6	44,8	52,4	30,4	59,8	47,6	69,6	40,2
Característiques persona sustentadora principal												
Sexe												
Home	83,0	79,7	82,9	17,0	20,3	17,1	85,7	74,4	83,8	14,3	25,6	16,2
Dona	78,5	70,1	75,7	21,5	29,9	24,3	76,6	64,5	80,5	23,4	35,5	19,5
Edat												
Menys de 45 anys	76,0	69,8	72,5	24,0	30,2	27,5	78,0	55,0	75,6	22,0	45,0	24,4
45-64 anys	82,2	75,5	81,6	17,8	24,5	18,4	82,9	74,9	82,6	17,1	25,1	17,4
65 i més	90,0	88,6	90,9	10,0	11,4	9,1	95,2	89,8	95,1	4,8	10,2	4,9
Nivell d'estudis												
Sense estudis o primaris incomplets	69,6	63,3	68,4	30,4	36,7	31,6	68,4	57,7	66,1	31,6	42,3	33,9
Estudis primaris	78,3	70,5	75,3	21,7	29,5	24,7	80,6	70,7	76,6	19,4	29,3	23,4
Estudis secundaris	85,7	81,8	86,1	14,3	18,2	13,9	85,9	72,0	90,4	14,1	28,0	9,6
Estudis superiors	93,7	89,9	91,7	6,3	10,1	8,3	95,1	82,9	92,5	4,9	17,1	7,5
Situació ocupacional												
Treballa	86,6	85,0	86,4	13,4	15,0	13,6	84,3	76,3	85,5	15,7	23,7	14,5
Cerca feina	12,8	14,4	18,2	87,2	85,6	81,8	19,5	14,5	27,4	80,5	85,5	72,6
Pre o jubilat/a o pensionista	88,4	86,2	90,1	11,6	13,8	9,9	93,4	82,5	95,2	6,6	17,5	4,8
Altres situacions d'inactivitat	73,2	61,7	61,0	26,8	38,3	39,0	77,9	66,2	72,1	22,1	33,8	27,9
Naixement												
Espanya	86,6	83,1	86,7	13,4	16,9	13,3	90,9	83,2	92,3	9,1	16,8	7,7
Un altre país	54,2	48,2	60,4	45,8	51,8	39,6	50,6	41,4	63,5	49,4	58,6	36,5
Nacionalitat												
Espanyola	85,6	81,2	85,7	14,4	18,8	14,3	89,6	79,3	91,2	10,4	20,7	8,8
Estrangera	51,7	41,5	54,3	48,3	58,5	45,7	48,3	32,4	56,6	51,7	67,6	43,4
Característiques de les llars												
Pobresa												
Absència de pobresa	94,7	88,8	91,1	5,3	11,2	8,9	94,6	85,3	92,5	5,4	14,7	7,5
Pobresa, però no severa	51,9	40,1	40,0	48,1	59,9	60,0	17,9	12,4	30,9	82,1	87,6	69,1
Pobresa severa	5,4	2,9	7,0	94,6	97,1	93,0	0,0	1,5	1,2	100,0	98,5	98,8

Incidència (%)	Espanya							Catalunya						
	Integració				Exclusió			Integració				Exclusió		
	2018	2021	2024	2018	2021	2024		2018	2021	2024	2018	2021	2024	
Tipus d'ingressos														
Només ingressos per activitat	83,6	79,8	81,4	16,4	20,2	18,6		84,0	70,8	85,1	16,0	29,2	14,9	
Ingressos per activitat i protecció	80,9	71,3	74,9	19,1	28,7	25,1		81,8	69,6	63,7	18,2	30,4	36,3	
Només ingressos per protecció	78,6	69,2	70,9	21,4	30,8	29,1		80,6	61,9	80,2	19,4	38,1	19,8	
Sense ingressos d'activitat i protecció	19,0	5,7	10,8	81,0	94,3	89,2		23,3	7,9	4,4	76,7	92,1	95,6	
Composició de la llar														
Persona sola	84,5	78,1	79,2	15,5	21,9	20,8		89,5	79,7	90,4	10,5	20,3	9,6	
Parella sense fills/es	91,8	90,7	90,5	8,2	9,3	9,5		92,6	87,7	93,4	7,4	12,3	6,6	
Parella amb fills/es	81,2	75,6	81,1	18,8	24,4	18,9		82,8	70,2	79,2	17,2	29,8	20,8	
Llar monoparental	68,9	57,9	65,0	31,1	42,1	35,0		64,3	59,0	67,3	35,7	41,0	32,7	
Altres grups	73,5	77,1	82,5	26,5	22,9	17,5		75,1	56,1	89,4	24,9	43,9	10,6	
Grandària de la llar														
Una persona	84,5	78,1	79,2	15,5	21,9	20,8		89,5	79,7	90,4	10,5	20,3	9,6	
De dues a quatre persones	85,5	80,7	85,0	14,5	19,3	15,0		87,3	75,8	87,9	12,7	24,2	12,1	
De 5 o més persones	58,1	56,0	61,8	41,9	44,0	38,2		60,3	52,2	59,6	39,7	47,8	40,4	
Presència nens/es <18														
Cap menor d'edat	87,0	83,0	86,3	13,0	17,0	13,7		87,4	80,4	92,0	12,6	19,6	8,0	
Un menor d'edat	81,9	74,7	79,8	18,1	25,3	20,2		88,1	72,3	87,7	11,9	27,7	12,3	
Dos o més menors d'edat	68,6	63,3	69,1	31,4	36,7	30,9		71,8	51,9	63,3	28,2	48,1	36,7	
Grau d'urbanització														
Àrea urbana	81,5	74,8	80,2	18,5	25,2	19,8		80,6	76,2	82,4	19,4	23,8	17,6	
Àrea semiurbana	80,5	77,4	81,0	19,5	22,6	19,0		94,3	92,5	97,4	5,7	7,5	2,6	
Àrea rural	85,7	82,3	81,9	14,3	17,7	18,1		94,3	92,5	97,4	5,7	7,5	2,6	
Conjunt de la població	81,7	76,6	80,7	18,3	23,4	19,3		83,2	70,9	83,0	16,8	29,1	17,0	

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024

TAULA 7. Evolució de la distribució dels nivells d'integració i exclusió social de la població de Catalunya i Espanya segons diverses característiques individuals, de la persona sustentadora principal de la llar i de les llars (2018-2024)

Distribució (%)	Espanya						Catalunya					
	Integració			Exclusió			Integració			Exclusió		
	2018	2021	2024	2018	2021	2024	2018	2021	2024	2018	2021	2024
Característiques individuals												
Sexe												
Home	48,9	49,2	49,0	49,0	48,0	50,0	48,2	50,8	49,4	48,8	48,3	52,6
Dona	51,1	50,8	51,0	51,0	52,0	50,0	51,8	49,2	50,6	51,2	51,7	47,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Edat												
Menys de 18 anys	15,8	15,8	16,6	26,2	26,7	28,4	18,5	15,8	16,5	30,9	30,2	38,9
18-29 anys	12,9	12,5	13,5	17,5	16,4	18,6	11,1	13,4	14,5	14,7	16,9	12,5
30-44 anys	21,9	20,1	19,1	23,2	21,8	20,4	23,8	16,9	18,4	25,5	25,5	21,1
45-64 anys	28,5	28,1	29,5	25,4	27,3	25,3	25,6	32,1	28,4	23,8	22,0	22,5
65 i més anys	20,9	23,4	21,3	7,6	7,8	7,2	21,0	21,9	22,2	5,0	5,5	5,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Naixement												
Espanya	91,2	90,2	86,5	70,6	68,2	64,4	89,2	86,8	80,2	60,2	56,3	49,6
Un altre país	8,8	9,8	13,5	29,4	31,8	35,6	10,8	13,2	19,8	39,8	43,7	50,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nacionalitat												
Espanyola	93,5	93,8	90,7	73,7	74,7	68,3	91,8	93,4	85,9	63,3	63,0	53,8
Estrangera	6,5	6,2	9,3	26,3	25,3	31,7	8,2	6,6	14,1	36,7	37,0	46,2
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Característiques persona sustentadora principal												
Sexe												
Home	72,8	70,6	71,1	66,7	58,8	61,3	74,5	67,5	75,4	61,6	56,4	70,9
Dona	27,2	29,4	28,9	33,3	41,2	38,7	25,5	32,5	24,6	38,4	43,6	29,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Edat												
Menys de 45 anys	33,5	30,7	29,1	47,1	43,6	46,1	40,0	26,8	29,9	56,0	53,3	47,0
45-64 anys	42,2	42,3	46,2	40,8	45,0	43,5	37,8	49,0	45,7	38,5	40,0	46,9
65 i més	24,3	27,0	24,7	12,1	11,4	10,3	22,1	24,2	24,4	5,6	6,7	6,2
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nivell d'estudis												
Sense estudis o primaris incomplets	19,4	18,5	19,1	37,9	35,2	36,7	18,7	22,0	12,8	42,8	39,3	32,2
Estudis primaris	25,9	23,0	23,1	32,0	31,4	31,7	18,5	17,1	25,7	22,1	17,2	38,5
Estudis secundaris	30,8	32,9	33,0	22,9	24,0	22,2	34,1	29,0	40,6	27,8	27,4	21,0

Distribució (%)	Espanya						Catalunya					
	Integració			Exclusió			Integració			Exclusió		
	2018	2021	2024	2018	2021	2024	2018	2021	2024	2018	2021	2024
Estudis superiors	23,9	25,6	24,8	7,2	9,4	9,4	28,7	31,9	20,9	7,3	16,1	8,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Situació ocupacional												
Treballa	67,6	64,8	67,0	46,8	37,7	44,2	68,7	65,3	67,4	63,3	49,3	55,4
Cerca feina	1,0	1,9	1,5	29,4	37,0	28,4	0,9	2,0	2,3	18,9	29,1	30,1
Pre o jubilat/da o pensionista	26,3	28,2	25,7	15,4	14,8	11,9	23,5	26,3	26,0	8,2	13,6	6,4
Altres situacions d'inactivitat	5,1	5,1	5,8	8,4	10,4	15,6	6,8	6,4	4,3	9,6	8,0	8,0
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Naixement												
Espanya	90,0	88,4	82,9	62,4	59,1	53,1	88,4	82,8	75,2	43,8	40,7	30,6
Un altre país	10,0	11,6	17,1	37,6	40,9	46,9	11,6	17,2	24,8	56,2	59,3	69,4
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nacionalitat												
Espanyola	92,8	93,8	89,2	69,8	71,4	62,1	91,0	91,8	83,7	52,2	58,4	39,3
Estrangera	7,2	6,2	10,8	30,2	28,6	37,9	9,0	8,2	16,3	47,8	41,6	60,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Característiques de les llars												
Pobresa												
Absència de pobresa	91,6	92,2	91,9	21,8	30,9	28,3	98,5	97,3	95,1	27,2	33,5	29,7
Pobresa, però no severa	7,8	7,3	7,2	30,9	29,1	34,1	1,5	2,5	4,8	34,2	35,2	41,3
Pobresa severa	0,6	0,5	0,9	47,3	40,0	37,6	0,0	0,2	0,1	38,6	31,2	29,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Tipus d'ingressos												
Només ingressos per activitat	55,7	47,9	54,1	46,8	32,2	38,8	59,7	47,4	62,9	54,4	39,1	42,3
Ingressos per activitat i protecció	24,2	29,7	25,2	24,5	31,8	26,6	21,2	32,3	15,1	22,7	28,2	32,9
Només ingressos per protecció	19,8	22,2	20,3	23,1	26,3	26,2	19,1	19,9	21,9	22,0	24,5	20,7
Sense ingressos d'activitat i protecció	0,3	0,2	0,3	5,6	9,6	8,4	0,1	0,3	0,0	1,0	8,2	4,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Composició de la llar												
Persona sola	10,4	8,8	10,5	8,5	8,1	11,6	10,4	7,3	12,5	6,1	4,5	6,4
Parella sense fills/es	20,2	23,6	18,3	8,1	8,0	8,0	20,0	20,4	19,0	7,9	7,0	6,5
Parella amb fills/es	54,4	48,7	54,1	56,1	51,5	52,8	56,3	53,4	51,6	57,7	55,0	65,9

Distribució (%)	Espanya						Catalunya					
	Integració			Exclusió			Integració			Exclusió		
	2018	2021	2024	2018	2021	2024	2018	2021	2024	2018	2021	2024
Llar monoparental	8,0	10,0	9,1	16,0	23,7	20,6	6,0	13,0	6,3	16,3	22,0	15,0
Altres grups	7,1	8,9	8,0	11,4	8,7	7,0	7,3	6,0	10,6	11,9	11,5	6,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Grandària de la llar												
Una persona	10,4	8,8	10,5	8,5	8,1	11,6	10,4	7,3	12,5	6,1	4,5	6,4
De dues a quatre persones	80,0	79,9	77,4	60,4	62,7	57,2	77,9	76,6	74,3	56,0	59,5	50,0
De 5 o més persones	9,7	11,3	12,0	31,1	29,2	31,2	11,6	16,1	13,2	37,9	36,0	43,6
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Presència nens/es <18												
Cap menor d'edat	60,4	60,5	59,7	40,4	40,8	39,7	53,2	59,5	59,2	38,0	35,3	25,3
Un menor d'edat	20,2	19,9	18,6	19,9	22,1	19,7	22,7	20,1	19,0	15,1	18,8	13,0
Dos o més menors d'edat	19,4	19,6	21,7	39,7	37,1	40,6	24,2	20,4	21,8	46,9	46,0	61,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Grau d'urbanització												
Àrea urbana	55,0	52,1	51,9	55,7	57,5	53,6	56,1	35,6	63,1	58,8	59,2	67,2
Àrea semiurbana	31,8	34,4	35,2	34,5	32,9	34,6	31,5	49,9	30,7	37,5	37,9	32,0
Àrea rural	13,2	13,5	12,8	9,8	9,6	11,9	12,4	14,5	6,3	3,7	2,9	0,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024

2.5. Dinàmiques d'exclusió i inclusió social des d'una mirada qualitativa

2.5.1. Introducció

Com s'explica al pròleg d'aquest informe, des de fa temps l'exclusió social ja no s'entén com una situació de desigualtat estàtica que afecta un grup de persones amb característiques diferents de la població majoritària. S'ha imposat una conceptualització que l'assumeix com a fenomen dinàmic. Però cal tenir en compte que aquest caràcter dinàmic està condicionat per les perspectives que n'emmarquen l'anàlisi: per exemple, la de l'allunyament o l'acostament del centre de la societat integrada (Laparra i Pérez, 2008), o bé la de l'afebliment dels llaços d'integració (Autès, 2004), entre d'altres. Totes aquestes perspectives te-

nen en comú el factor temps com a element indispensable en la comprensió de l'exclusió social. A més, aquests enfocaments ajuden a superar la dualitat entre la suposada certesa que propicia l'autonomia i la incertesa paralitzant a què ens relega la dependència, i eliminen la linealitat dels processos. De manera que cal complementar l'anàlisi d'aquest capítol amb una mirada qualitativa treta de la recerca feta per l'equip GISAP de la Universitat Pablo Olavide **(14)**. Una investigació que pretén explicar i entendre processos, no descriure'ls o tipificar-los. No hi ha, per tant, una voluntat de generalització de resultats en el sentit d'un estudi quantitatiu convencional, sinó, més aviat, una pretensió d'identificar tendències, lògiques i pautes que il·lustrin els processos i les dinàmiques al voltant de la inclusió i l'exclusió, objectiu propi d'una investigació exploratòria. L'estructura de la manera següent: en primer lloc, s'exposen els factors detectats i les fites associades amb les dinàmiques que porten de la inclusió a l'exclusió social, així com les que porten de l'exclusió a la inclusió. En segon lloc, es presenten dos casos concrets recollits a Catalunya (el d'en Pablo i el de l'Elizabeth) que exemplifiquen els dos tipus de dinàmiques descrites.

2.5.2. Els factors i les fites marquen els processos d'autonomia i dependència

L'estudi exploratori de les dinàmiques d'exclusió/inclusió es materialitza en una indagació més concreta al voltant dels processos de dependència/ autonomia. Per poder treballar de manera operativa tant les dinàmiques (més generals) com els processos (més concrets) s'han establert un seguit de factors que permeten ordenar i comprendre les múltiples dimensions que s'expressen a les trajectòries vitals de les llars. D'altra banda, per abordar de manera més precisa els processos de dependència/autonomia, a més dels factors que ens ajuden a contextualitzar grans àmbits d'influència, hem desenvolupat un ampli catàleg de fites enteses com a esdeveniments o fenòmens que afecten empíricament les famílies i els membres que en formen part. La determinació d'aquestes fites és fruit d'un procés analític completament diferent al dels factors: des de les trajectòries pròpies de les llars estudiades amb la perspectiva dels agents d'intervenció s'han determinat els esdeveniments que marquen de manera significativa aquestes

(14) Vegeu l'estudi «Estudi de la dimensió dinàmica de l'exclusió social a Espanya». En concret, a Catalunya es van fer 12 entrevistes a famílies, així com 3 tallers amb agents d'intervenció social. Hi van participar les Càritas diocesanes de Barcelona, Girona, Terrassa i Vic.

trajectòries. Per tant, les fites tenen una naturalesa completament inductiva. El resultat final s'ha concretat en un catàleg significatiu amb les fites associades, un catàleg que és tant una eina metodològica de l'estudi com un resultat **(15)**. Es pot dir que les fites «formen part de la realitat», mentre que els factors i els processos són constructes analítics. Les primeres han de flexibilitzar i fins i tot relativitzar la consideració dels segons. No podem encaixar la realitat en un model rígid. Si ho fem, perdriem la possibilitat de comprendre com funcionen les dinàmiques i els processos que ens interessin. Aquest és el gran repte analític: entendre els processos sense pretendre tancar-los mecànicament.

A l'anàlisi dels factors/fites s'utilitzen, bàsicament, tres eines descriptives. En primera instància cal destacar la incidència, és a dir, el nombre de vegades que apareixen en la trajectòria vital de la llar. També es considerarà significativa la prevalença, és a dir, el nombre de casos en què es fan presents. Per acabar, és estratègic poder determinar quins factors/fites són els desencadenants dels processos d'autonomia o dependència de les llars.

El treball empíric amb les llars, fet que també es veu ratificat per la perspectiva dels agents d'intervenció, evidencia que tant els factors com les fites presenten efectes no només diversos, sinó de vegades obertament contraris tant entre diferents llars com en una mateixa al llarg del temps. Per exemple, en el cas de la separació/divorci —una fita molt rellevant—, per a certes persones es pot tractar d'un esdeveniment alliberador, mentre que per a altres es converteix en un drama que pot portar a una malaltia de caràcter mental.

Complementàriament, i sempre amb la voluntat de comprendre millor les dinàmiques d'exclusió/inclusió sense renunciar a la complexitat que tenen, i en relació amb els factors i les fites que s'han determinat amb anterioritat, la utilitat de certes eines epistemològiques es considera plenament adequada, fet que permet prendre consciència que tant factors com fites conformen un sistema, és a dir, la situació analitzada de la seva presumpta naturalesa —la relació sistèmica entre aquests— marca situacions volàtils, difuses, fràgils i canviants.

Així mateix, la realitat mostra que cal evitar la consideració de relacions causa-efecte per passar a tenir present quins factors i quines fites mantenen

(15) Per a més informació es pot consultar la Taula 2. «Factors i fites que marquen els processos d'autonomia i dependència», González-Portillo A., Ruíz-Ballesteros, E, i Jaraíz-Arroyo, G (2025). Dinàmiques d'exclusió/inclusió social. Una mirada qualitativa. Fundació FOESSA.

relacions recursives, és a dir, que, alhora, en si mateixos, són causes i efectes els uns dels altres. L'equifinalitat també és important, atès que de vegades fets (causes) idèntics tenen conseqüències diverses i, de la mateixa manera, conseqüències similars provenen de causes diverses. Els efectes de les fites no són automàtics i autoreplicables, sinó que depenen del context. Finalment, cal destacar, també, que els processos cap a la dependència i l'autonomia solen estar marcats per la no-linealitat, cosa que indica que es mouen enmig de bifurcacions i contingències, a salts, amb punts d'inflexió que semblen alterar-ne substancialment la trajectòria. En conseqüència, els canvis en les trajectòries vitals de les llars segueixen un determinisme imprevisible, cosa que implica que en podem conèixer algunes característiques, però sense la capacitat de predir-les.

Un cop analitzades les trajectòries vitals de les llars en el global de les 12 llars analitzades, es pot afirmar que hi ha tres factors clau que es poden considerar un nucli essencial i constant en els processos cap a la dependència: les xarxes/relacions sociofamiliars, l'ocupació i la salut són recurrents en la majoria dels casos. Pel que fa als processos cap a l'autonomia, els tres factors clau són: l'ocupació, les xarxes de suport no estatals i les xarxes/relacions sociofamiliars. En relació amb aquest últim, la seva prevalença, incidència i paper com a activador de processos es manifesta de manera molt destacada tant per a llars migrants com autòctones, i tant per processos d'autonomia com de dependència. L'anàlisi dels casos indica que aquest és el factor que posa en relació, articula i dona sentit als efectes de tots els altres. En definitiva, es converteix en el dinamitzador. Així, sense la constatació de l'existència o absència de xarxes sociofamiliars no es pot arribar a comprendre amb exactitud com és l'esdevenir i quina és la lògica d'un procés de dependència o autonomia i, en conseqüència, les dinàmiques que porten a l'exclusió o a la inclusió.

Així mateix, tenint en compte també les aportacions dels tallers amb els agents d'intervenció social, cal tenir present que el funcionament de la mateixa Administració és un factor rellevant per comprendre les trajectòries cap a l'autonomia, però també cap a la dependència de les llars. En aquest sentit, doncs, el funcionament de l'Administració, les formes d'intervenció i les xarxes –factores d'un caràcter relacional marcat– estan delimitant àmbits i pautes d'interacció: de les persones amb el públic, de les persones amb professionals i voluntariat, de les persones amb els seus iguals. Cal posar èmfasi que aquestes interaccions tenen un caràcter estratègic per entendre les dinàmiques que són objecte d'estudi. Les persones que han ofert els seus testimonis comenten obertament que

per sortir de situacions molt delicades han sentit que tenien suport de les parelles, la família i les amistats, així com de professionals d'entitats públiques o privades, i també de voluntaris. Aquestes connexions, aquestes xarxes, s'han convertit en elements clau per sortir-ne, no només perquè poden haver facilitat l'accés a recursos, sinó pel que han significat en l'àmbit personal. Per contra, les llars que transiten cap a la dependència, o bé s'han vist condicionades per xarxes que les han influït negativament, o bé estan instal·lades en un buit relacional a diferents nivells.

2.5.3. El cas d'en Pablo i el seu procés cap a la dependència

En Pablo va néixer a la província de Zamora l'any 1970. De petit va viure en una casa modesta amb els pares, les germanes i els avis materns. El pare es dedicava a l'agricultura. La mare era mestressa de casa. Des de molt jove ja combinava el treball al camp amb els estudis primaris, estudis que no va acabar.

Visqué aquells anys profundament afectat per la violència familiar —per part del seu pare— i per la de l'entorn social —especialment per part dels amics del poble.

«Al poble vaig patir bullying. Em pegaven molt. Em sentia discriminat i vaig haver de defensar-me. Tenia unes amistats que eren envejoses. El que jo feia estava bé, però per a ells no. Algú ha de ser la joguina del poble [el blanc de tots els cops]. A l'escola m'empenyien, una vegada em va quedar tota la cara ensangonada, tota rascada, inflada, i sempre em venien a pegar, no ho sé, em tenien molta mania, fins que als 17 anys vaig decidir defensar-me».

Aprofitant que uns amics d'un oncle patern regentaven un restaurant a Roses, durant els estius, a partir dels 18 anys, va començar a freqüentar aquesta població costanera i va començar a treballar en el món de la restauració. Decidit a començar una nova vida fora del poble que el va veure néixer, els seus desitjos es van començar a fer realitat quan, als 25 anys, va conèixer en una discoteca d'Empuriabrava la que es convertiria en la seva dona. Un parell d'anys més tard van decidir anar-se'n a viure junts i, malgrat que van viure l'experiència d'una primera separació, finalment, l'any 2004, van decidir casar-se. Van viure uns bons anys. Els membres de la parella tenien una vida laboral satisfactòria. La família va créixer amb el naixement dels seus fills.

Amb la mort de la mare d'en Pablo, cap a l'any 2013, les coses van canviar.

«Per una cosa o per una altra, el cas és que no congeniàvem. Som dos caràcters diferents [...]. Cada vegada hi havia més problemes, molt malament tot. [...] El que jo feia no li agradava, abans sí i després ja no. Em deia: “No fas no sé què; has de fer això i tot això”, un munt de coses que em ficava al cap. I això era cada dia. Tota aquesta muntanya es va fer molt gran».

A més, van emergir disfuncions a nivell relacional amb una xarxa d'amistats que no va ser mai compartida obertament.

«Jo [pràcticament] mai sortia amb el seu cercle d'amigues. No compartíem un cercle comú d'amistats. Jo anava a veure el futbol i em trobava amb gent [...]. Ella sortia tres o quatre cops per setmana. Alguna vegada havíem sortit en parella, amb les seves amigues. Era una relació molt superficial. Quan jo parlava en català es reien de mi».

Finalment, un any després, la separació va ser definitiva.

«Un dia, tornant de la feina, vam començar a discutir. Ella ja havia parlat amb un advocat, ja ho tenia clar. Va dir que no podia continuar així, continuar discutint, els nens..., jo mai li vaig posar una mà a sobre, no li vaig pegar. Només discutíem i ja està. Va decidir trencar la relació i en tres mesos ja se n'havia anat del pis».

Com a resultat d'aquesta experiència, la situació psicològica va empitjorar de manera preocupant. Va anar a viure sol a un pis on no va aconseguir adaptar-se mai. La mort de la seva mare i la separació el van sumir en una depressió profunda. A més, va començar a beure per evadir-se d'una realitat que el superava.

«La meua mare havia mort feia poc, i jo..., jo no podia quedar-me en aquest pis. Era com si tot em caigués a sobre. No podia..., havia de sortir. Hi vaig viure tres anys i escaig, i no vaig ser capaç ni de pintar-lo. Estava fatal, amb una depressió..., no era ni jo, fatal, fatal. No sé ni com anava a la feina. Semblava un zombi. No sé ni com treballava».

En Pablo havia forjat una bona experiència laboral al món de la construcció. Després de treballar més de quinze anys amb absoluta normalitat, a partir del moment de la separació, la situació va canviar progressivament. La salut va co-

mençar a deteriorar-se. Un parell d'anys més tard va patir el primer de tres accidents laborals que li impedirien tornar a treballar mai més.

«Estava malament. Vaig començar a tenir dolors. [...] Un dia, en aixecar una pedra, vaig sentir una punxada i em vaig quedar clavat. L'endemà ja no em podia aixecar. Vaig trucar a la mútua, van enviar un taxi i hi vaig entrar com vaig poder, arrossegant-me. Em van dir que el que passava era fruit d'una malaltia, és a dir, segons els metges, l'activitat laboral havia propiciat la manifestació d'una malaltia congènita. El cas és que, des d'aleshores, no he tornat a aixecar el cap».

Arran d'aquest primer accident laboral, se li va diagnosticar una hèrnia discal. Passaria els anys següents entre més accidents laborals, baixes i tribunals mèdics, de manera que finalment li reconeixen una invalidesa del 34 %, fet que li permet cobrar una pensió d'uns 1.000 euros. Les despeses que li generen la manutenció dels fills, l'habitació de lloguer on viu, el fet de tenir els fills els caps de setmana cada 15 dies, el manteniment del cotxe, a més d'altres despeses, l'aboquen a una situació econòmica delicada que, en moments puntuals, es veu mitigada pel suport dels Serveis Socials.

El cas d'en Pablo és un exemple de com incideixen els tres factors clau que es poden considerar el nucli essencial i constant en els processos cap a la dependència: en primer lloc, les xarxes/relacions sociofamiliars, ja que, tal com s'ha pogut apreciar, cal considerar-les com l'element activador que l'afecta de manera decisiva, fins al punt que no recuperarà mai més l'estabilitat que havia caracteritzat la seva vida durant els anys de matrimoni. Com a resultat d'aquesta fractura familiar, se'n ressenten primer la salut i posteriorment la vida laboral. Amb la incorporació d'aquests dos factors, es desencadena un procés que condueix en Pablo cap a una situació de dependència sense capacitat de revertir-la.

2.5.4. El cas de l'Elizabeth i el seu procés cap a l'autonomia

L'Elizabeth és una dona de 62 anys que va deixar Perú, la seva terra natal, per anar-se'n a Alemanya a buscar millors oportunitats laborals (2018), on va viure durant nou mesos a casa de la seva germana. Durant aquest període va treballar sis mesos netejant cases, fins que, a causa de la barrera lingüística i dels problemes que això li ocasionava, va decidir anar al pis de la seva neboda a Madrid (2019), on no li va anar bé laboralment i, després de dos mesos, va decidir anar-se'n a Barcelona, on una de les seves cosines podia acollir-la al seu pis fins que trobés una habitació.

Aproximadament un mes després va trobar una habitació on va viure durant un període de dos mesos, fins que se'n va anar a viure amb una altra cosina a un municipi de la comarca del Maresme, on s'hi va estar durant un any i mig, molt contenta i a gust, ja que la zona era més agradable i el preu del lloguer més assequible. Tot i així, va passar allà el confinament de la pandèmia de la COVID-19 i, a causa dels seus problemes d'asma i de la por que tenia de contagiar-se, va estar tancada al pis uns quants mesos.

Fins al moment del confinament es dedicava principalment a la neteja de cases i a la cura de persones grans dependents (economia submergida). Gairebé sempre ha tingut feines d'entre sis mesos i un any de durada. Amb el confinament va perdre la feina que tenia en aquell moment i es va veure obligada a vendre un petit terreny del qual era propietària al Perú per poder tenir una font d'ingressos i sobreviure uns quants mesos sense treballar.

«No hi havia feina per a ningú, la gent tenia por i ningú no et contractava».

Després d'un any i mig vivint amb la seva cosina al Maresme, li va sorgir una oportunitat laboral a Barcelona. Va decidir tornar a viure a la ciutat amb uns compatriotes coneguts de la seva neboda. Amb el retorn a la ciutat va passar per un total de quatre habitacions en pisos diferents, en què no va estar més de sis mesos en cap, tres dels quals els va compartir amb familiars (2021-2023).

Des del moment en què va abandonar la terra natal, les xarxes sociofamiliars representen per a ella un factor determinant a l'hora d'accedir a un habitatge i al mercat laboral, ja que, en la majoria dels casos, opta per viure amb familiars o amb coneguts directes, fet que també li va proporcionar mobilitat residencial en funció de les seves necessitats i de la ubicació de les feines a les quals va accedir.

Després de tres anys vivint en habitacions de diversos pisos a la ciutat, accedeix a un pis institucional de la Fundació Habitatge Social, on paga un lloguer social i on ha pogut empadronar-se (2023).

«Això era primordial per a mi, trobar una habitació on poder empadronar-me».

Comparteix el pis amb una dona que va conèixer en un espai relacional de Càritas i amb qui té molt bona relació i les uneix un gran afecte. Encara no fa ni un any que són al pis i tenen previst ser-hi uns tres anys, aproximadament. Poder

accedir a un habitatge institucional representa per a ella un esdeveniment molt positiu. Li proporciona estabilitat i seguretat, alhora que guanya en autonomia, ja que, encara que sigui un pis compartit, representa el seu primer espai propi.

Entre finals del 2023 i principis del 2024 rep la visita del seu fill, que en aquell moment vivia a Madrid, i posteriorment de la seva germana, que viu a Alemanya, amb qui decideix anar-se'n una setmana de viatge a Madrid per tornar a veure el fill. Aquest retrobament familiar li brinda molta força i ànims per seguir endavant. Se sent ajudada i acompanyada pels seus éssers més estimats.

«És com si et posessin una bateria nova, [...] el futur per a mi ha de ser bo, no hi ha futur dolent. Encara em sento forta i amb ganes de viure, vull fer les coses bé, he de pensar sempre en positiu».

Durant aquest període de temps accedeix a diverses feines sense contracte gràcies al contacte directe amb familiars i coneguts, i també a la participació en programes d'inserció laboral de Càritas. Sempre busca feina de manera activa i diverses vegades aconsegueix millores en termes d'intensitat laboral i salari, però la seva situació administrativa irregular li impedeix accedir a treballs sòlids amb contracte.

«Jo sempre faig cursos, petits tallers. Quan no tinc feina, sempre intento ocupar el temps, si no el meu cap es torna boig».

Periòdicament fa formacions i itineraris d'inserció laboral, fins que és acceptada la seva candidatura mitjançant el programa ACOL a la Fundació Formació i Treball (FiT), destinada a persones migrants en situació administrativa irregular que compleixin els requisits per obtenir una autorització de residència temporal per circumstàncies excepcionals d'arrelament social i que puguin signar un contracte de treball. Se li elabora un pla de treball d'un any de durada a jornada completa, que començarà en els pròxims tres mesos, amb l'objectiu de presentar una sol·licitud d'arrelament social a través del contracte laboral, i amb l'acompanyament legal de Càritas.

Per a les llars migrants, el factor de «regularització administrativa» apareix com a desencadenant i eix del procés de dependència i, alhora, com a factor estratègic per al desenvolupament d'un procés d'autonomia consistent. En aquest cas, el procés encara no s'ha completat, però, tot i així, si el seu programa de formació i treball es completa sense contratemps, aconseguirà l'arrelament so-

cial, cosa que li permetrà obtenir la residència legal i li comportarà una millora significativa en el procés d'integració social i augment d'autonomia, de manera que podrà accedir a treballs formals amb més bones condicions laborals i al lloguer d'habitatge amb contracte.

«Jo he estat fent les coses com s'han de fer, però sense un contracte laboral no puc accedir a estar regularitzada, i això és molt important per a mi, l'únic que em frena és el contracte».

Més enllà de les xarxes sociofamiliars, les xarxes formals també representen un factor determinant a la seva vida, ja que es constitueixen com a facilitadores de nombroses ajudes (recursos i informació, acompanyament, participació en espais relacionals, assessorament jurídic, treball i habitatge). Un cop introduïda en aquestes xarxes, accedeix a un habitatge estable i a un treball sòlid que li permetrà regularitzar la situació administrativa. A partir d'aquest moment podrà anar desenvolupant una tendència «normalitzadora» que implicarà una integració regularitzada a la societat i economia de l'estat de què forma part.

«Loli [la seva treballadora social] és com un àngel de la guarda. Jo amb ella parlo de tot, tot, tot, tot..., li tinc molta confiança».

Actualment, mentre espera la formalització del contracte de la seva nova feina, cobreix una suplència com a interna i fa un curs de voluntariat en una entitat social, ajudant persones sense llar en situació de carrer en la higiene personal.

En conclusió, el cas de l'Elizabeth mostra com les xarxes formals i informals poden ser els activadors essencials de factors determinants relacionats amb la feina i l'habitatge per consolidar el canvi de tendència cap a l'autonomia.

Bloc

2

Elements de risc a la societat catalana: cap a un model d'integració precària

Contingut

Capítol 3. Un accés cada cop més difícil a l'habitatge i la continuïtat de les situacions d'exclusió residencial	111
Capítol 4. Un mercat de treball que es recupera però manté algunes ombres	187
Capítol 5. Disminueix la pobresa i augmenta l'accés a l'Ingrés Mínim Vital	213
Capítol 6. Augmenten els problemes d'aïllament social i es debiliten les relacions socials	229
Capítol 7. Augmenta la bretxa digital entre la població en situació d'exclusió social	261
Capítol 8. La pobresa s'hereta	271

Capítol 3

Un accés cada cop més difícil a l'habitatge i la continuïtat de les situacions d'exclusió residencial

3.1. Introducció

L'accés a l'habitatge és un problema creixent que preocupa i afecta a àmplies capes de la societat catalana. A la darrera edició del 2024 del Baròmetre d'Opinió Política **(16)**, un 20 % de les persones enquestades van assenyalar l'accés a l'habitatge com el principal problema que té actualment Catalunya, de manera que aquesta qüestió se situa com el problema més esmentat per la ciutadania, a molta distància del segon i tercer. Disposar d'un habitatge digne i adequat és un requisit bàsic per a la integració social, però l'accés a un habitatge a preus assequibles s'ha convertit en un greu problema ja que n'ha augmentat el preu (sigui en règim de compra o lloguer) a un ritme més elevat del que ho han fet les rendes familiars, en un context caracteritzat per l'oferta limitada i l'especulació immobiliària.

En aquest tercer capítol, estructurat en nou apartats, s'examinen els elements que aprofundeixen en la relació que hi ha entre l'exclusió social, l'habitatge i el sensellarisme. Es comença emmarcant el sensellarisme i l'exclusió residencial dins del dret humà a l'habitatge, que es recull als tractats internacionals, i les legislacions espanyola i catalana. Es continua explicitant el concepte de sensellarisme i la seva relació amb el dret a l'habitatge i l'exclusió residencial, i s'exposen les dificultats principals per quantificar aquest fenomen a Catalunya. Tot seguit, s'analitzen les dificultats d'accés a l'habitatge a partir de l'evolució recent que han experimentat els preus de compra o de lloguer. A la sisena part s'analitzen l'abast i l'evolució de les principals situacions d'exclusió social de les llars i les

(16) Centre d'Estudis d'Opinió (2024). Baròmetre d'Opinió Política (BOP). 3a onada 2024. Disponible a: <https://ceo.gencat.cat/es/barometre/detall/index.html?id=9528>

persones en la dimensió de l'habitatge, tal com es recull en la metodologia de FOESSA i, a la setena, s'ofereixen les principals característiques sociodemogràfiques de les llars que tenen problemes d'exclusió en aquesta dimensió. El vuitè epígraf examina l'abast entre la població de les situacions vinculades a un habitatge insegur o inadequat en els termes definits per la tipologia ETHOS (17), així com l'extensió específica entre les persones que es troben en exclusió social. Finalment, la novena part del capítol se centra en l'habitatge social com a alternativa que faciliti l'accés a l'habitatge: es defineix el concepte, s'exposen les dificultats que hi ha per mesurar-les correctament a les estadístiques oficials, es mostren els models de gestió d'altres països europeus i es proposen mesures d'aplicació a Catalunya i l'Estat espanyol (18).

3.2. L'habitatge com a dret humà

És important emmarcar la investigació sobre el sensellarisme i l'exclusió residencial dins el principi del dret a l'habitatge, recollit als tractats internacionals i a la legislació espanyola. L'accés a un habitatge segur, assequible i de qualitat és essencial per a la dignitat i la inclusió social de les persones a la societat. Aquests valors conformen el dret a l'habitatge, recollit en nombrosos tractats internacionals als quals s'ha adherit Espanya. El dret a l'habitatge influeix cada cop més en les obligacions dels estats a l'hora de dissenyar polítiques públiques i socials d'habitatge; regular els mercats d'habitatge i lloguer, i proporcionar recursos als qui no tenen una llar segura, assequible i de qualitat. La ratificació de la Carta Social Europea Revisada el 2021, després de la ratificació del Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals de les Nacions Unides (PIDESC) (19) el 1977, la Convenció sobre els Drets de les Persones amb Discapacitat el 2007, altres instruments internacionals i els instruments internacionals de supervisió dels drets humans, ha creat un nou panorama del dret a l'habitatge a Espanya.

(17) Per a aquesta anàlisi s'ha emprat, com és habitual, l'aproximació que fa la Fundació FOESSA a través de l'Enquesta sobre Integració i Necessitats Socials a les categories 3 i 4 de la tipologia ETHOS (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion) desenvolupada per FEANTSA.

(18) La informació d'aquest apartat es pot ampliar a l'article: *Vivienda, sinhogarismo y exclusión residencial en Cataluña*, elaborat per Fernández, G., Kenna, P., Lambea, N. i López, J.

(19) Doc. A/6316, Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (1966).

3.2.1. L'ONU i el dret a l'habitatge

L'habitatge adequat com a dret humà és també necessari per al gaudi de la majoria dels altres drets humans. S'ha descrit com «el dret a viure en un lloc amb seguretat, pau i dignitat» **(20)**. El dret a un habitatge adequat forma part del dret a la vida privada i familiar i es considera «d'importància central per a la identitat, l'autodeterminació i la integritat física i moral de l'individu» **(21)**.

El dret a un habitatge adequat de l'article 11 del PIDESC ha estat adoptat per Espanya. Els estats que l'han ratificat accepten l'obligació de reconèixer, respectar i fer efectiu aquest dret a l'habitatge **(22)**, complir les obligacions «mínimes», garantir la no-discriminació, així com promulgar mesures legislatives, desenvolupar polítiques adequades i comprometre el màxim de recursos disponibles per a la realització progressiva d'aquests drets. El 1991, el Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals de l'ONU (UNCESCR), a la seva *Observació General núm. 4 sobre el Dret a un Habitatge Adequat* (1991) **(23)** va aclarir que un habitatge adequat ha de complir, com a mínim, els set criteris següents: seguretat jurídica de la tinença; disponibilitat de serveis, materials, instal·lacions i infraestructures per a l'habitatge; assequibilitat que no comprometi o amenaci la consecució i la satisfacció d'altres necessitats i drets essencials; habitabilitat, en termes de protecció contra el fred, la humitat, la calor, la pluja, el vent i altres amenaces per a la salut i la seguretat; accessibilitat; localització adequada; adequació cultural **(24)**. En una situació en què un nombre significatiu de persones es veuen privades de recer i habitatge, l'Estat incompleix les obligacions que l'incumbeixen en virtut del PIDESC. A les se-

(20) UN Doc. E/1992/23, [1991], Observació general núm. 4 del CDESCR: El dret a un habitatge adequat. (1991), paràgraf 7. 7.

(21) Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH), Connors contra el Regne Unit, sol·licitud núm. 66746/01 (sentència del 27 de maig del 2004), apartat 82.

(22) Respectar significa que els Estats no han d'interferir ni restringir els drets humans; protegir implica aprovar lleis i crear mecanismes per a impedir la violació dels drets per part de les autoritats estatals; i complir significa que els estats han d'adoptar mesures positives per garantir el gaudi dels drets humans.

(23) Observació General núm. 4: El dret a un habitatge adequat.

(24) Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals de les Nacions Unides, Observació general núm. 4: Dret a un habitatge adequat, document de les Nacions Unides E/ 1992/23 (1991, apartat 8).

ves *Observacions Finals sobre Espanya* el 2018, el PIDESC (25) va recomanar a Espanya:

- (a) Adoptar totes les mesures necessàries, incloent-hi l'assignació de recursos adequats, per fer front al dèficit d'habitatge social, especialment per a les persones i els grups més desfavorits i marginats, incloses les persones i les llars amb ingressos baixos, els joves, les dones i les persones amb discapacitat.
- (b) Adoptar mesures immediates, incloent-hi l'assignació de fons apropiats a les autoritats de les comunitats autònomes, per garantir la disponibilitat adequada de refugis, inclosos els refugis i els albergs d'emergència.

També va instar Espanya a adoptar un marc legislatiu que establís procediments adequats per dur a terme els desallotjaments, incorporant-hi els principis de raonabilitat i proporcionalitat, així com les degudes garanties processals per a les persones afectades (26).

El PIDESC ha sostingut que, en els casos de desallotjament, els estats han d'establir un marc jurídic que obligui els tribunals a fer avaluacions de proporcionalitat, fins i tot quan l'allotjament estigui ocupat sense títol legal (27). En el cas *Ben Djazia i altres contra Espanya* (28), el CDESC va sostenir que l'Estat tenia l'obligació de protegir els drets del PIDESC d'ingerències tant directes com indirectes, i això «s'estén a les relacions entre particulars» (29).

(25) UN Doc. E/C.12/ESP/CO/. Observacions finals sobre el sisè informe periòdic d'Espanya. 25 d'abril del 2018. <https://docs.un.org/es/E/C.12/ESP/CO/6>

(26) Vegeu el Seguiment de les Observacions Finals, comunicacions i opinions dirigides al Govern d'Espanya pels òrgans de tractats de l'ONU, com ara el Comitè CDESCR. Equip d'incidència política, Cáritas Española.

(27) Doc. ONU. E/C.12/66/D/37/2018. López Albán c. Espanya [29.11.2019].

(28) Doc. ONU. E/C.12/61/D/5/2015. Totes les Comunicacions en virtut del Protocol Facultatiu del PIDESC estan disponibles en línia a <https://www.gi-escr.org/cescr-jurisprudence>.

(29) *Ibidem*, apartat 14.2.

A les seves observacions finals sobre Espanya el 2018, el CDESC **(30)** va abordar la qüestió dels desallotjaments i va recomanar a Espanya:

(que) adopti un marc legislatiu que estableixi els requisits i procediments adequats que s'han de seguir per dur a terme desallotjaments o desallotjaments forçosos; incorpori els principis de raonabilitat i proporcionalitat, i ofereixi garanties legals i processals reglamentàries a les persones afectades, per assegurar que tinguin accés a una indemnització o a un allotjament alternatiu quan se'ls informi de les ordres de desallotjament, i accés a un recurs legal efectiu. El Comitè recomana a l'Estat part que adopti un protocol per als desnonaments que prevegi una coordinació adequada entre els tribunals i els serveis socials locals, així com entre els mateixos serveis socials, per oferir una protecció adequada a les persones que corren el risc de quedar-se sense llar com a conseqüència d'un desnonament. El Comitè asseynala a l'atenció de l'Estat part la seva Observació general Núm. 7 (1997) sobre els desallotjaments forçosos.

El 2020, el CDESC va considerar que un desnonament a Espanya, sense una avaluació oficial o judicial de la proporcionalitat, constituïa una violació del dret a un habitatge adequat **(31)**.

3.2.2. Carta Social Europea

Espanya va ratificar la Carta Social Europea el 1980 i la Carta Revisada el 2021, així com el Protocol de Denúncies Col·lectives **(32)**. Això inclou l'article 31 de la Carta Social Revisada sobre el dret a l'habitatge que estableix:

Per tal de garantir l'exercici efectiu del dret a l'habitatge, les parts es comprometen a adoptar mesures destinades a:

1. Promoure l'accés a un habitatge d'un nivell adequat.
2. Prevenir i reduir el sensellarisme amb vista a la seva eliminació progressiva.

(30) UN Doc. E/C.12/ESP/CO/. Observacions finals sobre el sisè informe periòdic d'Espanya.25/4/2018. <https://docs.un.org/es/E/C.12/ESP/CO/6>.

(31) Doc. ONU. I/C.12/67/D/52 [2018] Rosario Gómez-Limón Pardo c. Espanya (Comunicació núm. 52/2018) [05.03.2020].

(32) <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/spain>.

3. Fer accessible el preu de l'habitatge als que no prou tenen recursos **(33)**.

En explicar el contingut del dret a un habitatge adequat, el Comitè Europeu de Drets Socials [Comitè] ha explicat que l'article 31 no imposa una obligació immediata de resultat als estats part. Tot i això, l'acció de l'Estat ha de ser pràctica, efectiva i no merament teòrica **(34)**. S'ha establert una via clara perquè els estats apliquin les disposicions de la Carta al llarg del temps:

- a. adoptar els mitjans jurídics, financers i operatius necessaris per garantir un progrés constant cap a la consecució dels objectius fixats per la Carta;
- b. mantenir estadístiques significatives sobre necessitats, recursos i resultats;
- c. fer revisions periòdiques de l'impacte de les estratègies adoptades;
- d. establir un calendari i no ajornar indefinidament el termini per assolir els objectius de cada etapa;
- e. prestar una atenció especial a l'impacte de les polítiques adoptades sobre cada categoria de persones afectades, en particular les més vulnerables **(35)**.

L'article 31.2 obliga els estats part a prevenir i reduir el nombre de persones sense llar. Els estats part han de prendre mesures per evitar que categories de persones en situació vulnerable es quedin sense llar. Això inclou una política d'habitatge per a tots els grups de persones desfavorides per tal de garantir-ne l'accés a un habitatge social **(36)**. A les persones sense llar se'ls ha d'oferir allotjament com a solució d'emergència. L'obligació d'oferir refugi és una solució d'emergència i temporal, i els refugis han de garantir que es respecta la dignitat de les persones allotjades. Els refugis han de complir les normes de salut, seguretat i higiene, i, en particular, estar equipats amb articles de primera necessitat, com ara accés a aigua i calefacció i il·luminació suficient.

(33) <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/provisions-of-the-charter>

(34) Comissió Internacional de Juristes contra Portugal, Denúncia núm. 1/1998, decisió sobre el fons del 9 de setembre del 1999, paràgraf 32.

(35) FEANTSA contra França, Denúncia núm. 39/2006, decisió sobre el fons del 5 de juny del 2008, paràgraf 58.

(36) Conclusions 2005, Lituània.

Un altre requisit bàsic és la seguretat de l'entorn immediat **(37)**.

Per adequada que sigui, la provisió temporal d'allotjament no es pot considerar una solució duradora. A aquestes persones se'ls ha d'oferir un allotjament a llarg termini adaptat a les seves circumstàncies o un habitatge d'un nivell adequat segons el que disposa l'apartat 1 de l'article 31 en un termini raonable.

En un informe recent de l'Estat al Consell d'Europa relatiu al 1r Informe Nacional sobre l'aplicació de la Carta Social Europea (revisada), Espanya va respondre als informes de les ONG en relació amb l'article 31 sobre el dret a l'habitatge que l'article 47 de la Constitució protegeix «el dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat», i estableix que els poders públics adoptaran les mesures per fer efectiu aquest dret, regulant la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per evitar l'especulació **(38)**.

El 26 de febrer del 2025, el Comitè Europeu de Drets Socials (CEDS) va publicar la seva decisió sobre la reclamació col·lectiva contra Espanya pels talls del subministrament elèctric a Cañada Real de Madrid (RC núm. 206/2022), que va tenir un greu impacte negatiu en la vida d'almenys 4.500 persones, inclosos uns 1.800 nens. El Comitè Europeu de Drets Socials va concloure que Espanya havia infringit múltiples drets reconeguts per la Carta Social Europea Revisada, vinculant des del 2021. En particular, sobre la violació de l'article 31.1 del dret a l'habitatge, el Comitè va considerar que les autoritats espanyoles no van proporcionar habitatges adequats amb serveis públics essencials. El Comitè va constatar les greus conseqüències dels talls d'electricitat als sectors 5 i 6 del barri de Cañada Real de Madrid que no van permetre mantenir una temperatura adequada als habitants, que van suportar temperatures extremes de fred a l'hivern i calor a l'estiu. Per al CEDS els desafiaments tècnics no poden ser una excusa per no restablir el subministrament elèctric i, a més, va assenyalar

(37) Conferència d'Esglésies Europees (CEC) c. Països Baixos, Denúncia núm. 90/2013, decisió sobre el fons de l'1 de juliol del 2014, §§138, Defensa de Nenes i Nens Internacional (DCI) c. Països Baixos, Denúncia núm. 47/2008, decisió sobre el fons del 20 d'octubre del 2009, §62.

(38) Consell d'Europa-Govern d'Espanya (5/09/2023). Resposta del Govern d'Espanya a les observacions presentades per The Save the Children; Sindicats Unió General de Treballadors (UGT), Comissions Obreres (CCOO) i Confederació Intersindical Gallega (CIG) en relació amb el I Informe Nacional sobre l'aplicació de la Carta Social Europea (revisat). <https://rm.coe.int/respnse-of-the-government-of-spain-to-commetns-by-save-the-children-an/1680ac849d>.

que els plans de real·lotjament proposats per les autoritats no eren una solució viable, ja que es preveia un termini fins al 2034, no havien progressat i no eren concrets, cosa que incomplia els requisits de la Carta. Per tot això, les autoritats espanyoles han d'actuar de manera urgent d'acord amb la decisió del Comitè i restablir immediatament el subministrament elèctric estable i legal als sectors 5 i 6 de Cañada Real; implementar mesures per regularitzar els contractes d'electricitat dels residents; establir un marc coordinat, transparent i participatiu que involucri tots els nivells de govern, els residents i els seus representants per garantir la prestació de serveis essencials i unes condicions de vida dignes, i sobretot accelerar el procés de reubicació amb terminis clars i garanties per als drets i el benestar dels residents.

3.2.3. Unió Europea

Espanya, juntament amb els estats membres de la UE, ha adoptat la *Carta dels Drets Fonamentals* de la UE [Carta] (2009) **(39)** com a part del Dret dels Tractats, cosa que representa una «codificació» de molts drets humans internacionals i nacionals ja adoptats. L'article 7 de la Carta sobre el dret al respecte del domicili es correspon amb l'article 8 del CEDH; l'article 24 sobre els drets del nen es correspon amb la Convenció sobre els Drets dels Infants; l'article 26 sobre la integració de les persones amb discapacitat es correspon amb l'article 15 del CEDH **(40)**; l'article 33 correspon a l'article 16 del CEDH, que exigeix una oferta suficient d'habitatge per a les famílies l'apartat 3 de l'article 34 reconeix el «dret a un ajut social i a un ajut d'habitatge per garantir una existència digna» **(41)**, i l'article 36 reconeix i respecta l'accés als serveis d'interès econòmic general [SIEG], tal com es preveu a les legislacions i pràctiques nacionals, de

(39) Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea (DO 2010/C 83/02).

(40) Això inclou el dret a una vida independent, i tots els habitatges construïts amb finançament de la UE han de garantir l'habitabilitat en cadira de rodes i complir les normes de disseny universal.

(41) No obstant això, l'article 34, apartat 3, només es pot invocar en el context de les polítiques d'inclusió social de la UE, sobre la base de l'article 153 del TFUE. Tanmateix, s'utilitza en la interpretació del Dret derivat de la UE. Vegeu Rossi, L. S. (2023) «Member States' obligations in relation to housing rights - views of the CJEU» a 28, a Derdek, N. & Kenna, P. *The European and International Contribution to the Right to Housing: Standards, Litigation and Advocacy*. (Brussel·les: FEANTSA) <https://www.housingrightswatch.org/resource/european-and-international-contribution-right-housing-standards-litigation-and-advocacy>

conformitat amb els tractats, a fi de promoure la cohesió social i territorial de la Unió. Els SIEG inclouen l'habitatge social **(42)**.

Tot i que la Carta conté molts drets relacionats amb l'habitatge, no es tracta de drets autònoms exigibles en matèria d'habitatge, però les institucions i agències de la UE, així com els estats membres quan apliquen la legislació de la UE, han de respectar els drets de la Carta, observar-ne els principis i promoure'n l'aplicació d'acord amb les competències respectives **(43)**. Els tribunals també han d'aplicar les obligacions de la Carta a l'hora d'examinar i interpretar l'aplicació de les mesures del Dret de la UE, fins i tot del Dret derivat dels organismes de la UE o dels estats membres.

Per descomptat, moltes mesures reguladores i de consum financer de la UE se solapen amb els drets d'habitatge, i vinculen els drets d'habitatge de la Carta amb la legislació de consum de la UE. El cas hipotecari espanyol - Aziz, **(44)** va establir que la legislació processal hipotecària nacional ha de ser compatible amb la legislació de la UE en matèria de consum, especialment quan es tracta de la pèrdua de l'habitatge.

El Pilar Europeu de Drets Socials (EPSR) (2017) **(45)** és una mesura de la UE que ara informa la política de la UE, inclòs el Semestre Europeu. El principi 19 de l'EPSR estableix que: a. es proporcionarà als que ho necessitin accés a un habitatge social o a ajuts a l'habitatge de bona qualitat; b. les persones vulnerables tenen dret a una assistència adequada i a protecció contra el desallotjament forçós; c. es proporcionarà a les persones sense llar allotjament i serveis adequats per promoure'n la inclusió social **(46)**.

(42) Vegeu les Explicacions de la Carta dels Drets Fonamentals (DO 2007/C 303/02).

(43) SWD(2017) 201 final.

(44) Article 51(1) de la Carta. Vegeu Kenna, P. (2020) «Housing Rights must be Respected and Pro-moted by EU Institutions for EU citizens». Briefing Paper 1 - Housing and Housing Rights in the EU Charter of Fundamental Rights. Centre for Housing Law, Rights and Policy de la Universitat de Galway. <https://www.universityofgalway.ie/media/housinglawrightsandpolicy/files/Briefing-Paper-1.-Housing-and-Housing-Rights-in-the-EU-Charter-of-Fundamental-Rights.pdf>.

(45) Assumpte C-415/11 Aziz contra Caixa d'Estalvis de Catalunya [2013]

(46) https://commission.europa.eu/system/files/2017-12/social-summit-european-pillar-social-rights-booklet_es.pdf

3.2.4. Sol·licitants d'asil

La Directiva sobre les condicions d'acollida i la Directiva sobre els requisits estableixen les normes que han de complir els estats membres. L'adopció de la Directiva sobre procediments d'asil (47) el 2013, juntament amb el Reglament de Dublín, el Reglament EURODAC i la Directiva sobre condicions d'acollida (48), va constituir el pas final de l'harmonització de la legislació sobre asil a tots els estats membres de la UE. S'han publicat orientacions de l'OEAA sobre les condicions d'acollida (49) per ajudar els estats membres a aplicar les disposicions clau de la Directiva sobre les condicions d'acollida, i alhora garantir un nivell de vida adequat a tots els sol·licitants de protecció internacional.

3.2.5. Constitució espanyola

La Secció de la Constitució espanyola (50) sobre Drets i Deures Fonamentals, a l'article 10, estableix:

1. La dignitat de la persona, els drets inviolables que li són inherents, el desenvolupament lliure de la personalitat, el respecte a la llei i als drets dels altres són el fonament de l'ordre polític i de la pau social.
2. Les normes relatives als drets fonamentals i a les llibertats que la Constitució reconeix s'han d'interpretar de conformitat amb la Declaració Universal de Drets Humans i els tractats i els acords internacionals sobre les mateixes matèries ratificats per Espanya.

L'apartat 2 de l'article 10 significa que Espanya és un sistema jurídic monista, per la qual cosa en determinades situacions els tractats internacionals, com el Pacte

(47) Directiva 2013/32/UE del Parlament Europeu i del Consell sobre procediments comuns per concedir o retirar la protecció internacional (refosa).

(48) Directiva 2013/33/UE del Parlament Europeu i del Consell, del 26 de juny del 2013, per la qual s'estableixen normes per acollir els sol·licitants de protecció internacional (refosa).

(49) Orientacions de l'EASO sobre les condicions d'acollida: normes i indicadors operatius (2016): <https://euaa.europa.eu/publications/guidance-reception-conditions-standards-and-indicators>

(50) Constitució espanyola del 1978: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229>.

Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals del 1966, el Conveni Europeu de Drets Humans del 1950 i la Carta Social Europea del 1961, una vegada ratificats, poden ser utilitzats pels tribunals espanyols per interpretar les disposicions de la Constitució espanyola (51). De fet, el Tribunal Suprem d'Espanya també va sostenir que l'article 96 de la Constitució afirma que els Tractats Internacionals «formen part de l'ordenament jurídic intern», i la carta constitucional de drets soha d'interpretar de conformitat amb el Dret Internacional dels Drets Humans (article 10.2 de la Constitució) (52). El Tribunal Suprem també va declarar que acatar les decisions dels òrgans internacionals creats en virtut de tractats és una qüestió d'estat de dret, i no fer-ho vulneraria els principis de legalitat i jerarquia jurídica proclamats a l'article 9.3 de la Constitució.

El dret a l'habitatge també està recollit a l'article 47, que estableix que:

Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat. Els poders públics han de promoure les condicions necessàries i han d'establir les normes adequades per fer efectiu aquest dret, i han de regular la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per evitar l'especulació. La comunitat participarà en els beneficis que derivin de la política urbanística dels ens públics.

Tanmateix, es tracta d'un dels «principis rectors de la política social i econòmica» de la Constitució, i no d'un dret fonamental. Per descomptat, moltes de les competències en matèria d'habitatge a Espanya les exerceixen les comunitats autònomes, que han aprovat la seva pròpia legislació, que està subjecta a la Constitució.

Tot i la complexitat competencial espanyola en matèria d'habitatge, el Tribunal Constitucional ha anat posant ordre al seu desenvolupament emparant-se en la competència estatal exclusiva reconeguda a l'article 149CE. Per exemple, per promulgar els plans d'habitatge, segons l'article 149.1.13a CE, que atribueix a l'Estat la competència relativa a l'establiment de bases i la coordinació de la planificació general de l'activitat econòmica (STC 152/1988, del 20

(51) Tribunal Constitucional espanyol, 7 de novembre del 2007, assumpte núm. 236/2007.

(52) *Ángela González Carreño contra Espanya*, Sentència, 1263/2018, del 17 de juliol del 2018. Així es va reiterar a *Rubén Calleja contra Espanya*, Tribunal Suprem, STS 5520/2023 Sentència 1597/2023, del 29 de novembre del 2023. Vegeu Koldo Casla - El Tribunal Suprem d'Espanya torna a fer de les seves: Les decisions dels òrgans de tractats de l'ONU són vinculants, 22 de gener de 2024. <https://vlex.es/vid/735629461>

de juliol). Les competències estatals en matèria de legislació mercantil (article 149.1.6a CE) i civil (article 149.1.8a CE) afecten l'accés a l'habitatge i l'establiment de les bases de l'ordenació del crèdit, la banca i les assegurances (article 149.1.11a CE), i són determinants en l'adquisició de la CE en la producció i adquisició d'habitatges. Així com també és decisiva la fiscalitat mitjançant la hisenda general i deute de l'Estat (article 149.1.14a) o la protecció del medi ambient (article 149.1.23a CE). Si bé, la justificació de les competències de l'Estat en l'abordatge legislatiu en matèria d'habitatge recau també en la connexió sistemàtica de l'article 47 CE amb altres preceptes constitucionals, referits a principis, com ara el de solidaritat o cohesió territorial, o drets com el d'igualtat (arts. 9.2 i 14), integritat física i moral (art. CE), llibertat de residència (art. 19), educació (art. 27 CE) o la protecció de la salut (art.43 CE) (Ponce i Fernández, 2010) **(53)**. Tot això no exclou la competència plena en matèria d'habitatge per part de les comunitats autònomes reconeguda a l'article 148.1.3 CE, ni el paper dels municipis, als quals, per exemple, se'ls atribueix com a competència pròpia la promoció i gestió de l'habitatge de protecció pública amb criteris de sostenibilitat financera en virtut de l'article 25.2 de la Llei 7/1985. Així doncs, segons la doctrina constitucional consolidada, l'habitatge «pot recaure sota diferents títols competencials estatals o autonòmics depenent de quin sigui l'enfocament i quins siguin els instruments reguladors utilitzats en cada cas pel legislador» (STC 79/2024).

3.2.5.1. Llei 12/2023, del 24 de maig, pel dret a l'habitatge

L'organització territorial de l'Estat no deixa de ser un focus de lluita competencial i política també en matèria d'habitatge. Per això la Llei 12/2023, aprovada recentment, del 24 de maig, pel dret a l'habitatge, va generar una allau de recursos d'inconstitucionalitat de comunitats autònomes, ja que argumentava bàsicament una invasió competencial per part de l'Estat. La STC 79/2024, del 21 de maig del 2024, resol el recurs d'inconstitucionalitat presentat pel Govern d'Andalusia, que argumenta una vulneració de les competències exclusives de

(53) Ponce, J. (2024): «Un nuevo hallazgo jurídico: el art. 47 de la Constitución contiene un auténtico derecho subjetivo. A propósito de la Sentencia del Tribunal Constitucional n.º 79/2024, de 21 de mayo, el derecho a la vivienda y la Ley estatal 12/2023, de 24 de mayo, por el derecho a la vivienda». Acento Local. El blog de actualidad jurídica local. 26/07/2024. <https://www.gobiernolocal.org/acento-local/un-nuevo-hallazgo-juridico-el-art-47-de-la-constitucion-contiene-un-autentico-derecho-subjetivo-a-proposito-de-la-sentencia-del-tribunal-constitucional-n-o-79-2024-de-21-de-mayo-el-derecho-a-la-v/> Última visita:16/03/202.

la Comunitat Autònoma d'Andalusia en matèria d'habitatge, urbanisme, ordenació del territori, règim local i serveis socials, així com el principi de seguretat jurídica que recull l'art. 9.3 CE. El Tribunal Constitucional ha acceptat algunes de les al·legacions andaluses, sobretot quan la Llei passa a concretar certes mesures, però ha rebutjat la inconstitucionalitat sol·licitada sobre nombrosos preceptes legals, ja que, encara que l'Estatut d'Autonomia atribueix un caràcter «exclusiu» a la competència autonòmica en matèria d'habitatge, això no significa que no es pugui veure limitada per les competències de l'Estat. És a dir, caldrà veure l'impacte de les diferents impugnacions presentades sobre la Llei, però aquesta STC 79/2024 ja en marca a grans línies la constitucionalitat (54).

Pel que fa a la temàtica d'aquest article, la Llei 12/2023, del 24 de maig, pel dret a l'habitatge és la primera llei estatal reguladora del dret a l'habitatge des de l'aprovació de la Constitució i considerem que obre una nova fase en la lluita contra el sensellarisme i l'exclusió residencial, per oferir l'oportunitat d'articular noves solucions residencials basades en l'habitatge i no només des d'un abordatge amb els instruments de serveis socials. La Llei articula les polítiques de planificació i programació públiques de l'habitatge protegit basat en l'habitatge social (que alhora inclou els habitatges dotacionals públics per atendre les necessitats dels sectors de població amb més dificultats d'accés a l'habitatge) i l'habitatge de preu limitat. A part de l'habitatge protegit, es crea una nova categoria anomenada «habitatge assequible incentivat», que va destinada a persones a qui nivell d'ingressos no els permet accedir a un habitatge a preu de mercat, per la qual cosa sembla que s'orienta més a situacions d'exclusió residencial de caràcter econòmic, que no a situacions d'exclusió social residencial i sensellarisme. Però precisament com a conseqüència de les impugnacions fetes pel Govern d'Andalusia amb relació als parcs públics d'habitatge, la STC 79/2024 determina, per exemple, que l'article 27.1 incorre en un excés quan determina la composició mínima d'aquests parcs públics d'habitatge quan arriba a un nivell de detall excessiu que queda fora de l'article 149.1.1 CE, però, en canvi, l'article 149.1.1 CE sí que cobreix les regulacions de l'article 28.1, sobre criteris orientadors en la gestió dels parcs públics esmentats i en el destí que tenen. Per això, per a la concreció de les dimensions dels parcs públics d'habitatge per a situacions de sensellarisme i exclusió

(54) Ponce, J. i Fernández, G. (2010): «Derecho urbanístico, derecho a la vivienda y personas sin hogar. Nuevos desarrollos y perspectivas en España a la vista de las novedades europeas en la materia». *Revista de Derecho Urbanístico y Medio Ambiente* ISSN 1139-4978, núm. 255, Madrid, gener-febrer (2010), p. 39-78.

residencial, prenen especial importància els desenvolupaments autonòmics que es fan sobre la base de la Llei 12/2023. La llei defineix també quines són les «condicions assequibles d'acord amb l'esforç financer» (art. 3.d), despeses i subministraments bàsics (art. 3.e), habitatge digne i adequat (art.3.c), infra-habitatge (art.3.b) i sensellarisme (art.3.f).

La conceptualització del sensellarisme **(55)** que recull a la llei estatal d'habitatge és àmplia i fa referència a les quatre grans categories conceptuais recollides a la Tipologia Europea del Sensellarisme i l'Exclusió Residencial (ETHOS) promoguda per FEANTSA, que són «Sense sostre, Sense habitatge, Habitatge insegur i Habitatge inadequat» i que alhora es divideixen en 13 categories operatives. Sorpren que l'Estratègia Nacional per a la Lluita contra el Sensellarisme 2023-2030 aprovada definitivament a l'Acord del Consell de Ministres de l'11 de juliol del 2023, prioritzi només 5 de les categories operatives: Persones que viuen situacions de carrer (ETHOS 1), Persones que viuen en albergs d'emergència (ETHOS 2), Persones que viuen en albergs per a persones sense llar (ETHOS 3), Dones que viuen en refugis (ETHOS 4), Persones que viuen en allotjaments amb suports de llarga durada (ETHOS 7).

3.2.6. Normativa a Catalunya

La Constitució espanyola del 1978 va comportar una profunda descentralització de la intervenció pública en matèria d'habitatge. Així, es va atribuir aquesta competència a les comunitats autònomes (art. 148.1.3), també en assistència social (art. 148.1.20). Els estatuts d'Autonomia constitueixen el marc jurídic que garanteix els drets dels ciutadans en aquests àmbits, així que en el cas català cal tenir en consideració l'Estatut Autòmic de Catalunya (EAC) del 1979 i la seva reforma del 2006. El primer només recollia una referència a les competències en matèria d'habitatge, i la reforma va ampliar la presència i el contingut, ja que, a l'EAC del 1979, per exemple, no hi havia mecanismes previstos per a la tutela.

(55) Art. 3.I: Sensellarisme: circumstància vital que afecta una persona, família o unitat de convivència que no pot accedir de manera sostinguda a un habitatge digne i adequat en un entorn comunitari i aboca les persones, famílies o unitats de convivència que el pateixen a residir a la via pública o altres espais públics inadequats, o utilitzar alternatives d'allotjament col·lectiu institucionalitzat de les diferents administracions públiques o d'entitats sense ànim de lucre, o residir en un habitatge inadequat, temporal o no, inapropiat o massificat, en un habitatge insegur, sense títol legal, o amb notificació d'haver d'abandonar-lo, o vivint sota amenaça de violència.

L'article 26 EAC de 2006 **(56)** sobre els drets a l'àmbit de l'habitatge coincideix en bona part amb l'objecte de l'article 47 CE, però hi ha elements particulars com la titularitat del dret. En el cas català no fa referència a «tots els catalans», sinó a «les persones que no disposen dels recursos suficients». Per tant, obre la interpretació sobre la titularitat del dret. D'una banda, sembla que recau exclusivament sobre les persones que no disposen de prou mitjans econòmics per accedir a un habitatge al mercat, però no només en situació de precarietat econòmica o pobresa, sinó aquells que no arriben als preus de mercat, per la qual cosa pot anar variant permanentment. També es podria interpretar, no només com una restricció econòmica, sinó com aquelles persones que no disposen dels recursos humans necessaris i tenen limitacions físiques o psicològiques i necessiten un suport social o sanitari, com les persones amb discapacitat, mobilitat reduïda, amb problemes de salut mental, joves o grans, dones víctimes de violència masclista. A més, no sembla que la titularitat d'aquest dret es dirigeixi només als ciutadans espanyols amb veïnatge administratiu a Catalunya, sinó a qualsevol persona, independentment de la seva situació administrativa i que visqui a Catalunya sempre que la seva realitat socioeconòmica no li permeti accedir a un habitatge. Així sembla que es reforça l'article 47 de l'EAC **(57)** quan s'indica el deure dels poders públics catalans per facilitar l'accés a l'habitatge especialment als joves i als col·lectius més necessitats mitjançant la generació de sòl i la promoció d'habitatge públic i d'habitatge protegit. També l'article 42.3 promulga que «els poders públics han de vetllar per la dignitat, la seguretat i la protecció integral de les persones, especialment de les més vulnerables».

Cal destacar l'interès especial per l'accés a l'habitatge dels joves que recull l'EAC (art. 40.4 i 47 EAC). Per contra, hauria de preocupar especialment l'increment del sensellarisme juvenil i l'esforç econòmic per accedir a un habitatge a Catalunya.

(56) Art. 26 EAC: «Drets en l'àmbit de l'habitatge. Les persones que no disposen dels recursos suficients tenen dret a accedir a un habitatge digne, per a això els poders públics han d'establir per llei un sistema de mesures que garanteixin aquest dret, amb les condicions que la llei determini».

(57) Article 47 EAC. «Habitatge. Els poders públics han de facilitar l'accés a l'habitatge mitjançant la generació de sòl i la promoció d'habitatge públic i d'habitatge protegit, amb una atenció especial als joves i als col·lectius més necessitats».

Tant l'article 26 com el 47 de l'EAC fan referència al «deure» de les institucions catalanes, i connecten els drets en l'àmbit de l'habitatge amb els principis rectors (art. 39 EAC), la qual cosa suposa, en l'exercici de les seves competències, «establir per llei» un «sistema de mesures» i «condicions» que permetin desenvolupar unes polítiques públiques d'habitatge que tinguin com a obligació «garantir-ne la plena eficàcia». Per això s'han d'articular les dotacions pressupostàries i financeres necessàries perquè els titulars del dret puguin accedir a una solució residencial adequada en qualsevol de les formes que es determini: lloguer, dret de superfície, ús, habitatges d'inserció, allotjaments dotacionals...). Però si és important establir deures per als poders públics, també ho és determinar quins mecanismes hi ha si aquests no actuen. Atès que l'article 26 de l'EAC està entre els drets amb una protecció singular atorgada pel mateix Estatut, les garanties dels drets estatutaris (Ruiz-Rico, 2009) **(58)** obren la porta a una «regulació essencial» i un «desenvolupament directe» per llei del dret (art. 37.3 EAC) i a l'activació del mecanisme de tutela i control d'estatutarietat (article 38 EAC) que es basa en una via política duta a terme pel Consell de Garanties Estatutàries sobre els projectes normatius amb rang de llei (projectes i proposicions de lleis, projectes de decrets legislatius) o per una via jurídica que s'activaria mitjançant recurs específic davant el Tribunal de Justícia de Catalunya, d'acord amb el procediment establert.

La reforma de l'EAC el 2006 es va fer en paral·lel amb el treball fet per al naixement de la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge a Catalunya. En matèria de legislació específica d'habitatge, veníem d'una Llei 24/1991, de 29 de novembre, que havia quedat totalment desfasada i inadequada per respondre a la situació immobiliària que va viure aquest país a la primera dècada de segle XXI. Amb aquest consens polític, econòmic i social, es va impulsar una nova llei d'habitatge, però amb el canvi polític català de l'any 2003 el procés de gestació es va allargar fins a la seva entrada en vigor el 9 d'abril del 2008. La Llei 18/2007 va introduir un canvi d'enfocament en apostar decididament per la creació d'un parc d'habitatge assequible i per la protecció de la part més desfavorida en les relacions que es donen en el mercat lliure d'habitatge, regulant la protecció dels consumidors i usuaris d'habitatges, la qualitat

(58) Ruiz-Rico, G. (2009): «L'habitatge com a dret social i matèria competencial als nous estatuts d'autonomia»; a Ponce et al. (2009): Dret a l'habitatge i Servei Públic d'allotjament català? El desplegament de la Llei del dret a l'habitatge de Catalunya i els problemes de constitucionalitat de determinades actuacions estatals. Col·lecció Institut d'Estudis Autonòmics, núm. 67. Barcelona.

i els requisits exigits als habitatges i les mesures d'intervenció administrativa en els casos d'utilització anòmla, així com creant noves figures per abordar l'exclusió residencial i el sensellarisme (Ponce i Sibina; 2008) **(59)**. Davant de la falta d'un marc normatiu útil en matèria d'habitatge, la Llei del dret a l'habitatge 18/2007 va significar una primera regulació legal des de la perspectiva dels articles 47 CE i 26 de l'EAC, que va definir la problemàtica, va proposar nous mecanismes i previsions legals per abordar la situació del moment i va establir unes noves bases, però va quedar lluny d'establir un dret a l'habitatge amb obligacions exigibles judicialment com en el cas francès o escocès del moment. Des de llavors, la Llei 18/2007 ha estat revisada vint vegades i s'ha promulgat normativa nova, com la Llei 24/2015, de 29 de juliol, de mesures urgents per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica; el Decret Llei 17/2019, de 23 de desembre, de mesures urgents per millorar l'accés a l'habitatge; la Llei 1/2022, de 3 de març, de modificació de la Llei 18/2007; la Llei 24/2015 i la Llei 4/2016, per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge; la Resolució TER/2940/2023, d'11 d'agost, per la qual es declaren zona de mercat residencial tensionat diversos municipis, d'acord amb la Llei 2/2023 l'habitatge i l'última modificació mitjançant el Decret Llei 2/2025, de 25 de febrer, pel qual s'adopten mesures urgents en matèria d'habitatge i urbanisme. Aquest darrer Decret Llei modifica fins a 10 normes vinculades a l'urbanisme i habitatge en què es justifica que la manca d'aprovació dels pressupostos de la Generalitat de Catalunya per al 2025 comporta per segon any consecutiu una pròrroga pressupostària, perquè el Govern no pot ajornar els reptes en habitatge per raó d'urgència i necessitat.

3.2.6.1. La Proposició de llei de mesures transitòries i urgents per a fer front i erradicar el sensellarisme

L'avançament electoral de l'any 2024 a Catalunya va tombar diferents processos de tramitació legislativa. Tres anys després que entrés al Parlament català la Proposició de llei de mesures transitòries i urgents per a fer front i erradicar

(59) Ponce, J. i Sibina, D. (2008): «El Derecho de la vivienda en el siglo XXI: sus relaciones con la ordenación del territorio y el urbanismo. Con un análisis específico de la ley catalana 18/2007, de 28 de diciembre, del derecho a la vivienda, en su contexto español, europeo e internacional», Marcial Pons, Madrid.

el sensellarisme s'ha tornat a registrar el març del 2025 (60). La Proposició de Llei no es planteja només des de les normes d'habitatge, sinó que té per objectiu establir una xarxa de seguretat jurídica àmplia de protecció dels drets de les persones sense llar que preveu mesures, per exemple, de prevenció de retorn a situacions de carrer, d'allotjament i habitatge, de protecció de la salut, de descriminalització, d'antiaporofòbia o d'equitat territorial. Específicament, s'orienta a les situacions recollides a les categories conceptuais de «Sense Sostre» i «Sense Habitatge» de la Tipologia Europea del Sensellarisme i l'Exclusió Residencial; per tant, amplia l'abast de les categories operatives recollides a l'Estratègia Nacional per la lluita contra el sensellarisme a l'Estat espanyol 2023-2030. A més, convida el Marc d'Acció per a l'Abordatge del Sensellarisme a Catalunya 2022-2025, l'instrument per desenvolupar una política coordinada en territori català, a debatre sobre la incorporació de les situacions de barraquisme, assentaments o estructures temporals (ETHOS 11) dins de la categoria conceptual «Sense Habitatge», ja que es troben en la situació d'Habitatge inadequat de la Tipologia ETHOS, quan per la Llei d'habitatge aquestes situacions no han estat mai habitatges, perquè no han disposat de cèdula d'habitabilitat, fet que ha generat una Tipologia Catalana del Sensellarisme i l'Exclusió Residencial més adaptada a la realitat catalana. La Proposició de Llei recull situacions de sensellarisme femení, sensellarisme juvenil i de persones estrangeres, i convida a aprofundir-ne el coneixement a tot el territori català, incloses les zones no urbanes per millorar l'equitat territorial. Aposta pel foment dels processos de desinstitucionalització d'institucions sanitàries i penitenciàries, i del sistema de protecció de l'adolescència per avançar cap a nous models d'atenció a les persones. Preveu solucions residencials de sortida de les situacions de sensellarisme per obrir camí cap a la implementació de models d'intervenció basats en el *Housing Led* i el *Housing First* mitjançant la passarel·la dels Espais Residencials Dignes. Reconceptualitza els centres de baixa exigència, que passaran a ser serveis de baixa exigència accessibles, segurs i adients. Aposta per la corresponsabilitat entre Generalitat i ajuntaments, i convida el Parlament a treballar en la determinació del caràcter especialitzat o bàsic dels serveis plantejats. Introdueix un mecanisme d'avaluació del desenvolupament de la Proposició de Llei per part

(60) Impulsada per Càritas Catalunya, Sant Joan de Déu Serveis Socials, Arrels Fundació, Sant Egidi, Assís Centre d'Acollida i la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), i registrada per la majoria dels grups parlamentaris (Socialistes i Units per Avançar, Junts, Esquerra Republicana de Catalunya, Partit Popular de Catalunya, Comuns i la Candidatura d'Unitat Popular - Defensem la Terra).

d'una institució independent. Finament, és una Proposició de Llei que dona compliment al mandat europeu de la Declaració de Lisboa sobre la Plataforma Europea contra el Sensellarisme del 2021, que aposta per treballar conjuntament administracions i societat civil per acabar amb el sensellarisme d'aquí al 2030. Caldrà esperar el procés de tramitació parlamentària per poder veure com queda el document definitiu i l'impacte que té en la millora de la qualitat de vida de les persones sense llar sobre la base de drets.

3.3. La conceptualització del sensellarisme i l'exclusió residencial a Catalunya

Encara segueix molt present en xerrades i col·loquis a Catalunya el mantra que qualsevol persona pot acabar pernoctant a la via pública per un cúmul de desgràcies o males decisions personals. Però trobar-se en una situació de sensellarisme i exclusió residencial no passa per casualitat. El sensellarisme no és una qualitat intrínseca o una condició humana, ni tampoc una elecció, sinó que es refereix a un cúmul de circumstàncies, en què podem identificar factors de risc com ara la pobresa i situacions desencadenants com pot ser un desnonament o patir violència masclista. No tothom es troba en la mateixa posició a la «grael·la de sortida». L'inici d'un procés de sensellarisme s'ha tendit a explicar, d'una banda, a partir de l'anàlisi del comportament individual, de les característiques de les persones, de les condicions de salut o de l'elecció de l'estil de vida dels individus, i, de l'altra, pels canvis al mercat laboral, al mercat de l'habitatge o del funcionament i les retallades del sistema de protecció social de manera més estructural (Neale, 1997). Però ara fa vint anys que la Federació Europea d'Entitats Nacionals que treballen amb les persones sense llar (FEANTSA) i l'Observatori Europeu del Sensellarisme (OES) van començar a explicar el sensellarisme des del paradigma de l'exclusió social, és a dir, com un procés generat com a conseqüència de la interacció dinàmica entre característiques individuals i canvis estructurals, però també entre aspectes institucionals com la no adaptació dels serveis públics a les necessitats de les persones sense llar, cosa que genera un *continuum* de situacions d'exclusió d'un habitatge adequat. Evidentment, les conseqüències de les «crisis» (del mercat de treball, de l'habitatge o migratòria) poden augmentar el pes en la composició dels factors de risc. Però no hi ha una causa única, sinó que és una combinació dinàmica de diferents factors de risc i situacions desencadenants que es poden donar de manera simultània. El sensellarisme i l'exclusió residencial no són situacions estàtiques, sinó processos dinàmics. Ara bé, sí que hi ha un consens, i és que per sortir del sensellarisme

cal oferir un habitatge o solucions residencials estables en el temps i serveis de suport.

La FEANTSA i l'OES assumeixen que una llar està formada per tres àmbits o dominis **(61)** i qualsevol afectació sobre un d'aquests àmbits pot obrir un procés de sensellarisme i d'exclusió residencial. És a dir, serà possible desenvolupar una llar quan es disposi d'un espai adequat on es puguin satisfer les necessitats humanes (domini físic), i quan sigui possible mantenir la privadesa i el gaudi de les relacions socials (domini social), i disposar d'una possessió exclusiva, un acord o contracte que proporcioni seguretat en la tinença (domini jurídic). L'absència, molt o poc, d'un d'aquests dominis implica estar en una situació de sensellarisme i exclusió residencial. Aquesta conceptualització de la llar i les àrees d'exclusió s'operativitza mitjançant la Tipologia Europea del Sensellarisme i l'Exclusió Residencial (ETHOS), que entén el sensellarisme com un *continuum* de situacions d'exclusió d'un habitatge adequat i, en conseqüència, com un procés dinàmic, no una característica de grup ni una condició estàtica. La Tipologia ETHOS permet establir quatre grans categories per indicar l'absència de llar: sense sostre, sense habitatge, habitatge insegur i habitatge inadequat. Alhora, es divideixen en 13 subcategories que preveuen situacions com: residir en un espai públic; residir en un alberg de manera temporal, o en un refugi per a dones, o en allotjaments per a sol·licitants d'asil i immigrants, o en institucions d'internament; estar sota l'amenaça de desnonament o de violència masclista; residir en habitatges temporals com ara barraques o caravanes.

Cal remarcar que la Tipologia ETHOS no és una proposta jeràrquica de situacions residencials, de més a menys greu, ja que totes elles són situacions dramàtiques, i precisament el seu dinamisme es reflecteix en el fet que moltes persones poden canviar la seva situació residencial en períodes breus de temps o en diferents estacions de l'any. Per exemple, hi ha persones sense llar en situació de carrer que una nit poden dormir al ras (sense sostre); una altra en un habitatge abandonat (habitatge insegur) o amuntegades (habitatge inadequat) amb altres persones.

(61) Bill Edgar and Henk Meert (2005) 05 Fourth Review of Statistics on Homelessness in Europe The ETHOS Definition of Homelessness. In collaboration with the correspondents of the European Observatory on Homelessness.

A Catalunya, la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge va ser una norma pionera a Espanya en definir la situació de les persones sense llar en termes de les situacions residencials recollides a la Tipologia ETHOS **(62)**. Al llarg del text legal, la llei fa referència als «sense llar» com si fos un col·lectiu homogeni de persones i l'equipara als «sense sostre», però alhora assenyala que la manca manifesta d'habitatge digne i adequat pot consistir tant a trobar-se en situació de carrer (sense sostre) com a no disposar d'un domicili (sense habitatge), o viure en un habitatge inadequat. És a dir, es connecta amb les definicions legals d'habitatge i infrahabitatge, que es dona quan un habitatge o espai disposa, o no, de cèdula d'habitabilitat. Això situa els seus ocupants en la situació legal de «sense llar» **(63)**. La definició de persona sense llar de la LDVC també recull situacions de desnonament o d'assetjament immobiliari, de manera que consten com a situacions d'habitatge insegur segons la classificació ETHOS. Trobar-se en una situació d'exclusió com a conseqüència de barreres socials o de dificultats personals per viure de manera autònoma també és una situació que defineix una persona sense llar prevista a la llei. Això obre més l'espectre definit a la Tipologia ETHOS, ja que podrien preveure's situacions d'exclusió residencial només de caràcter econòmic, com ara les persones joves no emancipats **(64)**. Però aquesta llei és també nova perquè va establir l'obligatorietat de fer plans locals d'habitatge que preveïessin l'anàlisi i la diagnosi de les necessitats d'habitatge de la població, amb la identificació dels segments de població amb dificultats d'accés o precarietat en la tinença, i l'anàlisi de la situació dels sense llar (art. 14). A més, el Pla Territorial Sectorial d'Habitatge, que és el marc orientador per a l'aplicació a tot el territori de Catalunya de les polítiques d'habitatge, ha de contenir una estimació de les

(62) Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge a Catalunya: Article 3.m) «Sense llar: la persona o unitat de convivència amb carència manifesta d'un habitatge digne i adequat, ja que no disposa de domicili, viu al carrer o en un espai no apte per a habitatge social, d'acord amb el que estableix aquesta llei, i dificultats personals per viure de manera autònoma. També tenen la condició de sense llar les persones que han estat objecte d'un procés de desnonament motivat per la impossibilitat acreditada de satisfer el lloguer».

(63) Ponce, J. i Fernández, G. (2010): «Derecho urbanístico, derecho a la vivienda y personas sin hogar. Nuevos desarrollos y perspectivas en España a la vista de las novedades europeas en la materia». *Revista de Derecho Urbanístico y Medio Ambiente* ISSN 1139-4978, núm. 255, Madrid, gener-febrer (2010), p. 39-78.

(64) Ponce, J. i Sibina D. (2008): «El Derecho de la Vivienda en el siglo XXI: sus relaciones con la ordenación del territorio y el urbanismo. Con un análisis específico de la Ley Catalana 18/2007, de 28 de diciembre, del derecho a la vivienda, en su contexto español, europeo e internacional», Marcial Pons, Madrid.

necessitats, els dèficits i desequilibris en matèria d'habitatge i, per tant, més enllà de la quantificació del sòl residencial on es poden fer nous desenvolupaments o el sòl residencial creat en els sòls relacionats amb l'habitatge, especialment en relació amb els col·lectius vulnerables, que inclouen les persones joves adultes empadronats amb els pares, les dones víctimes de la violència masclista, les persones migrades i les persones sense llar. Veiem, doncs, com a Catalunya, a la primera dècada del segle XXI, es va introduir la comprensió de la problemàtica del sensellarisme, des d'una perspectiva d'un *continuum* de situacions d'exclusió d'un habitatge adequat, encara que amb una certa confusió entre les subcategories ETHOS.

Però no entendre que l'abordatge del sensellarisme i l'exclusió residencial requereix una mirada àmplia, un lideratge fort, una coordinació de polítiques públiques amb una governança clarament definida, va comportar a Catalunya quedar-se a mig camí. La Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de Serveis Socials, que configura el dret d'accés a aquests com un dret subjectiu de caràcter universal, el contingut del qual s'especifica a la Cartera de Serveis Socials, no va establir cap servei d'acompanyament social a les persones sense llar definides a la Llei d'habitatge 18/2007, ni que complementés les iniciatives innovadores com els anomenats «habitatges d'inserció».

L'article 7 de la Llei de serveis socials catalana defineix com una de les situacions amb necessitat d'atenció especial la relacionada amb la manca d'habitatge i les urgències socials. L'article 21 estableix que les prestacions de servei que tenen la finalitat de prevenir, diagnosticar, valorar, protegir, promoure, atendre i inserir persones, unitats de convivència i grups en situació de necessitat social comprenen, entre altres actuacions, l'atenció residencial substitutiva de la llar i les que s'estableixin en aquesta cartera de serveis (apartats h i k, respectivament). La Cartera de Serveis Socials 2010-2011, regulada mitjançant el Decret 142/2010, d'11 d'octubre (prorrogada encara fins avui), recull a l'índex de prestacions de la xarxa de serveis socials d'assistència pública els serveis residencials d'estada limitada (1.1.3), que inclouen el servei d'acolliment residencial d'urgència (1.1.3.1) i el servei de residència temporal per a persones adultes en situació de marginació (1.1.3.2) definint així els recursos residencials per a les persones sense llar, amb la consideració de prestació de servei bàsic i garantit. El problema essencial és que la majoria dels municipis catalans de més de 20.000 habitants han decidit durant molts anys no oferir una prestació de servei, sinó una prestació econòmica d'urgència so-

cial. Aquesta prestació es troba reconeguda al punt 2.3 de la mateixa cartera (subjecta a crèdits pressupostaris disponibles), per atendre «situacions de necessitats puntuals, urgents i bàsiques, de subsistència, com ara l'alimentació, el vestit i l'allotjament» (65). A la pràctica, es tradueix en el finançament de places en pensions o hostals, només per a algunes nits o per a estades curtes, en comptes de crear recursos residencials estables per fer front a les diverses problemàtiques que té la situació de les persones sense llar. Amb aquesta pràctica hi ha l'argument, moltes vegades esgrimit pels municipis, que «no volem crear un efecte crida i atreure més pobresa». Però, a més, els serveis residencials per a persones sense llar en situació de carrer recollits al punt 1.1.3 de la Cartera només preveuen una estada limitada temporalment, és a dir, es cobreixen temporalment les necessitats bàsiques que han motivat la situació d'urgència, però en cap cas no hi ha una connexió amb la prestació de serveis d'allotjament estable que hauria de derivar-se d'una regulació adequada de les obligacions públiques en matèria d'allotjament per a persones sense llar (66). En conclusió, els serveis que s'ofereixen per atendre el sensellarisme i l'exclusió residencial es basen en el caràcter temporal, cosa que reforça la gestió, la provisionalitat, i no l'erradicació del sensellarisme, sinó el trasllat del problema a un altre municipi o les «pilotes fora». Per trencar aquesta dinàmica enquistada, cal una mirada supramunicipal i autonòmica.

L'any 2010, el Govern català i les entitats socials van elaborar un Model d'atenció a persones sense llar, que no es va arribar a desenvolupar, i el 2016 es va impulsar l'Estratègia Integral per a l'Abordatge del Sensellarisme a Catalunya (Acord GOV/161/2016, de 20 de desembre), que tampoc no va arribar a bon port. L'objectiu era crear un marc d'actuació comú a tot el país, amb la ciutat de Barcelona, l'Àrea Metropolitana de Barcelona, les diputacions, els municipis i les entitats socials. Atesa la complexitat social de la problemàtica i dels perfils que s'havien d'abordar, calia una implicació interdepartamental. En aquest cas estava impulsada des dels departaments de Governació i Administracions Públiques i Habitatge, comptant també amb Treball, Afers Socials i Famílies, Salut, Interior i Justícia. En no aprovar-se, van quedar en una imple-

(65) Ponce, J. i Fernández, G. (2010): «Derecho urbanístico, derecho a la vivienda y personas sin hogar. Nuevos desarrollos y perspectivas en España a la vista de las novedades europeas en la materia». Revista de Derecho Urbanístico y Medio Ambiente ISSN 1139-4978, núm. 255, Madrid, gener-febrer (2010), p. 39-78.

(66) *Ibíd.*

mentació pobra els principis més interessants per lluitar contra el sensellarisme de la Llei 4/2016, de 23 de desembre, de mesures de protecció del dret a l'habitatge de les persones en risc d'exclusió residencial, que establien mesures d'acció positiva a favor dels col·lectius més vulnerables, i la planificació i programació de les polítiques públiques d'habitatge i allotjament dotacional.

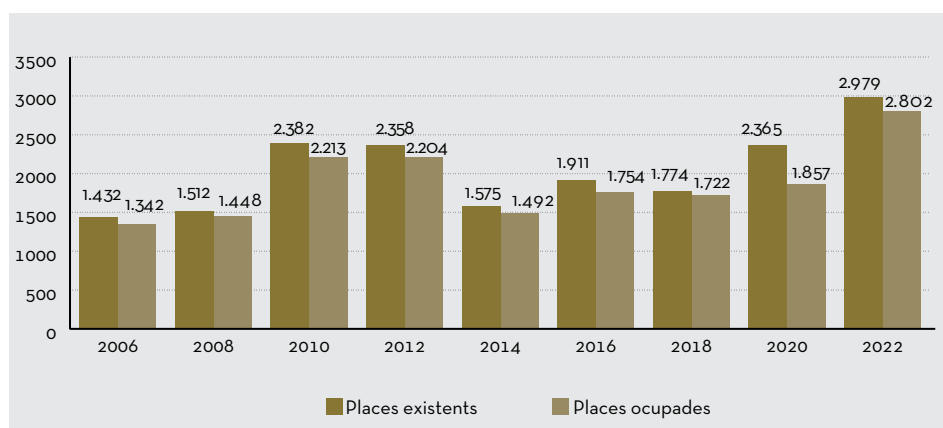
El II Pla estratègic de serveis socials (PESS) 2021-2024, aprovat mitjançant la Resolució 1110/XII del Parlament de Catalunya i l'Acord GOV/177/2020, de 29 de desembre, preveia com un projecte essencial i prioritari l'abordatge integral del sensellarisme i l'exclusió residencial. No va ser fins al 29 de març del 2022 que es va aprovar el Marc d'Acció per a l'Abordatge del Sensellarisme a Catalunya 2022-2025 (ACORD GOV/59/2022), que, malgrat que no es va anomenar Estratègia i va estar liderat, en aquest cas, pel Departament de Drets Socials, volia ser igualment l'instrument del Govern català per construir un model d'abordatge integral i garantir el dret de les persones a un habitatge digne, amb els estàndards de qualitat necessaris, i tenint en compte la diversitat i les especificitats territorials i locals, així com la individualitat, les necessitats i les expectatives de cadascuna de les persones ateses. Però en aquest cas, a diferència de la Llei d'habitatge 18/2007, la població objectiu del marc d'acció es va concretar en l'abordatge de les categories de «sense sostre» i «sense habitatge» de la Tipologia ETHOS associades més a les situacions de sensellarisme. Així doncs, a Catalunya, la situació núm. 11 de la Tipologia ETHOS, dins de la categoria conceptual «habitatge inadequat», que fa referència a les persones que viuen en barraques i caravanes, no entren tècnicament dins del marc d'acció, alhora que Catalunya no s'ha acollit al Programa d'ajuda a l'erradicació de zones degradades, del barraquisme i l'infrahabitatge del Pla Estatal d'Habitatge 2022-2025

3.4. Augmenta el sensellarisme mentre escassegen els recursos d'atenció a Catalunya

Durant molts anys, la principal font d'informació estadística per monitorar la problemàtica del sensellarisme a Espanya i Catalunya han estat les Enquestes de Persones Sense Llar i Centres de l'Institut Nacional d'Estadística (INE). Aquestes dades són limitades, perquè només preveuen la població que va als serveis de la xarxa assistencial i hi és atesa.

Les Enquestes de Persones Sense Llar – Centres (EPSH-Centres) proporcionen dues dades rellevants: 1) la mitjana de persones allotjades diàriament als centres per a persones sense llar, i 2) el nombre de places diàries d'allotjament oferta per la xarxa de centres. D'aquí se'n deriva una tercera dada important, que és l'ocupació mitjana d'aquestes places.

GRÀFIC 16. Evolució de la capacitat i l'ocupació de la xarxa d'allotjament a Catalunya. 2006-2022

Font: EPSH-Centres (INE).

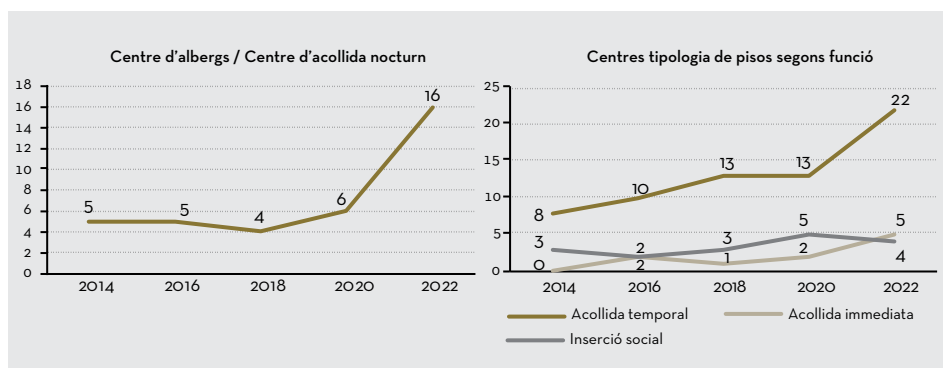
L'any 2022, segons l'INE, tant la capacitat de la xarxa d'allotjament com l'ocupació van arribar a xifres rècord. La capacitat mitjana de la xarxa d'allotjament a Catalunya el 2022 va arribar a 2.972 places diàries i el nombre mitjà diari de places ocupades per més grans de 18 anys va ser de 2.796, la qual cosa va significar una ocupació mitjana del 94,1 %.

Al gràfic anterior es pot observar com el nombre mitjà de persones sense llar allotjades als centres de la xarxa d'atenció s'ha incrementat més que duplicat entre el 2006 i l'any 2022. Aquestes són xifres de la població sense llar allotjada als centres de la xarxa, però ni de bon tros és el nombre total o real de persones sense llar que hi ha a Catalunya. Malgrat això, paradoxalment, les EPSH-Persones de l'INE informen que, a Catalunya, l'any 2022 hi havia 2.323 persones sense llar a Catalunya (el 87,9 % de les quals es trobaven allotjades en albergs, centres i pisos, i el 12,1 % pernoctava en espai públic i allotjament de fortuna), mentre que l'any 2012 es considerava que hi havia 4.888 persones sense llar (un 64,6 % allotjades en albergs, centres i pisos, i un 35,4 % pernoctava en espai públic o allotjaments de fortuna). Tot i que segons l'INE sembla que a l'EPSH-Persones

es pot entrar en el detall de les persones sense llar per comunitat autònoma (ja que la mostra ha estat reponderada amb aquesta finalitat), la reducció de més del 50 % en deu anys de les persones sense llar a Catalunya ens en fa qüestionar la consistència, ja que, com veurem seguidament mitjançant altres recerques de caràcter autonòmic, hi ha una tendència a l'augment del sensellarisme en la comunitat.

Igualment, en els resultats per a Catalunya de les dues enquestes de l'INE, es mostra com hi ha un percentatge de població sense llar que es troba al marge de la xarxa assistencial, cosa que hauria d'obrir un debat sobre el model d'atenció actual de la xarxa d'allotjament centrat en la temporalitat dels recursos residencials, ja que, tot i existir una certa sensibilització a entendre el sensellarisme com un *continuum* de situacions residencials d'exclusió d'un habitatge adequat, a les diferents EPSH-Centres per a Catalunya es mostra una aposta per les solucions residencials temporals, ja siguin en albergs i centres d'acolliment nocturns o en habitatges d'acollida temporal.

GRÀFIC 17. Evolució Centres Catalunya (2014-2022)

Font: EPSH-Centres. INE.

A Catalunya, el Departament d'Habitatge de la Generalitat va ser pioner a l'hora d'utilitzar la Tipologia ETHOS en la investigació per quantificar la població mal allotjada per donar resposta al repte núm. 5 del Pacte Nacional per l'Habitatge 2007-2016, que va ser l'instrument polític per desenvolupar la Llei 18/2007. La investigació (DEP, 2009) no preveia algunes categories, com ara els habitatges ocupats (11.2), però va ser un referent per a tot Espanya. El resultat va ser que a Catalunya hi havia 36.808 persones mal allotjades, 3.409 de les quals es trobaven en situació de sense sostre, 5.526 sense habitatge, 15.436 en habitatge in-

segur i 12.435 en habitatge inadequat. A Catalunya, els Serveis Socials entenen que la població sense llar és la suma de les dues primeres categories i, per tant, el sensellarisme afectava 8.834 persones. L'octubre del 2010, l'Institut Català d'Assistència i Serveis Socials (ICASS) va fer una *Radiografia de l'atenció a les persones sense llar a Catalunya*, en què considerava que l'any 2009 hi havia 11.587 persones sense llar (en una ràtio de 1,55 persones sense llar per cada 1.000 habitants).

L'abril del 2016, en el marc del Pla Territorial Sectorial d'Habitatge a Catalunya, es van fer públics nous resultats per a l'estudi de quantificació i distribució territorial de la població mal allotjada a Catalunya basant-se en dades de l'any 2014. La base de dades es va construir a partir de qüestionaris remesos a coordinadors municipals de Serveis Socials i regidors i regidores de benestar social. En total, hi van respondre 773 municipis catalans, de manera que cal tenir present que els resultats eren una estimació aproximada a la problemàtica del sensellarisme i l'exclusió residencial a Catalunya. En aquest cas el resultat va ser que a Catalunya hi havia 48.454 persones mal allotjades, 5.433 de les quals es trobaven en situació de sense sostre, 8.635 sense habitatge, 26.706 en habitatge insegur i 7.681 en habitatge inadequat. Per tant, l'any 2014, es considerava que el sensellarisme afectava a Catalunya 14.068 persones.

Amb l'objectiu de fer una primera diagnosi metropolitana que donés suport als treballs d'elaboració del Pla Director Urbanístic Metropolità (PDUM), el novembre del 2021 es van publicar els resultats de l'informe «Exclusió socioresidencial a l'àrea metropolitana de Barcelona» (67), on es comptabilitzaven 1.493 persones sense sostre, 4.908 persones en la categoria de sense habitatge, 12.858 persones en situació d'habitatge insegur i 310.559 persones en situació d'habitatge inadequat. Si bé l'estudi ja apuntava que la diagnosi no era completa perquè no hi havia dades disponibles per a totes les categories operatives, ni per a tots els municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona, sí que ofería una aproximació més gran al fenomen del sensellarisme i l'exclusió residencial, i ofería informació més enllà de la que proporcionaven els Serveis Socials.

(67) Fernando Antón-Alonso, Carles Donat, Sergio Porcel i Jordi Bosch (2021): «Exclusión socioresidencial en el área metropolitana de Barcelona». IERMB. AMB. Bellaterra, novembre del 2021. https://www.institutmetropoli.cat/wp-content/uploads/2022/11/Informe-exclusio%CC%81-socioresidencial-AMB_def.pdf

Tot i això, la diagnosi del Marc d'Acció per a l'abordatge del sensellarisme 2022-2025 a Catalunya, recull que, partint del 2016, hi havia 58.930 persones en situació d'exclusió residencial, de les quals hi havia 5.777 persones en situació de sense sostre, 5.423 sense habitatge, 25.108 en situació d'habitatge insegur i 22.622 en habitatge inadequat. Així doncs, el sensellarisme afectava 11.200 persones. Els resultats provenen d'una enquesta feta el 2017 a 786 municipis i el diagnòstic es complementa amb les dades recollides per les Àrees Bàsiques de Servicis Socials i pel Registre Unificat de Dades dels Ens Locals.

Respecte a la seva distribució territorial, la diagnosi conclou que les persones en situació de sense sostre i sense habitatge es concentren majoritàriament als municipis de més de 20.000 habitants, mentre que les persones que viuen en un habitatge insegur o inadequat es reparteixen per tot el territori català. De fet, si apliquéssim les taxes de persones establertes per a cada situació d'exclusió residencial prevista en el Marc d'Acció per a l'abordatge del sensellarisme a Catalunya (Sense Sostre i Sense Habitatge) amb el nombre d'habitants de cada municipi amb població superior a 20.000 habitants, i segons el cens de població del 2024, obtindríem que, com a mínim, a Catalunya hi hauria 12.294 persones afectades per situacions de sensellarisme. D'aquestes, 6.216 persones viuen en situació de sense sostre i 6.078 persones sense habitatge.

Hem de tenir present que la realitat pot ser molt diferent. Després de la crisi de COVID-19, amb l'activació del Marc d'Acció del Sense Illar i de la Fitxa 48 del Contracte-Programa, diferents departaments de la Generalitat i municipis han previst recursos per a l'elaboració d'informes propis sobre sense illar o plans locals, que visualitzin noves realitats no treballades fins ara. Per exemple, segons dades de l'any 2022 del Departament de Justícia, el 26 % de les persones que compleixen condemna es troben en una de les quatre grans categories ETHOS. Per tant, dels 8.600 interns, 2.227 persones es troben repartides en les quatre grans categories i, en particular, 1.622 es troben a les categories de sense sostre i sense habitatge. Aquesta situació s'agreuja als centres penitenciaris de joves, on el 59 % es trobaria a situació de sensellarisme (68). D'altra banda, en la sessió informativa i de retorn de les primeres dades sobre el funcionament i desenvolupament del Marc d'Acció el Sensellarisme, la

(68) Ponència en audiència de procediment legislatiu sobre la Proposició de llei de mesures transitòries i urgents per fer front i erradicar el sensellarisme. Comissió d'Afers Socials i Famílies. Parlament de Catalunya. 13 de juny del 2023. Sr. Albert Rebollo. Recursos Comunitaris. Departament de Justícia.

Secretaria Tècnica va fer circular una presentació amb resultats preliminars, basats en informació del 2023 sobre 33 Àrees Bàsiques de Serveis Socials, de les quals 15 havien elaborat un Pla Local, 17 van fer el seu diagnòstic i 7 l'estaven treballant. D'acord amb la informació proporcionada, es va recollir que hi havia 23.993 persones en situació de sensellarisme i exclusió residencial dins les quatre grans categories ETHOS. A més, es va manifestar que els municipis no estan innovant ni introduint canvis en el model d'atenció al sensellarisme basat en l'habitatge, sinó que només presenten opcions per ampliar la capacitat dels recursos temporals ja existents (69). En resum, encara hi ha un llarg camí per recórrer per poder dimensionar el sensellarisme a Catalunya de manera sistemàtica, robusta i consistent.

Pel que fa a la tipologia de serveis, especialment de serveis residencials, la diagnosi del Marc d'Acció posa de manifest l'escassetat de recursos per atendre el sensellarisme i el caràcter temporal que té. De l'enquesta feta, es van analitzar recursos d'habitatge de tipus estacional, de primera acollida o d'estada molt curta, estada en pensions, molt baixa exigència, acolliment residencial temporal, habitatges d'inclusió amb serveis de suport socioeducatiu i serveis basats en la metodologia «Primer l'habitatge». Els resultats van evidenciar una predominant orientació temporal dels recursos residencials per abordar el sensellarisme a Catalunya.

TAULA 8. Existència de recursos residencials per municipis

%	Sí	No
Durada curta	32,46	67,54
Estacional	20,41	79,59
Inclusió amb serveis de suport	6,43	93,57
Primer habitatge	9,65	90,35

Font: Marc d'Acció per a l'abordatge del sensellarisme a Catalunya 2022-2025. Departament de Drets Socials. 2022.

(69) Reunió de la Comissió Permanent del Marc d'Acció del Sensellarisme. Departament de Drets Socials, 6 de febrer del 2025.

Hi ha pocs municipis que hagin fet recompte de les persones que dormen al carrer, i aquest és un aspecte fonamental per conèixer l'abast de la problemàtica i així no avaluar només les persones ateses. Hi ha informació de les capitals de província catalanes. A Barcelona, Arrels Fundació **(70)** va localitzar en un recompte nocturn 1.384 persones el desembre de l'any 2023, la xifra més alta des que hi ha dades a la ciutat. El febrer del 2025 els equips municipals d'intervenció a l'espai públic de l'Ajuntament de Barcelona (SASSEP) estimaven que 1.446 persones dormien al carrer, 282 persones pernoctaven en assentaments irregulars a solars i 254 persones a locals. El març del 2015 la diagnosi de la situació del sensellarisme a Barcelona **(71)** quantificava 693 persones en situació de carrer i 434 en dinàmiques d'assentament. Sorgeixen molts interrogants davant d'aquestes dades com: per què aquest increment en les situacions de carrer?, o on s'estan reallojant les persones que viuen en assentaments? Però sí que queda evidenciat l'esforç municipal en l'augment de places en el marc de la Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar (XAPSLL), ja que, el maig del 2024, 2.860 persones residien en recursos de la Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar, mentre que al març del 2015 eren 1.672 persones (en centres residencials, pisos d'entitats i serveis socials municipals). A Girona, el nombre de persones sense sostre va augmentar a 111 persones el maig del 2024. És una xifra superior a la registrada el 2022, quan es van trobar 86 persones, i gairebé dobla la registrada el 2016, quan es van localitzar 60 persones. A Lleida, les últimes dades són del 2018, quan es van detectar 55 persones dormint al carrer i 141 persones en recursos per a persones sense llar. Finalment, a Tarragona, es van detectar 78 persones sense llar l'octubre del 2023. D'aquestes persones, 60 es van localitzar dormint al carrer i 18 estaven allotjades a l'alberg. Aquestes xifres van ser molt similars a les de l'any 2021, quan es van detectar un total de 77 persones sense sostre (58 al carrer i 19 a l'alberg).

En resum, a Catalunya, no només hi ha una escassetat generalitzada de recursos d'atenció al sensellarisme, sinó que, a més, les solucions residencials temporals i d'emergència són les que predominen, per la qual cosa hi ha una pressió per a la rotació i derivació de casos. Finalment, una altra conclusió del Marc d'Acció

(70) Arrels (2024): *Viure al carrer a Barcelona. Radiografia d'una ciutat sense llar*. Informe núm. 5. Juliol del 2024. <https://www.arrelsfundacio.org/informe-viure-al-carrer-a-barcelona-radiografia-duna-ciutat-sense-llar-num-5-dades-2023/>

(71) Sales, Albert; Uribe, Joan; Inés. Diagnosi 2015: la situació del sensellarisme a Barcelona. Evolució i polítiques d'intervenció. Barcelona: Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar, 2015.

és la feblesa dels sistemes d'informació, ja sigui perquè les dades primàries no estaven actualitzades per a articular un programa públic dimensionat, o perquè les fonts d'informació no comptabilitzen les situacions de persones que no són usuàries dels serveis socials o perquè la diferent recollida i interpretació de dades a escala municipal en dificulta la seva agregació i comparació, i, en conseqüència, la consistència i el monitoratge.

Pressupost per a polítiques de sensellarisme?

Mitjançant el Marc d'Acció per a l'abordatge del sensellarisme 2022-2025, per primera vegada el Govern català es comprometia explícitament a prendre mesures per resoldre aquest problema. Per això va articular tres grans línies:

- Una fitxa específica per a l'abordatge del sensellarisme (Fitxa núm. 48) dins del «Contracte Programa», que és l'instrument de gestió per establir una relació equilibrada i corresponsable entre govern autonòmic i govern local en la gestió, prestació i implementació dels serveis socials al territori. En aquesta fitxa s'estableix, i es finança, la creació d'un referent de sensellarisme per elaborar i aplicar un pla local per a l'abordatge del sensellarisme que prevegi la realització de recomptes de persones sense llar, l'inventari de recursos i les accions desenvolupades, i la creació d'una gestora de casos.
- Previsió de fons destinats a l'adquisició d'habitatges per a persones en situació de sense habitatge i sense sostre, previstos al pressupost per a l'Agència d'Habitatge de Catalunya.
- Previsió de fons destinats a una convocatòria de subvencions adreçada a les entitats del tercer sector especialitzades en l'abordatge del sensellarisme. Addicionalment, el Departament va destinar una part del finançament dels fons Next Generation a complementar les subvencions dirigides a entitats del tercer sector especialitzades en l'abordatge del sensellarisme.

El Marc d'Acció per a l'abordatge del sensellarisme estava dotat amb partides pressupostàries per un import total de 110,4 milions d'euros durant quatre anys, del 2022 al 2025, distribuïts de la manera següent:

TAULA 9. Partides pressupostàries per import del 2022 al 2025

Any	Contracte programa	Adquisició d'habitatges	Subvencions COSPE / IRPF	Total
2022	12.747.614,74	8.085.000,00	3.100.000,00	23.932.614,74
2023	14.086.336,47	8.893.500,00	3.100.000,00	26.079.836,47
2024	15.999.034,60	10.049.655,00	3.100.000,00	29.148.689,60
2025	17.256.066,04	10.853.627,00	3.100.000,00	31.209.693,44
Total	60.089.051,85	37.881.782,40	12.400.000,00	110.370.834,25

Font: Direcció General de Pressuposts del Departament d'Economia i Hisenda de la Generalitat de Catalunya.

La Direcció General de Pressupostos del Departament d'Economia i Hisenda de la Generalitat de Catalunya, des del punt de vista estrictament pressupostari, va informar favorablement sobre la proposta d'acord del Govern pel qual s'aprovava el Marc d'Acció per a l'abordatge del sensellarisme a Catalunya 2022-2025, encara que advertia de l'aprovació necessària dels expedients de modificació pressupostària corresponents i l'aprovació per part del Govern dels expedients de despesa pluriennal que procedixin. En la valoració de l'Informe d'Impacte Econòmic i Social, la Direcció General de Pressupostos considerava que la informació aportada sobre les actuacions previstes que calia desplegar presentava mancances pel que feia al dimensionament, el pressupost previst, el calendari o les unitats responsables, entre d'altres. Per això seria adequat aportar més informació, especialment sobre les mesures de més rellevància, com el Housing First, de la qual es desconeix la situació actual d'implementació, el dimensionament que es vol assolir una vegada finalitzat el període del Marc d'Acció o el pressupost assignat.

És difícil poder justificar l'adequació del pressupost global del Marc d'Acció si no es disposa d'informació actualitzada sobre la dimensió de la problemàtica. Tenint en compte les observacions de la Direcció General de Pressupostos, tot apunta que és un pressupost global insuficient, però, a més, podem observar que bona part del pressupost del Marc d'Acció finança estructura. Per primera vegada, es va reservar una partida pressupostària perquè l'Agència d'Habitatge de Catalunya la destinés a les persones en situació de sensellarisme. El principal objectiu era obtenir 300 habitatges per a casos dins del Marc d'Acció, sota la responsabilitat o amb l'ajut de l'Agència d'Habitatge de Catalunya. D'aquests, 150 habitatges s'aconseguirien amb finançament bonificat per part de l'Institut Català de Finances i l'AVC per a ajuntaments i entitats socials. Uns 50 habitatges més serien adquirits per l'AVC via tempteig i retracte, 50 habitatges més

serien captats per l'AVC a través del Programa Reallotgem i 50 habitatges més s'aconseguirien a través d'ajuts a la promoció via gran rehabilitació (0,5 milions d'euros). Però, segons l'Agència de l'Habitatge de Catalunya, el 2022, els 8 milions d'euros previstos per a lloguer i compra dels tres-cents habitatges per a persones sense llar es van destinar a «altres programes per atendre l'exclusió social residencial», però no a les situacions definides al Marc d'Acció (72). Per al 2023, sembla que, dels habitatges programats, només se'n van aconseguir 17, i per tant, tampoc no es va esgotar el fons dels 8,8 milions previstos en el Marc d'Acció, que es van destinar a altres situacions d'exclusió residencial. Tot i que l'Agència d'Habitatge podia actuar, el mecanisme segons la Generalitat s'activa segons les peticions d'ajuntaments i entitats socials, que són les que han de prendre la iniciativa, i és posteriorment l'Agència qui materialitza la petició. Però no hi ha res automàtic. L'adquisició o l'arrendament d'habitatges per part d'una administració, si bé és més ràpid que la construcció, tampoc no és el procés més àgil. Tampoc l'organització interna de l'Administració. A l'*Informe del sector de l'habitatge a Catalunya 2023*, el nombre d'habitatges adjudicats a través de les taules d'emergència o per al programa de sensellarisme, mitjançant el Programa Reallotgem (on l'Agència d'Habitatge lloga habitatges al mercat lliure i els cedeix a adjudicatariis de la Taula d'Emergència o a entitats del Tercer Sector en cas de sensellarisme) es van atorgar 248 habitatges el 2022 i 169 habitatges el 2023. Per tant, mitjançant la rendició de comptes del Marc d'Acció s'hauria d'aclarir quins habitatges van a cada programa i quina situació s'atén, però no ha estat possible diferenciar-ho. Les entitats socials, en bona part, organitzen serveis d'atenció a la persona o lloguen habitatges al mercat privat de lloguer per incorporar-los al programa de la Xarxa d'Habitatges d'Inclusió Social de l'Agència d'Habitatge, on el 2023 participaven 178 entitats socials amb 3.133 habitatges. Les entitats amb més fons propis o capacitat d'aconseguir finançament han adquirit habitatges per la línia del dret de templeig i retracte bonificada i oferta per l'Institut Català de Finances, encara que majoritàriament s'han destinat a altres problemàtiques d'exclusió residencial.

Però, segurament, el factor polític a Catalunya ha estat un element important que explica que l'Administració no sigui efectiva. La reestructuració del Govern català que va implicar el traspàs de departaments d'un partit polític a un altre (de Junts a ERC) l'octubre del 2022, les eleccions municipals del 2023 i les elec-

(72) Bernabé Mónica: «Dormint al carrer després de patir tres infarts i un ictus». *Diari ARA*. Dossier Crisi d'Habitatge. Diumenge 11 de juny del 2023, p. 6-9.

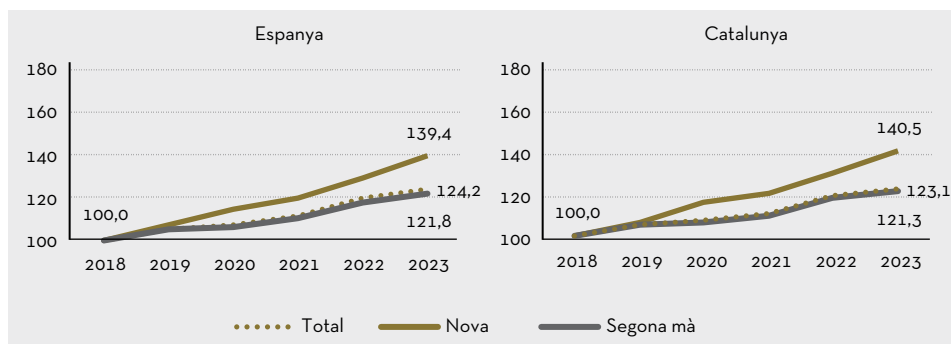
cions autonòmiques del maig del 2024 han afectat clarament la implementació i l'efectivitat del Marc d'Acció per a l'Abordatge del Sensellarisme 2022-2025.

Sorprèn que dins les actuacions definides en matèria d'habitatge no s'expliciti la promoció dels allotjaments dotacionals i els allotjaments amb espais comuns complementaris, regulats al Decret Llei 50/2020, de 9 de desembre, de mesures urgents per estimular la promoció d'habitatge amb protecció oficial i de noves modalitats d'allotjament en règim de lloguer. Tot i anomenar-se «allotjaments», aquestes figures són definides com a habitatge pel Decret Llei, i, com a tal, són una solució residencial que seria bo potenciar en les polítiques d'habitatge social per atendre les situacions de sensellarisme.

3.5. Creixen les dificultats per accedir a l'habitatge

Un dels principals elements, si no el fonamental, que explica l'augment de les situacions d'exclusió residencial al nostre país és degut a l'augment del preu de l'habitatge. Tot i la caiguda del preu de l'habitatge que es va iniciar amb la crisi econòmica del 2008, a partir del 2014 comença un nou període d'augment continuat del preu de l'habitatge. En el període recent que va del 2018 al 2023 la taxa de variació de l'Índex de Preus de l'Habitatge s'ha incrementat un 23,1 % a Catalunya, un increment que és molt més gran en el cas de l'habitatge nou (40,5 %), enfront de l'habitatge de segona mà (21,3 %). Aquest augment contrasta, per exemple, amb el que ha experimentat la renda anual mitjana de les llars, que, segons l'Enquesta de Condicions de Vida de l'INE, hauria crescut durant el mateix període un 18,7 %, passant de 32.763 a 38.888 euros.

GRÀFIC 18. Evolució anual de l'índex de preus de l'habitatge a Catalunya i Espanya. Base 2018 (2018-2023)

Font: INE. Índex de preus de l'habitatge. Base 2018.

Pel que fa a l'evolució del preu del lloguer, el panorama no és gaire més encoratjador. Segons el Sistema Estatal de Referència del Preu del Preu del Lloguer d'Habitatge, l'increment de la quota de lloguer a Catalunya va ser del 19,3 % entre els anys 2018 i 2022. Entre les capitals de província, l'increment més gran es va registrar a Girona (21 %) i el més baix a Tarragona (15,3 %). Més enllà de l'evolució experimentada en el preu del lloguer, són també destacables les diferències entre províncies i capitals dins de Catalunya. El 2022 la renda mitjana a la ciutat de Barcelona era un 28 % més elevada que la del conjunt de Catalunya, i la de la província de Lleida, un 37 % més reduïda, cosa que no fa sinó posar de manifest desigualtats territorials d'una gran importància en l'accés a l'habitatge.

TAULA 10. Evolució del preu del lloguer a Catalunya (2018-2022)

	Renda mitjana per m ² (en euros/mes)			Renda mitjana (en euros/mes)		
	2018	2022	2018-22 %	2018	2022	2018-22 %
Barcelona	10,78	12,57	16,6	714,7	830,0	16,1
Total província	8,46	10,14	19,8	595,8	700,0	17,5
Girona	6,89	8,26	19,8	512,5	620,0	21,0
Total província	5,73	6,82	19,0	435,7	500,0	14,8
Lleida	5,00	5,96	19,3	400,0	470,0	17,5
Total província	4,41	5,21	18,1	350,5	408,8	16,6
Tarragona	5,77	6,82	18,1	450,0	518,6	15,3
Total província	5,17	6,17	19,3	400,0	458,3	14,6
Catalunya	7,58	9,04	19,4	543,0	647,9	19,3

Nota: La informació recollida fa referència a la informació sobre arrendaments d'habitatge habitual (modalitat d'habitatge col·lectiu) per als anys 2018 i 2022 dels immobles que han declarat ingressos per arrendament.

Font: Sistema Estatal de Referència del Preu del Lloguer d'Habitatge. Ministeri d'Habitatge i Agenda Urbana.

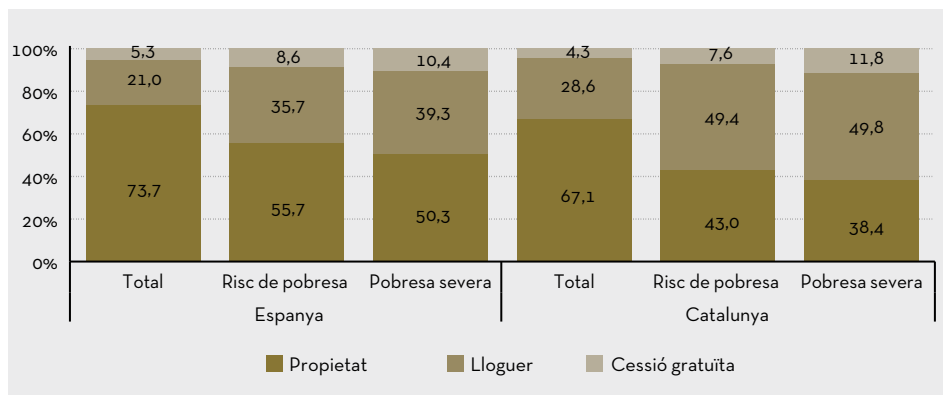
Cal tenir en compte, amb tot, que les dades que recull el Sistema Estatal de Referència del Preu del Lloguer d'Habitatge no es corresponen amb el preu dels nous lloguers, sinó amb el del conjunt de tots els que estan vigents en un any concret. Segons Idealista, un dels portals immobiliaris que calcula el preu del lloguer a partir de l'oferta disponible a la seva pàgina web, el desembre del 2024 el preu mitjà mensual dels habitatges oferts a Catalunya se situava en 18 euros per m² i en 14,6 euros per m² el corresponent al desembre del 2022, valor molt allunyat del que es va recollir l'últim any disponible per a aquesta comunitat per

part del Sistema Estatal de Referència del Preu de Lloguer d'Habitatge (9,04 euros per m²).

El problema de la manca de l'habitatge de lloguer afecta especialment Catalunya, no només pel preu més elevat de l'habitatge en aquesta comunitat, sinó, també, perquè la modalitat del lloguer és molt més freqüent. Al voltant d'un 28,6 % de la població catalana viu de lloguer, enfront d'un 21 % en el conjunt de l'Estat. És més, si l'atenció se centra en les persones que des del punt de vista monetari es troben en una situació més vulnerable, les dades disponibles per a Catalunya mostren que pràcticament la meitat de les persones que es troben en situació de pobresa severa o de risc de pobresa viuen en règim de lloguer.

Aquesta realitat també es pot expressar, en altres termes, ja que mentre el risc de pobresa afecta únicament un 8,2 % de les persones que viuen en règim de propietat, s'eleva fins a un 22,3 % si considerem les que es troben en un règim de lloguer, quan l'abast d'aquestes situacions en general se situa a Catalunya, l'any 2024, en un 12,9 %.

GRÀFIC 19. Distribució de la població total i de la població en risc de pobresa i en pobresa severa de Catalunya i Espanya, segons el règim de tinença de l'habitatge (2024)

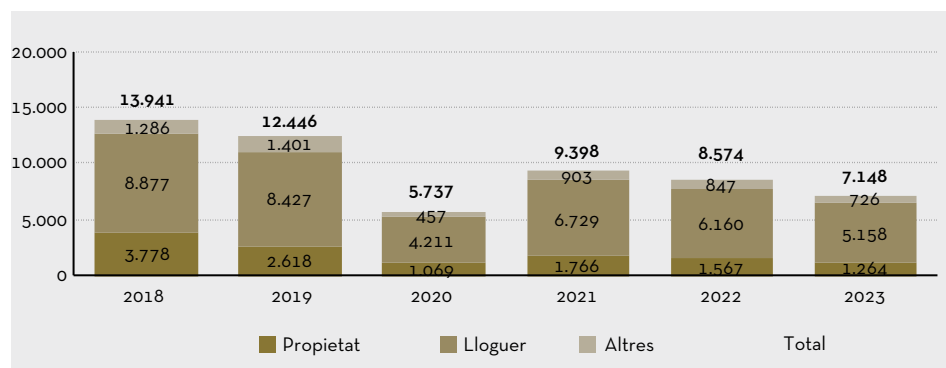
Font: INE. Enquesta de Condicions de Vida.

Els desnonaments són una de les manifestacions més extremes de l'exclusió residencial ja que, sovint, per circumstàncies econòmiques adverses desposseeixen les persones de casa seva i les exposa a una situació d'una gran vulnerabilitat.

Tal com es pot observar a continuació, després de la paralització relativa dels llançaments d'habitatge durant l'any en què es va declarar l'estat d'alarma per la pandèmia de la COVID-19 per les diverses mesures de suspensió de desnonaments aprovats pel Govern d'Espanya, aquests van tornar a pujar el 2021, si bé en els anys successius la tendència és descendent.

Des d'una altra perspectiva, aquestes dades també posen de manifest la vulnerabilitat més gran de les llars en què el règim de tinença és el lloguer, ja que el pes específic dels llançaments per impagament de la quota ha passat de ser el 63,7 % el 2018 a representar un 72,2 % el 2023.

GRÀFIC 20. Evolució del nombre de llançaments practicats a Catalunya segons règim de tinença (2018-2023)

Nota: El llançament és l'acte material d'execució forçosa de la sentència o la resolució que dictamina el desnonament o el lliurament de la possessió d'un bé immoble a qui en tingui el dret a la possessió immediata.

Font: Poder Judicial. Estadística Judicial. Sèrie Efecte de la Crisi als òrgans judicials.

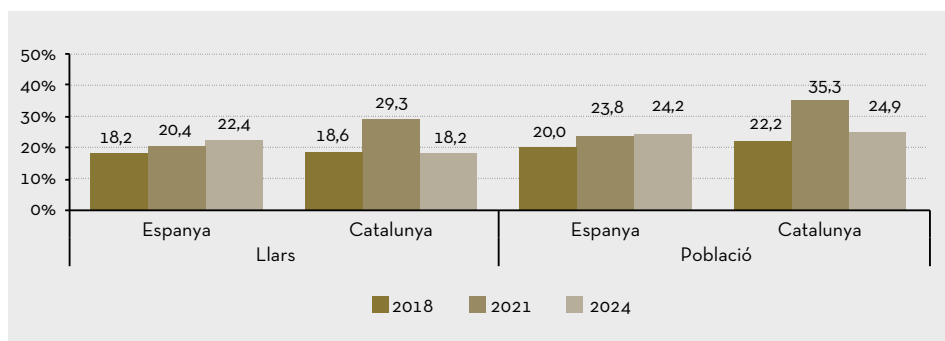
3.6. Les situacions d'exclusió en la dimensió de l'habitatge afecten una de cada quatre persones

A Catalunya gairebé un 25 % de la població i un 18,2 % de les llars **(73)** estan afectades per algun problema d'exclusió social en la dimensió de l'habitatge.

(73) La incidència més baixa d'aquesta dimensió entre les llars davant de la població es deu, en bona part, a la sobrerepresentació de les llars més grans entre les situacions d'exclusió social. Pot resultar il·lustratiu el fet que les llars compostes per 5 o més persones només representen el 8,3 % de totes les llars de Catalunya, però són el 25,3 % de les llars que es troben en situació d'exclusió social precària o severa, i un 27,9 % d'aquestes que estan afectades per problemes d'exclusió social en la dimensió de l'habitatge.

Les taxes que resulten per al conjunt de l'Estat, amb el 24,2 % i el 22,4 % de la població i les llars, respectivament, situen Catalunya dins uns nivells molt similars als de la mitjana d'Espanya. El tret específic, però, que presenta aquesta comunitat és l'evolució experimentada els darrers anys per a aquestes situacions d'exclusió. En aquest sentit, les dades corresponents a l'any 2024 mostren una reducció molt notable d'aquestes situacions, sobretot el 2021, any en què l'exclusió en la dimensió de l'habitatge va arribar a afectar una mica més d'una tercera part de la societat catalana (35,3 %), cosa que va situar Catalunya 11,5 punts percentuals per sobre de la taxa resultant per al conjunt de la població espanyola.

GRÀFIC 21. Evolució del percentatge de població i llars de Catalunya i d'Espanya amb problemes d'exclusió social en la dimensió de l'habitatge (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

Es pot afirmar, doncs, que a Catalunya s'ha produït una millora social en aquesta dimensió? Les dades d'evolució disponibles sobre la prevalença de cadascun dels vuit indicadors que s'hi integren mostren, en efecte, un manteniment o una reducció de tots per al període 2021-2024. En quatre, les diferències observades entre aquests dos anys van ser pràcticament inexistents, mentre que en tres, els relacionats amb la insalubritat de l'habitatge, la degradació de l'entorn i l'existència de barreres arquitectòniques, la reducció hauria estat de tres punts percentuals. Tot i això, l'indicador que des d'un punt de vista evolutiu destaca més és el que està relacionat amb el desequilibri entre els ingressos i les despeses de l'habitatge. Segons es desprèn de la informació recollida, la proporció de llars que amb relació als ingressos compten amb unes despeses excessives d'habitatge s'hauria reduït en gairebé deu punts percentuals, de manera que Catalunya hauria tornat, pel que fa a aquestes situacions, a un nivell similar al

que va obtenir el 2018, quan la proporció de llars amb un gran desequilibri entre despeses de l'habitatge i ingressos va ser del 10,4 % **(74)**.

TAULA 11. Evolució del percentatge de llars de Catalunya i Espanya afectades per diversos problemes d'exclusió social en la dimensió de l'habitatge, per al total de les llars i les llars en exclusió social (2018-2024)

	Total de llars				Llars en exclusió			
	2018	2021	2024	Dif. 2018-24	2018	2021	2024	Dif. 2018-24
Espanya								
ID14. Llar en infrahabitatge: barraca, baixos, barracó, prefabricat o similar	0,3	0,1	0,3	0,0	1,1	0,5	1,2	+0,1
ID15. Llar amb deficiències greus en la construcció de l'habitatge	1,9	1,8	2,4	+0,5	5,3	6,3	9,4	+4,1
ID16. Llar amb situacions d'insalubritat: humitats, brutícia i olors	3,2	4,0	5,9	+2,7	12,2	12,7	21,3	+9,1
ID17. Llar en amuntegament greu (< 15 m ² per persona)	2,5	3,3	3,5	+1,0	12,3	12,1	13,2	+0,9
ID18. Llar amb tinença d'habitatge en precari: facilitada gratuïtament per altres persones o institucions, rellogada, ocupada il·legalment o amb avís de desnonament	3,7	4,3	6,6	+2,9	16,3	15,5	24,9	+8,6
ID19. Llar amb un entorn molt degradat	0,8	1,8	1,4	+0,6	2,7	5,8	5,9	+3,2
ID20. Llar amb persones amb mobilitat reduïda i barreres arquitectòniques	2,2	2,2	3,4	+1,2	6,6	5,2	7,8	+1,2
ID21. Llar amb despeses excessives d'habitatge (ingressos - despeses habitatge < llindar de pobresa severa del 40 % ancorada el 2018)	11,1	14,2	12,3	+1,2	49,5	50,0	43,9	-5,6

(74) Aquest important descens registrat a l'indicador 21 es deu, en bona part, al valor extraordinàriament alt que van assolir aquestes situacions a Catalunya durant l'any 2021. De fet, aquell any va ser la comunitat autònoma amb una prevalença més alta d'aquestes problemàtiques (19,6 %), superant en poc més de cinc punts percentuals la que es va registrar en el conjunt de les llars espanyoles (14,2 %). Aquestes xifres ens obliguen, amb tot, a ser cautelosos, ja que aquest indicador s'elabora a partir dels casos amb informació sobre els ingressos i, atès que aquesta dada no està disponible per a la totalitat de les llars, aquest indicador específic pot estar subjecte a un nivell d'error important.

	Total de llars				Llars en exclusió			
	2018	2021	2024	Dif. 2018-24	2018	2021	2024	Dif. 2018-24
Catalunya								
ID14. Llar en infrahabitatge: barraca, baixos, barracó, prefabricat o similar	0,5	(0,0)*	0,3	-0,2	1,6	(0,0)*	(0,0)*	--
ID15. Llar amb deficiències greus en la construcció de l'habitatge	2,4	2,1	1,2	-1,2	7,8	7,1	5,4	-2,4
ID16. Llar amb situacions d'insalubritat: humitats, brutícia i olors	1,9	5,8	2,6	+0,7	12,0	16,0	14,2	+2,2
ID17. Llar en amuntegament greu (< 15 m² per persona)	5,3	6,6	6,1	+0,8	27,2	22,5	28,2	+1,0
ID18. Llar amb tinença d'habitatge en precari: facilitada gratuïtament per altres persones o institucions, rellogada, ocupada il·legalment o amb avís de desnonament	4,1	5,8	5,7	+1,6	25,0	17,4	32,4	+7,4
ID19. Llar amb un entorn molt degradat	1,7	3,3	(0,4)*	--	4,8	7,4	3,1	-1,7
ID20. Llar amb persones amb mobilitat reduïda i barreres arquitectòniques	1,8	4,1	1,9	+0,1	9,6	7,6	7,9	-1,7
ID21. Llar amb despeses excessives d'habitatge (ingressos - despeses habitatge < llindar de pobresa severa del 40 % ancorada el 2018)	10,4	19,6	9,7	-0,7	59,9	53,9	43,9	-16,0

Nota: Entre parèntesis i amb un asterisc s'han recollit aquells valors que no ofereixen prou grau de fiabilitat, o perquè, en analitzar el conjunt de la població, no s'ha recollit cap cas relatiu a les situacions que descriuen els indicadors, o bé perquè els valors recollits per a l'any 2024 estan per sota d'1 i comporten una variació considerable respecte a la mitjana.

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

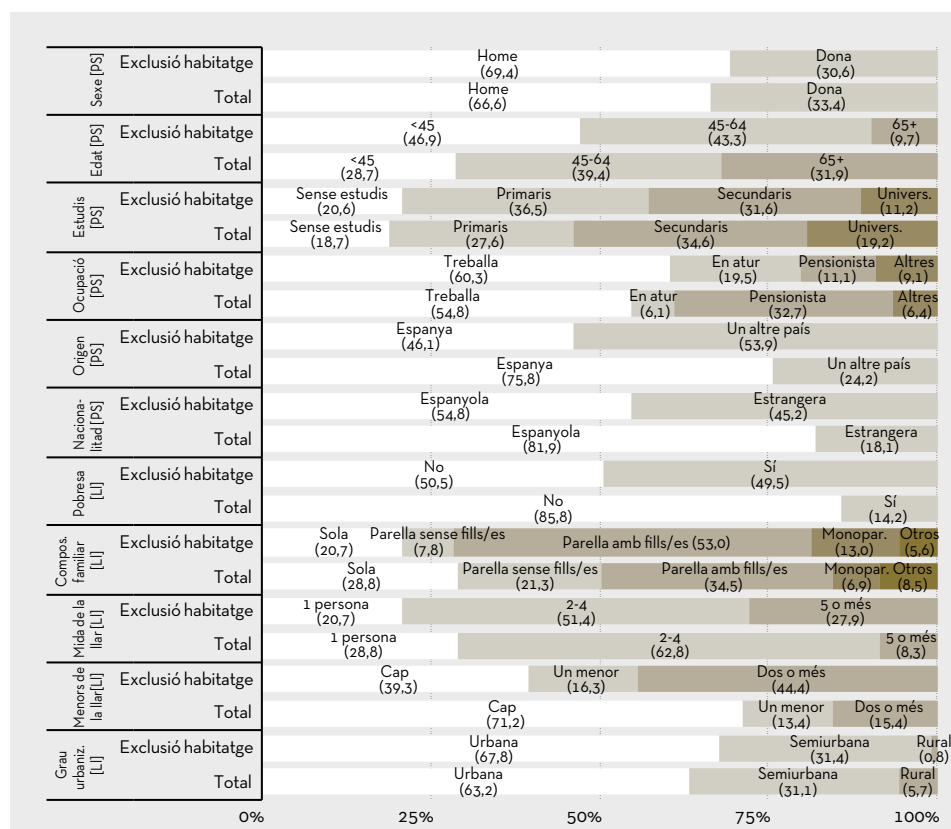
Des d'una perspectiva temporal més àmplia, si es comparen els resultats obtinguts el 2024 amb els del 2018 —mitigant, així, el fort impacte que sobre la llar catalana va tenir la crisi per la COVID-19—, el que s'observa és que pràcticament tots els indicadors s'haurien mantingut estables.

Des d'un enfocament comparat, el 2024 Catalunya manté, d'altra banda, una incidència molt similar de problemes d'exclusió en la dimensió de l'habitatge a la que registren les llars al conjunt d'Espanya, i en tot cas és al voltant de 3 punts percentuals més baixa en l'abast de les situacions d'insalubritat a l'habitatge (el 2,6 %, enfront d'un 5,9 %; 9,7 %, davant del 12,3 %). Per contra, a Catalunya

es trobarien més esteses que al conjunt d'Espanya les situacions vinculades a l'amuntegament greu (el 6,1 %, davant d'un 3,5 %).

La incidència de cadascuna de les situacions greus que s'inclouen en aquesta dimensió és, lògicament, molt més gran entre aquelles llars que es troben en una situació d'exclusió social. A Catalunya —on el 17 % de les llars es troben en aquesta situació— els problemes derivats de les despeses excessives d'habitatge s'estenen al 43,9 % de les llars en situació d'exclusió, mentre que les relacionades amb la tinença en precari d'habitatge i l'amuntegament afecten el 32,4 % i el 28,2 %, respectivament.

GRÀFIC 22. Distribució del total de les llars i de les llars amb problemes d'exclusió social en la dimensió de l'habitatge de Catalunya segons diverses característiques de la principal persona sostenidora i de la llar (2024)

Nota: Les llars s'analitzen segons les característiques de la principal persona sostenidora [PS], i altres característiques de les llars [Ll].

Font: EINSFOESSA 2024.

3.7. Les llars formades per una parella jove amb uns quants fills i filles, i aquelles encapçalades per persones estrangeres entre les més nombroses dins l'exclusió de l'habitatge

A Catalunya les llars que presenten algun problema d'exclusió social en la dimensió de l'habitatge són, com s'ha esmentat anteriorment, el 18,2 %, fet que representa que hi ha al voltant de 568 mil llars on viuen gairebé dos milions de persones que en la seva quotidianitat han de conviure o fer front a situacions de precarietat o inseguretat relacionades amb l'habitatge.

Des del punt de vista de la composició sociodemogràfica d'aquestes llars es pot afirmar que el perfil majoritari correspon a les que tenen les característiques següents: estan encapçalades per homes (69,4 %), pertanyen a àrees urbanes (67,8 %), la principal persona sostenidora treballa (60,3 %) i ha nascut a l'estranger (53,9 %). Dins aquest perfil, el principal tret diferenciador respecte a les llars en conjunt és aquest últim. En efecte, aquest tipus de llars estan sobrerrepresentades de manera molt notable entre les llars amb problemes d'exclusió en la dimensió de l'habitatge, ja que aquestes llars representen el 24,2 % de les llars a Catalunya, en canvi són gairebé el 54 % de les llars afectades per aquesta dimensió de l'exclusió.

Juntament amb l'origen forà de la principal persona sostenidora, també són característiques específiques d'aquestes situacions d'exclusió algunes que, tot i no ser majoritàries, sí que es troben presents en bona part en aquest tipus de llars. Es tracta, per exemple, de les llars en què resideixen dos o més menors. Encara que són el 15,4 % de totes les llars a Catalunya, representen el 44,4 % del conjunt de llars catalanes amb problemes d'exclusió en aquesta dimensió. També són molt més nombroses les llars amb 5 o més membres (són el 27,9 %, mentre el seu pes total és un 8,3 %), les llars compostes per una parella amb fills i filles (el 53 %, enfront d'un 34,5 %) i aquelles en què la principal persona sostenidora té menys de 45 anys (el 46,9 %, enfront d'un 28,7 % total).

3.8. Les situacions d'habitatge insegur o habitatge inadequat afecten dues de cada deu persones a Catalunya

Més enllà dels problemes prèviament assenyalats, l'EINSFOESSA permet analitzar el percentatge de població que es troba en situació d'habitatge insegur o inadequat, en els termes definits per la tipologia ETHOS. Tal com es pot observar a continuació, la taula següent resumeix les sis categories operacionals que ETHOS inclou en les situacions d'habitatge insegur i habitatge inadequat, juntament amb la definició de cadascuna que es pot fer a partir dels diversos temes que aborda el qüestionari de l'EINSFOESSA.

A Catalunya unes 170 mil llars i al voltant de mig milió de persones es troben en una situació residencial d'habitatge insegur. La inseguretat a l'habitatge, una de les quatre categories conceptuais de la tipologia europea sobre el sensellarisme i l'exclusió residencial (ETHOS), al·ludeix a aquelles situacions associades a una inestabilitat vital important bé per la incertesa sobre si es podrà seguir residint a curt o mitjà termini a l'habitatge, bé per la seva pròpia inseguretat.

Entre les diferents situacions residencials que s'inclouen a l'habitatge insegur, la que afecta més persones és la que fa referència a viure en un habitatge sense títol legal o, com a mínim, en un règim de tinença realment precari. A Catalunya aquestes situacions afectarien un 6,3 % de la població. Entre aquestes situacions hi ha també les relacionades amb haver rebut de manera recent algun tipus d'amenaça d'expulsió de l'habitatge i haver patit maltractaments físics o psicològics.

Les situacions d'habitatge inadequat es troben més esteses que les d'habitatge insegur. Aquestes situacions es caracteritzen per no tenir les condicions adequades per viure-hi i estan relacionades amb no tenir unes característiques estructurals adequades, no disposar de subministraments o equipaments bàsics per permetre la higiene i la salubritat, o no disposar d'una superfície mínima que permeti unes certes condicions de confortabilitat i privadesa.

A Catalunya un 15,7 % de la població, cosa que representa al voltant de 1.250.000 persones, viuen en una situació d'habitatge inadequat. Entre aquestes situacions, les que, amb diferència, es troben més esteses són les vinculades amb l'amuntegament greu, una situació que afecta a Catalunya gairebé una de cada deu llars i un 15,7 % de la població. Per la seva banda, disposar d'un habi-

TAULA 12. Percentatge i estimació en milers de persones i llars afectades per situacions d’habitatge insegur i d’habitatge inadequat a Catalunya i Espanya (2024)

		Persones		Llars		
		%	Nombre (milers)	%	Nombre (milers)	
Categoria operacional ETHOS		Definició FOESSA				
Espanya						
Habitatge insegur	8. Viure en un habitatge sense títol legal (viure temporalment amb familiars o amics de manera involuntària, viure en un habitatge sense contracte d'arrendament, etc.)	Tinença en precari de l'habitatge (facilitat gratuïtament per altres persones o institucions, rellogat, ocupat sense títol legal)	6,3	3.030	6,6	1.270
	9. Notificació legal d'abandonament de l'habitatge	La llar ha patit, per problemes econòmics, algun tipus d'amenaça d'expulsió de l'habitatge, immediata o no, durant el darrer any	2,3	1.090	1,9	350
	10. Viure amb l'amenaça de violència per part de la família o de la parella	Algun membre de la llar ha rebut maltractaments físics o psicològics el darrer any	0,4	170	0,4	70
	Total		6,5	3.140	6,9	1.320
Habitatge inadequat	11. Viure en una estructura temporal o barraca	La llar on resideix és un infrahabitatge (xabola, baixos, barracó prefabricat o similar)	0,3	120	0,3	60
	12. Viure en un habitatge no apropiat segons la legislació estatal	La llar on resideix es troba en un entorn molt degradat o l'habitatge té deficiències greus en la construcció o bé no disposa de subministraments i equipaments bàsics	5,2	2.480	5,1	980
	13. Viure en un habitatge massificat	La llar es troba en una situació d'amuntegament greu (< 15 m² per persona)	7,0	3.380	3,5	670
	Total		11,0	5.320	8,2	1.570
Total			15,8	7.610	13,6	2.620

		Persones		Llars	
		%	Nombre (milers)	%	Nombre (milers)
Catalunya					
Habitatge insegur	8. Viure en un habitatge sense títol legal (viure temporalment amb familiars o amics de manera involuntària, viure en un habitatge sense contracte d'arrendament, etc.)				
	Tinença en precari de l'habitatge (facilitat gratuïtament per altres persones o institucions, rellogat, ocupat sense títol legal)	6,3	500	5,7	170
	9. Notificació legal d'abandonament de l'habitatge				
	La llar ha patit, per problemes econòmics, algun tipus d'amenaça d'expulsió de l'habitatge, immediata o no, durant el darrer any	4,9	380	3,5	110
Habitatge inadequat	10. Viure amb l'amenaça de violència per part de la família o de la parella				
	Algun membre de la llar ha rebut maltractaments físics o psicològics el darrer any	(0,1)*	10	(0,1)*	10
	Total	6,4	500	5,7	170
	11. Viure en una estructura temporal o barraca				
Habitatge inadequat	La llar on resideix és un infrahabitatge (xabola, baixos, barracó prefabricat o similar)	0,5	30	0,3	10
	12. Viure en un habitatge no apropiat segons la legislació estatal				
	La llar on resideix es troba en un entorn molt degradat o l'habitatge té deficiències greus en la construcció o bé no disposa de subministraments i equipaments bàsics	3,9	310	4,0	120
	13. Viure en un habitatge massificat				
	La llar es troba en una situació d'amuntegament greu (< 15 m² per persona)	12,6	990	6,1	180
	Total	15,7	1.250	9,7	300
Total		19,9	1.580	14,2	440

Nota: Per estimar la població i les llars afectades s'han pres com a base les xifres arrodonides a la baixa de l'Estadística contínua de població de l'INE. En tots dos casos, les dades fan referència a l'1 de gener del 2024 i a la població o llars residents en habitatges familiars. Aquestes estimacions s'han de considerar només a títol il·lustratiu.
Font: EINSFOESSA 2024.

tatge totalment inadequat per viure-hi (perquè l'habitatge està en estat ruïnós o en un entorn altament degradat, o no disposa de subministraments o d'uns equipaments mínims per a la higiene i la salubritat) o, directament, viure en un infrahabitatge **(75)**, afectaria a Catalunya el 3,9 % i el 0,5 %, respectivament, de la població.

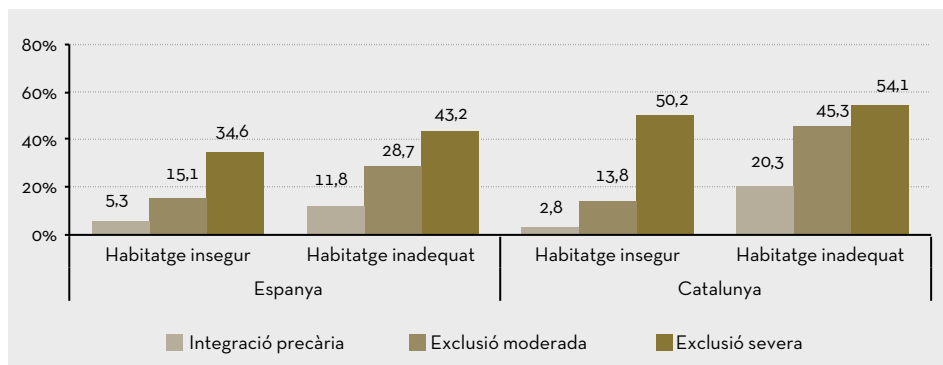
En termes generals, dues de cada deu persones a Catalunya estarien afectades per almenys una de les situacions residencials que s'acaben de descriure, cosa que implica que al voltant d'1,5 milions de persones estarien en una situació d'habitatge insegur o habitatge inadequat.

Des d'un punt de vista comparat, la prevalença de les situacions d'habitatge insegur entre la població és similar a Espanya i Catalunya. Tanmateix, entre les situacions residencials d'habitatge inadequat, Catalunya presenta una prevalença més gran, en bona part per una incidència més alta de l'amuntegament greu (12,6 %) que registra davant d'Espanya (7 %).

Les situacions d'habitatge insegur i inadequat descrites abans afecten especialment les persones que es troben en una situació d'exclusió social i, amb caràcter especial, les que estan en exclusió severa. A Catalunya, tal com es pot observar al gràfic següent, la meitat de les persones afectades per una situació d'exclusió severa presenten problemes vinculats a un habitatge insegur o inadequat. La situació és més favorable entre les persones que es troben en una situació d'integració precària, on aquests percentatges són molt més baixos, encara que en qualsevol cas també són elevats en el cas de les situacions d'habitatge inadequat, que afectarien gairebé dues de cada deu persones.

(75) La metodologia de l'enquesta només recull situacions d'aquest tipus d'habitatges que apareixen al cens, cosa que fa pensar que amb tota seguretat la realitat deu ser més elevada.

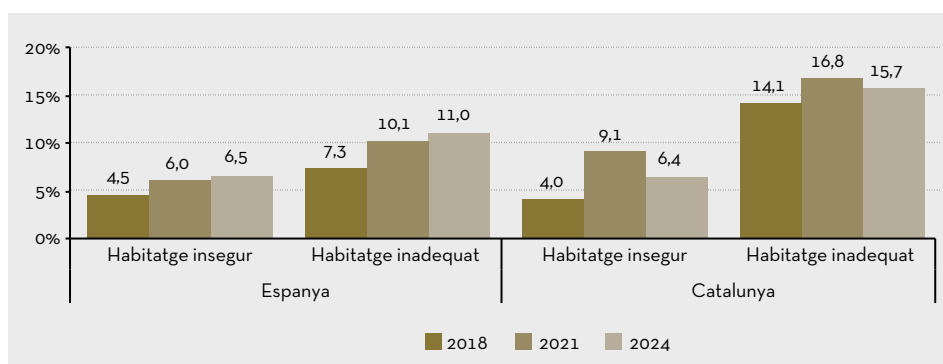
GRÀFIC 23. Percentatge de població de Catalunya i Espanya afectada per situacions d'habitatge insegur i habitatge inadequat segons el nivell d'integració social (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2024.

En termes evolutius, i posant l'atenció en el conjunt de la població, no es pot parlar, si més no a Catalunya, d'un augment de les situacions d'exclusió residencial descrites. De fet, pel que fa a les situacions d'habitatge insegur, que el 2021 van assolir en aquesta comunitat una incidència especialment elevada, es pot parlar d'una reducció, mentre que en el cas de les situacions d'habitatge inadequat el més apropiat és parlar d'un cert manteniment de l'abast d'aquestes situacions, que continua sent, d'altra banda, superior al que s'observa en el conjunt d'Espanya.

GRÀFIC 24. Evolució del percentatge de la població de Catalunya i Espanya afectada per situacions d'habitatge insegur i habitatge inadequat (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

3.9. L'habitatge social i la seva gestió com a alternativa

Les polítiques públiques per a l'abordatge del sensellarisme i l'exclusió residencial implementades avui a Espanya i a Catalunya pateixen les ineficiències enquistades en el sistema d'atenció al llarg de dècades. La concepció del sensellarisme com un fenomen mòbil i temporal, ha predominat en l'articulació de les respostes i la gestió que se n'ha fet, i el pes ha acabat recaient principalment en els serveis socials bàsics a escala municipal i en entitats socials. Si bé de mica en mica s'ha anat introduint en algunes administracions catalanes una comprensió teòrica del sensellarisme com una situació d'exclusió d'un habitatge adequat, a la pràctica, un canvi del model d'atenció que es basa en la prevenció del sensellarisme i en l'accés, com més aviat millor i sense condicionants, a un habitatge estable amb serveis de suport flexibles, sembla que es troba amb fortes reticències sistèmiques.

Els canvis en l'extensió i el perfil del sensellarisme no troben adaptacions en les polítiques públiques i, en particular, en les polítiques d'habitatge social. No s'estan cobrint les necessitats residencials de la població sense recursos econòmics, i encara menys quan ens referim a situacions d'exclusió residencial i sensellarisme. Mentre que hi ha un consens que identifica l'habitatge, i en particular l'habitatge social, com un element estructural de prevenció del sensellarisme i l'exclusió residencial, i un recurs clau per a la sortida dels processos de sensellarisme, les polítiques d'habitatge no han fomentat l'habitatge social respecte a l'estoc total del parc d'habitatge, ni l'han acompanyat altres polítiques públiques que permetin donar suport i acompanyar les persones en aquestes situacions de manera coordinada. Ni una cosa ni l'altra. Així estem.

3.9.1. Les dificultats en el consens del concepte d'habitatge social

La dificultat per poder dimensionar el sector de l'habitatge social radica principalment en la manca d'un concepte unitari, tant a escala internacional i europea com a escala espanyola i catalana. En l'àmbit europeu i internacional, la delimitació del concepte d'habitatge social varia en cada estat, ja que la funció i els criteris per definir-les són diferents, per exemple, en relació amb les formes de tinença, la tipologia de proveïdors, les persones beneficiàries i les fonts de finançament, entre d'altres **(76)**. Tot i aquesta diversitat, la doctrina i les institu-

(76) Whitehead, C. i Scanlon, K. (2007). *Social housing in Europe*. LSE London, p. 5 i 8, i OCDE (2020). *Social housing: Key part of past and future housing policy*, Employment, Labour and Social Affairs Policy Briefs, p. 4 i ss.

cions i organitzacions internacionals (77) ressalten dos elements essencials per poder distingir l'habitatge social de l'habitatge del mercat privat. La primera és l'assequibilitat o preu per sota del preu de mercat. La segona són els criteris d'adjudicació, que s'estableixen per normativa i es basen en la necessitat d'habitatge de la població. A aquests elements, i en el context de l'Estat espanyol, segons recull la Llei 12/2023 estatal, cal afegir la titularitat pública de l'habitatge social.

A Espanya, per la seva banda, el concepte d'habitatge social tradicionalment s'ha associat al d'habitatge de protecció oficial (HPO) o habitatge protegit, tot i que, seguint la definició més genèrica d'habitatge social que acabem d'exposar i, sobretot, lligat a un sorgiment més gran de programes de captació d'habitatge buit del sector privat arran de la crisi econòmica del 2007, trobem més habitatge considerat social, a part de l'habitatge protegit. A Catalunya, per exemple, tenim els habitatges que provenen dels programes de mediació per al lloguer social i el de cessió (arts. 16 i següents Decret 75/2014) i altres habitatges captats per les entitats del tercer sector social, les captades per programes com Reallotgem o el Programa 60/40 per destinar-los a les taules de valoració de situacions d'emergències econòmiques i socials (art. 73 i següents Decret 75/2014), els allotjaments de dotacions (art. 3.j Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge), entre altres. Així, Catalunya regula el concepte «habitatges destinats a polítiques socials» (art. 74 Llei 18/2007), que engloba molts dels habitatges esmentats. Aquest mateix concepte s'utilitza per comptabilitzar el parc que hi ha a l'hora d'assolir l'objectiu de solidaritat urbana del Pla Territorial Sectorial de l'Habitatge (art. 4 Decret 408/2024, de 22 d'octubre) (78).

(77) Pittini, A. i Laino, E. (2011) *Housing Europe Review 2012. Las nuezas y los bolsillos de la humanización social europea*, Cecodhas Housing Europe's Observatory; Rosenfeld, O. (2015). *Social Housing in the UNECE Region. Models, Trends and Challenges*, Naciones Unidas; Hafner, M. et al. (2009). Bridging the gap between social and market rented housing in six European countries?, *Housing and Urban Policy Studies*, 33.

(78) Article 4. Parc d'habitatges destinats a polítiques socials.
D'acord amb l'article 74 de la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge, per tal d'assolir l'objectiu de solidaritat urbana, s'integren al parc d'habitatges destinats a polítiques socials els que es trobin en alguna de les circumstàncies següents:
a) Els habitatges acollits a qualsevol de les modalitats de protecció oficial o als plans i programes d'habitatge, mentre sigui vigent la seva qualificació definitiva o tràmit equivalent.
b) Els habitatges promoguts per operadors públics, de preu intermedi entre l'habitatge amb protecció oficial i l'habitatge del mercat lliure que no es regeixen per les regles del mercat lliure, mentre sigui vigent la seva qualificació definitiva o tràmit equivalent.

Per la seva banda, el mateix concepte d'HPO o habitatge protegit també ha anat evolucionant, tant a escala estatal (fins i tot ha arribat a desaparèixer aquest concepte als plans estatals d'habitatge 2018-2021 i 2022-2025) com autonòmica, ja que la competència en habitatge de les comunitats autònomes els ha permès adoptar i desenvolupar les seves pròpies tipologies d'habitatge protegit, alguns dels requisits dels quals varien, com ara els d'ingressos màxims per als demandants, les maneres d'accedir-hi, o la terminologia (79). A aquesta varietat conceptual, s'hi afegeix la pluralitat de règims legals existents, no només per la normativa multinivell, sinó també per la temporalitat dels plans d'habitatge (80). En aquest sentit, doncs, tampoc no és possible establir una definició única i concreta d'habitatge protegit a Espanya, ja que hi ha una gran varietat d'habitatges qualificats com a tals (81). A Catalunya, per exemple, actualment es regulen HPO de qualificació genèrica o de qualificació específica, segons la fórmula d'accés a l'habitatge (art. 77 LDVC), mentre coexisteixen amb les regulades prèviament a la modificació del 2019 (el Decret Llei 17/2019, de 23 de desembre, deroga l'art. 43.1 del Decret 75/2014, de 27 de maig): HPO de règim general, de règim especial o de preu concertat, en funció dels ingressos de les persones beneficiàries.

-
- c) Els habitatges de titularitat pública o privada gestionats per les administracions competents per desenvolupar les polítiques en matèria d'habitatge.
 - d) Els allotjaments dotacionals.
 - e) Els habitatges privats de lloguer administrats per xarxes de mediació social.
 - f) Els habitatges d'inserció gestionats per la Xarxa d'Habitatges d'Inclusió.
 - g) Els habitatges i els allotjaments d'acollida de persones immigrades, refugiades o sol·licitants d'asil.
 - h) Els habitatges privats de lloguer subjectes al règim legal de pròrroga forçosa.
 - i) Els habitatges cedits en règim de granja urbana.
 - j) Els habitatges d'empreses destinats als seus treballadors.

(79) Vegeu un quadre comparatiu de les diferents comunitats autònomes a Lambea Llop, N. (2022). *La gestión de la vivienda social en clave europea*, Tirant lo Blanch, València, p. 103-108.

(80) Nasarre Aznar, S. i Lambea Llop, N. (2022). *Comentario de la Sentencia del Tribunal Supremo de 23 de febrero de 2021 (95/2021). LAU o no LAU. El laberinto del desahucio en vivienda pública*, a Yzquierdo Tolsada, M. (dir.) *Comentarios a las sentencias de unificación de doctrina (civil y mercantil)*, volum 13 (2021), ABOE i Dykinson, S.L., Madrid, p. 35.

(81) És d'aquest parer Tejedor Bielsa, quan expressa que «no és una tasca senzilla, per tant, arribar a sistematitzar coherentment els diferents tipus d'habitatges protegits existents a Espanya». Tejedor Bielsa, J. (2010), *Régimen jurídico general de la vivienda protegida*, a López Ramón, F.(coord.) *Construyendo el derecho a la vivienda*, Marcial Pons, Madrid, p. 309-347, p. 322.

Davant d'aquesta disparitat de terminologia, la Llei 12/2023, de 24 de maig, pel dret a l'habitatge (LDV), hauria pogut suposar l'adopció d'un cert marc conceptual harmonitzador; no obstant això, complica encara més aquesta situació, ja que ofereix nous conceptes (com el d'habitatge assequible incentivat) **(82)** i ignora la línia seguida en l'àmbit europeu i internacional (vegeu el quadre 3.1, en què es posen en relació els conceptes de la Llei 12/2023 amb els conceptes de la normativa catalana).

QUADRE 3.1. Comparativa entre els conceptes de la Llei 12/2023 estatal, la Llei 18/2007 catalana i el Pla territorial sectorial d'habitatge de Catalunya

Llei 12/2023 ESTATAL (art. 3)		Catalunya	
		Habitatges destinats a polítiques socials (art. 74 LDVC i art. 4 PTSV) [1]	Habitatges de lloguer social (art. 4 Annex PTSV)
Habitatge protegit	Habitatge social	- HPO de lloguer o altres formes de cessió d'ús (si la titularitat és pública –total o sòl–) - Habitatges de titularitat pública (si estan qualificats com a protegits) - Allotjaments dotacionals - Habitatges i allotjaments d'acollida de persones immigrants, refugiades o sol·licitants d'asil (si la titularitat és pública –total o sòl– i qualificada com a protegida) - Habitatges d'inserció (si la titularitat –sòl o total– és pública i està qualificada com a protegida) - Habitatges cedits en règim de masoveria urbana (si la titularitat és pública –total o sòl– i qualificada com a protegida)	- Habitatges de lloguer social d'ajuntaments, empreses públiques locals (si estan qualificats com a protegits) - Parc públic gestionat per l'Agència de l'Habitatge de Catalunya (si estan qualificats com a protegits) - Habitatges de lloguer social d'entitats del tercer sector (si la titularitat és de sòl públic i estan qualificats com a protegits) - Xarxa d'Habitatges d'Inclusió (si la titularitat –sòl o total– és pública i qualificada com a protegida)

(82) L'article 3 defineix el concepte d'habitatge protegit, que divideix entre habitatge social (incloent-hi l'habitatge dotacional públic i l'habitatge social d'emergència) i habitatge de preu limitat (que no torna a aparèixer a la llei) i el concepte d'habitatge assequible incentivat. També esmenta el parc d'habitatge i allotjament del tercer sector. Els articles 27 i següents regulen els parcs públics d'habitatge. Aquests conceptes anteriors són de caràcter subsidiari, ja que són les comunitats autònomes les que tenen caràcter preferent de regulació, com bé recalca la STC de 21.5.2024, que declara inconstitucional i nuls els articles 16, part del 19.3, el 27.1.3r, el 27.3 i la DT 1a.

Llei 12/2023 ESTATAL (art. 3)	Catalunya
Habitatge de preu limitat	- HPO (si la titularitat és privada o si és pública, però per a compra) - Habitatges de titularitat privada gestionades per l'Administració pública per desenvolupar polítiques en matèria d'habitatge (si estan qualificats com a protegits) - Habitatges d'inserció (si la titularitat és privada i estan qualificats com a protegits) - Habitatges cedits en règim de masoveria urbana (si la titularitat és privada i qualificats com a protegits)
Habitatge assequible incentivat	- Habitatges de titularitat privada gestionats per l'Administració pública per desenvolupar polítiques en matèria d'habitatge (si no estan qualificats com a protegits) - Habitatges d'inserció (si la titularitat és privada i no estan qualificats com a protegits) - Habitatges privats de lloguer administrats per xarxes de mediació social - Habitatges d'empreses destinades als treballadors (si són de lloguer o altres formes de cessió d'ús i se'n limita el preu) - Habitatges cedits en règim de masoveria urbana (si la titularitat és privada i no estan qualificats com a protegits, sempre que se'n limiti preu i es destini a persones amb necessitat d'habitatge)
No contemplades a la Llei 12/2023	- Habitatges de lloguer social d'entitats del tercer sector (si estan qualificats com a protegits) - Xarxa d'Habitatges d'Inclusió (si la titularitat és privada i estan qualificats com a protegits) - Habitatges de cessió administrats per l'Agència de l'Habitatge de Catalunya (si estan qualificats com a protegits)
	- Habitatges de lloguer social d'entitats del tercer sector (si no estan qualificats com a protegits) - Xarxa de Mediació de Lloguer social - Xarxa d'Habitatges d'Inclusió (si la titularitat és privada i no estan qualificats com a protegits) - Habitatges de cessió administrats per l'Agència de l'Habitatge de Catalunya (si no estan qualificats com a protegits) - Habitatges del programa 60/40 - Habitatges validats amb bonificació i impost als habitatges buits
	- Habitatges de titularitat pública (si no qualificades com a protegides) - Habitatges cedits en règim de masoveria urbana (si titularitat pública i no qualificada com a protegida) - Habitatges promoguts per operadors públics, de preu intermedi entre HPO i habitatge del mercat lliure que no es regeixen per regles del mercat lliure - Habitatges privats de lloguer de pròrroga forçosa

Llei 12/2023 ESTATAL (art. 3)	Catalunya
No contemplades a la Llei 12/2023	- Habitatges d'empreses destinats als treballadors - Habitatges de copropietat - Habitatges i allotjaments d'acollida de persones immigrants, refugiades o sol·licitants d'asil (en els casos que no es pugui considerar habitatge social)

[1] Hi ha algunes modalitats d'habitatge o terminologia que varien lleugerament entre aquests dos articles, per la qual cosa s'han adaptat alguns dels conceptes per oferir un quadre més sintètic.

Així, amb aquesta diversitat terminològica, les dades de què disposem són fragmentades i poc fidedignes, cosa que ens porta al desconeixement del parc total d'habitatge social existent a Espanya **(83)**. Per exemple, el Butlletí Especial d'Habitatge Social 2024 **(84)** estableix que hi ha un parc d'habitatge social d'uns 318.000 habitatges, encara que només es tenen en compte els que són de lloguer i de titularitat pública; mentre que estableix un percentatge d'un 3,3 % d'habitatge social, si bé s'hi inclouen més habitatges que només els socials, ja que engloba tots aquells en règim de lloguer inferior al preu de mercat (dada treta de l'Enquesta sobre Condicions de Vida). Igualment, la mateixa llei estatal d'habitatge estableix que entre 1962 i 2020 es van construir 5,7 milions d'habitatges en algun règim de protecció pública, però tenint present que la tendència històrica ha estat de construir per vendre, i que l'habitatge protegit s'ha caracteritzat per tenir una qualificació temporal, molts d'aquests habitatges ja es troben al mercat privat. És per això, també, que en comparar-nos amb la resta de països de la UE, Espanya sol estar a la cua, ja que només es comptabilitza l'habitatge de lloguer **(85)**.

(83) Vegeu una comparativa de nombres que hi ha a Lambea Llop, N. (2022) *La gestión de la vivienda social en clave europea*, Tirant lo Blanch, València, pàg. 282 i ss

(84) Ministeri d'Habitatge i Agenda Urbana, DG d'Habitatge i Sòl. *Observatorio de vivienda y suelo. Boletín Especial Vivienda Social*, 2024, pàg. 56.

(85) El percentatge de la UE-27 és al 8 %, i el de l'OCDE al 7 %. OECD (2024), OECD Affordable Housing Database - indicador PH4.2. Social rental housing stock. Veure també Housing Europe. *The State of housing in Europe 2023*.

A Catalunya, el Pla Territorial Sectorial de l'Habitatge comptabilitza 54.066 habitatges de lloguer social **(86)**, que representen un 1,74 % respecte del parc d'habitatges principals **(87)**. En l'àmbit de Barcelona, un estudi de l'Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona **(88)** identifica un total de 33.378 habitatges socials gestionats per 35 entitats. El 2023, el parc públic de la Generalitat de Catalunya ascendia a 18.281 habitatges, que, sumat als 4.060 cedits per entitats financeres, de particulars o inclosos en el Programa Reallotgem, els 7.976 habitatges de la Xarxa de Mediació per al lloguer social, els 9.317 del fons d'habitatges de lloguer social, i els 3.133 de la Xarxa d'Habitatges d'Inclusió Social, sumen 42.767 habitatges.

En definitiva, i com hem comentat, es fa difícil obtenir dades fidedignes de la totalitat del parc d'habitatge considerat social segons els estàndards europeus plantejats anteriorment. I això implica un desconeixement del parc total que hi ha, on i com està, qui el gestiona, quina és la necessitat real i quina tipologia d'habitatges necessitem. Calcular la dimensió i l'abast d'aquest sector és essencial per dissenyar després polítiques d'habitatge centrades en dades i necessitats reals.

Finalment, hem d'introduir el concepte d'habitatge assequible, utilitzat en els darrers anys en les polítiques d'habitatge, també de manera diferent. D'una banda, i com a regla general, es relaciona amb l'assequibilitat del preu **(89)** i la seva qualitat o adequació, entenent-lo com aquell habitatge que permet «assegurar una certa qualitat i/o altres estàndards a l'habitatge a un preu o lloguer

(86) En trobem la definició a l'art. 4 del Decret 408/2024, de 22 d'octubre: «A l'efecte de què disposa aquest Pla, s'entén per habitatge de lloguer social aquell en què, l'import de la renda és inferior al de mercat a causa de la intervenció directa o indirecta de l'Administració 28 de desembre, del dret a l'habitatge, o en altres disposicions aprovades amb aquesta finalitat, té reconeguda aquesta condició expressament mitjançant resolució administrativa o altres instruments admesos en dret».

(87) Memòria del Pla Territorial Sectorial de l'Habitatge de Catalunya, aprovat pel Decret 408/2024, del 22 d'octubre, p. 174.

(88) Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona (2024), *Mapa de gestors d'habitatge social de la demarcació de Barcelona 2023*, p. 38.

(89) A més de l'existència de diferents mecanismes per calcular l'assequibilitat. Haffner, MEA i Hulse, K. (2021); 25, núm. S1, pàg. 59-79; Czischke, D., i Van Bortel, G. (2023), «An exploration of concepts and policies on "affordable housing" in England, Italy, Poland and the Netherlands», *Journal of Housing and the Built Environment*, vol. 38, pàg. 283-303, i Haffner, M. i Heylen, K. (2011), «User costs and housing expenses. Towards a more comprehensive approach to affordability», *Housing Studies*, 26, 4, p. 593-614.

que no imposi, als ulls d'un tercer (generalment el Govern), una càrrega que no té raó de ser sobre els ingressos de la unitat familiar» (90). Tanmateix, no estem davant d'un concepte senzill, i la seva noció al segle XXI ha adoptat un caire més complex i multidimensional (91). Des d'un punt de vista científic, s'identifiquen més de trenta aspectes que influeixen en l'asequibilitat d'un habitatge (92). I, per mesurar-la i avaluar-la, cal tenir presents principis de sostenibilitat en les dimensions econòmica, social, cultural i mediambiental (93). Un punt important que cal ressaltar és que molts dels aspectes que incideixen en l'asequibilitat i la sostenibilitat dels habitatges tenen una dimensió multinivell i transversal, de manera que no es poden abordar de manera aïllada i requereixen una política coordinada a diversos nivells. D'altra banda, el concepte d'habitatge assequible va lligat a la necessitat d'oferir accés a l'habitatge a aquells col·lectius que, en no poder optar al sector de l'habitatge social (per exemple, perquè superen els ingressos màxims), no poden accedir tampoc al mercat privat. En aquest sentit, l'habitatge assequible es presenta com un punt intermedi entre el sector d'habitatge social i el sector d'habitatge lliure (94), encara que pot comportar l'estigmatització i residualització del concepte d'habitatge social (95). En qualsevol

-
- (90) Maclennan, D. i Williams, R. (1990), *Affordable housing in Britain and America*, Joseph Rowntree Foundation, York, p. 9. Traducció pròpia.
- (91) Haffner, MEA i Hulse, K. (2021); 25, núm. S1, pàg. 59-79.
- (92) Stephen Ezennia, I. i Hoskara, SO (2019), «Methodological weaknesses in measurement approaches i concept of affordability used in housing research: A qualitative study», *PLoS ONE*, vol. 4, núm. 8.
- (93) Nasarre Aznar, S. (coord.) (2021), *Concrete actions for social and affordable housing in the EU*, Feps, Brussel·les.
- (94) Czischke, D., i van Bortel, G. (2023), «An exploration of concepts and policies on "affordable housing" in England, Italy, Poland i Netherlands», *Journal of Housing and the Built Environment*, vol. 3, 3.
- (95) Si bé és cert que la Comissió Europea va restringir, en el marc del mercat interior i de la competència, el concepte d'habitatge social al d'habitatge destinat a «ciutadans desafavorits o grups menys afavorits socialment que, per problemes de solvència, no puguin trobar habitatge en condicions de mercat» (Decisió 2005/842/CE de la Comissió, de 28 de novembre del 2005), fet que va forçar els Països Baixos i Suècia a replantejar-se el model universal d'habitatge social. Tanmateix, el mateix Parlament Europeu s'ha manifestat en contra d'establir una interpretació tan restrictiva d'habitatge social, i ha mostrat preocupació pel risc de pèrdua de les polítiques destinades a crear barreja social Parlament Europeu. Resolució de l'11 de juny del 2013 sobre l'habitatge social a la Unió Europea, 2012/2293(INI), punt 12, i Parlament Europeu. *Report on access to decent and affordable housing for all*, 2019/2187(INI), punt 52.

cas, el terme d'habitatge assequible és més ampli que el d'habitatge social, i mentre que tot l'habitatge social és assequible (o ho hauria de ser), no tot l'habitatge assequible és social **(96)**.

3.9.2. Les competències multinivell en habitatge afegeixen complexitat

A Espanya, la competència en matèria d'habitatge es distribueix a tres nivells: estatal, autonòmic i local. I és per això que, en part, no tenim aquesta harmonització terminològica que acabem de veure. Així, Espanya és un estat descentralitzat (art. 2 CE) on les comunitats autònomes (CA d'ara endavant) tenen competència exclusiva en matèria d'habitatge (art. 148.1.3 CE); totes elles l'han inclosa als seus estatuts d'autonomia. A més, els ajuntaments també tenen competències en habitatge (art. 25.2.a LRBRL) **(97)**; i cal afegir-hi les Diputacions Provincials i, en el cas de Catalunya, els Consells Comarcals, que poden encarregar-se de la gestió mancomunada d'habitatge dels municipis més petits a través de convenis amb les CA i els ajuntaments.

Aquesta competència multinivell comporta l'adopció de polítiques públiques en habitatge que poden diferir entre les diferents CA i entre les polítiques adoptades a escala estatal i autonòmica, ja que cada comunitat autònoma té la seva pròpia legislació i plans autonòmics en habitatge (instruments principals per desenvolupar les polítiques d'habitatge), mentre que l'Estat també compta amb una Llei estatal d'habitatge (Llei 12/2023, de 24 de maig) i amb els seus plans estatals d'habitatge **(98)**. Així, mentre que, en un inici, els plans d'habitat-

(96) Vegeu la distinció entre aquests conceptes a Lambea Llop, N. (2022), *La gestión de la vivienda social en clave europea*, Tirant lo Blanch, València. També a OCDE (2020), *Social housing: A key part of past and future housing policy*, Employment, Labour and Social Affairs Policy Briefs, OECD, París, p. 4 i 5.

(97) En matèria d'urbanisme, tenen competència en «planejament, gestió, execució i disciplina urbanística. Protecció i gestió del Patrimoni històric. Promoció i gestió de l'habitatge de protecció pública amb criteris de sostenibilitat financera. Conservació i rehabilitació de l'edificació».

(98) L'Estat empara la possibilitat de continuar publicant els seus plans per regular actuacions finançades per fons estatals per les competències ja esmentades que li atorga la CE a l'art. 149.1 (punts 1, 11 i 13 majoritàriament, que es refereixen a la regulació de les condicions bàsiques per garantir la igualtat de tots els espanyols en l'exercici de drets i compliment de deures constitucionals, a les bases de l'ordenació del crèdit i a les bases i coordinació de la planificació general de l'activitat econòmica, respectivament). RTC 1988\152, al seu FJ 2.

ge autonòmics solien compassar-se amb els plans estatals, va anar apareixent una tendència progressiva a la descentralització (99), en què algunes CA han deixat de limitar-se a complementar els plans estatals per, en alguns casos, regular les seves pròpies actuacions protegides i les tipologies d'habitatge social (100). El Pla estatal per accedir a l'habitatge 2022-2025 regula, per exemple, 13 programes, dels quals només se'n financen (i, per tant, s'executen) 5 en el cas de Catalunya: el Programa d'ajuda al lloguer d'habitatge; el Programa d'ajuda a les víctimes de violència de gènere, persones objecte de desnonament del seu habitatge habitual, persones sense llar i altres persones especialment vulnerables; el Programa d'ajuda a les persones arrendatàries en situació de vulnerabilitat sobrevinguda; el Programa d'increment del parc públic d'habitatge, i el Programa de posada a disposició d'habitatges de la SAREB i d'entitats públiques per al lloguer com a habitatge assequible o social (101). D'altra banda, el Pla per al dret a l'habitatge de Catalunya (Decret 75/2014, del 27 de maig) regula programes que van més enllà dels que es preveuen en l'àmbit estatal, com la Xarxa de mediació per al lloguer social o el Règim de cobertures de cobrament de les rendes de l'arrendament dels contractes de lloguer d'habitatges, a part de continuar regulant com a formes d'accés a l'habitatge de protecció oficial, a diferència dels plans estatals, la plena propietat o el dret de superfície, entre altres modalitats.

La competència multinivell també comporta l'aprovació de legislació incoherent o contradictòria a diferents nivells, fet que s'ha anat accentuant arran de la crisi econòmica del 2007-2008 (102) (tant per la passivitat inicial de l'Estat, que va contrastar amb l'activitat i les legislacions més intrusives aprovades

(99) Mas Badia, MD (2014), Problemas de valoración y precio en las viviendas de protección oficial. Compraventa, arrendamiento, ejecución judicial, liquidación de sociedad de gananciales, partición de herencia y división de cosa común, Tirant lo Blanch, València, p. 50.

(100) Iglesias González, F. (2010), «La planificación de la vivienda protegida», a López Ramón, F. (coord.), *Construyendo el derecho a la vivienda*, Marcial Pons, Madrid, p. 349-381; p. 361 i 362.

(101) Els plans estatals no s'apliquen directament a les CA, sinó que cal un conveni entre Estat i Comunitat Autònoma per veure quins programes es financen en aquesta comunitat. En el cas de Catalunya, tenim la Resolució de 20 del juliol del 2022, de la Direcció General d'Habitatge i Sòl, per la qual es publica el conveni amb la Generalitat de Catalunya per a l'execució del Pla estatal per a l'accés a l'habitatge 2022-2025. BOE 31-08-2022, núm. 209.

(102) Lambea Llop, N. (2022) *La gestión de la vivienda en clave europea*, Tirant lo Blanch, València, p. 297 i ss.

per les CA com per l'aprovació de la Llei 12/2023 estatal d'habitatge). Així, disposem de nombroses sentències del Tribunal Constitucional que resolen qüestions de competència entre administracions **(103)**, atès que les competències autonòmiques i locals han d'ajustar-se a les bases mínimes establertes per l'Estat, especialment pel que fa a la igualtat de drets i deures constitucionals (art. 149.1.1a CE), la regulació de crèdit (art. 149.1.11ª CE), i la coordinació de la planificació econòmica (art. 149.1.13a CE), mentre que l'Estat ha de respectar la competència exclusiva de les comunitats autònomes en matèria d'habitatge. L'existència de legislació incoherent a diversos nivells crea inseguretat jurídica al sector i no ofereix mesures estructurals per abordar el problema de l'habitatge **(104)**.

Finalment, encara que l'habitatge no és pròpiament una competència de la UE **(105)**, sí que hi ha matèries en què la UE té competència (o bé de manera exclusiva, o bé compartida amb els seus estats membres) que afecten de manera transversal i, per tant, influeixen en les polítiques nacionals d'habitatge (per exemple, la Comissió Europea va determinar per Decisió de 2005 **(106)** un concepte d'habitatge social **(107)** en l'àmbit del dret a la competència i el mercat interior. Així, es va determinar que per assegurar que les ajudes estatals no falsegen la competència, s'han d'atorgar a entitats encarregades d'habitatge social, entès com aquell que es destina a «ciutadans desfavorits o grups menys afavorits socialment que, per problemes de solvència, no poden trobar habitatge en condicions de mercat». A més, hi ha resolucions del Parlament Europeu en

(103) A tall d'exemple, podem citar les SSTC del 20 de juliol del 1988, del 14 de maig del 2015, del 12 d'abril del 2018, del 19 de setembre del 2018, del 17 de gener del 2019, del 21 de maig del 2025 o del 21 de maig del 2025.

(104) Nasarre Aznar, S. (coord.) (2021), *Concrete actions for social and affordable housing in the EU*, Feps, Brussel·les, p. 44.

(105) Kenna, P., *Housing Law, Rights and Policy*, Dublín: Clarus Press, 2011. p. 1013.

(106) Comissió de les Comunitats Europees. Decisió 2005/842/CE de la Comissió, de 28 de novembre de 2005, relativa a l'aplicació de les disposicions de l'article 86, apartat 2, del Tractat CE als ajuts estatals en forma de compensació per servei públic concedits a algunes empreses encarregades de la gestió de serveis d'interès econòmic general. DOUE 29-11-2005, núm. L 312.

(107) En la versió espanyola del text apareix el concepte «habitatge de protecció oficial», encara que la considerem imprecisa tenint en compte que tant en la versió anglesa com en la francesa es parla d'habitatges socials (*social housing* o *logement social*), respectivament i, per tant, com hem vist amb anterioritat, engloba un terme més ampli.

matèria d'habitatge social, com la Resolució d'11 de juny de 2013 sobre l'habitatge social a la Unió Europea **(108)** i la Resolució de 21 de gener de 2021, sobre l'accés a un habitatge digne i assequible per a tots **(109)**. Així mateix, el pilar europeu de drets socials estableix, en el seu Principi 19, que s'ha de proporcionar a les persones necessitades accés a habitatges socials o ajudes a l'habitatge de bona qualitat **(110)**. I al desembre del 2024, i davant una problemàtica d'escassetat d'habitatge assequible que s'estén en la majoria dels estats membres de la UE, el Parlament Europeu va decidir crear una Comissió Especial sobre la Crisi de l'Habitatge a la UE, d'un any de durada, amb l'objectiu de proposar solucions per a un habitatge digne, sostenible i assequible **(111)**.

3.9.3. L'evolució històrica de les polítiques d'habitatge explica la difícil situació actual

La tendència històrica de promoure habitatge protegit de compravenda, juntament amb el procés de qualificació (amb l'existència d'un termini, passat el qual els habitatges passaven al mercat privat, o fins i tot amb la desqualificació abans de termini en certes circumstàncies i sota l'autorització oportuna) ha impossibilitat l'existència actual d'un parc significatiu i suficient d'habitatge social de lloguer. I és que un de cada dos habitatges principals construïts entre 1940 i 2011 a Espanya era protegit, és a dir, un total de 6.653.510 habitatges; i un 80 % de famílies que van accedir a un habitatge fins al 1991 (des del 1940) i un 70 % fins al 2001 ho van fer a través d'un habitatge protegit **(112)**. És per això que,

(108) Parlament Europeu Resolució de l'11 de juny del 2013 sobre l'habitatge social a la Unió Europea, 2012/2293(INI).

(109) (2019/2187(INI)).

(110) Comissió Europea. Document de treball dels serveis de la Comissió que acompanya el document de la Comunicació de la Comissió al Parlament Europeu, al Consell, al Comitè Econòmic i Social Europeu i al Comitè Europeu de les Regions. Establiment d'un pilar europeu de drets socials. Brussel·les, 26-04-2017, SWD(2017)201 final.

(111) Decisió del Parlament Europeu, de 18 de desembre de 2024, sobre la constitució, les competències, la composició numèrica i la durada del mandat de la Comissió Especial sobre la Crisi de l'Habitatge a la Unió Europea (2024/3000(RSO)).

(112) Aquesta trajectòria històrica seguida per Espanya presenta una de les diferències més grans amb els sistemes d'habitatge del centre i el nord d'Europa. Trilla i Bellart, C. i Bosch Meda, J. (2018), *El parque público y protegido de viviendas en España: un análisis desde el contexto europeo*. 197/2018. Fundació Alternativas, p. 12 i 22.

com veurem a l'apartat següent, tampoc no s'han centrat les polítiques en la gestió d'aquest parc, ja que no ha calgut.

Tot i això, des del principi dels anys 2000 i, sobretot, amb l'esclat de la bombolla residencial el 2007 i la subsegüent crisi econòmica, hi va haver un canvi de paradigma en les polítiques d'habitatge. En una primera etapa, les polítiques a escala estatal es van centrar a protegir els deutors hipotecaris i, a Catalunya, els instruments es van centrar en ajudes directes a les persones i en ajudes en forma d'assessorament i mediació com Ofideute (creat el 2010). A partir del 2015, es produeix un canvi substancial en la manera d'abordar la crisi residencial, i les polítiques catalanes se centren en dos objectius: reforçar la funció social de la propietat residencial i ampliar el parc de lloguer social.⁽¹¹³⁾ A partir de llavors neix la voluntat del legislador d'incrementar, per tots els mitjans, el parc permanent d'habitatge social, tant estatal com autonòmic.

Tenint present que la construcció d'habitatge protegit nou va quedar gairebé paralitzada⁽¹¹⁴⁾ (tot i així, els plans d'habitatges deixen de fomentar la promoció d'habitatge en compravenda per centrar-se en el lloguer i en la rehabilitació), les iniciatives legislatives i polítiques es van centrar en mecanismes de captació d'habitatge buit del sector privat cap al sector de l'habitatge social i a evitar la pèrdua de l'habitatge habitual. A tall d'exemple, podem destacar: el Decret Llei 1/2015, de 24 de març, de mesures extraordinàries i urgents per a la mobilització d'habitatges procedents de processos d'execució hipotecària (amb dret de tempteig i retracte a favor de la Generalitat de Catalunya o el dret a expropiar per manca d'habitabilitat); la Llei 14/2015, de 21 de juliol, de l'impost sobre els habitatges buits i de modificació de normes tributàries, i de la Llei 3/2012; la Llei 24/2015, de 29 de juliol (proposta de lloguer social, cessió obligatòria d'habitatges al Fons d'habitatges de lloguer per a polítiques socials i suspensió de desnonaments de col·lectius vulnerables); la Llei 4/2016, de 24 de desembre, de mesures de protecció del dret a l'habitatge de les persones en risc d'exclusió residencial (expropiació temporal d'habitatges buits, obligació de reallotjament, expropiació del dret

⁽¹¹³⁾ Bosch Meda, J. (2021), «Las nuevas formas de vivienda de alquiler social en Cataluña (2015-2020): un análisis desde el marco teórico europeo», *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, vol. 67/2, pàg. 219-241, p. 221 i ss.

⁽¹¹⁴⁾ Dels 10.542 HPO qualificats provisionalment el 2008 a Catalunya, passem a 663 el 2013 o 876 el 2014. Els anys següents, només s'ha superat la xifra de 2.000 qualificacions provisionals el 2021 i el 2023. Dades extretes del Ministeri de Transports i Mobilitat Sostenible.

d'ús); el Decret Llei 17/2019, de 23 de desembre, de mesures urgents per millorar l'accés a l'habitatge (ampliació en el dret de tempteig i retracte del Decret Llei 1/2015, nou model d'HPO amb possibilitat de qualificació permanent en certs casos, modificacions a la normativa urbanística); la Llei 1/2022, del 3 de març, de modificació de la Llei 18/2007, la Llei 24/2015 i la Llei 4/2016, per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge (recuperant alguns dels preceptes del Decret Llei 17/2019) declarats inconstitucionals. Algunes de les normatives anteriors han estat objecte de recursos d'inconstitucionalitat, amb alguns d'aquests preceptes autonòmics declarats inconstitucionals (principalment els que tenen a veure amb l'expropiació o el lloguer forçós per tal d'evitar execucions hipotecàries dels col·lectius més vulnerables, o els que envaeixen competències estatals en matèria de legislació processal i sobre bases de les obligacions contractuals **(115)**; això comporta, però, inseguretat jurídica en aquest sector.

Paral·lelament a aquestes mesures en l'àmbit català, trobem les preses a escala estatal, com la Llei 1/2013, de 14 de maig, de mesures per reforçar la protecció dels deutors hipotecaris i lloguer social (juntament amb el Reial decret Llei 6/2012, de 9 de març, de mesures urgents de protecció de deutors hipotecaris sense recursos i el Reial decret Llei 27/2012, de 15 de novembre, de mesures urgents per reforçar la protecció als deutors hipotecaris), el Reial decret Llei 7/2019, de 1 de març, de mesures urgents en matèria d'habitatge i lloguer, així com el Reial decret Llei 11/2020, de 31 de març, pel qual s'adopten mesures urgents complementàries en l'àmbit social i econòmic per fer front a la COVID-19, i el Reial decret Llei 6/2022, de 29 de març, pel qual s'adopten mesures urgents en el marc del Pla Nacional de resposta a les conseqüències econòmiques i socials de la guerra a Ucraïna **(116)**. Així mateix, i amb l'ajuda del Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència **(117)** (amb els Fons Next Generation EU), s'ha recuperat una certa activitat constructiva de nou habitatge protegit.

(115) Trobem, per exemple, les SSTC de 24-2-2022 (declara inconstitucional la DA 3a de la Llei 24/2015), de 17-1-2019 (declara inconstitucional l'art. 17 de la Llei 4/2016), de 28-1-2021 (declara inconstitucional alguns preceptes del Decret Llei 17/2019) i de 8-10-2024 (declara inconstitucional alguns preceptes de la Llei 1/2022).

(116) Amb mesures que es plantejaven com a temporals però que es van allargant en el temps. Per exemple, el Reial decret Llei 1/2025, de 28 de gener, estén fins al 31 de desembre del 2025 les suspensions de procediments de desnonament i desallotjaments de persones i llars vulnerables regulades als articles 1 i 1bis del Reial decret Llei 11/2020, de 31 de març.

(117) Reial Decret 853/2021, de 5 d'octubre, pel qual es regulen els programes d'ajuda en matèria de rehabilitació residencial i habitatge social del Pla de Recuperació, Transformació i Resiliència.

Igualment, en l'àmbit estatal, la Llei 12/2023, de 24 de maig, pel dret a l'habitatge, incorpora, entre altres aspectes, la possibilitat d'establir límits màxims sobre la renda de lloguer d'habitatges que se situïn en zones de mercat residencial tensionat (art. 18 i DF 1a), de manera que Catalunya és la primera a declarar aquestes zones en gran part de la seva comunitat autònoma **(118)**. Catalunya ja va aplicar, en el seu moment, aquesta contenció de rendes als contractes d'arrendament d'habitatge (Llei 11/2020, de 18 de setembre), però només la va aplicar entre 22-9-2020 i 10-3-2022, ja que va ser declarada inconstitucional **(119)**. Tot i així, els estudis sobre l'impacte d'aquesta contenció de rendes durant aquest breu temps d'aplicació són contradictoris **(120)**.

L'any 2025 va començar amb l'habitatge com a preocupació principal dels ciutadans espanyols **(121)**, fet que ha implicat que aquesta se situï al centre de l'agenda pública i els mitjans de comunicació. El Govern estatal anuncia un pla per construir 43.000 habitatges de lloguer assequible amb 6.000 milions en préstecs i avals, mentre que el Govern català preveu destinar 4.400 milions d'euros fins a l'any 2030 amb l'objectiu de construir 50.000 habitatges públics; a més d'haver-se aprovat, finalment, el Pla territorial sectorial d'habitatge de Catalunya **(122)**, el qual preveu augmentar, en els pròxims

(118) Hi ha dues zones declarades, una per Resolució del 14 de març del 2024, de la Secretaria d'Estat d'Habitatge i Agenda Urbana, i una altra per Resolució de 8 d'octubre de 2024, de la Secretaria d'Estat d'Habitatge i Agenda Urbana, vigents fins al 16 de març i 10 d'octubre del 2024.

(119) Declarada inconstitucional per STC de 10-3-2022.

(120) Poden citar-se: Kholodilin, KA (2024), «Rent control efectes mitjançant les llengües empirical research: An almost complet review of the literatures», *Journal of Housing Economics*, Elsevier, vol. 63(C); Jofre Montseny, J. et al. (2024), *IEB Report 4/2024: El problema del preu de lloguer. Què s'hi pot fer?*, Institut d'Economia de Barcelona i Institut d'Estudis Fiscals; Monràs, J., García Montalvo, J. i Raya, J. M. (2023), *Los efectos de la limitación de precios de los alquileres en Cataluña*, EsadeEcPol Insight, núm. 44; Bosch, J. i López, J. (2022). *Impacte de la Llei 11/2020 al mercat de lloguer a la demarcació de Barcelona*, O-HB.

(121) Liderant el baròmetre del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) des del desembre del 2024, escalant del 22,3 % d'aleshores al 28,3 % del gener i fins a arribar al 34,1 % al febrer. https://www.larazon.es/economia/vivienda-consolida-como-principal-preocupacion-espanoles-segun-cis_2025021367ae1965417ec20001f8b964.html (últim accés 24-02-2025).

(122) Decret 408/2024, de 22 d'octubre, pel qual s'aprova el Pla territorial sectorial d'habitatge i es desenvolupa l'objectiu de solidaritat urbana previst a la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge.

20 anys, el parc d'habitatges destinats a polítiques socials perquè arribi al 15 % als municipis catalans inclosos en àrees de demanda residencial forta i acreditada.

3.9.4. Caminant cap a la solució: polítiques que afavoreixen l'accés i el manteniment d'un habitatge adequat

És important també destacar aquelles polítiques i mesures existents a Catalunya que permeten i afavoreixen tant l'accés com el manteniment d'un habitatge digne i adequat. Estudis a escala europea **(123)** en aquesta matèria destaquen la importància d'abordar aquesta problemàtica, d'una banda, fomentant mesures estructurals i a llarg termini i, de l'altra, combinant polítiques (coordinades i coherents) a diferents nivells de governança i des dels diferents factors que incideixen en l'assequibilitat de l'habitatge (se n'han esmentat més de trenta).

Així, enumerem les següents de caràcter estructural:

- a) Tenint un marc legal, la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge, que fomenta i regula un ventall d'instruments d'índole diversa destinats a garantir el compliment del dret a l'accés a un habitatge digne i adequat (encara que algun estigui poc desenvolupat encara); tot i que no es regula el dret subjectiu a l'habitatge **(124)**, com sí que ho fa el País Basc a la Llei 3/2015, de 18 de juny, d'Habitatge (art. 6.2). Aquest marc legal permet una certa planificació a llarg termini (fet que no ofereixen els plans d'habitatge ni els canvis de govern constants). Aquesta planificació a llarg termini

(123) Kenna, P. et al. (eds.) (2016), Pilot Project. Promoting protection of the right to housing. Homelessness prevention in the context of evictions. Comissió Europea. i Nasarre Aznar, S. (coord.) (2021), Concrete actions for social and affordable housing in the EU, Feps, Brussels.

(124) Tot i que es tracta d'una innovació a Espanya, ja que el dret a l'habitatge no és un dret subjectiu a la Constitució Espanyola, sinó un principi programàtic, aquest reconeixement no sempre implica a la pràctica l'adjudicació d'un habitatge de lloguer (per manca d'estoc), sinó una prestació econòmica destinada exclusivament al pagament del lloguer. A tall d'exemple, de les 6.137 persones a les quals se'ls va concedir aquest dret fins al 2020, només a 1.172 se'ls va assignar un habitatge directament. Departament de Planificació Territorial, Habitatge i Transports. Govern Basc. *Plan director de Vivienda 2021-23. Diagnóstico normativo-programático*, 12.

també ofereix el Pla territorial sectorial de l'habitatge, marc orientador per a l'aplicació de les polítiques d'habitatge a tot Catalunya, que alhora fa una diagnosi del sector. Comptar amb dades és clau per poder dissenyar polítiques efectives d'habitatge, i per això, també hi tenen un rol important els plans locals d'habitatge.

- b) Existència de diferents instruments per augmentar el parc d'habitatges de lloguer social, ressaltant la importància de prioritzar els incentius positius per sobre dels negatius. Així, hi ha diferents programes que permeten captar l'habitatge buit del sector privat, com ara les borses de mediació de lloguer social (oferint garanties als propietaris en el cobrament del lloguer, el manteniment de l'habitatge en bon estat, la defensa jurídica o la gestió del contracte de lloguer) **(125)**, de manera que s'obtenen més bons resultats quan es combinen amb subvencions a la rehabilitació. També per mitjà de drets de tempteig i retracte a favor de l'Administració **(126)** i per mitjà de col·laboracions **(127)** amb entitats del tercer sector i entitats sense ànim de lucre que s'acosten al model de *housing association* holandès o anglès (per exemple, la Fundació Hàbitat3), malgrat que encara no hi hagi un marc legal per als proveïdors de gestió d'habitatge social **(128)**. D'altra banda, també és positiva la modi-

(125) Ressaltada com a bona pràctica a escala europea a Nasarre Aznar, S. (coord.) (2021), *Concrete actions for social and affordable housing in the EU*, Feps, Brussel·les, p. 29. També ho és el Programa Bizigune del País Basc, a Clark-Foulquier, C. (coord) (2019), *50-Out-of-the-Box*

(126) Regulats en diferents instruments: per adquirir habitatges que provenen de processos d'execució hipotecària, de compensació o per pagament de deute amb garantia hipotecària (art. 2 Decret Llei 1/2015), en casos en què es delimiten àrees en què es puguin exercir els drets de tempteig i retracte (art. 15 LDVC) o drets d'adquisició preferent en relació amb els habitatges de protecció oficial (art. 78 LDVC); també es regula a la Llei d'arrendaments urbans, per als casos en què no hi pugui haver lloc a aquest dret a favor d'un arrendatari en el marc dels arrendaments urbans d'habitatge (art. 1.13 RDL 7/2019, que modifica l'art. 25.7 LAU).

(127) Per exemple, vegeu l'Addenda a l'Acord marc per a l'adhesió d'ajuntaments amb demanda forta i acreditada, i l'homologació d'entitats socials amb interès en l'adquisició d'habitatges provinents del tanteig i retracte mitjançant una línia de préstecs bonificats, 29-05-2019, o el Conveni marc per a la provisió (cohabitatge) mitjançant la constitució d'un dret de superfície a favor d'entitats socials sense ànim de lucre sobre solars i finques municipals de l'Ajuntament de Barcelona procedents del Patrimoni Municipal del Sòl i l'Habitatge (Conveni ESAL).

(128) Vegeu una proposta de model a Lambea Llop, N. (2022), *La gestión de la vivienda social en clave europea*, Tirant lo Blanch, València, pàg. 509 i ss.

ficació que introdueix el Decret Llei 17/2019 en matèria d'HPO, per regular la qualificació permanent mentre hi hagi reserva urbanística per a ús d'HPO o quan l'habitatge s'integri al patrimoni públic de sòl i habitatge (art. 79 LDVC).

- c) Pel que fa a la diversificació de les tinences d'habitatge, a Catalunya es van introduir, el 2015, la propietat compartida i la propietat temporal **(129)**. Aquestes tinences intermèdies contribueixen a la creació d'un continu de tendències d'habitatge (tant al sector privat com al social), de manera que faciliten l'accés a la propietat de l'habitatge d'una manera assequible i sostenible **(130)** i creen una veritable alternativa a la propietat plena de l'habitatge i al mercat de lloguer. La propietat temporal també s'utilitza per vendre habitatges a institucions del tercer sector i a municipis **(131)**. És també d'interès el dret de superfície (regulat a l'art. 564-1 i s. del CCC i a l'art. 171 del Decret legislatiu 1/2010, de 3 d'agost), que permet, d'una banda, accedir a un habitatge de manera més assequible (en no adquirir la titularitat del sòl) i, de l'altra, conservar l'Administració pública, la titularitat del sòl; a més, passat el període pactat, o el màxim permès de 99 anys, l'habitatge torna a incorporar-se al parc d'habitatge social, per la qual cosa la inversió pública dedicada no desapareix al mercat privat i tot el manteniment recau sobre el beneficiari **(132)**.
- d) En matèria d'adequació de l'habitatge i d'accessibilitat universal, la legislació de propietat horitzontal regula el dret de les persones amb discapacitat i de més de setanta anys a exigir l'eliminació de barreres arquitectòniques,

(129) Introduïdes al Codi civil català per la Llei 19/2015, de 29 de juliol, d'incorporació de la propietat temporal i de la propietat compartida al llibre cinquè del Codi civil de Catalunya.

(130) «A Espanya, l'enorme onada de desnonaments que va tenir lloc després de la crisi financera del 2008, combinada amb la manca d'una oferta funcional i diversificada d'habitatge assequible, va ser el que va causar l'augment de la població sense llar». Traducció pròpia. Serme-Morin, C. i Cou-pechoux, S. (coords) (2021), *Sixth Overview of Housing Exclusion in Europe 2021*, Fondation Abbé Pierre i FEANTSA.

(131) Aquestes tinences intermèdies es ressalten com a bones pràctiques a escala internacional a Clark-Foulquier, C. (coord) (2019), *50-Out-of-the-Box*, p. 112-113.

(132) Tanmateix, hi ha experiències anterior que posen en dubte aquest argument positiu de preservació de la titularitat pública del sòl. Lambea Llop, N. (2022), *La gestión de la vivienda en clave europea*, Tirant lo Blanch, València, p. 384.

encara que no s'hagi aconseguit un acord entre els propietaris **(133)**. Malgrat considerar-se una bona pràctica, no n'hi ha prou, ja que el percentatge d'accessibilitat universal total continua essent molt baix; un estudi del 2018 sobre accessibilitat a l'habitatge mostrava com només el 0,6 % de les persones enquestades vivia en una comunitat de propietaris universalment accessible **(134)**.

Pel que fa a mesures secundàries o de tractament, és a dir, les que se centren en persones amb risc d'exclusió residencial, també cal destacar-ne algunes. D'una banda, l'existència de serveis de mediació institucional que ajuden en les negociacions entre entitats financeres o arrendadors institucionals i deutors/arrendataris per evitar desnonaments **(135)**, com és el cas d'Ofideute (creat el 2010), un servei gratuït d'informació i assessorament per a llars en risc de perdre l'habitatge per dificultats per fer front als pagaments del préstec hipotecari, del lloguer mensual (si l'arrendador és una entitat financera) o dels préstecs personals relacionats amb les relacions de consum. Ofideute ha passat d'1 a més de 88 oficines a tota la comunitat autònoma **(136)**, i l'avançatge principal és que ofereix un únic canal oficial per mediar amb els prestadors. Com a segona mesura, hi ha la interacció entre jutjats i administració autonòmica o local competent en la matèria davant de procediments de desnonament de col·lectius vulnerables, i la possibilitat de suspendre durant uns quants mesos aquest procediment. Així, Catalunya ja tenia un Protocol abans de la modificació de la Llei d'enjudiciament civil el 2019 (per Reial decret llei 7/2019, d'1 de març), que el regula a l'art. 441 pel que fa a l'art. 250.1.1r. Finalment, no menys important és el paper preventiu exercit per notaris i regis-

(133) Art. 553-25.5 CCC.

(134) Nasarre Aznar, S. i Simón Moreno, H. (2018), *Accesibilidad de las viviendas en España*, Mútua de Propietarios (2018). Un altre estudi mostra com el 2,2 % de llars amb persones de mobilitat reduïda viuen en habitatges amb barreres arquitectòniques. Ayala Cañón, L., Navarro Ruiz, C. i Olea Ferreras, S. (2022), «Capítulo 18. Evolución de las necesidades de vivienda y de la exclusión residencial. Impacto y limitaciones de las medidas de emergencia durante la pandemia», a Ayala Cañón, L., Laparra Navarro, M. i Rodríguez Cabrero, G. (coords), *Evolución de la cohesión social y consecuencias de la Covid-19 en España*, Colección de Estudios 50, Fundació FOESSA 500.

(135) Destacat com a bona pràctica a nivell europeu a Nasarre Aznar, S. (coord.) (2021), *Concrete actions for social and affordable housing in the EU*, Feps, Brussel·les, p. 38-39.

(136) Generalitat de Catalunya (2023), *Informe sobre el sector de l'habitatge a Catalunya*. 2023, p. 11.

tradors de la propietat (abans de l'impagament), així com el suport rebut de l'entorn familiar (després de l'impagament i/o el desnonament), que va evitar que molts desnonaments acabessin en situacions sense sostre o sense habitatge (137). Entre el 2010 i el 2012, el 40,4 % de les persones grans van ajudar amb la seva pensió familiars o amics, mentre que el 27,9 % de persones grans vivien el 2010 amb els fills a casa seva, és a dir, els acollien (138). Gran part d'aquesta ajuda ha estat possible perquè moltes de les persones grans eren propietàries dels seus habitatges (139). Així, Catalunya regula l'obligació de prestar aliments entre parents (art. 237 CCC).

3.9.5. Centrar-se en l'augment del parc d'habitatge social implica parlar de la gestió

Com acabem de veure, les polítiques públiques d'habitatge se centren, des de la crisi econòmica del 2007 i amb més intensitat els darrers anys, a augmentar, per tots els mitjans, el parc d'habitatge social de lloguer. Tanmateix, s'ha posat menys atenció a dissenyar i desenvolupar polítiques de gestió d'aquest parc, aspecte clau, si tenim present la casuística que hi ha al nostre sistema, que porta a una gestió cada cop més complexa.

S'ha esmentat la governança multinivell (estatal, autonòmica i local) en matèria d'habitatge i la diversitat de legislació existent, a la qual se suma la diversitat de plans d'habitatge i de la seva temporalitat, fet que comporta una pluralitat de programes i diferents règims jurídics aplicables, així com de vegades l'aplicació de normes derogades. Així, cada habitatge es regeix per la normativa que li va atorgar les ajudes econòmiques, cosa que suposa una «cascada aplicativa de normes formalment o materialment derogades» (140); és a dir, com que aquestes normes no tenen normalment caràcter retroactiu, això genera una pluralitat

(137) Nasarre Aznar, S. (2020), *Los años de la crisis de la vivienda. De las hipotecas subprime a la vivienda colaborativa*, Tirant lo Blanch, València, p. 332.

(138) Fundació Encuentro (2013), *Informe España 2013. Una interpretación de su realidad social*, Fundació Encuentro, Madrid, p. 227 i 228.

(139) Nasarre Aznar, S. (2020), *Los años de la crisis de la vivienda. De las hipotecas subprime a la vivienda colaborativa*, Tirant lo Blanch, València, p. 333.

(140) Iglesias González, F. (2010), «La planificación de la vivienda protegida», a López Ramón, F. (coord.), *Construyendo el derecho a la vivienda*, Marcial Pons, Madrid, p. 349-381, p. 354.

de règims coexistents, que s'aplicaran depenent de la data de qualificació de l'habitatge. A aquest caos normatiu, s'hi sumen dos ingredients més. El primer, el fet que les polítiques d'habitatge se centren més a captar habitatge buit que a promoure habitatge protegit nou, implica l'existència de diferents programes de captació, que també tenen la seva pròpia regulació quant a fórmules d'accés a l'habitatge, col·lectius beneficiaris, preus, etc. El segon, la inexistència de normes especials que aborden la complexa regulació de l'administració i la gestió de l'habitatge social: les que hi ha en aquest àmbit (LAU, CC, Llei de propietat horitzontal i normativa administrativa de les CA, entre d'altres) no estan plantejades per resoldre possibles problemàtiques en aquest sector tan concret i complex **(141)**.

La complexitat també deriva de la tipologia de col·lectius que accedeixen a aquests habitatges: des de les persones amb una capacitat econòmica mitjana-baixa que no poden accedir al mercat privat sense sobreendeutar-se, fins als col·lectius més vulnerables, com ara persones sense llar, persones grans, persones amb diversitat funcional, persones immigrants o refugiades, persones joves, persones que pateixen violència de gènere o domèstica, etc. Molts tenen unes necessitats particulars, més enllà d'accedir a un habitatge, cosa que comporta més complexitat de gestió **(142)**.

A tot això, s'hi sumen les dificultats administratives en els processos d'adjudicació, la dispersió dels habitatges al territori (per la tipologia de programes de captació d'habitatge, per no trencar amb l'arrelament territorial dels beneficiaris socials o per potenciar un reequilibri social i intentar evitar la segmentació i l'estigmatització de problemes de conflictivitat, les acumulacions de certes zones), l'acumulació de morositat, els problemes de conflictivitat o els elevats costos de manteniment del parc d'habitatge social, entre altres dificultats de gestió **(143)**.

(141) Lambea Llop, N. (2022), *La gestión de la vivienda en clave europea*, Tirant lo Blanch, València, p. 324.

(142) Priemus, H. (2012), *Managing social housing*, a Clapham, DF, Clark, WAV i Gibb, K. (Ed.) *SAGE Handbook of Housing Studies*, SAGE Publications Ltd, p. 461-483; p. 469.

(143) Bermúdez Sánchez, T. i Trilla i Bellart, C. (2014). «Un parque de viviendas de alquiler social. Una asignatura pendiente en Cataluña». *Debats Catalunya Social. Propostes des del Tercer Sector*, 39. p. 7.

Precisament, la dimensió i la gestió del parc d'habitatge social de lloguer és un dels reptes principals en matèria d'habitatge assequible i social a escala europea (144). Així mateix, hi ha una tendència europea a replantejar la funció dels proveïdors d'habitatge social, per donar resposta als nous reptes sociodemogràfics, mediambientals i tecnològics, com és l'increment o la pèrdua de població, l'augment de fluxos migratoris, l'increment de població en risc d'exclusió residencial, l'envelliment poblacional, la bretxa digital o el canvi climàtic, entre d'altres. Per això, aquestes entitats han d'anar més enllà de només oferir accés a un habitatge, incorporant camps com el de la salut, el treball, la inclusió, la gestió urbana, la mobilitat, l'eficiència energètica, la digitalització dels serveis i l'accés a l'habitatge per mitjà de diferents fórmules (com ara les tinences intermèdies o el Housing First) (145). Aquesta visió s'alinea amb les estratègies establertes a la Nova Agenda Urbana de les Nacions Unides (Quito, Habitat III, 2016), entre les quals trobem: a) impulsar la provisió de diferents opcions d'habitatge adequat, segur, assequible i accessible per als diferents grups de població existent, tenint en compte la integració socioeconòmica i cultural de les diferents comunitats i de la població més vulnerable, evitant la segregació; b) donar suport a l'elaboració de polítiques d'habitatge que permetin vincular l'habitatge amb l'educació, el treball i la salut, per prevenir l'exclusió i la segregació, i c) empoderar la ciutadania i els col·lectius més vulnerables per assegurar-ne la participació efectiva en l'adopció de decisions sobre el desenvolupament urbà i territorial. La necessitat d'adoptar estratègies a una escala de ciutat que permetin evitar la segregació i la discriminació residencial, i que permetin fomentar la convivència intergeneracional, la integració social i la creació de teixit comunitari, és un repte de futur que també destaca l'informe Espanya 2050, en el seu 6è desafiament, «promoure un desenvolupament territorial equilibrat, just i sostenible» (146).

Igualment, les entitats proveïdores d'habitatge social han de combinar i buscar l'equilibri entre 3 prioritats: la disponibilitat d'habitatge (habitatge suficient per respondre a la demanda), l'assequibilitat de l'habitatge i la sos-

(144) Nasarre Aznar, S. (coord.) (2021), *Concrete actions for social and affordable housing in the EU*, Feps, Brussel·les, p. 131.

(145) Pittini, A. (2019). *The State of Housing in the EU 2019*. Housing Europe. pp. 36 y ss.

(146) Govern d'Espanya (2021). *España 2050. Fundamentos y propuestas para una Estrategia Nacional de Largo Plazo*, p. 239 i ss.

tenibilitat (en temes d'ús de l'energia, materials naturals per a la construcció, etc.) **(147)**.

Com veurem a continuació, aquests reptes són els que marquen els nous models de gestió que es comencen a promocionar en l'àmbit espanyol i català, amb col·laboracions publicoprivades i amb més protagonisme de les entitats del tercer sector. Però aquests reptes tornen a plantejar una necessitat més imperiosa: disposar d'un sector regulat i professionalitzat, amb unes estructures de gestió funcional que permetin fer front i absorbir l'augment d'un parc d'habitatge social de lloguer complex, així com mantenir-lo en el temps i gestionar-lo de manera eficient.

Davant d'aquest escenari complex, Espanya no té un marc legal que reguli i aporti una guia comuna, harmonitzada i funcional de totes les entitats que gestionen habitatge social. Tampoc no el té Catalunya. I és un aspecte clau, si tenim present, a més, que hi ha una gran diversitat d'entitats que gestionen habitatges considerats socials, que divergeixen en la forma jurídica, en l'objecte social, en la mida i en l'àmbit d'actuació territorial i sectorial. Així, per exemple als models de *housing associations* angles i neerlandès, la creació d'un marc legal i el desplegament econòmic posterior (amb ajudes públiques o transferència del parc públic) van ser elements clau per al creixement i la consolidació d'aquests proveïdors en els sectors respectius d'habitatge social **(148)**.

El parc d'habitatge social a Espanya es gestiona, principalment, a través d'organismes i institucions públiques d'àmbit local o autonòmic. Però aquestes comparteixen escenari amb altres models de gestió, privats amb ànim de lucre, sense ànim de lucre o de naturalesa mixta. Així, podem distingir, com a mínim, tres models a nivell públic (un model d'entitat o empresa en l'àmbit de comunitat autònoma, com és l'Agència de l'Habitatge de Catalunya o Alokabide al País Basc, i dos models més a nivell local o supramunicipal, un més lligat a la corporació local i un altre amb personalitat jurídica pròpia, com són les oficines locals d'habitatge a Catalunya, l'OAL Viviendas Municipales de Bilbao o SMHAUSA, respectivament), un model mixt (empreses o societats en què participen tant entitats públiques com privades, com SBD Lloguer Social SA i Habitatge Metrò-

(147) Housing Europe. *The State of Housing in Europe 2023*, p. 17.

(148) Lambea Llop, N. (2022). *La gestión de la vivienda social en clave europea*, Tirant lo Blanch, València, p. 448.

polis Barcelona SA), un model privat amb ànim de lucre o lucre limitat (com són CEVASA SA o VISOREN SL), un model cooperatiu (Sostre Cívic o Cooperativa Obrera de Viviendas) i un model format per entitats sense ànim de lucre (per exemple, Cáritas Española, Associació Provivienda, Fundació Hàbitat 3) **(149)**. Davant d'aquesta diversitat, cada entitat es regeix per la normativa que dicta la seva naturalesa jurídica, sense que hi hagi un marc legal comú. És cert que hi ha associacions o federacions representants de cada sector, com ho és AVS per a les entitats de gestió pública, la Confederació de cooperatives d'habitatges d'Espanya (CONCOVI) o la Plataforma del tercer sector, que també es desglossa en plataformes o taules territorials (encara que no es limiten al camp de l'habitatge). A escala catalana, tenim la Federació de Cooperatives d'Habitatges de Catalunya (Habicoop), la Coordinadora (Habicoop), la Coordinadora de fundacions d'habitatge social (Cohabitac), la Mesa d'Entitats del Tercer Sector Social de Catalunya i les Entitats catalanes d'acció social (ECAS), encara que aquestes dues tampoc no es focalitzen només en habitatge, i l'Associació de Gestors de Polítiques Socials d'Habitatges de Catalunya (GHS).

Totes aquestes entitats brinden assessorament als membres que en formen part, elaboren estudis, organitzen jornades i trobades, comparteixen coneixement i experiència i constitueixen una veu unitària per promoure els seus interessos i influir en les polítiques d'habitatge, si bé totes són organitzacions sectorials, cosa que significa que aporten només dades parcials d'un sector molt atomitzat, fet que genera una manca de dades precises a l'hora de comptabilitzar la quantitat de gestors d'habitatge social, tant a escala autonòmica com estatal; les àrees on operen; el tipus d'habitatge que ofereixen, i a quin sector de la població estan destinats. GHS seria, en l'àmbit català, i avui dia, l'associació que agrupa gran part de la diversitat de gestors, tant públics com privats, amb ànim de lucre i sense. En definitiva, veiem que no existeix ni a escala estatal ni catalana un registre unificat de proveïdors d'habitatge social, com sí que hi ha a Anglaterra i als Països Baixos **(150)**, per exemple, així com tampoc no hi ha una veu representant que lideri o dirigeixi de manera uniforme aquest sector **(151)**. Sí que hi ha, en l'àmbit català, la figura de «promotor

(149) Lambea Llop, N. (2022). *La gestión de la vivienda social en clave europea*, Tirant lo Blanch, València, p. 448.

(150) *Ibid.*, p. 164 i seg

(151) Alberdi, B. «Social Housing in Spain» (2014), a Scanlon, K., Whitehead, C. i Fernández Arrigoi-tia, M. (eds.) *Social Housing in Europe*, John Wiley and Sons, Chichester, pàg. 223-237; p. 236.

social d'habitatge» (art.51 LDVC)(152), en el qual s'engloben tots els promotors que, mitjançant promoció d'obra nova o rehabilitació d'habitatges, s'orienten a augmentar l'oferta d'habitatge protegit, principalment, habitualment, estable en el temps i concertat amb el Govern de Catalunya (a l'empara dels plans d'habitatge). Tot i això, el procediment d'homologació que s'estableix no s'ha arribat a regular de moment (153), treballant cas per cas. Tot i així, aquesta figura del «promotor social d'habitatge» s'utilitza en polítiques públiques de captació d'habitatge a Catalunya, com a l'art. 2.2.a del Decret llei 1/2015 (dret de tempteig i retracte respecte a la transmissió de certs habitatges adquirits en un procés d'execució hipotecària o mitjançant compensació o pagament de deute amb garantia hipotecària), a l'art. 5.9.b de la Llei 24/2015 (exceptuant-les com a grans tenidors d'habitatge), a l'art. 174.1.c del Decret legislatiu 1/2010 (dret de tempteig i retracte sobre transmissions oneroses que afecten determinats béns) i a l'acord marc per a l'adhesió d'ajuntaments i d'entitats socials amb interès en l'adquisició d'habitatges provinents del tanteig i retracte i la compra directa per destinar a lloguer social. Tampoc no s'ha generat, a Catalunya, l'oportunitat de crear un registre que englobi promotors, promotors socials i administradors de finques habilitats per gestionar habitatges protegits de lloguer o una altra forma de cessió d'ús (art. 107 LDVC).

Al complex entramat anterior d'entitats gestores d'habitatge social, s'hi han d'incorporar els (ja no tan) nous gestors que sorgeixen arran de les polítiques d'habitatge destinades a la protecció dels col·lectius vulnerables (amb suspensió de desnonaments i lloguers socials forçosos, entre altres mesures) i a l'increment del parc d'habitatge social, com les entitats financeres i els fons d'inversió. Així, algunes entitats han creat les seves pròpies empreses de gestió, com és el Banc Sabadell amb Sogeviso, constituïda el 2015. La Sareb també té el seu propi Programa de lloguer social amb acompanyament des del 2022. I, més recentment, el Govern estatal es troba en vies de reconvertir l'Entidad Pública Empresarial de Suelo (SEPES) en una Empresa Pública de Vivienda (154).

(152) Poden tenir aquesta condició els diversos ens i institucions del sector públic, les cooperatives i les entitats urbanístiques especials, així com els promotors privats d'habitatge i les entitats sense ànim de lucre que tinguin per objecte social i com a objecte de la seva activitat efectiva la promoció i/o gestió i explotació d'habitatge protegit.

(153) Malgrat que la llei exigia l'establiment d'aquest procediment d'homologació en el termini de sis mesos des de la seva publicació. DA 12a LDVC.

(154) Cal recordar l'existència de la Societat Pública de Lloguer (SPA), creada el 2005 per incentivar i contribuir al desenvolupament del mercat de lloguer, i que es va dissoldre el 2012 després que el Ministeri de Foment va reconèixer el baix nombre d'habitatges gestionats i les

D'altra banda, cal ressaltar l'augment del paper de les entitats del tercer sector, que fins fa poc englobava una complexa i heterogènia constel·lació d'entitats, un sector atomitzat i conformat per entitats de dimensió reduïda, que se centraven a satisfer un conjunt de necessitats d'un sector de població vulnerable específic, de manera que l'oferta de l'habitatge era un d'aquests serveis, un mitjà per complir amb la finalitat d'ajuda i inserció social de certs col·lectius vulnerables. Tanmateix, l'augment de necessitats socials per causa de la concatenació de crisis des del 2007, i un pressupost públic que ha tendit a reduir-se o estabilitzar-se, han provocat que les entitats sense ànim de lucre hagin hagut de fer front (i ho segueixin fent) a una creixent demanda de sistemes que, a més, ha evolucionat cap a noves necessitats d'atenció. Així, apareix la necessitat d'adoptar sistemes de gestió de caràcter professional que els permeti cobrir aquest augment de necessitats actuant de la manera més eficient possible i amb els escassos recursos econòmics dels quals disposen **(155)**. En aquest punt, han anat sorgint fundacions amb l'únic objectiu de captar i gestionar parc d'habitatge social, ja sigui per a elles o per a altres entitats del tercer sector. Aquest model neix, precisament, de la necessitat de les entitats de dotar-se de més coneixement i habilitats en la complexa tècnica de gestió de l'habitatge social. A Catalunya trobem, per exemple, la Fundació Nou Lloc i la Fundació Mambré (creades el 2007) i la Fundació Hàbitat 3 (creada el 2014), entre d'altres. A més, ja hem vist com la mateixa Administració pública reflecteix, en les polítiques d'habitatge que adopta, l'aposta perquè aquestes entitats privades desenvolupin un paper més gran en l'oferta i la gestió d'habitatge social. Un apunt que cal destacar aquí és que, en l'àmbit internacional, els països on predominen models de gestió privats sense ànim de lucre (o de lucre limitat) disposen de parcs de lloguer social més grans **(156)**.

Lligat a aquest punt, trobem un interès més gran de l'Administració de fomentar aquesta col·laboració publicoprivada al sector. Ho veiem, per exemple, en els darrers plans estatals d'habitatge (2013-2016, 2018-2021 i l'actual 2022-2025); també a la Llei del tercer sector d'acció social (Llei 43/25, de 9 d'octubre). I

pèrdues acumulades de més de 37 milions d'euros. Ministeri de Foment. *El Govern autoritza la dissolució de la Societat Pública de Lloguer (SPA)*, 16-03-2012.

(155) Lambea Llop, N. (2022). *La gestión de la vivienda social en clave europea*, Tirant lo Blanch, València, pàg. 350 i 351

(156) OCDE (2024), *OECD Affordable Housing Database - indicador PH 4.2 Social rental dwellings stock*.

L'Informe Espanya 2050 recalca la necessitat de comptar amb partenariats públicoprivats i de models similars a les *housing associations* per millorar la gestió d'un parc d'habitatge social que ha d'anar creixent. A Catalunya, tant la Llei 18/2007 del dret a l'habitatge (preàmbul II) com el Pla territorial sectorial de l'habitatge (art. 5.c) també parlen de fomentar aquesta col·laboració. A més, l'Administració pública ja col·labora a la pràctica amb entitats privades sense ànim de lucre, amb les quals firma contractes o convenis per transferir la gestió d'habitatges o programes públics (per exemple, la Fundació Hàbitat 3), i hi ha el conveni marc per a la provisió d'habitatges destinats a lloguer assequible i cessió del dret d'ús (cohabitatge) mitjançant la constitució d'un dret de superfície a favor d'entitats socials sense ànim de lucre sobre solars i finques municipals de l'Ajuntament de Barcelona provinents del patrimoni municipal del sòl i l'habitatge, així com l'acord marc per a l'adhesió d'ajuntaments i entitats socials amb interès en l'adquisició d'habitatges provinents del tempteig i retracte i la compra directa per destinar a lloguer social. El nou Programa d'habitatge públic de Catalunya, que preveu construir 50.000 habitatges fins al 2030, també parteix d'aquest augment del parc en una col·laboració públicoprivada més gran (157). Tanmateix, el problema és que totes aquestes regulacions han anat apareixent de manera puntual i desordenada, per la qual cosa no tenen uniformitat i coherència.

3.9.6. Exemples europeus per augmentar el parc d'habitatge social i assequible

Per poder garantir l'accés a un habitatge digne i adequat, que sigui assequible, cal tenir en compte lliçons apreses a escala europea (158), de les quals podem treure orientacions a l'hora de plantejar l'efectivitat de les polítiques i actuacions existents, bé de dissenyar o fomentar noves polítiques i instruments.

Primer, és imprescindible disposar de dades fidedignes que reflecteixin la realitat en aquest sector per dissenyar i implementar polítiques públiques d'habitatge que responguin a les necessitats reals de la població, i fer estudis ex-

(157) <https://web.gencat.cat/es/actualitat/detall/programa-dhabitatge-public-de-Catalunya> (últim accés 22-02-2025).

(158) Nasarre Aznar, S. (coord.) (2021), *Concrete actions for social and affordable housing in the EU*, Feps, Brussel·les.

haustius d'oferta i demanda per identificar què hi ha i què cal. Per això, és clau harmonitzar conceptes i també fomentar centres de recerca per fer front a la manca de dades i de recerca avançada en aquest camp, així com transferir i comunicar les investigacions a tots els grups d'interès, i augmentar la informació i formació dels ciutadans i institucions en matèria d'habitatge. Igual que les polítiques implementades han de respondre a necessitats reals existents (anàlisi *ex ante*), també cal fer una anàlisi de l'impacte i els efectes d'aquestes (avaluació *ex post*) **(159)**.

Segon, apedaçar les lleis o tenir legislació d'habitatge incoherent o contradictòria a diversos nivells no funciona, ja que crea incertesa legal al sector. Així mateix, la problemàtica de l'habitatge no es pot abordar només augmentant el parc d'habitatge social. Aquesta problemàtica tan complexa demana mesures a diferents nivells, en què destaquen les estructurals (les transitòries i reactives són necessàries per pal·liar emergències puntuals, però no poden ni han de convertir-se en regla general), a llarg termini, coherents i constants, que, a més, demanen consens, no només polític, sinó de tots els agents del sector. Lligada a l'aposta trobem la necessitat d'augmentar la inversió en aquest sector. La regulació d'instruments a escala normativa i l'adopció de polítiques d'habitatge ha d'anar de la mà de línies de finançament suficients per poder implementar-les.

Tercer, i lligat amb el punt anterior, cal diversificar i combinar la tipologia de polítiques que s'han d'adoptar; per exemple, combinar la captació d'habitatge buit amb construcció nova i rehabilitació, i apostar per polítiques de cohesió territorial, d'accessibilitat universal, de diversificació de fórmules d'accés a l'habitatge. Dotar les polítiques i estratègies d'un enfocament més ampli permet no només cobrir les necessitats d'habitatge assequible per als grups més vulnerables, sinó també per a les famílies d'ingressos baixos i mitjans que queden fora del mercat privat.

I, per acabar, les polítiques de foment d'habitatge social han d'anar de la mà de polítiques de gestió d'aquest parc, que segueixin les directrius marcades en

(159) Moltes de les normes aprovades en els darrers anys en matèria d'habitatge no aporten ni dades sobre la necessitat de la mesura, ni incorporen càlculs de cost-benefici ni hi ha mecanismes de revisió *ex post*. García Teruel, R. M., i Nasarre Aznar, S. (2022), «Quince años sin solución para la vivienda. La innovación legal y la ciencia de datos en política de vivienda», *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario*, núm. 789, p. 183-223; p. 214.

l'àmbit europeu per fer front als reptes nous i a la complexitat dels col·lectius beneficiaris. Així, a banda de continuar fomentant la col·laboració publicoprivada i l'aposta per crear o consolidar institucions assimilades a les *housing associations* que ja hi ha, per exemple, als Països Baixos i al Regne Unit, cal crear un marc jurídic per als proveïdors d'habitatge social, que els permeti créixer, consolidar i augmentar el sector de l'habitatge de lloguer social **(160)**. No dependre només de pressupost públic per desenvolupar habitatge social és important, ja que la política d'habitatge entesa com a política social és contracíclica, cosa que implica que, com més necessitat hi ha per part de la població, menys habitatge s'ha promociat **(161)**.

Totes aquestes recomanacions no s'han de tenir en compte aïlladament, sinó que cal una política coordinada a diversos nivells (i entre àrees o departaments), amb prioritats generals i enfocades a combatre grans reptes com ara l'assequibilitat, els processos d'urbanització, l'habitatge social, la governança, les diferents formes de privació d'habitatge, la immigració i les persones sense llar, entre altres.

(160) Vegeu una proposta de model a Lambea Llop, N. (2022), *La gestión de la vivienda social en clave europea*, Tirant lo Blanch, València, pàg. 509 i ss.

(161) Pareja Eastaway, M. i Sánchez Martínez, M. T. (2012), «La política de vivienda en España: Lecciones aprendidas y retos de futuro», *Revista Galega de Economía*, vol. 21, núm. 2, pàg. 1-31; p. 15.

Capítol 4

Un mercat laboral que es recupera, però manté algunes ombres

4.1. Introducció

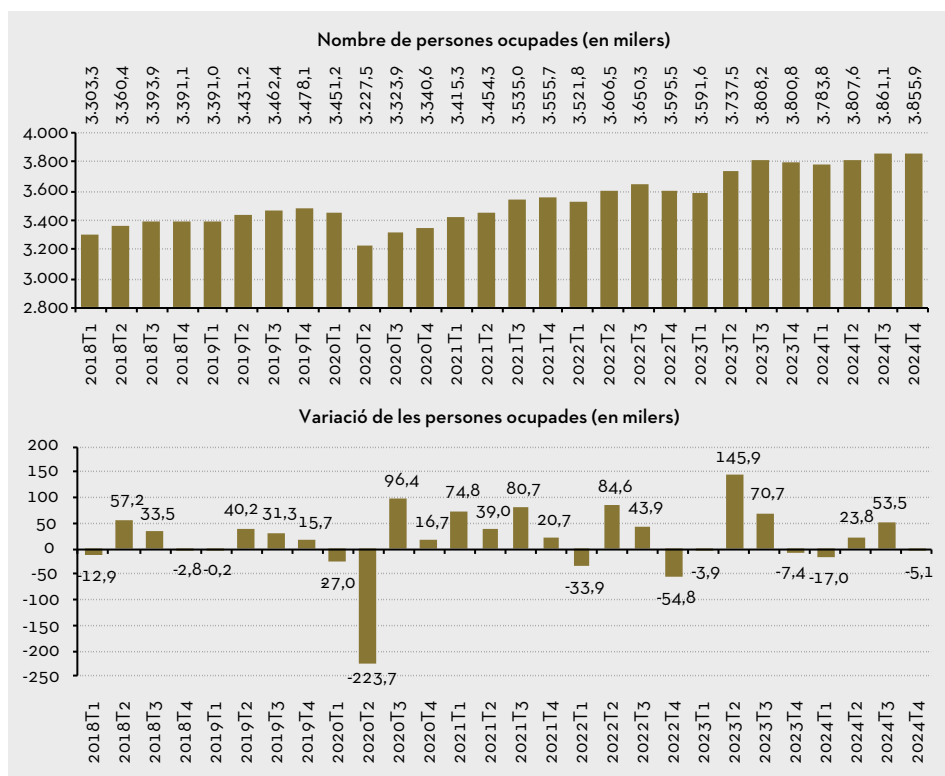
En aquests darrers sis anys, la situació del mercat de treball s'ha vist subjecte a un gran dinamisme. El 2018 partíem d'una situació en què el mercat laboral continuava en fase de recuperació després de la prolongada crisi econòmica que va començar el 2008. L'atur, tot i que encara alt, havia començat a baixar, però persistien problemes estructurals de gran importància, com l'alta temporalitat i la desocupació juvenil. L'economia espanyola es començava a estabilitzar i s'observava un increment en la creació d'ocupació. Aquesta situació es va truncar abruptament l'any 2020, marcat per la pandèmia de la COVID-19. El confinament i les restriccions físiques per controlar la propagació del virus van portar a una crisi econòmica que va derivar en un augment de la desocupació i els ERTE, que es va acompanyar també d'importants mesures de suport governamental per protegir l'ocupació i les persones afectades. A partir del 2022, i superada la pandèmia, es va anar produint una millora general del mercat de treball, amb un augment de l'ocupació i la reducció de la temporalitat, cosa que, sens dubte, ha estat una de les claus de la millora recent en les dinàmiques de la inclusió.

Aquest capítol, estructurat en dues parts diferenciades, analitza, en primer lloc, l'evolució en els darrers cinc anys dels principals indicadors del mercat de treball en termes d'ocupació, atur i nivell salarial, per centrar-se, en la segona part, en la relació que hi ha entre l'ocupació i l'exclusió social a Catalunya, així com en els principals problemes que el conjunt de les llars i la població catalana experimenten en relació amb la dimensió.

4.2. L'ocupació es recupera, però el creixement salarial és insuficient

L'evolució que l'economia ha experimentat els darrers anys s'ha traslladat a l'àmbit de l'ocupació, de manera que sobretot des del 2023 s'ha generat un volum d'ocupació molt apreciable, amb una consegüent reducció de la taxa d'atur. Tot i les típiques variacions estacionals que s'observen en el darrer i primer trimestre de cada any, durant el període que va des del 2018 fins al 2024 s'observa un mercat de treball molt dinàmic, amb augments significatius del nombre de persones ocupades, de manera que no només s'han recuperat els nivells d'ocupació previs a la pandèmia per la COVID-19, sinó que s'han superat.

GRÀFIC 25. Evolució i variació del nombre de persones ocupades a Catalunya segons trimestre (2018-2024)

Font: INE. Enquesta de població activa.

Tal com es pot observar a la Taula 11, entre els anys 2018 i 2024 el nombre de persones ocupades s'ha incrementat a Catalunya un 13,8%, passant de 3.362.200 a 3.490.100 persones ocupades. Des d'una perspectiva comparada, Catalunya mostra una taxa de creixement de l'ocupació més gran que la registrada per al conjunt de l'Estat, on el nombre de persones ocupades hauria crescut un 12%.

A Catalunya, bona part d'aquest augment de l'ocupació s'ha concentrat al sector serveis, que ha augmentat un 18%, molt per sobre d'altres sectors, com la construcció (11,3%) i, sobretot, la indústria (1,6%), i en contrast amb el sector primari, que en el mateix període ha registrat un descens del 22,1%. Això ha significat un augment del pes específic del sector serveis en el conjunt de l'economia productiva, i ha passat de representar un 73,3% a ser el 76% de l'ocupació en aquesta comunitat autònoma.

TAULA 13. Evolució del nombre de persones ocupades (en milers) a Catalunya i Espanya segons sector econòmic (2018-2024)

	Nombre de persones ocupades (en milers)				Distribució per sector %		
	2018	2021	2024	Evolució 2018-24 %	2018	2021	2024
Espanya							
Sector primari	812,6	818,0	752,1	-7,4	4,2	4,1	3,5
Indústria	2.708,3	2.710,6	2.886,8	+6,6	14,0	13,7	13,3
Construcció	1.221,8	1.315,2	1.463,8	+19,8	6,3	6,6	6,8
Serveis	14.585,1	14.989,7	16.551,1	+13,5	75,5	75,6	76,4
Total	19.327,7	19.833,5	21.653,9	+12,0	100,0	100,0	100,0
Catalunya							
Sector primari	58,0	56,4	45,2	-22,1	1,7	1,6	1,2
Indústria	626,6	587,2	636,8	+1,6	18,6	16,8	16,6
Construcció	212,5	223,9	236,5	+11,3	6,3	6,4	6,2
Serveis	2.465,1	2.622,6	2.908,6	+18,0	73,3	75,1	76,0
Total	3.362,2	3.490,1	3.827,1	+13,8	100,0	100,0	100,0

Font: INE. Enquesta de població activa.

Entre el 2018 i el 2024, el mercat de treball a Catalunya ha vist créixer el volum de persones ocupades en gairebé 465 mil treballadors i treballadores, de manera que és interessant destacar que gran part d'aquest augment s'ha degut a les persones d'origen estranger. Actualment, les persones nascudes a l'estranger

ger representen a Catalunya un 29% de totes les persones ocupades –enfront del 22,5% del conjunt d’Espanya–, quan el 2018 només significaven el 19,3%. Al costat de les persones migrants, també les persones de menys de 30 anys han augmentat de manera important en el mateix període, passant de 512.400 a 662.900 persones ocupades. Amb tot, l’important pes específic que han adquirit migrants i/o persones joves dins del mercat laboral, que sens dubte és una dada positiva, s’ha de prendre amb especial cautela, ja que concentra la creació d’ocupació al sector serveis, sovint de baixa remuneració i estabilitat.

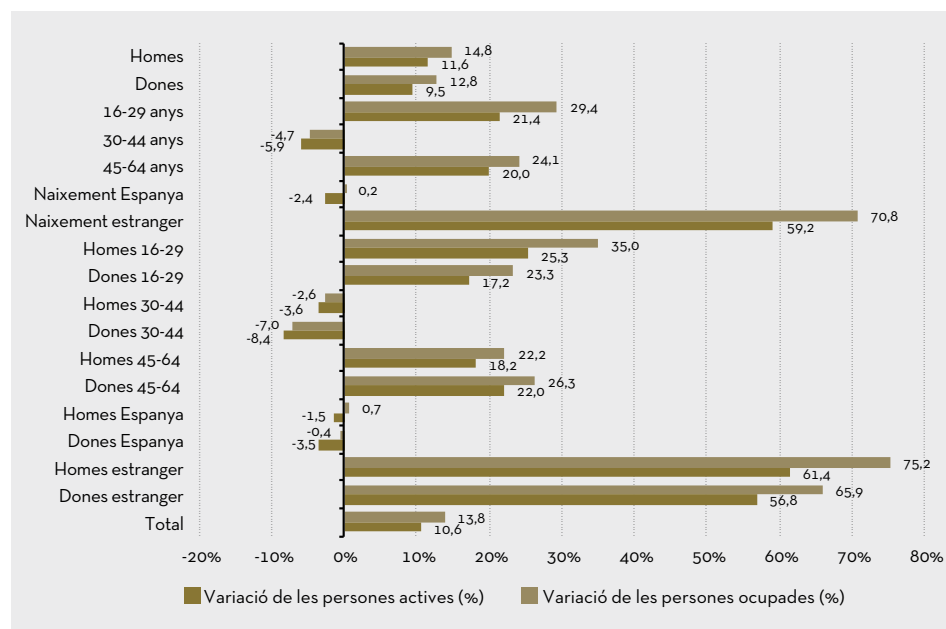
TAULA 14. Evolució del nombre de persones ocupades a Catalunya i Espanya segons sexe, edat i lloc de naixement (2018-2024)

	Espanya				Catalunya			
	2018	2021	2024	Evolució (2018-24) %	2018	2021	2024	Evolució (2018-24) %
Homes	10.532,0	10.733,2	11.601,4	+10,2	1.781,9	1.856,9	2.045,0	+14,8
Dones	8.795,7	9.100,3	10.052,5	+14,3	1.580,3	1.633,2	1.782,1	+12,8
16-29 anys	2.662,3	2.641,6	3.186,5	+19,7	512,4	529,4	662,9	+29,4
30-44 anys	7.961,5	7.528,8	7.581,1	-4,8	1.370,4	1.305,3	1.306,5	-4,7
45-64 anys	8.512,6	9.375,8	10.532,5	+23,7	1.445,3	1.605,8	1.793,6	+24,1
Naixement Espanya	16.129,0	16.202,7	16.782,0	+4,0	2.712,4	2.685,9	2.717,6	+0,2
Naixement estranger	3.198,7	3.630,8	4.871,9	+52,3	649,7	804,2	1.109,5	+70,8
Homes 16-29	1.404,3	1.393,4	1.709,0	+21,7	264,3	275,6	356,9	+35,0
Dones 16-29	1.258,0	1.248,3	1.477,5	+17,4	248,1	253,8	306,0	+23,3
Homes 30-44	4.298,1	4.018,5	4.039,9	-6,0	722,7	691,0	703,9	-2,6
Dones 30-44	3.663,4	3.510,3	3.541,2	-3,3	647,7	614,2	602,6	-7,0
Homes 45-64	4.717,3	5.156,5	5.654,8	+19,9	773,2	859,8	945,0	+22,2
Dones 45-64	3.795,3	4.219,4	4.877,7	+28,5	672,0	746,0	848,5	+26,3
Homes Espanya	8.877,2	8.817,5	9.067,3	+2,1	1.445,4	1.414,4	1.455,2	+0,7
Dones Espanya	7.251,8	7.385,2	7.714,7	+6,4	1.267,1	1.271,5	1.262,4	-0,4
Homes estranger	1.654,7	1.915,7	2.534,1	+53,1	336,6	442,5	589,8	+75,2
Dones estranger	1.543,9	1.715,1	2.337,8	+51,4	313,2	361,7	519,6	+65,9
Total	19.327,7	19.833,5	21.653,9	+12,0	3.362,2	3.490,1	3.827,1	+13,8

Font: INE. Enquesta de població activa.

És important explicar que el notable augment observat en el nombre de persones ocupades d'origen no espanyol s'ha degut, en bona part, al fet que ha estat el grup social que més ha augmentat en termes de població activa. Entre el 2018 i el 2024 les persones migrants en edat activa disposades a treballar han augmentat en un 59,2%. Per contra, les persones nascudes dins de l'Estat s'han reduït en un 2,4% en termes de població activa, cosa que en gran part podria explicar-se a causa del saldo negatiu existent en el relleu generacional de la població.

GRÀFIC 26. Taxa de variació entre 2018 i 2024 del nombre de persones actives i ocupades a Catalunya, segons sexe, edat i lloc de naixement

Font: INE. Enquesta de població activa.

La recuperació econòmica, juntament amb l'important creixement en l'ocupació que s'ha donat, no ha comportat, tanmateix, un creixement dels salaris en termes reals. Segons l'enquesta de població activa, entre el 2018 i el 2023, el salari mitjà brut mensual va augmentar un 18% a Catalunya, gairebé un punt percentual més que el creixement registrat al conjunt d'Espanya (16,9%). Aquest creixement, però, s'ha de matisar, ja que, en considerar la inflació d'aquest període –amb un creixement moderat de l'IPC el 2018 i el 2020, però elevat a partir

del 2021—, el creixement en euros constants hauria estat molt moderat a Catalunya (2,2%) i inexistent al conjunt d'Espanya (0,7%). **(162)**.

L'evolució dels salaris posa també de manifest que es manté, per altra banda, en nivells molt semblants, la diferència salarial entre Catalunya i el conjunt de l'Estat, amb un salari mitjà brut que se situa entre un 6% i 8%, aproximadament, més alt respecte de la mitjana estatal.

TAULA 15. Evolució del salari mitjà brut mensual de l'ocupació principal de les persones assalariades a Catalunya i Espanya (2018-2023)

	Espanya		Catalunya	
	€ corrents/mes	€ constants/mes Base 2023	€ constants/mes	€ constants/mes Base 2023
2018	1.944	2.258	2.068	2.388
2019	1.982	2.286	2.144	2.453
2020	2.039	2.358	2.158	2.480
2021	2.076	2.330	2.175	2.429
2022	2.119	2.193	2.262	2.338
2023	2.273	2.273	2.439	2.439
2018-23 (%)	+16,9%	+0,7%	+18,0%	+2,2%

Nota: Per calcular el salari mitjà brut mensual s'ha utilitzat la variació de les mitjanes anuals de l'IPC de cada comunitat autònoma.

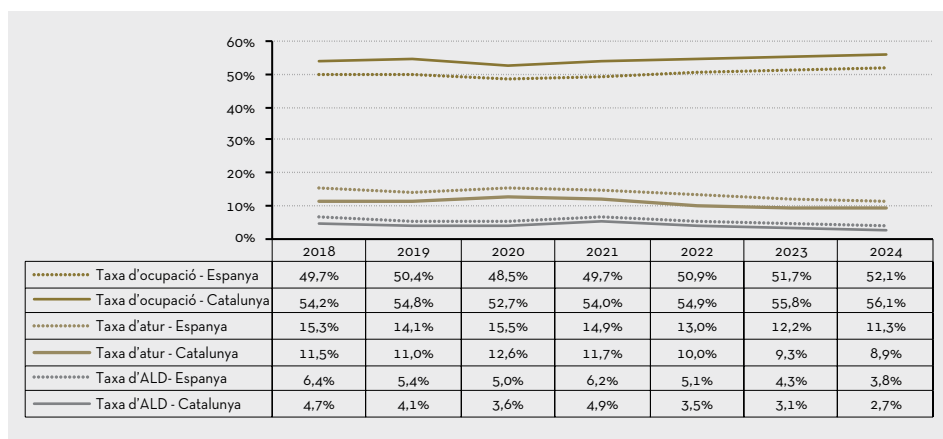
Fonts: INE. Enquesta de Població Activa.

Com és lògic, l'evolució experimentada per l'ocupació, un cop superada la crisi pandèmica, ha tingut reflex en la tendència que ha seguit la taxa d'atur. En el moment actual, tant el conjunt d'Espanya com Catalunya, es registren unes taxes

(162) Els euros constants són una mesura que proporciona el valor efectiu d'un bé o servei en un moment determinat, sense tenir en compte l'increment (o decrement) de preus a causa de qualsevol procés d'inflació (o deflació). Els euros corrents, per contra, inclouen l'efecte de la inflació. Per exemple, si en un determinat període el salari mitjà ha augmentat un 8% —posem que de 1.000 ha passat a 1.080—, però la inflació en aquest període ha estat del 5%, diríem que el salari mitjà ha experimentat un creixement del 8% en termes d'euros corrents —es tracta del creixement percentual entre 1.000 i 1.080—, però un augment del 2,86 % en termes d'euros constants —o, el que és el mateix, el creixement percentual existent entre 1.050 i 1.080.

d'atur –11,3% i 8,9%, respectivament–, fins i tot superiors, però molt similars a les que hi havia el 2008, abans de la crisi econòmica **(163)**.

GRÀFIC 27. Evolució de la taxa d'ocupació, atur i atur de llarga durada a Catalunya i Espanya (2018-2024)

ALD: Fa referència a l'atur de llarga durada.

Font: INE. Enquesta de població activa.

Juntament amb la taxa general d'atur, també ha disminuït de manera notable la taxa d'atur de llarga durada **(164)**, que l'any 2024 se situa a Catalunya en un 2,7% i a Espanya, en un 3,8%. Entre el 2018 i el 2024, aquesta taxa s'ha reduït en 2 i 2,6 punts percentuals a Catalunya i Espanya, respectivament. Tot i aquesta reducció, aquesta dada significa que, a Catalunya, el 2,7% de totes les persones en edat activa i disposades a treballar fa almenys un any que estan a l'atur i que, de totes les persones que estan a l'atur, un 30,4% es troben en aquesta situació.

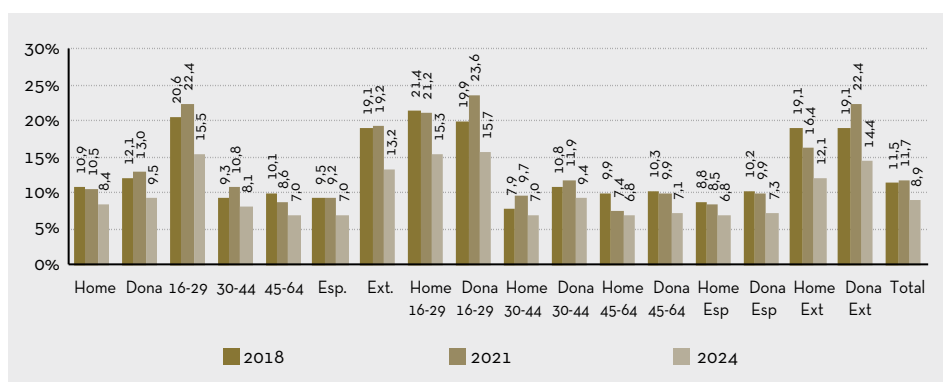
La reducció que ha experimentat la taxa d'atur a Catalunya, passant de l'11,5% a un 8,9% entre el 2018 i el 2024, no ha afectat de la mateixa manera els diferents grups socials. Les reduccions més importants d'aquest període s'han donat entre els homes nascuts a l'estranger –la seva taxa s'ha reduït en 6,9 punts

(163) El 2007, per exemple, la taxa d'atur a Catalunya era del 6,5% segons l'EPA, mentre que Espanya se situava en un 8,2%.

(164) La taxa d'atur de llarga durada expressa, sobre el total de la població activa, el nombre de persones que porten 12 mesos com a mínim buscant feina i no han treballat en aquest període.

percentuals—, les persones estrangeres en general (-5,9 punts percentuals) i els homes de menys de 30 anys (-6,1). La reducció de la taxa d'atur de les persones d'origen estranger no amaga, però, que mantenen unes taxes d'atur notablement més altes que les de les persones nascudes dins de l'Estat. El 2024, la taxa d'atur de persones d'origen estranger a Catalunya era del 13,2%, davant d'un 8,9%. Passa el mateix amb les persones joves, que, tot i ser un dels grups socio-demogràfics en què més s'ha reduït la taxa d'atur, continuen mantenint una taxa (15,5%) molt superior a la del conjunt de les persones actives (8,9%).

GRÀFIC 28. Evolució de la taxa d'atur a Catalunya, segons sexe, edat i lloc de naixement (2018-2024)

*Esp.: espanyols; Est.: estrangers.

Font: INE. Enquesta de Població Activa.

També s'han produït uns quants canvis que s'han d'interpretar de manera positiva, tant pel que fa a la parcialitat de l'ocupació com, sobretot, a la temporalitat. A Catalunya, la taxa de parcialitat, per exemple, amb prou feines s'ha reduït en 0,3 punts percentuals entre el 2018 i el 2024, però la parcialitat no desitjada ha disminuït en dos punts percentuals. En aquest sentit, es pot afirmar que no només s'ha reduït el nombre de persones que treballen de manera parcial involuntàriament (ja que no han pogut trobar una feina a temps complet), sinó també que el seu pes relatiu és més baix entre les persones que treballen a temps parcial.

TAULA 16. Evolució de la taxa de parcialitat i de la parcialitat no desitjada de la població ocupada, i de la taxa de temporalitat i de la taxa de contractes fixos discontinus de la població assalariada a Catalunya i Espanya (2018-2024)

(%)	Espanya				Catalunya			
	Taxa de parcialitat	Taxa de parcialitat no desitjada	Taxa de temporalitat	Taxa de CFD*	Taxa de parcialitat	Taxa de parcialitat no desitjada	Taxa de temporalitat	Taxa de CFD*
2018	14,6	7,9	26,8	2,2	14,1	6,8	21,9	1,3
2019	14,6	7,6	26,3	2,2	14,6	6,1	21,6	1,4
2020	14,0	7,2	24,1	2,1	13,9	5,8	19,6	1,2
2021	13,9	7,3	25,2	2,1	13,0	5,9	20,7	1,5
2022	13,6	6,8	21,3	2,9	12,6	5,4	17,6	1,8
2023	13,3	6,4	17,2	3,6	12,4	4,5	14,1	2,5
2024	13,6	6,2	15,9	3,8	13,8	4,8	12,2	2,9
Dif. 2021-24	-0,3	-1,1	-9,4	+1,7	+0,7	-1,1	-8,5	+1,4
Dif. 2018-24	-1,1	-1,7	-10,9	+1,6	-0,3	-2,0	-9,7	+1,6

* Es tracta de persones ocupades amb contractes fixos discontinus.

Font: INE. Enquesta de població activa.

També és important destacar que s'ha produït un descens molt acusat de la taxa de temporalitat —fenomen, amb la desocupació, estretament vinculat als grups socioeconòmics més vulnerables—, en gran part impulsat per la reforma laboral del 2021 **(165)**, que, entre altres canvis, introduïa restriccions en l'ús dels contractes temporals. A conseqüència d'aquests canvis, entre el 2018 i el 2024 la taxa de temporalitat ha disminuït a Catalunya en 9,7 punts percentuals, cosa que ha significat una mitigació de la incertesa laboral per a un nombre important de treballadores i treballadors.

Tanmateix, és cert també que amb aquesta reforma laboral han augmentat algunes modalitats de contractació que, malgrat que es consideren indefinides, tenen un alt component de temporalitat, com, per exemple, el cas dels contractes fixos discontinus. Així, atès el nombre de contractes fets entre els anys 2018 i 2024 a Catalunya, així com els percentatges respecte al total de cada exercici, s'observa que el nombre de contractes fixos discontinus augmenta moltíssim

(165) Es tracta de la reforma laboral aprovada el 28 de desembre del 2021 mitjançant el Reial decret llei 32/2021, de mesures urgents per a la reforma laboral, la garantia de l'estabilitat en l'ocupació i la transformació del mercat de treball.

després de la reforma laboral: el 2024 se'n fan 294.109 (xifra molt similar a la del 2022 i el 2023), davant els 37.585 del 2021. Això representa multiplicar-los entre 7,8 vegades entre aquests dos anys. En termes percentuals, els contractes fixos discontinus, que no superaven l'1,4% abans de la reforma, passen a significar més d'un 10% del total de contractes des de l'aplicació. Hi ha un increment de 10,5 punts, es compara el 2024 amb el 2021.

TAULA 17. Contractes fets per tipologia, 2018-2024 (nombre i percentatge del total)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Var. 21-24
Nombre de contractes								
Contractes indefinits permanents	425.292	406.043	284.590	380.924	876.729	805.585	794.171	413.247
Contractes fixos discontinus	37.885	41.155	26.722	37.585	297.324	301.042	294.109	256.524
Contractes temporals	2.866.239	2.899.057	1.928.301	2.354.044	1.664.522	1.372.102	1.400.933	-953.111
Total de contractes	3.329.416	3.346.255	2.239.613	2.772.553	2.838.575	2.478.729	2.489.213	-283.340
Percentatge del total de contractes (%)								
Contractes indefinits permanents	12,8	12,1	12,7	13,7	30,9	32,5	31,9	18,2
Contractes fixos discontinus	1,1	1,2	1,2	1,4	10,5	12,1	11,8	10,5
Contractes temporals	86,1	86,6	86,1	84,9	58,6	55,4	56,3	-28,6
Total de contractes	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	0

Font: Observatori del Treball i Model Productiu.

Finalment, resulta d'especial interès observar l'evolució de la taxa de risc de pobresa a la feina, és a dir, el percentatge de població ocupada amb ingressos per sota del 60% de la mitjana. Si el 2018 representaven el 14,4% del total, aquesta proporció s'ha reduït de manera gradual fins al 10% el 2024, és a dir, 4,4 punts percentuals menys.

TAULA 18. Taxes de risc de pobresa a la feina

2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Var. 18-24 pp.
14,4	12,1	10,9	10,8	10,9	10,4	10,0	-4,4

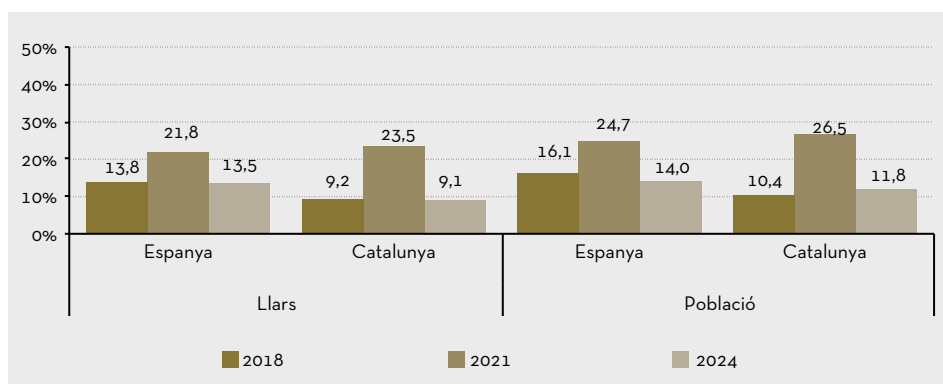
Font: Idescat (Enquesta de condicions de vida), basat en dades econòmiques de l'any anterior.

4.3. Les dificultats de la població en situació d'exclusió en l'àmbit de l'ocupació

Els indicadors recollits per a l'any 2024 relatius a la dimensió de l'ocupació reflecteixen, com ja s'ha esmentat diverses vegades al llarg d'aquest informe, una evolució positiva respecte a la darrera edició de l'EINSFOESSA, pel creixement experimentat els darrers anys per l'economia i el mercat de treball, i el període especialment crític en què es va dur a terme l'enquesta del 2021.

L'any 2024, les situacions d'exclusió social a l'àmbit de l'ocupació afecten el 9,1% de les llars i l'11,8% de la població a Catalunya. La situació respecte a Espanya, comparativament millor, que presenten els indicadors de l'ocupació analitzats a l'epígraf anterior també es pot traslladar aquí, ja que Catalunya presenta una incidència més baixa de la que es dona a Espanya quant als problemes d'exclusió vinculats a aquesta dimensió. La prevalença de les llars amb problemes d'exclusió social en la dimensió de l'ocupació és 4,4 i 2,2 punts percentuals més baixos, respectivament, que la que es dona entre les llars i la població espanyola en conjunt.

GRÀFIC 29. Evolució del percentatge de la població i de les llars de Catalunya i Espanya amb problemes d'exclusió social a la dimensió de l'ocupació (2018-2024)

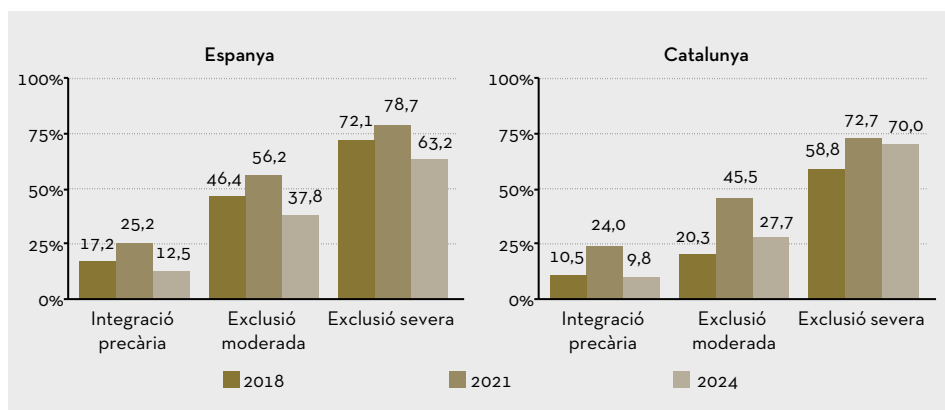

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

Amb tot, potser el tret més important que cal destacar és la reducció molt notable que s'ha produït en l'abast de les situacions d'exclusió social associades a la dimensió de l'ocupació, en què els valors de Catalunya i Espanya se situen pràcticament als mateixos nivells que es donaven l'any 2018, quan la recuperació després de la crisi econòmica del 2008 ja era més que evident.

Si bé és cert que en aquests tres anys la reducció dels problemes d'exclusió a l'ocupació ha estat clara, cal assenyalar també que, com a mínim en el cas de Catalunya, aquesta millora no s'ha traslladat de la mateixa manera a tota la població. Si es consideren els diferents nivells d'exclusió social, es pot comprovar com en el període comprès entre els anys 2021 i 2024 la reducció dels problemes d'exclusió vinculats a l'ocupació s'ha produït de manera important tant entre les persones en situació d'integració precària com entre aquelles que es troben en exclusió moderada, però no entre les persones en exclusió severa, en què la prevalença d'aquests problemes és del 70% i amb prou feines ha variat des de 2021 (72,7%). Tot i que cal precisar que el percentatge de la població en exclusió severa s'ha reduït a Catalunya d'un 15,6% a un 8,4% —i que, per tant, el nombre de persones amb aquest nivell d'exclusió ha disminuït notablement—, no es pot passar per alt el fet que, malgrat la millora global dels indicadors de l'ocupació, la incidència d'aquests problemes continua sent molt alta entre les persones en situació d'exclusió severa i la diferència amb les persones en situació d'exclusió moderada o integració precària, cada cop més gran.

GRÁFIC 30. Evolució del percentatge de la població de Catalunya i Espanya amb problemes d'exclusió social en la dimensió de l'ocupació segons el nivell d'integració social (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

La Taula 19 recull el conjunt dels indicadors relatius a la dimensió de l'ocupació, tant per a Catalunya com per a Espanya, des de l'any 2018, i diferencia entre el conjunt de les llars i aquells que es troben en situació d'exclusió. Des d'una perspectiva evolutiva, la principal troballa que cal destacar és la reducció respecte del 2021 de bona part dels indicadors, tant per al conjunt de les llars com

per a les llars en situació d'exclusió social de Catalunya. Els indicadors que més s'han reduït entre el total de les llars catalanes han estat els relacionats amb la inestabilitat laboral greu de la persona sustentadora principal (-10,3 punts percentuals), fet que sens dubte es pot vincular directament amb la reducció de la temporalitat que s'ha produït a partir del 2021 a conseqüència de la reforma laboral.

Aquesta tendència, però, és molt menys favorable si es compara la situació del 2024 amb la que hi havia el 2018 i, molt especialment, entre les llars en situació d'exclusió social. Dels set indicadors inclosos en aquesta dimensió, les llars en situació d'exclusió social a Catalunya registren un augment més alt de quatre punts percentuals en tres d'aquests indicadors. Dos d'aquests tres indicadors estan relacionats clarament amb la incidència de l'ocupació precària: es tracta de les llars on la persona sustentadora principal té una ocupació d'exclusió o una ocupació irregular. En les llars en situació d'exclusió social de Catalunya, la prevalença d'aquests problemes el 2024 és del 7,9% i 9,6%, respectivament, 4,8 i 4,9 punts percentuals més que la registrada el 2018. Tot i que amb nivells d'exclusió una mica diferents, aquesta tendència també s'observa en el conjunt de les llars espanyoles, cosa que contribueix a consolidar la idea que, malgrat la millora de l'economia i l'ocupació, l'abast dels problemes de precarietat laboral ha augmentat entre les llars que es troben en una situació d'exclusió social.

TAULA 19. Evolució del percentatge de llars de Catalunya i Espanya afectades per diversos problemes d'exclusió social en la dimensió de l'ocupació, per al total de les llars i llars en exclusió social (2018-2024)

%	Total de llars				Llars en exclusió			
	2018	2021	2024	Dif. 2018-24	2018	2021	2024	Dif. 2018-24
Espanya								
ID01. Llar on la persona sustentadora principal està a l'atur des de fa un any o més	2,8	4,3	2,2	-0,6	17,1	20,7	11,3	-5,8
ID02. Llar on la persona sustentadora principal té una ocupació d'exclusió	1,1	1,1	2,7	+1,6	3,3	2,5	9,4	+6,1
ID03. Llar on la persona sustentadora principal té una ocupació irregular: sense contracte i sense cobertura a la Seguretat Social	1,3	1,0	2,2	+0,9	5,5	3,9	10,2	+4,7
ID05. Llar amb almenys una persona aturada de llarga durada, sense títol professional i sense haver rebut formació ocupacional o haver fet estudis al darrer any	5,8	7,4	2,8	-3,0	27,6	29,9	14,0	-13,6
ID06. Llar amb totes les persones actives aturades	5,9	10,3	6,0	+0,1	32,5	45,1	29,4	-3,1
ID37. Llar on la persona sustentadora principal està activa, en inestabilitat laboral greu (≥ 3 contractes o ≥ 3 empreses o ≥ 3 mesos en atur)	4,8	10,3	5,9	+1,1	18,3	25,0	19,7	+1,4
Catalunya								
ID01. Llar on la persona sustentadora principal està a l'atur des de fa un any o més	2,0	4,0	1,9	-0,1	14,1	15,8	12,4	-1,7
ID02. Llar on la persona sustentadora principal té una ocupació d'exclusió	0,6	2,5	1,9	+1,3	3,1	5,0	7,9	+4,8
ID03. Llar on la persona sustentadora principal té una ocupació irregular: sense contracte i sense cobertura a la Seguretat Social	1,0	1,5	1,6	+0,6	4,7	5,0	9,6	+4,9

%	Total de llars				Llars en exclusió			
	2018	2021	2024	Dif. 2018-24	2018	2021	2024	Dif. 2018-24
ID05. Llar amb almenys una persona aturada de llarga durada, sense títol professional i sense haver rebut formació ocupacional o haver fet estudis al darrer any	4,4	6,1	3,0	-1,4	25,5	23,2	19,1	-6,4
ID06. Llar amb totes les persones actives aturades	3,8	8,2	4,0	+0,2	24,6	31,9	27,6	+3,0
ID37. Llar on la persona sustentadora principal està activa, en inestabilitat laboral greu (≥ 3 contractes o ≥ 3 empreses o ≥ 3 mesos en atur)	3,1	13,1	2,8	-0,3	12,5	26,0	15,6	+3,1

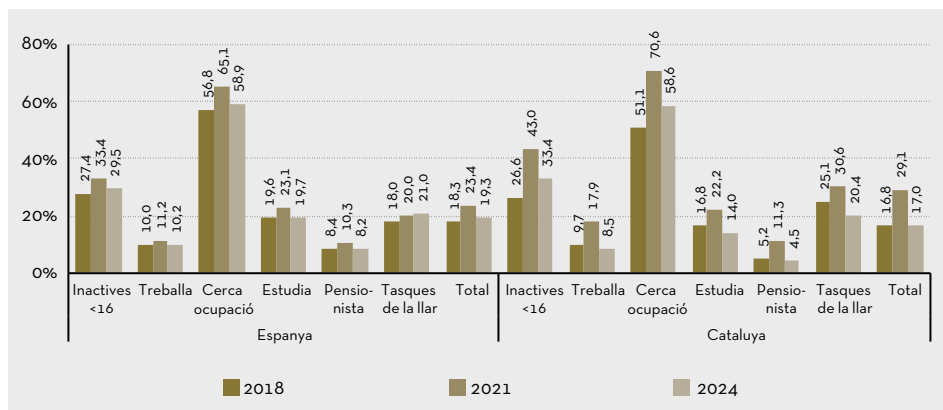
Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

La situació que presenten les llars catalanes el 2024 resulta comparativament millor que la que s'observa per a les llars del conjunt d'Espanya. Tot i que les diferències no són gaire grans, la prevalença de pràcticament tots els problemes d'exclusió en la dimensió de l'ocupació és més baixa a Catalunya, cosa que és coherent amb una millor situació que presenten els indicadors sobre l'ocupació i les condicions que s'han analitzat a l'epígraf previ d'aquest capítol.

La millora relativa respecte a l'any 2021 dels indicadors d'exclusió vinculats a l'ocupació ha significat una reducció molt apreciable dels nivells d'exclusió social entre els diferents grups on es pot distribuir la població en relació amb l'ocupació. Amb tot, quan es considera el període més ampli, que va des del 2018 fins al 2024, són destacables dos fets. Un primer està relacionat amb la persistència d'alts nivells d'exclusió social, superiors en tot cas als que es donaven el 2018, en grups específics de les persones actives, com ara les persones aturades, i de les persones inactives, com ara les persones de menys de 16 anys. Tant a Catalunya com a Espanya, aquests grups socials presenten el 2024 uns nivells d'exclusió social superiors als que es donaven el 2018, cosa que no fa sinó posar de manifest l'especial vulnerabilitat que presenten les persones aturades i les que conformen llars amb menors a càrrec. D'altra banda, cal destacar també, perquè això implica qüestionar fins a quin punt tenir una ocupació és un antídote infal·lible davant l'exclusió social, la prevalença relativament important dels problemes d'exclusió social entre les persones ocupades. A Catalunya, el 8,5%

del total es troba en una situació d'exclusió social, mentre que a Espanya aquest percentatge és del 10,2%.

GRÀFIC 31. Evolució de la proporció de persones en situació d'exclusió social de Catalunya i Espanya segons la relació amb l'activitat de la població (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

4.4. La precarietat és objectiva i subjectiva(166)

Les condicions de precarietat laboral que s'han descrit en els punts anteriors (ja sigui en forma d'inestabilitat contractual, ja sigui en jornades reduïdes, baixos ingressos, etc.) condicionen en gran part el desenvolupament de projectes de vida personal i familiar. Val la pena, per tant, aprofundir una mica més en les diferents tipologies de precarietat laboral, així com en els perfils més afectats per elles.

Aquí distingim entre precarietat objectiva (o indicadors observables i mesurables respecte d'una situació laboral inestable, insegura o insuficient) i subjectiva (com els subjectes afectats perceben o experimenten aquesta precarietat).

(166) La informació d'aquest apartat es pot ampliar a l'article: «El mercat laboral i la precarietat laboral a Catalunya», elaborat per Moreno, S., Borràs, V., Bolívar, M. i Álvarez, C. de la UAB.

4.4.1. La precarietat objectiva reproduïx les desigualtats socials

La precarietat objectiva s'analitza a partir de tres indicadors definits per captar la qualitat de les condicions laborals en relació amb la dimensió temporal, la contractació i el salari al llarg de l'any de referència, el 2023.

En primer lloc, en relació amb la dimensió temporal, l'estabilitat o la inestabilitat en la contractació s'aborda a partir de dos indicadors que fan referència a l'existència i el tipus de contracte, que s'agrupen en tres categories: la majoria de la població (86%) ha estat sempre estable laboralment al llarg del darrer any, si bé un 11,6% ha estat en algun moment temporal i el 2,5% en algun moment irregular. En termes globals, el 14% de les persones es troben en situació d'inestabilitat contractual, perquè consideren que han viscut una situació de temporalitat i/o irregularitat. De manera que, malgrat l'entrada en vigor el 2021 de la Reforma Laboral orientada a fomentar la contractació indefinida, el 2023 persisteixen l'ocupació temporal i el treball informal entre una de cada 10 persones ocupades.

En segon lloc, atesa la contractació, es pot analitzar la continuïtat versus la discontinuïtat al lloc de treball a partir del canvi en el nombre d'hores mensuals treballades o en l'activitat econòmica (és a dir, haver tingut més d'una feina al llarg de l'any o haver combinat mesos d'ocupació amb mesos a l'atur o inactivitat). Així, el 12,6% de la població ha estat a l'atur o inactiva, el 4,9% ha canviat el nombre d'hores mensuals treballades i el 3,27% ha tingut més d'una activitat econòmica. En termes globals, les dades posen de manifest que el 17,5% de la població ha viscut una o més condicions de discontinuïtat.

En tercer lloc, s'analitza la precarietat objectiva a partir dels ingressos que procedeixen de l'activitat laboral que fan les persones. En concret, es pren com a mesura el Salari Mínim Interprofessional (SMI) a jornada completa per categoritzar els ingressos com a baixos si la mitjana d'ingressos mensuals percebuts durant els mesos treballats se situa per sota d'aquest llindar. D'entrada, s'observa que el 37,7% de les persones registra una mitjana mensual d'ingressos del treball segons mesos treballats inferior a l'SMI al llarg del 2023. Més específicament, les dades de distribució dels ingressos per quintils mostren que el 18,7% de les persones treballadores enquestades ingressa menys de 1.000 € mensuals, davant el 16,7%. Enmig dels dos quintils extrems (primer i cinquè), el 13,3%

ocupa el segon, de manera que se situa encara per sota del llindar de l'SMI; el 28,4% entre l'SMI i els 1.500 €, mentre que el 22,8% arriba fins als 2.000 €.

Tanmateix, s'observa que el percentatge de persones que es troba en situació precària pel baix nivell d'ingressos és superior a l'afectació de la inestabilitat i la discontinuïtat. Una primera lectura d'aquest resultat mostra que un volum important de persones, tot i tenir una certa estabilitat contractual i continuïtat laboral, viu en una situació de precarietat quant a les condicions salarials. És a dir, tenir una feina no es converteix en garantia d'ingressos suficients per cobrir les necessitats bàsiques, situació que s'identifica amb la pobresa laboral o les persones treballadores pobres (Tejero, 2017; CCOO, 2023).

Mentre que el concepte de pobresa laboral se sol entendre des d'una mirada d'ingressos conjunts dels membres de la llar, el càlcul presentat en aquest estudi només es fixa en els ingressos individuals del treball. En aquest sentit, les dades que es mostren plantegen una problemàtica àmplia de baixos ingressos que, probablement, es troba a l'arrel de situacions de pobresa o de falta d'autonomia i independència personal. Exemples d'aquest últim cas, que no sempre impliquen pobresa, es troben en persones joves que no es poden emancipar o parelles que no es poden separar, entre altres situacions. De manera que els baixos ingressos del treball no només es donen per un salari/hora baix, sinó que en part s'expliquen per la inestabilitat del vincle laboral.

En aquest sentit, d'una banda, s'observa que la problemàtica d'ingressos baixos està fortament associada amb la inestabilitat contractual, així com amb la discontinuïtat en la trajectòria laboral.

D'altra banda, l'anàlisi dels ingressos segons el nombre d'hores treballades també posa de manifest que les persones que són a la categoria inferior a l'SMI treballen 4,24 hores setmanals menys que les ubicades a la categoria igual o superior a l'SMI.

Observem, doncs, que les dades s'alineen amb la tesi de Donaire (2021), que relaciona els salaris baixos amb el fenomen de la subocupació: ja sigui perquè els ingressos responen a les escasses hores de treball, perquè no es cobren totes les que es treballen, ja sigui perquè la remuneració és inferior al que fixa la llei, ja sigui perquè les categories ocupacionals que implica la situació d'irregularitat. En qualsevol dels casos identificats, la situació repercuteix negativament

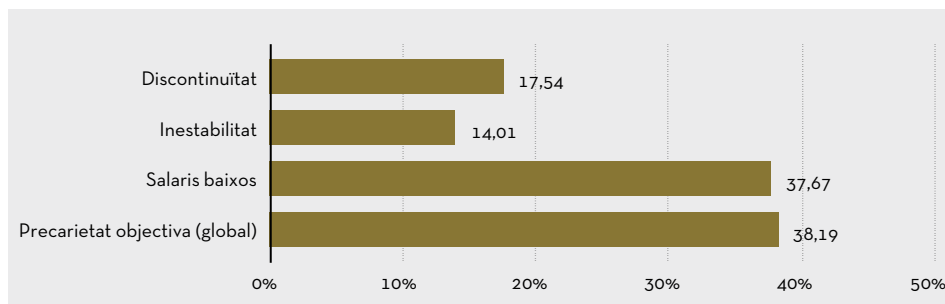
sobre les condicions de vida. Així, s'evidencia en comprovar que el 67,7% de les persones precàries des del punt de vista salarial tenen dificultats per arribar a final de mes, mentre que aquesta problemàtica afecta el 41,5% de les que tenen ingressos superiors a l'SMI. En aquest sentit, les persones que tenen un salari baix mostren un percentatge més alt d'empitjorament en l'estat d'ànim al llarg de l'últim any (19%), en comparació amb les que tenen un salari per sobre de l'SMI (10,1%).

El conjunt d'aquestes dades posa de manifest com els ingressos representen una dimensió de la precarietat laboral que també reflecteix la discriminació salarial per raó de gènere. Una discriminació relacionada amb l'atribució de responsabilitats domèstiques i de cura a les dones, que en limita la disponibilitat laboral, com també amb la segregació horitzontal, que explica les males condicions laborals dels sectors laborals més feminitzats.

A partir de les dades anteriors, es posa de manifest el caràcter multidimensional de la precarietat objectiva, una realitat amb diverses manifestacions al mercat laboral que, tanmateix, estan fortament correlacionades entre si, de manera que s'acumulen als perfils més vulnerables dins del mercat laboral.

En concret, s'observa com els salaris baixos representen la situació amb més afectació (37,7%), seguida de la discontinuïtat de l'itinerari laboral (17,5%) i la inestabilitat contractual (14%). Cal entendre que les tres situacions coincideixen en determinats col·lectius, alhora que la precarietat salarial abasta un espectre més ampli de la població, ja que representa una problemàtica àmplia d'ingressos, tal com s'ha explicat a l'epígraf anterior.

Per captar l'abast del fenomen, es calcula la precarietat objectiva global que abasta totes les persones que es troben almenys en alguna d'aquestes situacions definides com a manifestació del fenomen. Com s'observa al gràfic 32, des d'aquesta perspectiva, l'afectació de la precarietat objectiva repercuteix sobre el 38,19% de la població.

GRÀFIC 32. Distribució de la població ocupada segons dimensions i globalitat de la precarietat objectiva. Catalunya, 2023 (%)

Font: EINSFOESSA.

4.4.2. La paradoxa de la precarietat subjectiva

La precarietat subjectiva es mesura a partir de dos aspectes combinats en un mateix indicador: la confiança amb el treball i les condicions laborals. Concretament, s'analitza quina és la percepció subjectiva al voltant d'una possible situació de pèrdua de feina i d'empitjorament de les condicions laborals. En aquest cas, les dades fan referència al moment de l'enquesta, i s'obtenen preguntant a la població ocupada (que ha treballat durant la setmana prèvia a l'enquesta).

En termes globals, la majoria de la població (82,7%) percep seguretat i confiança en la seva situació laboral: el 38,8% no preveu perdre la feina i el 44% pensa que trobaria una feina similar en un breu període de temps. En canvi, davant d'una possible pèrdua de feina, el 12,1% manifesta poca seguretat per conservar les mateixes condicions laborals i el 5,2% de la població ocupada manifesta falta de confiança en les possibilitats de trobar una altra feina, situació que augmenta el risc de veure's abocat a l'exclusió laboral. Donades aquestes dues formes de percepció d'inseguretat, la precarietat subjectiva s'identifica en el 17,3% de les persones enquestades.

A diferència de la precarietat objectiva, que apareix relacionada amb un conjunt de trets socials que permeten identificar els perfils afectats (irregularitat, joventut, origen extracomunitari, baix nivell educatiu, ser dona), de manera molt clara, la precarietat subjectiva no es manifesta tan nítidament perfilada amb les variables sociodemogràfiques. En canvi, més enllà de l'edat i el gènere, que continuen sent significatius, les variables de salut física i mental s'associen més intensament amb la precarietat subjectiva que amb l'objectiva.

En concret, pel que fa a la salut, entre les persones amb baixa confiança a l'hora de poder trobar una altra ocupació en cas de perdre l'actual, el 60,4% manifesta que té mala salut física. En canvi, aquest problema només el reconeixen l'11,4% dels que creuen que sí que podrien trobar una altra ocupació, i l'1,8% dels que pensen que ho farien, però en pitjors condicions. Així mateix, el 27,7% de les persones que perceben el risc de pèrdua del treball manifesten mala salut mental. Per contra, només el 5,3% de les persones trobarien una altra feina i l'1,8% de les que veurien empitjorar la seva situació expressen malestar emocional. En conseqüència, s'observa que la precarietat subjectiva s'associa amb l'empitjorament de l'estat d'ànim, en la mesura que el 43,8% de les persones així ho manifesten, en comparació del 5,2% de les que no tenen precarietat subjectiva. En canvi, quant a la pobresa, s'observa una relació menys clara: el 68,1% de les que no tenen confiança tenen dificultats per arribar a final de mes, situació que pateixen el 51,4% de les que veuria empitjorar les condicions laborals i el 40,5% de les que trobaria una altra feina.

Les dades sobre les característiques sociodemogràfiques dels col·lectius identificats amb la precarietat subjectiva, encara que no mostren relacions tan nítides com amb la precarietat objectiva, també apunten alguns aspectes rellevants. Sobretot, destaca el caràcter significatiu de l'edat i el gènere, de manera que les persones més grans de 44 anys i les dones són les que reporten més precarietat subjectiva, tant en termes d'empitjorament de les condicions laborals com de pèrdua de confiança.

4.4.3. Les tres cares de la precarietat: amenaça, normalització i vulnerabilitat

A partir de les dades analitzades, s'observa com l'experiència de la precarietat objectiva i la precarietat subjectiva estan relacionades. De fet, la manca d'una relació forta entre el caràcter objectiu i subjectiu del fenomen justifica la importància d'analitzar les dues dimensions per separat, així com interpretar quina relació es pot establir entre totes dues.

La manca de correspondència clara entre precarietat objectiva i subjectiva convida a pensar en una diversitat de perfils que engloba les diferents formes en què totes dues s'entrellacen. Des d'aquesta perspectiva, es poden identificar quatre realitats: el 57,7% de les persones no són objectivament precàries i no perceben inseguretat laboral; el 10,1% no manifesten precarietat objectiva,

però sí subjectiva; el 25,5% es troben en situació de precarietat objectiva, però no la perceben en termes d'inseguretat, i només el 6,6% mostren correspondència entre patir objectivament i percebre subjectivament la precarietat.

A partir del conjunt de dades relatives a la relació entre les dues variables de precarietat, s'identifiquen tres grups de persones segons la relació amb aquest fenomen multidimensional: l'amenaça, la normalització i la vulnerabilitat de la precarietat. A continuació, es defineixen i es caracteritzen sociodemogràficament cadascun d'aquests col·lectius definits sobre la base de l'experiència que tenen amb la precarietat.

L'amenaça de la precarietat

El primer grup està integrat per les persones que no tenen una situació de precarietat objectiva, però sí que perceben la inseguretat, especialment en termes d'empitjorament de les condicions laborals en cas de pèrdua del treball actual. És en aquest sentit que es defineix el col·lectiu per percebre la precarietat com una amenaça i no com una realitat. Els factors que, entre les persones no precàries, contribueixen a sentir inseguretat laboral són, principalment, tenir més de 44 anys (el 14,8% davant del 6% dels que tenen entre 30 i 44 anys i el 4% dels que en tenen menys de 30), viure en una llar formada per parella amb criatures (el 12,2% davant del 64,4% de les famílies monoparentals) i estar ocupat o ocupada al sector industrial (16,5% davant l'11,3% del sector serveis o el 3,8% del sector de la construcció). Si bé, respecte a aquest darrer factor, cal matisar que les dades no subratllen el pes de la composició sectorial, sinó que l'amenaça es manifesta de manera nítida entre les persones ocupades a la indústria, que són poques respecte al total de les amenaçades. Des del punt de vista interpretatiu, sembla possible pensar que es tracta d'un perfil relativament qualificat i amb estabilitat laboral, però que identifica el risc de pèrdua de treball en un context de precarietat creixent en termes estructurals. Des de la perspectiva de gènere, el percentatge d'homes (11,8%) supera lleugerament el de dones (8,5%). Igualment, les persones amb estudis universitaris registren un percentatge superior (14,5%) en comparació amb les que tenen estudis secundaris (7,9%) i les que tenen estudis obligatoris o inferiors (8,6%). De manera que els percentatges també són més alts entre les ocupacions mitjanes (16,4%), tècniques i professionals (6,4%), i directives (10%), en comparació amb les que tenen baixa qualificació (4,6%). Les anàlisis multivariables posen de manifest que, si bé les persones de

més edat i amb estudis superiors tenen menys probabilitats de patir precarietat objectiva, entre els que no pateixen precarietat objectiva són les que perceben una probabilitat més alta de veure empitjorades les condicions o no trobar una altra feina, en cas de perdre l'actual.

La normalització de la precarietat

El segon grup integra les persones que tenen una situació de precarietat objectiva, però no perceben la inseguretat en termes de precarietat subjectiva. Es tracta dels col·lectius definits pel fet de normalitzar la precarietat: tenen una ocupació precària, però consideren que, si la perdessin, en trobarien una altra amb relativa facilitat i de condicions (precàries) similars. El perfil es correspon, principalment, amb persones joves (el 46% de les persones de menys de 30 anys, davant el 20,7% de les més de 44 anys i el 24,2% de les que tenen entre 30 i 44 anys), estrangeres (el 32,9% nascuts extracomunitaris davant el 22,4% i el 25,4%, respectivament, davant del 15,6% dels que tenen estudis universitaris), amb criatures (el 34,1% de les famílies monoparentals i el 28,3% de les parelles, davant del 21,6% de les parelles sense fills) i que treballen en ocupacions de baixa qualificació (el 41,8% davant de les 1 qualificacions mitjanes). És a dir, pràcticament tots els col·lectius en una situació de precarietat objectiva més alta.

És cert que cal tenir present com la variable precarietat global és un reflex del qual evidencia la precarietat objectiva. Bàsicament, perquè només la poden normalitzar les persones que la pateixen, és a dir, les que la perceben, però no la pateixen, queden excloses d'aquesta naturalització de la vulnerabilitat laboral. Tot i això, les dades mostren resultats rellevants a l'hora de captar el fenomen de la normalització, ja que, en el rerefons, apunta a la precarietat com l'única manera possible de ser al mercat laboral entre determinats col·lectius. Des del punt de vista interpretatiu, sembla possible afirmar que, precisament, les males condicions laborals de la seva situació actual són el que condueixen a la normalització de la precarietat, mentre no conceben la possibilitat d'estar pitjor. Es tractaria d'un fenomen transversal a escala sectorial que afecta les persones per a qui les possibilitats de millora dins l'estructura ocupacional no formen part de les expectatives laborals, alhora que trobar feina precària no és un problema.

En aquest sentit, el concepte de segregació horitzontal o terra enganxós contribueix a explicar aquesta situació (Carrasquer i Zawadsky, 2023). El percentatge

de dones (31,8%) que, malgrat que té una situació objectiva de precarietat, no percep la inseguretat, és superior al dels homes (19%). Així, el detall de les dades mostra que, tot i que ser dona, multiplica la probabilitat de patir precarietat objectiva per tres (OR 3,10, $p < 0,001$), controlant per patir precarietat objectiva, el sexe no és una variable significativa per predir la precarietat subjectiva. Aquest fet es pot relacionar amb la concentració de dones als sectors i llocs de treball més precaris del mercat laboral, on s'acumulen males condicions laborals. La manca d'oportunitats dels sectors més feminitzats, relacionats directament amb els serveis d'atenció i cura a les persones, així com la neteja, impliquen salaris baixos, manca de mobilitat laboral i, en el pitjor dels casos, informalitat.

Una dinàmica semblant es produeix entre les persones joves i immigrades. Les taules de regressió també mostren que les persones de menys de 30 anys tenen una probabilitat 6,2 vegades més alta que les de 45 anys o més de patir precarietat objectiva, i les persones immigrades 1,7 vegades més a les nascudes a Espanya, però, en canvi, no tenen més probabilitat de patir inseguretat entre els joves. Així com el mercat de treball està estructurat amb un clar patró de gènere, l'etnoestratificació del mercat de treball (Cachón, 2009; Pareja, 2003), que concentra la població treballadora immigrada en uns nínxols laborals intensius en mà d'obra, amb males condicions d'ocupació i treball, i poques possibilitats de promoció, i la construcció (Santamaría, 2018) contribueixen a la normalització de la precarietat.

Formar part d'aquests sectors precaris o informals dibuixa un horitzó laboral en què el canvi sempre es concep en unes condicions laborals similars, per la qual cosa la precarietat es converteix en una manera d'estar al mercat de treball que es normalitza i no es percep com a inseguretat o manca de fiabilitat.

La vulnerabilitat de la precarietat

Finalment, la vivència i la percepció de la precarietat dibuixen la cara més vulnerable del fenomen. En concret, apareix relacionada en bona part amb el perfil de persones de menys de 30 anys (el 7,9% de menys de 30 anys, davant el 5,7% de 30 a 44 i el 7,2% de més de 44), estrangeres (12,2% extracomunitàries i el 4,8% autòctones), famílies monoparentals, estudis. Un perfil que, en comparació amb el de la normalització, sembla possible definir per un grau més alt de vulnerabilitat, atès el nivell d'estudis més baix (el 18,1%, davant l'1,9% amb

estudis universitaris i el 3,8% de secundaris) i més baixa qualificació (19,2% ocupacions elementals), davant el 2,5% de les mitjanes i el 0, així bé, com hem explicat anteriorment, l'edat, el sexe i l'origen tenen un impacte significatiu sobre la probabilitat de patir precarietat objectiva, entre les persones precàries objectivament, només tenir un nivell d'estudis baix i una ocupació poc qualificada es relaciona amb patir més inseguretat.

Tot i això, la vulnerabilitat de la precarietat s'identifica amb els col·lectius que es troben més propers al risc de l'exclusió laboral, així com al risc de patir les conseqüències negatives de la precarietat. Des del punt de vista interpretatiu, sembla possible pensar en les trajectòries laborals més precàries marcades, en què el risc de perdre la feina es percep des de la vulnerabilitat de les condicions de vida més enllà de la precarietat. En aquest sentit, pel que fa a les conseqüències de la situació en les condicions de vida, el 40,7% manifesta un empitjorament de l'estat d'ànim davant: el 5% que no tenen precarietat objectiva ni subjectiva, el 5,3% dels que la normalitzen i el 13,3% dels amenaçats. Més rellevant encara és comprovar que el 91,5% tenen dificultats per arribar a final de mes, davant el 52,6% dels que ho normalitzen i el 27,8% dels amenaçats.

En resum, la importància de la precarietat salarial reforça el potencial atribuït a mesures vinculades amb els ingressos del treball i la jornada laboral. A més, els tres fenòmens, identificats en relació amb la percepció de la precarietat (ame-naça, normalització i vulnerabilitat), assenyalen la necessitat de pensar com caldria intervenir per evitar que la segmentació laboral contribueixi a reproduir les desigualtats que ja travessa la societat catalana.

Capítol 5

Disminueix la pobresa i augmenta l'accés a l'Ingrés Mínim Vital

5.1. Introducció

Les dades més recents sobre els ingressos de les persones i les llars recollides a l'Enquesta de Condicions de Vida del 2024 reflecteixen, com a resultat de l'evolució positiva que ha experimentat el conjunt de l'economia i l'ocupació després de la crisi de la pandèmia, una disminució gradual de les taxes de pobresa, que el 2021 van arribar a assolir nivells similars als del període més crític de l'anterior crisi del 2008. El fet que aquesta tendència hagi anat acompanyada d'una lleugera disminució de la desigualtat basada en els ingressos, s'ha d'interpretar també positivament, malgrat que Espanya continua situant-se encara per sobre dels nivells de desigualtat i de risc de pobresa respecte del conjunt de la UE-27. I és que, malgrat el creixement de l'economia i de l'ocupació que s'observen a Espanya, encara cal parlar d'àmplies capes de la població —entre les quals cal destacar tant les persones migrants com les llars on hi ha persones menors d'edat— que no tenen prou recursos econòmics per cobrir les necessitats bàsiques.

Aquest capítol analitza, d'una banda, l'evolució recent que han experimentat les taxes de risc de pobresa i pobresa severa al conjunt de l'Estat i Catalunya, així com dels nivells de privació material i de desigualtat que es registren des de l'any 2018 fins al 2024 **(164)**. Després d'aquesta contextualització, el segon epígraf se centra en la cobertura de les rendes mínimes en aquest territori,

(164) Cal aclarir que l'anàlisi que es fa en el primer epígraf d'aquest apartat es fa utilitzant les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida de l'INE i que en aquesta operació tots els resultats relatius als ingressos de les llars corresponen a l'any anterior a l'entrevista. Per tant, l'evolució que es presenta es correspon en termes estrictes al període 2017-2023.

reprement així la situació que descrivia l'informe anterior pel que fa a l'accés molt reduït a l'Ingrés Mínim Vital que s'observava en el conjunt de l'Estat i, especialment, a Catalunya, on, tanmateix, la Renda Garantida de Ciutadania sí que hauria mantingut uns nivells de cobertura en aquesta comunitat autònoma relativament elevats.

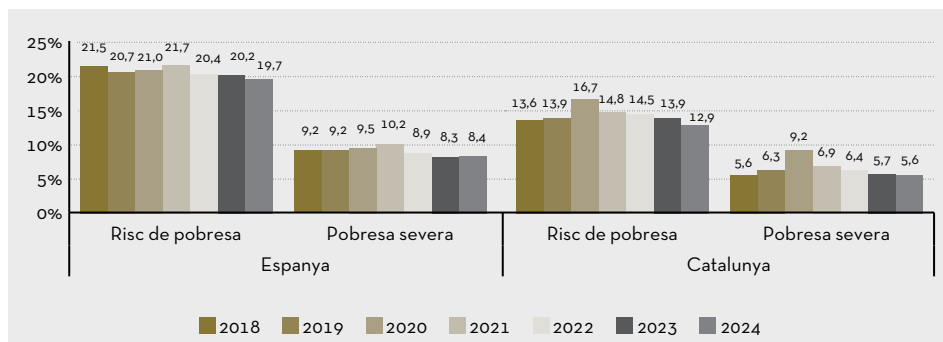
5.2. Es redueix la pobresa i la desigualtat, però persisteixen les situacions de carència material i social severa

Tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat les taxes de risc de pobresa i de pobresa severa s'han reduït lleugerament però gradualment des de la irrupció de la pandèmia per la COVID-19, que, en el cas de Catalunya, han assolit uns nivells molt similars als que es registraven l'any 2018.

A partir de les dades que proporciona l'Enquesta de Condicions de Vida de l'INE i prenent en consideració els llindars fixats a escala estatal, el 2024 la taxa de risc de pobresa a Catalunya se situa en un 12,9 % de la població i la de pobresa severa en un 5,6 %, cosa que implica l'existència d'aproximadament 1.022.000 i 448.000 persones, respectivament, afectades per aquestes situacions.

Des d'una perspectiva comparada, Catalunya presenta actualment i al llarg del període analitzat unes taxes de pobresa més baixes que les que es donen al conjunt d'Espanya, cosa que, en bona part, cal atribuir a un nivell més alt de renda de les llars en aquesta comunitat autònoma. De fet, si es consideressin els llindars autonòmics, les taxes de risc de pobresa i pobresa severa arribarien el 2024 al 17,4 % i 7,5 %, respectivament, de la població catalana, de manera que encara se situarien per sota de les taxes estatals.

GRÀFIC 33. Evolució de la taxa de risc de pobresa i de pobresa severa de la població de Catalunya i Espanya (2018-2024)

Font: INE. Enquesta de Condicions de Vida.

D'altra banda, des d'una perspectiva evolutiva, les dades del 2024 posen de manifest que Catalunya presenta en el moment actual uns nivells de risc de pobresa i pobresa severa molt allunyats dels obtinguts el 2020 (són 3,8 i 3,5 punts percentuals més baixos), semblants als registrats el 2018 i molt similars als del període precrisis del 2008. El 2008, abans de fer-se visibles els efectes d'aquesta crisi en el benestar de les llars, la taxa de risc de pobresa a Catalunya era del 12,3 % i la de pobresa severa, del 5,9 %.

Al costat del descens de les taxes de pobresa, les dades que proporciona l'Enquesta de Condicions de Vida posen també de manifest que durant aquest període i, molt particularment, a partir del 2021, s'ha produït a Catalunya un important augment de la renda de les llars (almenys, en termes nominals) i una disminució de la desigualtat basada en els ingressos (vegeu la Taula 16).

Pel que fa a l'evolució de la renda mitjana equivalent a Catalunya, en efecte, cal afirmar que ha experimentat un creixement del 21,2 % entre el 2018 i el 2024. Tanmateix, aquest creixement s'hauria vist amagat per la inflació registrada en el mateix període, de manera que la renda mitjana gairebé només hauria augmentat un 3,1 %. Aquesta situació contrasta amb l'observada a escala estatal, amb un creixement real de la renda mitjana del 10,6 %, però sobre la base d'uns nivells de renda molt més reduïts. Tot i això, les dades que proporciona l'Enquesta de Condicions de Vida posen de manifest que els nivells tradicionalment més alts de renda a Catalunya, davant dels del conjunt de l'Estat, s'han anat reduint gradualment. Mentre que el 2018, la renda mitjana de Catalunya era un 23,8 % més gran, el 2024 aquesta proporció s'ha reduït a un 14,9 %.

L'evolució, d'altra banda, dels principals indicadors que es fan servir per mesurar la desigualtat monetària basada en els ingressos posen de manifest, fonamentalment a partir del 2021, un notable descens de la desigualtat tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat. Entre el 2021 i el 2024 la relació S80/ S20 **(165)** s'ha reduït a Catalunya en 0,8 punts i l'índex de Gini **(166)** en gairebé 2 punts. Aquesta reducció s'ha degut fonamentalment a un augment comparativament més alt experimentat per les llars amb rendes més baixes a partir del 2021, de manera que el 2024 presenta en base a aquests dos indicadors els nivells de desigualtat més baixos, tant a Catalunya com a Espanya, de tot el període analitzat.

TAULA 20. Evolució de la renda mitjana equivalent, de la relació S80/S20 i de l'índex de Gini a Catalunya i Espanya (2018-2024)

	Renda mitjana equivalent (euros/any)		Renda mitjana equivalent (euros constants/any), base 2023		Relació S80/S20		Índex de Gini	
	Espanya	Catalunya	Espanya	Catalunya	Espanya	Catalunya	Espanya	Catalunya
2018	14.785	18.302	17.462	21.516	6,0	5,2	33,2	30,3
2019	15.015	17.790	17.438	20.544	5,9	5,6	33,0	31,2
2020	16.043	18.943	18.502	21.680	5,8	6,2	32,1	31,7
2021	15.892	18.828	18.383	21.636	6,2	5,5	33,0	30,9
2022	16.814	19.734	18.864	22.038	5,6	5,2	32,0	30,0
2023	18.316	20.940	18.957	21.652	5,5	5,0	31,5	29,9
2024	19.307	22.185	19.307	22.185	5,4	4,7	31,2	29,0
2018-20*	+8,5%	+3,5%	+6,0%	+0,8%	-0,2	+1,0	-1,1	+1,4
2021-24*	+21,5%	+17,8%	+5,0%	+2,5%	-0,8	-0,8	-1,8	-1,9
2018-24*	+30,6%	+21,2%	+10,6%	+3,1%	-0,6	-0,5	-2,0	-1,3

*L'evolució s'expressa en el cas de la renda en termes de variació percentual, mentre que en el cas dels indicadors de desigualtat s'ha calculat com a diferència en termes de punts percentuals.

Nota: Per calcular la renda mitjana equivalent en euros constants s'ha utilitzat la variació de les mitjanes anuals de l'IPC de cada comunitat autònoma corresponents a l'any previ a la realització de l'enquesta.

Fons: INE. Enquesta de Condicions de Vida; Índex de preus de consum per comunitats autònomes.

(165) Aquest indicador de desigualtat expressa el quocient entre els ingressos totals percebuts pel 20 % de persones amb uns ingressos equivalents més alts i els percebuts pel 20 % amb els ingressos equivalents més baixos.

(166) L'índex de Gini és un indicador que mesura la desigualtat social a partir dels ingressos disponibles per part de la població d'una regió en un període de temps determinat. El valor de l'índex de Gini és un nombre comprès entre 0 i 100, en què el 0 expressa una igualtat perfecta (tots els individus tenen els mateixos ingressos) i 100 la desigualtat absoluta (una persona té tots els ingressos i les altres, cap).

Tot i la disminució que han experimentat les situacions de pobresa i el nivell de desigualtat, continuen persistint tant a Espanya com a Catalunya uns nivells relativament alts i estables de privació, que afectarien no només els àmbits materials, sinó també els relacionals de la vida quotidiana de les persones. El 2024, les situacions de carència material i social severa **(167)** afecten, tant a Catalunya com a Espanya, una mica més d'un 8 % de la població.

En el cas de Catalunya, les situacions de privació més freqüents es relacionen amb la incapacitat de les llars per fer front a despeses imprevistes (el 35,2 % de la població); la impossibilitat, per no poder-s'ho permetre, d'anar de vacances almenys una setmana l'any (30,4 %), o no poder substituir per uns de nous mobles fets malbé o vells (28,2 %). Tot i això, de tots els punts analitzats el que presenta una evolució més desfavorable, tant a Catalunya com a Espanya, és el relatiu a no permetre's mantenir l'habitatge amb una temperatura adequada durant els mesos freds. Aquest indicador passa d'un 8,8 % el 2018 a un 17,6 % el 2024.

TAULA 21. Evolució de la taxa de carència material i social severa i de la prevalença dels seus indicadors a la població de Catalunya i Espanya (2018-2023)

%	Espanya				Catalunya			
	2018	2021	2024	Dif. 2018-24	2018	2021	2024	Dif. 2018-24
No es pot permetre anar de vacances almenys una setmana l'any	34,1	32,7	33,4	-0,8	27,2	27,8	30,4	+3,2
No es pot permetre un àpat de carn, pollastre o peix almenys cada dos dies	3,6	4,7	6,1	+2,5	3,9	3,9	6,2	+2,3
No es pot permetre mantenir l'habitatge a una temperatura adequada	9,1	14,3	17,6	+8,4	8,8	15,9	17,6	+8,8
No té capacitat per afrontar despeses imprevistes	35,9	33,4	35,8	-0,1	28,3	32,9	35,2	+6,9

(167) La carència material i social severa es construeix amb 13 components, dels quals set es defineixen a nivell de la llar i sis són personals, diferents per a cada membre de la llar. Una persona està en situació de manca material i social severa si pateix almenys set de les 13 limitacions que formen la llista.

%	Espanya				Catalunya			
	2018	2021	2024	Dif. 2018-24	2018	2021	2024	Dif. 2018-24
Ha tingut retards en el pagament de despeses relacionades amb l'habitatge principal o en compres a terminis en els darrers 12 mesos	9,4	14,4	14,2	+4,9	8,7	14,2	17,0	+8,2
No es pot permetre disposar d'un automòbil	5,1	4,9	5,3	+0,2	6,3	4,9	6,8	+0,5
No pot substituir mobles fets malbé o vells	32,3	27,5	27,7	-4,7	24,9	27,2	28,2	+3,3
No es pot permetre substituir roba feta malbé per una altra de nova	8,9	8,7	8,0	-0,9	6,8	8,3	8,3	+1,5
No es pot permetre tenir dos parells de sabates en bones condicions	2,7	2,4	2,5	-0,2	2,8	2,4	2,8	+0,0
No es pot permetre reunir-se amb amics/família per menjar o prendre alguna cosa almenys una vegada al mes	10,1	8,6	8,8	-1,3	7,5	7,9	8,1	+0,6
No es pot permetre participar regularment en activitats de lleure	13,9	12,5	13,2	-0,7	11,9	11,9	13,5	+1,6
No es pot permetre gastar una petita quantitat de diners en si mateix	14,3	15,1	15,0	+0,6	10,9	14,1	15,4	+4,5
No es pot permetre connexió a internet	5,6	2,7	1,6	-4,0	4,8	1,8	1,2	-3,6
Taxa de carència material i social severa	8,7	8,3	8,3	-0,4	6,7	9,0	8,6	+1,9

Fonts: INE. Enquesta de Condicions de Vida.

5.3. Augmenta l'accés a l'IMV, encara que la cobertura se situa en nivells inferiors als del conjunt de l'Estat

L'últim informe corresponent a l'edició de l'EINSFOESSA del 2021 va posar de manifest, entre d'altres, els problemes d'eficàcia (pel reduït nombre de llars beneficiàries) que a finals d'aquell any tenia l'Ingrés Mínim Vital, sens dubte, una de les mesures més importants i noves, ja que es tracta de la primera renda mínima d'àmbit estatal, aprovades en aquell moment.

Quatre anys després de la seva posada en marxa el juny del 2020, el panorama que s'observava el 2021 s'ha aclarit en algun dels aspectes més problemàtics—com el de la gestió **(168)** i articulació amb la resta de les prestacions de garantia d'ingressos—, s'han introduït algunes novetats en el disseny, com, per exemple, la introducció del Complement d'Ajuda per a la Infància (CAPI) **(169)**, i la cobertura s'ha ampliat.

En efecte, des del 2021 i fins al 2024 el desplegament de l'IMV ha augmentat considerablement tant en el conjunt de l'Estat com, particularment, a Catalunya, que partia d'una cobertura especialment limitada. Entre el maig del 2021 i el novembre del 2024 el nombre de llars beneficiàries s'ha multiplicat, en el cas del conjunt d'Espanya, per 2,6, mentre que, en el de Catalunya, la xifra s'ha quadruplicat. Amb tot, Catalunya presenta en el moment actual una cobertura de l'IMV substancialment més baixa (2,1 % de les llars) que la que resulta per al conjunt de l'Estat, cosa que en part podria explicar-se per les taxes més baixes de pobresa severa d'aquesta comunitat (el 5,7 %, davant d'un 8,3 % el 2023), però, també, per la taxa més elevada de *non take-up* de l'IMV a Catalunya **(170)**.

(168) Des de finals del 2024, la Generalitat de Catalunya ha assumit la gestió de l'Ingrés Mínim.

(169) El Complement d'Ajuda per a la Infància (CAPI) és una prestació econòmica addicional inclosa dins de l'Ingrés Mínim Vital (IMV), el propòsit principal és proporcionar un suport econòmic a les famílies amb menors a càrrec que es trobin en situació de vulnerabilitat econòmica a fi de reduir la pobresa infantil.

(170) L'informe més recent de l'AIREF, publicat el juliol del 2024, estima que la taxa de no accés a l'IMV a Catalunya va ser el 2023 del 67 %, davant la mitjana estatal, del 56 %. En aquest informe les taxes de *non take-up* que es proporcionen no constitueixen estimacions probabilístiques, sinó que són el resultat de dividir les llars sol·licitants de la prestació (obtingudes a partir de les dades proporcionades per l'INSS) entre els potencials beneficiaris obtinguts a partir de les microdades subministrades per l'Agència Estatal d'Administració Tributària. Disponible a: https://www.airef.es/wp-content/uploads/2024/07/IMV/20240724_IMV_Opinion3_01Estudio.pdf

TAULA 22. Evolució del nombre i la cobertura de llars i persones beneficiàries de l’Ingrés Mínim Vital a Catalunya i Espanya (2021-2024)

		Espanya		Catalunya	
		Nombre	Cobertura %	Nombre	Cobertura %
Maig 2021	Llars	260.206	1,4	16.203	0,5
	Persones beneficiàries	682.808	1,5	46.410	0,6
Novembre 2024	Llars	665.508	3,4	64.943	2,1
	Persones beneficiàries	2.021.729	4,2	212.004	2,7
Acumulat* (juny 2020-novembre 2024)	Llars	933.496	4,8	88.574	2,8
	Persones beneficiàries	2.774.812	5,7	281.849	3,6

Font: Secretaria d’Estat de Seguretat Social i Pensions. Ministeri d’Inclusió, Seguretat Social i Migracions.

A més d’una cobertura més baixa de l’IMV que s’observa a Catalunya, tant en termes de llars titulars com de persones beneficiàries, aquesta comunitat presenta també una distribució específica respecte a Espanya pel que fa a les diferents modalitats que pot presentar l’IMV.

TAULA 23. Nombre de llars beneficiàries de l’Ingrés Mínim Vital a Catalunya i Espanya per tipus de prestació (novembre del 2024)

	Espanya			Catalunya		
	Nombre	Distribució (%)	Quantia mitjana mensual (€)	Nombre	Distribució (%)	Quantia mitjana mensual (€)
IMV (amb CAPI o sense)	417.483	62,7	--	36.489	56,2	--
--IMV sense CAPI	199.211	29,9	509,5	17.122	26,4	510,4
--IMV amb CAPI	218.272	32,8	820,0	19.367	29,8	810,2
Només CAPI	248.025	37,3	130,4	28.454	43,8	147,3
Total	665.508	100,0	470,1	64.943	100,0	440,7

CAPI: Complement d’Ajuda per a la Infància.

Font: Secretaria d’Estat de Seguretat Social i Pensions. Ministeri d’Inclusió, Seguretat Social i Migracions

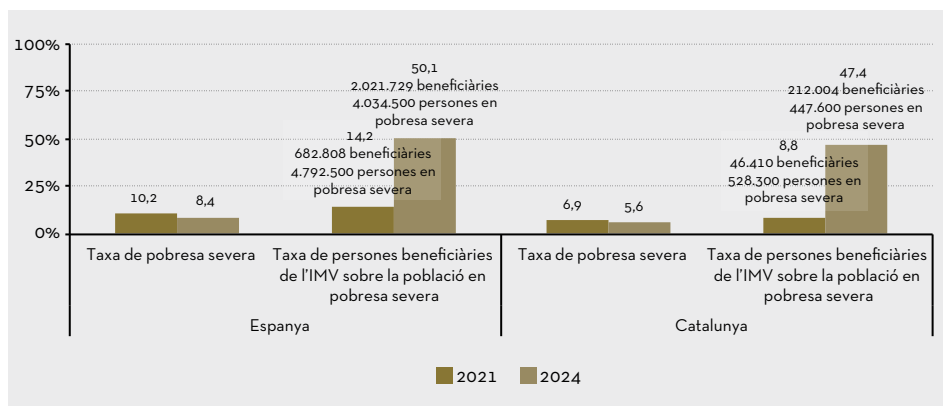
De les tres que hi ha, la modalitat menys freqüent és la corresponent a l'IMV sense CAPI, que rep el 26,4 % de les llars, amb una quantia mitjana mensual de 510 euros. Es tractaria de l'IMV bàsic, i es refereix a la prestació la quantia de la qual es calcula com la diferència entre el llindar de renda garantida i els ingressos de la llar **(171)**. D'altra banda, el 29,8 % rebria l'IMV amb el CAPI (810 euros mensuals de mitjana), variant de la prestació en què es rep tant l'IMV bàsic com el complement; mentre que el 43,8 % restant rebria únicament el CAPI (147 euros), ja que es tracta de llars amb uns ingressos que superen el llindar de renda garantida, però no els llindars específics del CAPI.

Tal com es pot observar a la Taula 19, a més d'una cobertura més baixa, la situació de l'IMV a Catalunya es caracteritzaria per un pes relatiu més alt de la percepció d'aquesta prestació en la modalitat de només CAPI (el 43,8 %, davant d'un 37,3 %) i, en general, per una quantia mitjana de la prestació una mica més reduïda (440,70 euros, enfront dels 470,10 euros en el conjunt d'Espanya).

Des d'una perspectiva més àmplia, si considerem, d'una banda, el nombre de persones beneficiàries que ofereix la Secretaria d'Estat de Seguretat Social i Pensions i, de l'altra, el total de persones en situació de pobresa severa del 2024 que es pot extreure de l'ECV, el resultat seria que en el moment actual s'estarien beneficiant de l'IMV, en alguna de les diverses modalitats, 47,4 % de les persones en situació de pobresa severa a Catalunya i un 50,1 % a Espanya. Des d'una perspectiva evolutiva, la cobertura de l'IMV hauria millorat considerablement en aquests tres darrers anys, però també caldria dir que el marge de millora pel que fa al nivell de cobertura continua sent gran, ja que, dins d'aquest exercici estimatiu, el que també es posaria de manifest és que gairebé la meitat de la població en situació de pobresa severa no rep l'Ingrés Mínim Vital.

(171) Les llars que perceben aquesta prestació són les que tenen ingressos per sota del llindar de renda garantida i on no hi ha menors.

GRÀFIC 34. Evolució del percentatge de persones en situació de pobresa severa i del de persones beneficiàries de l'Ingrés Mínim Vital sobre la població en pobresa severa de Catalunya i Espanya (2021-2024)

Fonts: Dades de les nòmines del maig del 2021 i el novembre del 2024 de l'IMV proporcionades per la Secretaria d'Estat de Seguretat Social i Pensions del Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions; INE. Enquesta de Condicions de Vida 2021 i 2024; Estadística contínua de població. Població en habitatges familiars. 1 de gener.

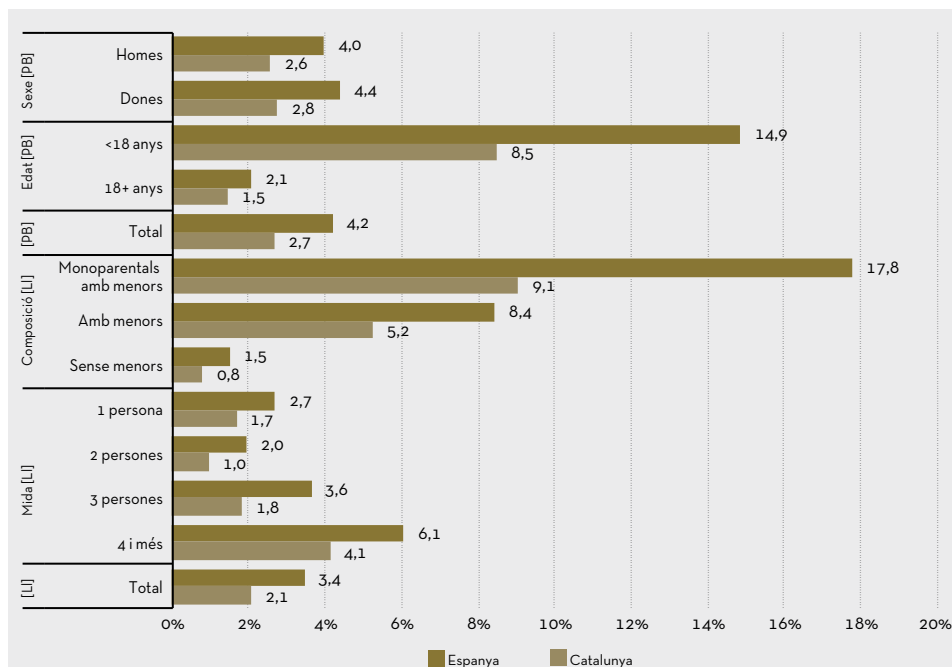
Pel que fa a la cobertura de la prestació entre diversos grups sociodemogràfics i llars, les dades de l'IMV per al novembre del 2024 posen de manifest que tant a Catalunya com al conjunt d'Espanya —i, en bona part, com a conseqüència de l'entrada en vigor del CAPI—, la cobertura de l'IMV és relativament elevada entre les persones menors de 18 anys. Només rebrien el CAPI o l'IMV amb el CAPI un 8,5 % de les persones menors d'edat a Catalunya i el 14,9 % a Espanya. Des d'un altre punt de vista, però incidint en la mateixa idea, també es pot dir que reben l'IMV el 5,2 % de les llars catalanes amb persones menors d'edat i un 8,4 % del conjunt de llars espanyoles amb la mateixa composició.

Al marge de més cobertura de l'IMV entre la infància i l'adolescència —que és, d'altra banda, on es concentren àmplies capes de pobresa— (172) també es pot parlar d'una cobertura de l'IMV relativament àmplia en el cas de les llars monoparentals amb persones menors d'edat. En aquest cas, a partir de les dades de la Secretaria d'Estat de Seguretat Social, es podria estimar que rebrien la

(172) El 2023, per exemple, mentre les taxes de risc de pobresa i pobresa severa tenen una prevalença mitjana entre la població del 13,9 i 5,7 %, respectivament; entre les nenes, els nens i els adolescents de Catalunya s'eleva fins a un 22,1 % i 9,3 %.

prestació el 17,8 % d'aquestes llars a Espanya, davant d'un 9,1 % de les llars monoparentals de Catalunya. La disparitat d'aquestes taxes porta a pensar que en aquesta comunitat podria haver una proporció àmplia d'aquestes llars que no estaria accedint a l'IMV o, almenys, al complement específic per a la infància.

GRÀFIC 35. Cobertura de l'Ingrés Mínim Vital entre la població i les llars de Catalunya i Espanya, segons diverses característiques de les persones i de les llars beneficiàries (2024)

Nota: PB fa referència a valors calculats entre el nombre de persones beneficiàries i LI entre el nombre de llars titulars. Fonts: Secretaria d'Estat de Seguretat Social i Pensions del Ministeri d'Inclusió, Seguretat Social i Migracions. Dades de la nòmina del novembre del 2024; INE. Estadística contínua de població.

Com passa en altres comunitats autònomes, a Catalunya l'IMV és una prestació compatible amb els programes de rendes mínimes autonòmics –que en aquest cas és la Renda Garantida de Ciutadania–, amb els quals coexisteix des que es va posar en marxa la prestació estatal el 2020. Resulta, amb tot, important explicar que, des del disseny original, la Renda Garantia de Ciutadania (en endavant, RGC) consta de dos complements, que es comptabilitzen per separat: un, orientat a afavorir la inserció laboral (anomenat Complement per a Persones Actives) i un altre, concebut fonamentalment per completar pensions de jubilació de

baixa quantia laboral (denominat Complement per a Persones no Activables). Al novembre del 2024, la primera modalitat registrava 44.690 beneficiaris i la segona, 54.961, fet que en conjunt implica que la RGC beneficiava a finals d'aquest any 145.636 persones o, el que és el mateix, a un 1,82 % de la població.

Tal com es recull a la Taula 24, l'evolució recent de la cobertura de la RGC s'ha caracteritzat per un augment molt notable en el període 2018-2021, que va assolir el 2021 any una cobertura del 2,22 % de la població, i un gradual descens a partir d'aleshores. Dels dos complements considerats, tanmateix, l'evolució només ha estat descendent en el cas del col·lectiu de persones activables laboralment –en bona part, per la disminució de la desocupació–, però no dins del col·lectiu de persones no activables, on la cobertura de la RGC no ha parat de créixer gradualment des de l'any 2018.

TAULA 24. Evolució del nombre i la taxa de persones beneficiàries de la Renda Garantida de Ciutadania (2018-2024)

	Nombre				Taxa per 100 habitants			
	Activables laboralment¹		No activables²	Total	Activables laboralment¹		No activables²	Total
	Titulars RGC	Beneficiàries RGC	Titulars complements prestacions i pensions	Persones beneficiàries	Titulars RGC	Beneficiàries RGC	Titulars complements prestacions i pensions	Persones beneficiàries
2018	28.572	71.110	46.881	117.991	0,38	0,94	0,62	1,56
2019	32.167	75.839	47.672	123.511	0,42	0,99	0,63	1,62
2020	44.023	101.833	48.401	150.234	0,57	1,32	0,63	1,95
2021	54.752	123.169	48.540	171.709	0,71	1,59	0,63	2,22
2022	54.054	117.521	50.097	167.618	0,70	1,51	0,65	2,16
2023	51.385	108.832	52.433	161.265	0,65	1,38	0,66	2,04
2024**	44.690	90.675	54.961	145.636	0,56	1,13	0,69	1,82
2018-21*	91,6%	73,2%	3,5%	45,5%	+0,33	+0,65	+0,00	+0,65
2021-24*	-18,4%	-26,4%	13,2%	-15,2%	-0,15	-0,46	+0,06	-0,40

*L'evolució s'expressa en el cas del nombre de titulars o persones beneficiàries en termes de variació percentual, mentre que, en el cas de les cobertures, s'expressa com a diferència en termes de punts percentuals.

**Dades del mes de novembre.

1 Fa referència a les persones titulars o beneficiàries de la RGC o del complement de pensions, prestacions i altres ajuts per a persones activables.

2 El col·lectiu de protecció social fa referència a pensionistes i persones beneficiàries de prestacions estatals amb les rendes més baixes (perceptors de PNC o d'altres prestacions estatals unipersonals), així com de RGC per a persones no activables.

Font: Departament de Drets Socials i Inclusió. Generalitat de Catalunya. Dades disponibles al desembre de cada any, excepte el 2024, que corresponen al novembre.

Si bé hauria estat interessant analitzar el nombre de titulars de la RGC que compatibilitzen aquesta prestació amb l'IMV —lamentablement encara aquestes dades no es publiquen—, la informació que proporciona l'últim estudi de l'AIREF sobre l'Ingrés Mínim Vital **(173)**, amb dades de rendes mínimes facilitades per totes les comunitats autònomes, dades fiscals (AEAT) i dades de l'IMV (Tresoreria General de la Seguretat Social), posa de manifest que Catalunya no només es troba al costat del grup de comunitats autònomes que, malgrat l'aparició de l'IMV, manté un nombre significatiu de persones beneficiàries, sinó, també, que és l'única comunitat autònoma on el total de llars beneficiàries de la RGC superaria la de les llars beneficiàries de l'IMV en tot el període analitzat, que, en aquest cas, és fins a finals del 2023.

5.4. Persisteixen dificultats importants en l'accés a l'IMV per part de les llars més vulnerables

Tal com s'ha esmentat anteriorment, malgrat l'augment de la cobertura de l'IMV registrat a Catalunya, encara hi continua havent una proporció relativament elevada de llars que, malgrat complir els requisits, no accedeixen a aquesta prestació. Si bé és cert que una part de la taxa de *non-take-up* que l'últim informe de l'AIREF sobre l'IMV proporciona per a Catalunya (67 %) es pot deure a llars on es percep la Renda Garantida de Ciutadania **(174)**, continuaria existint entre aquelles llars més necessitades un ampli nombre que no la reben.

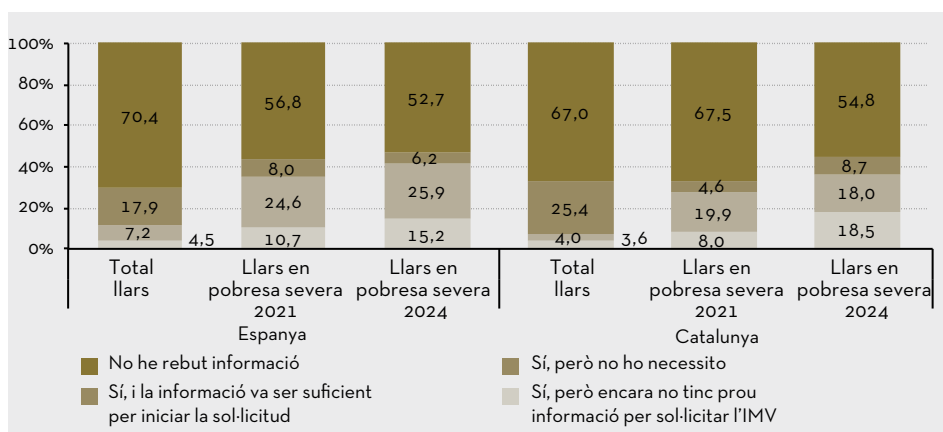
Entre els principals problemes a l'accés a l'IMV, els resultats que proporciona l'EINSFOESSA del 2024 permeten identificar la manca d'informació com un dels principals. En efecte, malgrat haver transcorregut quatre anys des de la implantació, resulta especialment preocupant l'elevada proporció de llars en situació de pobresa severa que manifesten no haver rebut cap informació. Aquestes llars representen gairebé un 55 % i un 53 % de les llars que es troben en situació de pobresa severa a Catalunya i al conjunt de l'Estat, respectivament.

(173) AIREF (2024), 3a Opinión Ingreso Mínimo Vital, Opinión 2/24, Madrid. Disponible en https://www.airef.es/wp-content/uploads/2024/07/IMV/20240724_IMV_Opinion3_01Estudio.pdf

(174) En el cas del conjunt d'Espanya, on la taxa de *non take-up* és del 56%, l'estudi considera que cinc punts percentuals d'aquesta taxa es correspondrien amb les llars que es troben percebent rendes mínimes el 2023, sent, en tot cas, aquesta proporció més elevada en aquelles comunitats autònomes on el transvasament de beneficiaris a l'IMV hauria estat més limitat.

Pel que fa al coneixement de la prestació, les diferències que s'observen entre Catalunya i Espanya són reduïdes. Amb tot, si l'atenció se centra en les llars en situació de pobresa severa, caldria destacar un desconeixement més gran entorn de l'IMV a Catalunya, així com una proporció més gran a Espanya de llars que disposarien d'informació suficient per iniciar la sol·licitud (el 25,9 %, davant d'un 18 % a Catalunya), la qual cosa, sens dubte, pot relacionar-se amb l'abast més gran que presenta l'IMV en el conjunt de l'Estat.

GRÀFIC 36. Distribució del total de llars i llars en situació de pobresa severa de Catalunya i Espanya, segons informació rebuda sobre l'Ingrés Mínim Vital (2024)

Font: EINSFOESSA 2024.

De totes maneres, i des d'una perspectiva evolutiva, pel que fa als anteriors, els resultats del 2024 posen de manifest que s'hauria produït una certa millora en el nivell d'informació sobre l'IMV que tenen les llars en situació d'exclusió social severa a Catalunya. Mentre que el 2021 gairebé el 68 % de les llars manifestava que no disposava d'informació sobre l'IMV, aquesta proporció —que, malgrat tot, continua sent elevada— baixa al 54,8 % el 2024.

Més enllà d'aquells casos en què s'ha sol·licitat l'IMV, però s'ha obtingut una denegació, el que sí que és evident, tant al conjunt de l'Estat com a Catalunya, són els problemes d'informació vinculats a l'IMV. En efecte, tal com es pot comprovar a la taula següent, de totes les llars en situació de pobresa severa que no estan rebent actualment l'IMV, l'absència d'informació total (60,6 %) o bé parcial (10,4 %) s'erigeixen com el principal obstacle en l'accés a aquesta pres-

tació. Aquestes dades coincideixen plenament amb els resultats de la investigació qualitativa amb grups focals integrats per les entitats inscrites al registre de mediadors socials, duta a terme per l'AIREF (175), que revelen que «una de les principals causes del *non take-up* és la manca d'informació comprensible, fiable i homogènia per a les llars i per als que els brinden acompanyament en el procés de sol·licitud de la prestació».

TAULA 25. Distribució de les llars en situació de pobresa severa que no reben l'IMV, segons l'estat actual de la sol·licitud de l'Ingrés Mínim Vital (2024)

(%)	Espanya	Catalunya
No ha rebut informació i no l'ha sol·licitada	59,4	60,6
Ha rebut informació, però percep que no necessita la prestació i no l'ha sol·licitada	7,1	9,6
L'ha sol·licitat, encara que no la rep (denegació)	15,6	11,5
Ha intentat sol·licitar-la, però no ho ha aconseguit	6,0	3,1
Ha rebut una mica d'informació, però no sap com fer-ho	4,0	10,4
No ho ha intentat perquè no es considera que sigui una prestació adequada per a aquesta llar	0,8	3,1
No ho ha intentat perquè considera que no compleix els requisits	6,6	1,7
No ho ha intentat perquè considera que no el compensa	0,5	0,0
Total	100,0	100,0

Font: EINSFOESSA 2024.

(175) AIREF (2024), 3.ª *Opinión Ingreso Mínimo Vital*, Opinión 2/24, Madrid. Disponible a: https://www.airef.es/wp-content/uploads/2024/07/IMV/20240724_IMV_Opinion3_01Estudio.pdf

Capítol 6

Augmenten els problemes d'aïllament social i es debiliten les relacions socials

6.1. Introducció

L'evolució experimentada a Catalunya per les situacions d'exclusió social a l'eix relacional resulta ambivalent ja que, si bé aquestes s'han reduït considerablement respecte al 2021, de les dues dimensions integrades en aquest eix, conflicte i aïllament social, només ha disminuït la primera, incrementant-se en el cas de les llars catalanes la proporció d'aquells amb problemes d'exclusió vinculats a l'aïllament social. Després de la crisi de la COVID-19 i el seu impacte important en l'eix relacional de les llars, les dades que proporciona aquesta edició posen de manifest que malgrat l'evolució favorable que han experimentat algunes situacions des de llavors, persisteixen diversos problemes relacionats amb l'erosió de les xarxes de suport familiar i l'afebliment de les relacions socials més properes.

En aquest capítol s'aborda, en els primers cinc subapartats, la dimensió del capital social com a element clau per analitzar les relacions socials i la vulnerabilitat a Catalunya. A continuació (6.6.) s'analitza la incidència i l'evolució de les situacions d'exclusió social vinculades a les dimensions de conflicte i aïllament social que integren l'eix relacional de l'exclusió. Constatat el creixement que han experimentat les llars amb problemes d'exclusió en la dimensió de l'aïllament, l'epígraf següent se centra en la descripció de les característiques sociodemogràfiques que presenten aquestes llars. L'epígraf 6.8 examina tant l'evolució que han experimentat des de l'any 2018 les xarxes de suport que es teixeixen entre les llars com els vestigis de la crisi de la COVID-19 en la intensitat de les relacions socials més properes. En darrer lloc, s'analitza el greu problema social de la discriminació i de la pèrdua d'oportunitats que aquestes situacions generen

entre el conjunt de les llars i molt especialment en aquells que es troben en situació d'exclusió social **(179)**.

6.2. El capital social com a mesura de vulnerabilitat i exclusió

El concepte de capital social fa referència a valors «intangibles» com són les relacions socials, però que, tanmateix, són fonamentals per a la plena integració social. Així, quan pensem en els recursos que les persones tenen per millorar les seves condicions de vida i prosperar, solem centrar-nos, en primer lloc, en la situació financera que tenen (l'anomenat capital econòmic) i en el nivell d'educació, habilitats i competències (l'anomenat capital humà), és a dir, en els recursos individuals de què disposen. Des d'aquesta perspectiva, en general s'entén que una persona amb una bona feina i una educació superior té més possibilitats de desenvolupar-se plenament.

Cal recordar, però, el simple fet que els éssers humans som inherentment socials. A la vida quotidiana interactuem amb familiars, amics, veïns, companys de feina i un gran nombre de coneguts. Aquestes relacions poden facilitar l'accés a recursos valuosos, com ara el suport financer, el préstec de béns, informació sobre ofertes d'ocupació, oportunitats d'habitatge assequibles, cures en moments de necessitat, petites reparacions o, simplement, favors o bons consells. Aquest tipus de recursos basats en les xarxes socials constitueix el que es coneix com a «capital social» i representa una font particularment flexible per cobrir necessitats.

Una de les conceptualitzacions més influents de capital social el defineix com «la suma dels recursos, reals o virtuals, que deriven de la pertinença a una xarxa duradora de relacions de mutu coneixement i reconeixement» (Bourdieu, 1986) **(180)**. A diferència del capital econòmic o humà, el social no resideix, doncs, en individus o béns materials, sinó en les relacions socials entre les persones. La literatura especialitzada mostra àmpliament que tenir accés a aquests recursos pot ser un

(179) La informació d'aquest apartat es pot ampliar a l'article: «Relaciones sociales y vulnerabilidad en Cataluña: una aproximación desde las teorías del capital social» elaborat per Lubbers, M., Molina, J. L., Ruiz-Román, C., i Valenzuela, H.

(180) Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In John Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood Press.

factor clau en les estratègies per afrontar diferents problemes, així com un mecanisme crucial de mobilitat social (Domínguez & Watkins, 2003) **(181)**.

El concepte de capital social el va introduir el 1916 Lyda Hanifan **(182)**, especialista en educació rural als Estats Units, per descriure la «bona voluntat, la companyonia, la simpatia mútua i la interacció social» que emergeixen en una comunitat. Equiparant-lo a altres formes de capital, va subratllar el paper essencial que té en la vida comunitària. Des de llavors, nombrosos autors han ampliat, definit i mesurat aquest concepte.

Pierre Bourdieu (1986) ho va entendre com el conjunt de recursos reals o potencials derivats de la pertinença a xarxes duradores de relacions de reconeixement i suport mutu, que generen obligacions recíproques, gratitud i amistat, proporcionant avantatges als membres que en formen part. James Coleman (1988) **(183)**, per la seva banda, va destacar que el capital social es manifesta en xarxes denses –familiars o comunitàries– en què les múltiples relacions fomenten la confiança, la reciprocitat i la responsabilitat, a més d'ampliar els canals d'informació. Per a tots dos, com per a Hanifan, el capital social beneficia tant els individus com el conjunt comunitari.

Robert Putnam (1993) **(184)** va traslladar l'anàlisi a la societat i va definir el capital social com les connexions entre individus i les normes de confiança i reciprocitat que en sorgeixen. Des d'aquesta perspectiva, el capital social és un bé públic que reforça la cooperació i la cohesió social, especialment mitjançant la participació en associacions voluntàries.

En contrast amb aquestes propostes centrades a les xarxes comunitàries, Ronald Burt (1992) **(185)** va oferir una visió orientada a l'àmbit organitzatiu

(181) Domínguez, S., & Watkins, C. (2003). Creating Networks for Survival and Mobility: Social Capital Among African-American and Latin-American Low-Income Mothers. *Social Problems*, 50(1), 111-135.

(182) Hanifan, LJ (1916). The rural school community center. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67, 130-138.

(183) Coleman, JS (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120. <https://doi.org/10.1086/228943>.

(184) Putnam, RD (1993). *Making Democracy Work. Civil Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/2620793>.

(185) Burt, RS (1992). *Structural Holes: The Social Structure of Competition*. Harvard University Press.

i empresarial. A través de la seva teoria de la «intermediació estructural», va argumentar que el capital social sorgeix quan certs individus —els *brokers* o intermediaris— connecten segments d'una xarxa que, altrament, romandrien desconnectats. Aquests actors ocupen posicions estratègiques que els permeten accedir i controlar el flux d'informació i generar innovacions, de manera que el capital social s'entén com un atribut individual més que no pas com el resultat de la densitat de relacions (*closure*).

De manera complementària, Nan Lin (2001) **(186)** va proposar que el capital social es compon de relacions «expressives» (suport emocional) i «instrumentals» (orientades a l'obtenció de recursos), ambdues situades a les xarxes de relacions personals. Segons Lin, el capital social es pot definir com «els recursos disponibles a l'estructura social accedits o mobilitzats en accions intencionals», de manera que en destaca la importància de l'agència individual, l'estructura de la xarxa i la combinació de llaços forts i febles (Granovetter, 1973) **(187)** per a la seva mobilització efectiva.

A partir d'aquesta concepció, Lin i Dumin (1986) **(188)** van desenvolupar el «generador de posicions», una metodologia per mesurar el capital social disponible mitjançant l'accés a diferents professions dins de l'estructura social. Aquesta tècnica es basa en el supòsit que les professions estan jerarquitzades per prestigi i retribució, amb la qual cosa es poden calcular els recursos socials accessibles. Per mesurar aquest capital, se selecciona una llista de professions amb puntuacions de prestigi representatives de l'estructura social analitzada, i es demana a les persones entrevistades si coneixen algú en aquestes ocupacions i quina és la relació que hi tenen. La suma dels valors de prestigi dels contactes i la diversitat de posicions accessibles funcionen com a indicadors del capital social disponible (Molina et al., 2019) **(189)**.

(186) Lin, N. (2001). *Social Capital: Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press.

(187) Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology*, 78(6), 1360-1380.

(188) Lin, N., & Dumin, M. (1986). Access to occupations through social ties. *Social Networks*, 8(4), 365-385. [https://doi.org/10.1016/0378-8733\(86\)90003-1](https://doi.org/10.1016/0378-8733(86)90003-1)

(189) Molina, J. L., García-Macías, A., Lubbers, M. J., & Valenzuela-García, H. (2020). The embeddedness of social capital in personal networks. *Network Science*, 8(2):189-203. <https://doi.org/DOI: 10.1017/nws.2019.30>

Els primers estudis sobre el paper del capital social en les estratègies de subsistència de les persones en situació precària en van posar de manifest el valor com a xarxes de suport per afrontar les dificultats econòmiques, tant per part de familiars com de veïns i amics (Adler de Lomnitz, 1975 **(190)**; Stack, 1974) **(191)**. En aquest context, la família i altres llaços forts exercien un paper central en la resolució de dificultats en la vida diària. Encara que en l'actualitat les famílies són més petites i estan més disperses geogràficament, els vincles familiars continuen sent fonamentals per a les persones en situació de pobresa (Lubbers, et al., 2020) **(192)**, ja que ajuden, sobretot, a portar i esmorteir la volatilitat dels ingressos (Biosca et al., 2020) **(193)**.

Tanmateix, González de la Rocha (2007) **(194)** va advertir que assumir que les persones amb ingressos baixos poden confiar en les xarxes familiars per garantir-se la supervivència és una idea «falsa, però també perillosa» (2007:48), atès que sovint no és el cas. De fet, els estudis demostren que aquells que més necessiten el suport de les seves xarxes de suport solen ser els qui menys en reben (per exemple Böhnke, 2008) **(195)**.

Això es deu, fonamentalment, a dues raons. En primer lloc, les persones en situació de pobresa tendeixen a tenir xarxes més petites i amb menys recursos,

(190) Adler de Lomnitz, L. (1975). *Cómo sobreviven los marginados*. Siglo XXI Editores.

(191) Stack, CB (1974). *All our Kin: Strategies for Survival in a Black Community*. Harper & Row.

(192) Lubbers, M. J., Garcia, H. ., Castanyer, P. E., Molina, J. L., Casellas, A., i Rebollo, J. G. (2020). Relations Stretched Thin: Social Support Mobilization in Poverty. *The annals of the American Academy of Political and Social Science*, 689(1), 65-88. <https://doi.org/10.1177/0002716220911913>

(193) Biosca, O., McHugh, N., Ibrahim, F., Baker, R., Laxton, T., & Donaldson, C. (2020). Walking a Tightrope: Using Financial Diaries to Investigate Day-to-Day Financial Decisions and the Social Safety Net of the Financially Excluded. *Annals de l'American Academy of Political and Social Science*, 689(1), 46-64. <https://doi.org/10.1177/0002716220921154>

(194) González de la Rocha, M. (2007). *The construction of the myth of survival*. *Development and Change*, 38(1), 45-66. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7660.2007.00402>

(195) Böhnke, P. (2008). Are the poor socially integrated? The link between poverty and social support in different welfare regimes. *Journal of European Social Policy*, 18(2), 133-150. <https://doi.org/10.1177/0958928707087590>

fenomen conegut com a «pobresa de xarxa» (Van Eijk, 2010) **(196)**. Això s'explica, en gran part, per la tendència a l'homofília (McPherson et al., 2001) **(197)**; és a dir, la inclinació a establir vincles amb persones similars. Aquesta tendència respon tant a factors estructurals com a la segregació d'ingressos en barris, entorns laborals o associacions com a preferències personals, ja que, com assenyala Lin (2001), les relacions expressives es formen de manera més natural entre persones que comparteixen posició social i experiències associades. A més, els que viuen en pobresa solen tenir menys oportunitats de socialització en àmbits com ara el treball o el lleure, que requereixen recursos econòmics, cosa que reforça encara més la limitació d'aquestes xarxes. Així doncs, les seves xarxes socials solen oferir menys capital social que les d'altres grups.

En segon lloc, encara que disposin de contactes amb recursos, les persones en situació de pobresa no sempre poden mobilitzar-los de manera efectiva (Pedulla i Pager, 2019) **(198)**. Newman (1988) **(199)** va mostrar que els que patien mobilitat social descendent mantenien amistats amb persones de classe mitjana, però no podien sostenir els costos associats a aquests vincles, la qual cosa en provocava el debilitament. A més, el sistema d'intercanvis informals es basa en l'expectativa de reciprocitat, cosa que dificulta la participació dels que no poden correspondre a l'ajuda rebuda (Offer, 2012) **(200)**. A això se sumen tensions emocionals com la vergonya (Valenzuela-García et al., 2022) **(201)**, l'es-

(196) Van Eijk, G. (2010). Does living in poor neighbourhood result in network poverty? A study on local networks, locality-based relationships and neighbourhood settings. *Journal of Housing and the Built Environment*, 25(4), 467-480. <https://doi.org/10.1007/s10901-010-9198-1>.

(197) McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, 27, 415-444.

(198) Pedulla, D., & Pager, D. (2019). Race and Networks in the Job Search Process. *American Sociological Review*, 84(6), 983-1012. <https://doi.org/10.1177/0003122419883255>.

(199) Newman, K. S. (1988). *Falling From Grace. Downward Mobility in the Age of Affluence*. University of California Press.

(200) Offer, S. (2012). The burden of reciprocity: Processes of exclusion and withdrawal from personal networks among low-income families. *Current Sociology*, 60(6), 788-805. <https://doi.org/10.1177/0011392112454754>.

(201) Valenzuela García, H.; Lubbers, M. J., i Molina, J. L. (2022). Choose, buy, pay - Paradoxes of shame-relieving processes among the poor in Spain. *Journal of Organizational Ethnography*, 11(3), 282-295. <https://doi.org/10.1108/JOE-11-2021-0056>.

tigma (Garthwaite, 2015) **(202)** i la desconfiança (Raudenbush, 2016) **(203)**, que porten moltes persones a amagar la seva situació, restringint encara més l'accés al suport. Finalment, l'obligació moral de la reciprocitat, en contextos d'escassetat, pot impedir l'acumulació d'excedents necessaris per sortir de la pobresa (Stack, 1974): així, les xarxes solidàries poden mitigar dificultats a curt termini, però alhora reforçar la reproducció de la precarietat.

En definitiva, si bé el capital social entès com els recursos accessibles a través de les relacions socials pot ajudar en certa manera a afrontar situacions de càrrega econòmica o material, moltes persones en situació de pobresa no disposen en la pràctica d'aquests recursos o no es donen les condicions per a la seva mobilització. És per això que és fonamental identificar quins grups tenen menys accés al capital social i dissenyar intervencions públiques (Small & Gose, 2020) **(204)** que enforteixin aquestes xarxes o complementin la seva funció amb fonts formals de suport procedents d'entitats o institucions.

6.3. Diferents dinàmiques de capital social i vulnerabilitat a Catalunya

Com hem comentat a l'apartat anterior, la literatura acadèmica internacional aborda l'estudi del capital social mitjançant enquestes basades en el «generador de posicions». En aquest cas, atesa la limitada informació disponible, ens aproximarem al coneixement dels recursos socials i la seva interacció amb altres situacions vitals, com ara la salut i l'índex sintètic d'exclusió social, a través d'una Anàlisi de Correspondència Múltiple (MCA) i Agrupament Jeràrquic (HCA) de les variables relacionals disponibles. Aquesta anàlisi ens ha permès classificar els casos en un nombre limitat de grups o clústers.

(202) Garthwaite, K. (2015). 'Keeping meself to meself' - How Social Networks Can Influence Narratives de Stigma i Identitat per a Long Term Sickness Benefits Recipients. *Social Policy & Administration*, 49(2), 199-212. <https://doi.org/10.1111/spol.12119>

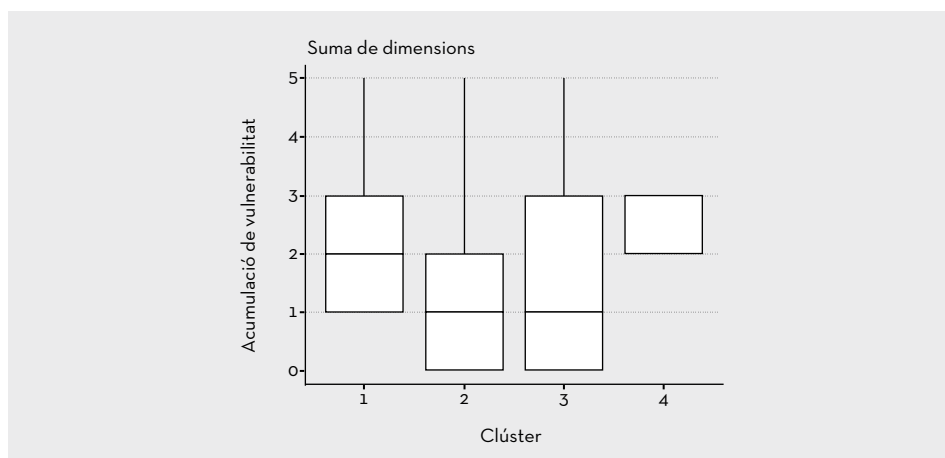
(203) Raudenbush, D. (2016): «I Stay by Myself»: Social Support , and Selective Solidarity Among the Urban Poor. *Sociological Forum*, 31(4), 1018-1039. <https://doi.org/10.1111/socf.12294>

(204) Small, M. L., & Gose, L.I. (2020). How Do Low-Income People Form Survival Networks? Routine Organizations as Brokers. *Annals de l'American Academy of Political and Social Science*, 689(1), 89-109. <https://doi.org/10.1177/0002716220915431>.

L'anàlisi ha permès identificar quatre perfils diferenciats que passem a explicar tot seguit. El Gràfic 37 mostra la distribució dels clústers en relació amb l'acumulació de vulnerabilitats a les diferents dimensions.

Recordem que aquesta variable acumula valors corresponents a cadascun dels indicadors d'exclusió, en un rang de 0 a 8, on la suma de 3 situacions de vulnerabilitat ja indica una situació d'exclusió severa.

GRÀFIC 37. Distribució dels clústers en funció de l'acumulació de vulnerabilitats

Font: EINSFOESSA 2024.

La major part dels casos se situen al clúster 2 (al voltant del 85 % de les respostes, aproximadament) i un percentatge apreciable al clúster 3 (un 10 %), amb la resta repartida en els dos casos extrems (clúster 1 i clúster 4).

Clúster 1: Baixa qualitat relacional i risc d'aïllament

En aquest grup se situen persones amb nivells moderats d'exclusió (mitjana d'1,56), però amb una baixa qualitat de les relacions i inestabilitat a les xarxes de suport. El percentatge de respostes a la categoria «sense relacions» és elevat; per tant, es tracta d'individus en risc d'aïllament social. Aquest grup presenta, a més, una puntuació alta a la suma de vulnerabilitats (mitjana de 2 dimensions).

Clúster 2: Integració relacional positiva

En aquest grup se situen persones amb nivells actius de participació social i una bona qualitat de les interaccions socials, valorades en general com a «bones».

Es tracta, en general, de persones pertanyents a la categoria d'integració plena. L'índex d'exclusió és el més baix (mitjana de 0,61) i la suma de vulnerabilitat és baixa (mitjana = 1).

Clúster 3: Variabilitat relacional

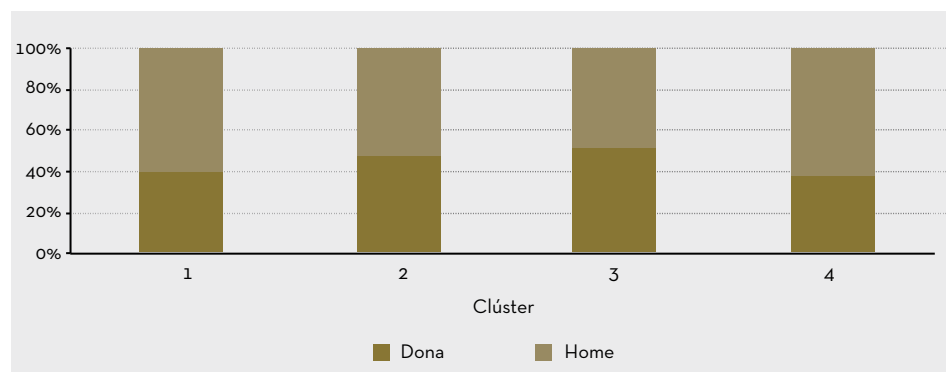
Aquest grup engloba persones amb una activitat social moderada, un bon nivell d'integració o una vulnerabilitat limitada a una dimensió, però amb deficiències en el nombre i la qualitat de les relacions socials (vegeu el Gràfic 40). La mitjana de l'índex d'exclusió és d'1,16.

Clúster 4: Exclusió social i vulnerabilitat crítica

Les persones classificades en aquest grup es troben en una situació d'extrema vulnerabilitat, amb barreres significatives que afecten tant la qualitat de les relacions com la capacitat per accedir a les xarxes de suport. Les relacions socials són nul·les o escasses, i en molts casos negatives, amb el nivell d'exclusió més alt (mitjana d'1,72) i la màxima acumulació de vulnerabilitats (mitjana de 3 dimensions).

El Gràfic 38 presenta la distribució per sexes (variable A2) en els quatre grups, i indica una qüestió ja apuntada a l'EINSFOESSA 2024, que el grup més nombrosos dins l'espai social de l'exclusió és el de les persones que resideixen a llars encapçalades per un home, sobretot d'origen estranger (els clústers 1 i 4 en el nostre cas).

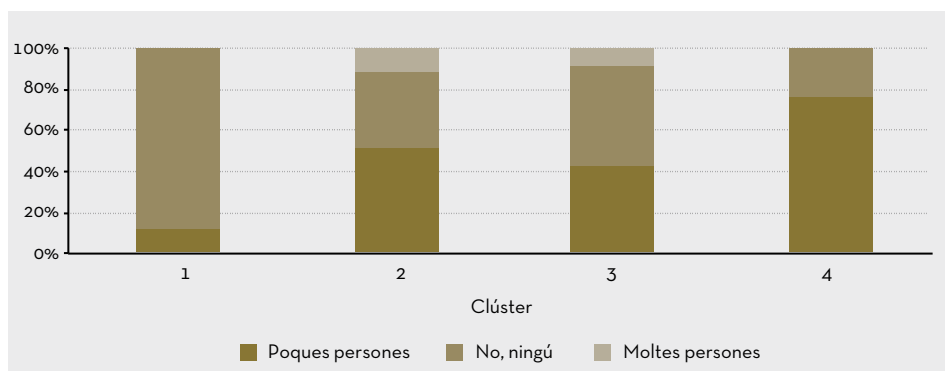
GRÀFIC 38. Distribució per sexes als quatre clústers identificats

Font: EINSFOESSA 2024.

Una segona consideració preocupant i transversal per a la societat catalana és la resposta a la pregunta I.129. «Vostè o algú de casa seva disposen actualment d'altres persones que puguin ajudar-lo quan té problemes (prestar diners, tenir cura de vostè o d'alguna persona dependent al seu càrrec, suport emocional, gestions o tràmits)?», presentada al Gràfic 39, i en què és possible observar que la resposta «No, ningú» en color marró clar i la resposta «Poques persones» en marró fosc ocupen pràcticament tot l'espai.

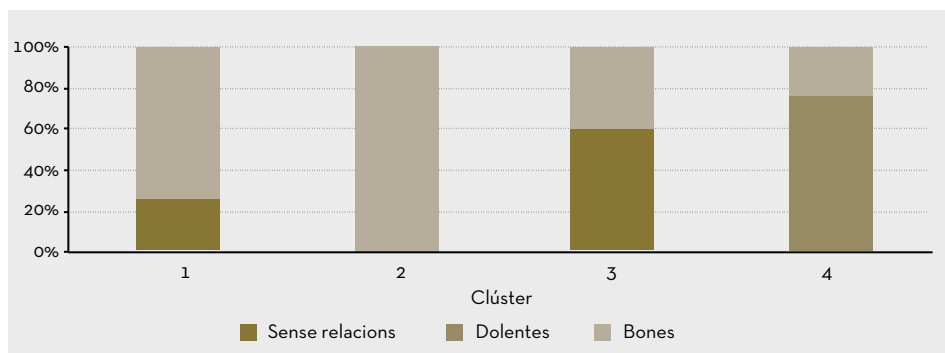
GRÀFIC 39. Disponibilitat de persones a les quals demanar ajut en cas de necessitat

Font: EINSFOESSA 2024.

En relació amb la qualitat de les relacions (pregunta I.127), de nou el clúster 4 presenta una majoria de relacions «dolentes» (color marró clar), seguit del clúster 3, amb majoria de «sense relacions» (color marró fosc, vegeu el gràfic següent).

GRÀFIC 40. Qualitat de les relacions socials

Font: EINSFOESSA 2024.

Es fa palès, com hem esmentat abans, la correlació entre la vulnerabilitat relacional (aïllament, males relacions) i l'exclusió social. Aquesta correlació posa de manifest, com tindrem oportunitat de veure en el següent apartat qualitatiu, que les dimensions econòmica i social estan inextricablement unides i que sense recursos econòmics no és possible una integració social plena, afirmació que inclou els menors d'edat les famílies dels quals no poden pagar l'assistència a espais d'esport o lleure, per exemple.

6.4. La mirada qualitativa del capital social i els eixos d'exclusió

Barris com la Florida, la Torrasa o Pubilla Cases (Hospitalet de Llobregat) il·lustren les condicions de vida en territoris travessats per l'exclusió. Es tracta de zones urbanes densament poblades, on s'acumulen borses d'ocupació extremament precaritzada o de desocupació persistent. La degradació del parc d'habitatge, la pressió dels preus de lloguer, la fragmentació social i la falta d'oportunitats econòmiques configuren escenaris de vulnerabilitat estructural que condicionen profundament les trajectòries vitals dels habitants.

Aquests barris viuen avui una segona transformació. Els municipis de l'anomenat «Cinturó industrial» de Barcelona que van acollir als anys seixanta i setanta treballadors andalusos, extremeños o castellanolleonesos i manxecs, entre d'altres, ara acullen una migració de persones treballadores que venen a atendre llocs de feina en turisme i hostaleria, així com en el sector d'assistència a la llar i la gent gran.

Tot i que el 55,4 % de persones que estan en situació d'exclusió viu en una unitat familiar amb una persona treballadora, els baixos salaris associats a aquests sectors posen en relleu una proporció creixent de «persones treballadores pobres». I aquesta precarietat laboral es veu agreujada per les dificultats estructurals relacionades amb la regularització que afronten els treballadors d'origen emigrant. La dificultat d'obtenir el certificat d'empadronament no només agreuja la situació d'exclusió dels treballadors migrants, que veuen minvat l'accés a l'assistència sanitària o educativa, cosa que també dificulta l'ocupabilitat o la necessitat de submergir-se en feines precàries, sinó que també dificulta l'accés a l'habitatge i el manteniment de les relacions socials. I, com s'ha exposat a l'inici, les persones amb menys recursos també veuen reduïdes les possibilitats de crear o mantenir el seu capital social.

«Jo visc al carrer, no tinc casa. Si en tens pots treballar, si ara tinc papers puc pagar per a un pis, fas les coses bé, tens la vida bé. Tot el món quan no tens diners o alguna

cosa bé, no tindràs amics, perquè ells et fan fora si sempre demanes i si sempre...»
(Abdel, veí de l'Hospitalet de Llobregat).

A Catalunya, com en altres parts de l'Estat, l'accés a l'habitatge ha esdevingut un problema crític. Els preus de lloguer s'han incrementat de manera exagerada i aquesta situació empeny moltes famílies a sotsarrendar només una habitació, compartint cuina, bany i menjador amb altres llars. La situació s'agreuja encara més en el cas de les famílies monomarentals, en què la doble càrrega de cures i suport econòmic recau sobre una sola dona. La manca de resposta institucional força les xarxes socials informals a convertir-se en el principal sosteniment. I aquesta situació de precarització laboral i habitacional acaben repercutint en les cures familiars i, per tant, en les dones.

«Com puc deixar els meus fills sols a casa, si jo he de treballar, amb una gent a l'habitació del costat que no conec de res?» «Doncs que és que jo també ho entenc, és que és veritat. Com els deixaràs?» (Cristina, veïna de l'Hospitalet de Llobregat).

Les mateixes situacions de precarietat i emergència en què viuen moltes famílies fan difícil de vegades la creació de capital social. Les mares treballadores en precari es veuen forçades a treballar moltes hores, ofegades per pagar el lloguer de les habitacions i estressades per arribar a dedicar temps a la cura de fills i filles. En aquesta cruïlla hi ha evidències de persones que es troben soles i amb molt poques xarxes de suport.

«No tinc amistats, ni amigues. Bé, o sigui, quan me'n vaig amb transport aquí no conec més que una senyora o un senyor o un jove, així que em donen conversa i després *chao* i ja, ja està. Però no, no tinc així, o sigui amigues, que jo faci... O sigui, amb qui conversi i totes aquestes coses» (Isabel, veïna de l'Hospitalet de Llobregat).

A aquesta manca de capital social, s'hi uneix el que podríem anomenar un procés de «capitalització del capital social». És a dir, hi ha espais educatius, de cures i atenció a la infància on els nens i nenes poden ampliar les xarxes socials, però trobem que molts d'aquests recursos estan intervinguts pel capital econòmic. En efecte, es tracta de serveis com ara activitats extraescolars (esportives, musicals...) a què les famílies de barris empobrits no poden acudir perquè no poden sufragar-los amb els exigus salaris que tenen.

«Els clubs de futbol, o sigui, per exemple, la Florida té el seu, Collblanc, la Torrassa, tots tenen el seu, tot això es paga, no és gratis. Això es paga, aquí no hi entra...

Quan jo hi vaig portar els meus fills, jo va ser el primer que vaig fer perquè s'adaptessin, 10 i 11 ja tenien, els vaig posar a futbol perquè així tinguessin amics, s'ambientessin, aquí l'ambient com és aquí. I jo vaig anar a l'assistenta social, per si podia, oi? I l'assistenta va dir que això no ho cobria, l'assistenta social no entra en això, si tu... L'esplai també es paga. El meu net ha anat a l'esplai, el vam portar quan era petit. L'esplai fan activitats de lleure, jocs... Es paga, també. N'hi ha de dibuix, de cuineta... No es paga gaire, però es paga, 35-40 €. En aquella època ho pagàvem, o així. I nosaltres, que treballem, ja no podem pagar tant als esplais, els esplais es paguen. Hi hauria d'haver..., el futbol això, sé que són del barri, però també hi hauria d'haver un futbol gratuït de l'Ajuntament, dic jo...» (Manuela, veïna de l'Hospitalet de Llobregat).

En definitiva, aquestes observacions confirmen la situació que recull la literatura acadèmica: les persones que experimenten situacions de pobresa disposen de menys oportunitats de participar en contextos de socialització o activitats d'oci, i solen exigir recursos econòmics o simplement temps disponible. Com a resultat d'això, les xarxes dels que viuen en situació de pobresa solen tenir menys capital social.

6.4.1. El capital social continua sent un element crucial de resiliència

Com hem vist, la meitat de les llars que es troben en situació d'exclusió social no donen ni reben ajuda davant de possibles situacions de necessitat, una situació preocupant que a Catalunya se situa en el 49,6 % de la població en situació de pobresa. Com mostraven els testimonis seleccionats, hi ha un gran nombre de persones per a qui la situació d'empobriment i precarietat dificulta les possibilitats de cultivar les seves relacions socials, inclòs el suport social.

Tot i el context advers, les xarxes socials continuen sent un pilar fonamental de suport davant les dificultats quotidianes. En aquests entorns marcats per l'exclusió social, hem identificat un grup de persones que aconsegueix construir allò que podem anomenar «resiliència comunitària». Als barris on es van fer les entrevistes, emergeixen testimonis dels que, malgrat la precarietat, aconsegueixen teixir xarxes de suport mutu. Aquestes xarxes sorgeixen de dues maneres: de manera informal, a partir de la convivència quotidiana, i de manera més estructurada, a través d'entitats i associacions ciutadanes que busquen fer front a l'exclusió social.

En efecte, una de les formes més comunes de creació de relacions de suport es produeix en el transcurs de la vida quotidiana de persones que comparteixen situacions d'exclusió doloroses.

«El Fondo, la Florida, Pubilla... són barris que tenen aquesta riquesa i és que la gent encara es preocupa pel del costat i això a Barcelona o en altres barris no es veu» (professional d'Acció Social 2).

«Amb els veïns de l'altre pis o que ens trobem ens salutem i com van, i estem per cuidar-nos. I això és el que penso en mi, estem per cuidar-nos els uns als altres» (Luna, veïna de l'Hospitalet de Llobregat).

«I he arribat així, he tingut persones igual, d'esglésies, amics, així coneguts que es converteixen en més que una família, de vegades no són de sang, però són família...» (Gabriela, veïna de l'Hospitalet de Llobregat).

En segon lloc, i d'una manera més formal i planificada, es detecten interessants iniciatives per part d'entitats socials que treballen en la creació d'espais comunitaris de resiliència. Són espais que prenen la forma de cursos de formació per a l'aprenentatge de la llengua catalana, tallers d'orientació laboral o jurídica, que tracten de dotar d'unes certes eines per combatre les diferents dimensions de l'exclusió (laboral, legal, permís de residència...). A més, en aquestes iniciatives comunitàries s'observa un valor afegit, ja que es converteixen en espais de trobada en què les persones participants ofereixen i reben suport i ajuda mútua.

«Nosaltres ho vam fer durant un temps i després vam fer també partint d'aquest projecte un tema d'inserció laboral obert al barri. Se'ls acompanya en tot el procés de buscar feina, fer currículum, tot aquest procés. Ve molta gent, i al barri hi ha més projectes com el nostre, que fan classes de català, aleshores, i la veritat, i no és que sí que fem classes, o sigui, les classes, o sigui, dèiem, per fer xarxa, per socialitzar» (professional d'Acció Social 1).

«Elles (les veïnes) han sabut fer una xarxa, una xarxa de sostenir-se entre totes, i això és molt difícil de vegades de trobar, no?, perquè cadascuna és diferent... Que és un grup amb edats molt diferents, de nacionalitats diferents, de maneres de comportar-nos també» (professional d'Acció Social 3).

Com queda explícit, aquestes dinàmiques planificades i desenvolupades per associacions i entitats civils són estructures comunitàries resilients davant els efectes de l'exclusió. I és que no només intenten planificar accions que subvertei-

xin els efectes econòmics i laborals de l'exclusió social, sinó que generen espais per transformar les situacions de vulnerabilitat, aïllament i solitud, i en definitiva aconseguen generar xarxes de suport social per afrontar l'exclusió social.

«Fa dos anys que soc aquí a Espanya. Però la meva casa d'acollida és aquesta, va ser la que em va donar la mà, em va treure d'on venia, i en realitat, com dic, és casa meva, perquè aquí trobo companyia, estabilitat emocional, perquè va ser el primer que em van oferir, en realitat, pel problema que tenia. I bé, aquí estic tirant la meva vida endavant» (Carmen, veïna L'Hospitalet de Llobregat).

«Em fa bé assistir al grup de Càritas... interactuar amb la gent i tot això... I més encara, ja que em desperta orgull d'ajudar en tot el que un pot, el que un sap, a alguns que s'estan iniciant potser en algunes coses potser per on ja ha passat. Algunes venen una mica baixetes, en depressió, i aquí ens ajudem» (Teresa, veïna de l'Hospitalet de Llobregat).

S'observa, doncs, com les xarxes actuen de sosteniment quan les persones es veuen «una mica baixetes», quan la duresa de les situacions d'exclusió que passen les fereix profundament. Aleshores irromp amb força de nou el valor del capital social, de les xarxes de suport, més o menys informals, que s'estructuren a manera de comunitats resilients en què les persones vulnerades per l'exclusió se senten cuidades, se senten com a «casa», se senten en «família», se senten «acollides». Però hi ha més. El capital social no només ofereix una xarxa de «sosteniment» davant la virulència de l'exclusió (Ruiz-Román *et al.*, 2019 i 2023), sinó que les comunitats resilients que es vertebraren com a forma de resistència a l'exclusió, i creen un espai de suport mutu on les persones són reconegudes i empoderades com a agents actius per al bé comú: «M'enorgulleix de poder donar suport».

6.5. Les xarxes es deterioren i la societat s'individualitza

La mirada relacional a la societat catalana posa de manifest una realitat ambivalent. D'una banda, és evident la recuperació de la situació de la pandèmia, es dona una millora de les condicions de vida i treball d'una part important de la població i subsisteixen estratègies comunitàries de resiliència. En conjunt, la meitat de la població disposa d'uns nivells de benestar acceptables («integració plena»). Alhora, l'enquesta ha detectat el creixement sostingut d'una «integració precària» d'un segment ampli de la població (36 %), per a la qual la precarització de les condicions de treball, la revaloració limitada dels salaris i les dificultats

d'accés a un habitatge digne són una realitat. Per acabar, hem pogut observar la consolidació estructural dels percentatges d'exclusió moderada i greus d'àmplies capes de la població catalana al llarg del temps, al voltant d'un 17 %.

Des d'un punt de vista relacional aquestes tendències generals es veuen reafirmades, amb una correspondència directa entre baixos nivells de capital social o xarxes de suport i situacions de precarietat o exclusió. És a dir, com mostra tant la literatura especialitzada com l'EINSFOESSA 2024, com més vulnerabilitat, menys capital social.

Resulta preocupant observar que la societat catalana, en conjunt, manifesta uns nivells d'aïllament relatius, fruit possiblement dels canvis sociodemogràfics i tecnològics esdevinguts en les darreres dècades, amb unitats familiars més petites, disperses geogràficament i amb el creixement de llars uniparentals o unipersonals. Aquesta tendència de les societats contemporànies ja la va observar Putnam a la seva famosa obra *Bowling Alone* (Putnam, 2000) **(205)**, en què agafa la idea d'anar a jugar en solitari a les bitlles com un epítom de l'aïllament progressiu d'una societat en què la norma era anar a jugar a les bitlles amb club o grups d'amics. Aquesta tendència debilita la cohesió social i, per tant, la democràcia.

Els testimonis de les entrevistes amb persones en situació de vulnerabilitat i professionals mostren que la regularització de la residència, els costos inassumibles de l'habitatge, les condicions de treball extremes i la inacció de les institucions de suport, aboquen a l'exclusió no només àmplies capes de treballadors i treballadores, sinó que precaritzen la infantesa i les seves possibilitats d'accés a l'educació, la salut i el desenvolupament personal a través de l'arrelament amb els seus grups de parells. En aquest sentit, la dificultat de poder compartir les activitats de lleure pels costos econòmics associats o la disponibilitat de temps de les famílies és un aspecte especialment preocupant, particularment en el cas de llars uniparentals.

El diagnòstic és clar: assistim a un procés d'individualització de la societat en conjunt, amb una disminució de les xarxes de suport disponibles, situació que es veu particularment agreujada en les persones en situació de precarietat i exclusió. Aquesta situació no només els impedeix desenvolupar relacions socials, sinó que veuen com el capital social disponible es deteriora al llarg del temps

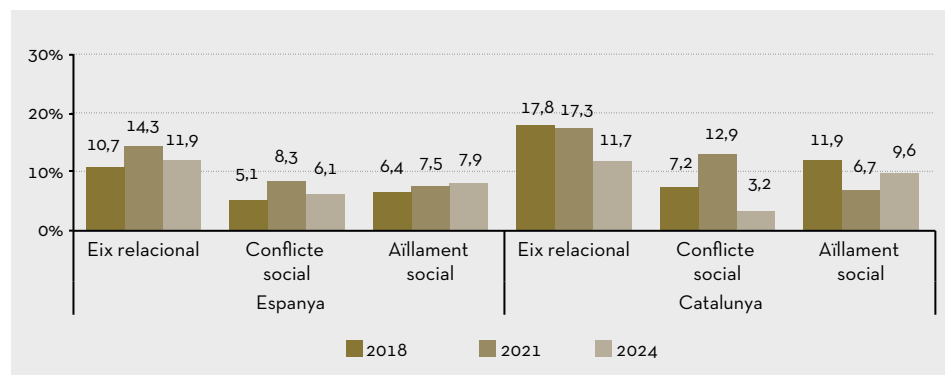
(205) Putnam, RD (2000). *Bowling Alone: Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster. <https://doi.org/10.1145/358916.361990>.

per la incapacitat de participar, o correspondre, en espais de socialització. Atès que no és possible ni realista disposar dels recursos socials de les persones en situació d'exclusió per millorar-ne les condicions de vida, les iniciatives detectades de «resiliència comunitària» liderades des de les entitats socials, i les relacions de solidaritat i ajuda mútua que s'hi desenvolupen, constitueixen una experiència positiva de desenvolupament de capital social, que demana la materialització del principi de reciprocitat, és a dir, que les persones puguin no només rebre, sinó també correspondre-hi. Només amb aquesta base és possible construir noves xarxes per al futur.

6.6. Creixen els problemes associats a la convivència social, sobretot entre la població en situació d'exclusió

Si bé a l'informe del 2021 es deixava constància de fins a quin punt la crisi de la COVID-19 havia tensat i erosionat amb força la qualitat de les relacions entre les persones que componen la llar i amb l'entorn que s'observaven el 2018, els resultats corresponents a l'edició actual posen de manifest que aquestes relacions s'estan recuperant. Pel que fa al conjunt dels problemes que componen l'eix relacional, els resultats del 2024 revelen una clara disminució respecte al 2021 tant a Espanya com, molt especialment, a Catalunya. D'aquesta manera, el percentatge de llars catalanes afectades per l'eix social ha passat del 17,3 % el 2021 a un 11,7 % el 2024, i aquesta comunitat s'ha situat en un percentatge similar al d'Espanya, malgrat una situació comparativament menys favorable.

GRÀFIC 41. Evolució del percentatge de llars de Catalunya i Espanya afectats per l'eix relacional i les seves dimensions (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

Tot i això, l'evolució positiva experimentada en aquest eix per les llars catalanes s'ha de matisar, ja que, de les dues dimensions que inclou, l'única que disminueix clarament és la relacionada amb el conflicte social, dimensió que va canalitzar l'any 2021 bona part del deteriorament a causa de la crisi sociosanitària. La dimensió de l'aïllament social, per contra, augmenta i ho fa de manera clara a Catalunya (206), encara que no tant al conjunt de l'Estat, on pràcticament se'n manté la incidència. En efecte, entre el 2021 i el 2024 la proporció de llars afectades per la dimensió de l'aïllament social passa d'un 6,7 % a un 9,6 %, si bé mantenen, aquest any, un nivell més reduït que el que es va assolir el 2018, quan la incidència es va situar en un 11,9 %.

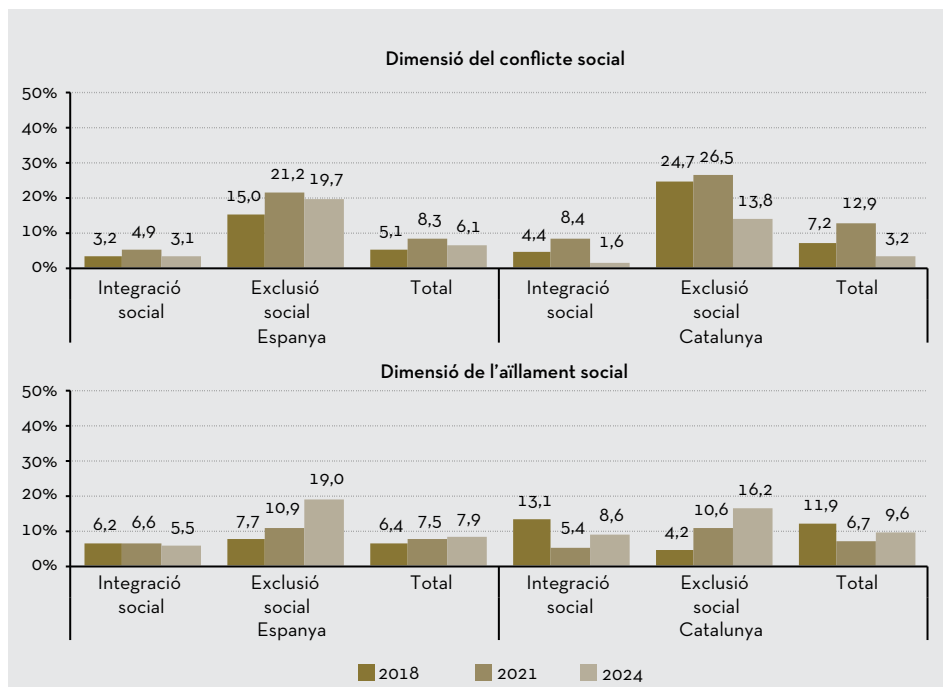
La tendència desigual observada entre les dues dimensions que s'analitzen dins l'eix relacional fa necessari que hagin de ser considerades de manera diferenciada a l'hora d'analitzar-ne l'impacte dins les situacions d'exclusió social de les llars.

La disminució molt notable de la dimensió del conflicte social en el conjunt de les llars catalanes (3,2 %) s'ha traduït en un descens, també important, d'aquesta entre les llars en situació d'exclusió social, ja que entre el 2021 i el 2024 la incidència pràcticament s'ha reduït a la meitat, i ha passat del 26,5 % a un 13,8 %. Pel que fa a les llars en situació d'integració social, la incidència, que també ha disminuït, se situa en un 1,6 %. Tant en un cas com en l'altre, la proporció de llars afectades per aquesta dimensió a Catalunya és inferior a la que es dona en el conjunt de l'Estat, de manera que es constata la millora que s'ha produït en aquest àmbit després de l'important increment registrat el 2021.

En contrast amb la dimensió del conflicte social, la vinculada a l'aïllament ha augmentat respecte al 2021 tant entre les llars en situació d'integració social com a les llars en exclusió. Entre aquestes darreres, els problemes d'exclusió vinculats a l'aïllament social se situen en un 16,2 % a Catalunya, mentre que la incidència entre les llars en situació d'integració social és pràcticament la meitat (8,6 %). Des d'una perspectiva evolutiva destaca de manera molt clara, tant al conjunt d'Espanya com a Catalunya, l'increment gradual de les problemàtiques vinculades a l'aïllament social entre les llars que es troben en exclusió.

(206) Convé explicar en aquest punt la raó per la qual, en considerar els problemes d'exclusió en la dimensió de l'aïllament, Catalunya registra prevalences relativament diferents segons si es consideren les llars o la població total. En efecte, el 2024, la prevalença d'aquests problemes afecta un 7,9 % de les llars, però només un 3,1 % de la població. Això és perquè la majoria de les llars afectades per problemes d'aïllament són llars compostes per una persona, i per això l'impacte molt més limitat que sobre la població total té aquesta dimensió.

GRÀFIC 42. Evolució del percentatge de llars de Catalunya i d'Espanya afectades per problemes d'exclusió en les dimensions del conflicte i l'aïllament social (2018-2024)

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

La disminució de les situacions de conflicte social observades a Espanya i, molt particularment en el cas de Catalunya, s'ha degut en bona part a la reducció que han experimentat els indicadors relacionats amb els maltractaments per part d'algun membre de la llar en la darrera dècada i amb la fallida de les relacions entre els membres de la llar. La incidència d'aquestes situacions en el conjunt de les llars catalanes, que va assolir valors molt elevats el 2021, s'ha reduït en 5,6 i 3,2 punts percentuals **(207)**. Tot i això, el cert és que a Catalunya s'ha produït un descens generalitzat de la incidència de tots els indicadors inclosos en aquesta dimensió tant si prenem com a referència l'any 2018, com, sobretot, respecte al 2021, i si considerem el total de llars com les llars en exclusió.

(207) Aquestes dades, però, s'han d'interpretar amb molta precaució, ja que, com s'ha advertit al llarg d'aquest informe, cap dels dos indicadors esmentats no ofereix prou grau de fiabilitat per sostenir que aquesta reducció hagi estat tan acusada.

Pel que fa als indicadors reunits en la dimensió de l'aïllament social, un dels elements més destacables és el que està relacionat amb l'augment de les llars amb persones que no tenen cap suport per a situacions de malaltia o dificultat. La incidència d'aquest problema hauria augmentat a Catalunya en 4,5 punts percentuals, passant del 3,4 % al 7,9 % en el període 2021-2024. El fet que el 2018 aquest problema afectés un 10,5 % de les llars no fa sinó posar de manifest com estan de relativament esteses a Catalunya aquestes situacions, vinculades, en molt gran part, com es veurà més endavant, a llars unipersonals encapçalades per persones de 65 any o més.

TAULA 26. Evolució del percentatge de llars de Catalunya i Espanya afectades per diversos problemes d'exclusió social a l'eix relacional, per al total de les llars i les llars en exclusió social (2018-2024)

%	Total de llars				Llars en exclusió			
	2018	2021	2024	Dif. 2018-24	2018	2021	2024	Dif. 2018-24
Espanya								
Conflicte social								
ID28. Llar en què algú rep o ha rebut maltractament físic o psicològic en els darrers 10 anys	2,4	3,5	2,3	-0,1	7,8	9,7	10,4	+2,6
ID29. Llar amb relacions molt dolentes, dolentes o més aviat dolentes entre els membres	0,5	1,5	0,4	-0,1	1,4	2,2	1,2	-0,2
ID30. Llar amb persones que tenen o han tingut problemes amb l'alcohol, amb altres drogues o amb el joc en els darrers 10 anys	2,2	2,2	3,7	+1,5	6,6	5,8	11,8	+5,2
ID31. Llar en què algú ha estat o està a punt de ser mare o pare adolescent en els darrers 10 anys	0,6	1,6	0,8	+0,2	2,9	5,4	2,2	-0,7
ID32. Llar amb persones que tenen o han tingut problemes amb la justícia (antecedents penals) en els darrers 10 anys	0,6	1,1	0,5	-0,1	3,1	4,0	1,8	-1,3
Aïllament social								
ID33. Llar amb persones sense relacions i que no tenen cap suport per a situacions de malaltia o dificultat	5,4	5,4	4,7	-0,7	5,5	5,1	9,1	+3,6

ID34. Llar amb relacions dolentes o molt dolentes amb els veïns del barri	0,5	0,6	0,2	-0,3	0,4	1,3	0,5	+0,1
ID35. Llar amb persones que han estat en institucions alguna vegada (hospitals i pisos psiquiàtrics, centres de drogodependències, de menors, penitenciaris, per a transeünts o dones)	0,7	1,7	3,8	+3,1	2,1	5,1	12,7	+10,6
Catalunya								
Conflicte social								
ID28. Llar en què algú rep o ha rebut maltractament físic o psicològic en els darrers 10 anys	3,4	6,6	(1,0)*	--	12,8	15,1	6,2	-6,6
ID29. Llar amb relacions molt dolentes, dolentes o més aviat dolentes entre els membres	0,6	3,8	(0,6)*	--	1,5	5,2	1,7	+0,2
ID30. Llar amb persones que tenen o han tingut problemes amb l'alcohol, amb altres drogues o amb el joc en els darrers 10 anys	2,8	2,8	1,9	-0,9	10,0	7,2	7,6	-2,4
ID31. Llar en què algú ha estat o està a punt de ser mare o pare adolescent en els darrers 10 anys	1,1	1,8	(0,2)*	--	5,2	7,0	1,5	-3,7
ID32. Llar amb persones que tenen o han tingut problemes amb la justícia (antecedents penals) en els darrers 10 anys	0,9	2,3	(0,2)*	--	5,5	6,9	1,2	-4,3
Aïllament social								
ID33. Llar amb persones sense relacions i que no tenen cap suport per a situacions de malaltia o dificultat	10,5	3,4	7,9	-2,6	3,7	3,0	9,0	+5,3
ID34. Llar amb relacions dolentes o molt dolentes amb els veïns del barri	0,7	1,4	0,2	-0,5	0,5	3,8	0,2	-0,3
ID35. Llar amb persones que han estat en institucions alguna vegada (hospitals i pisos psiquiàtrics, centres de drogodependències, de menors, penitenciaris, per a transeünts o dones)	0,7	2,1	2,0	+1,3	(0,0)*	4,7	9,3	--

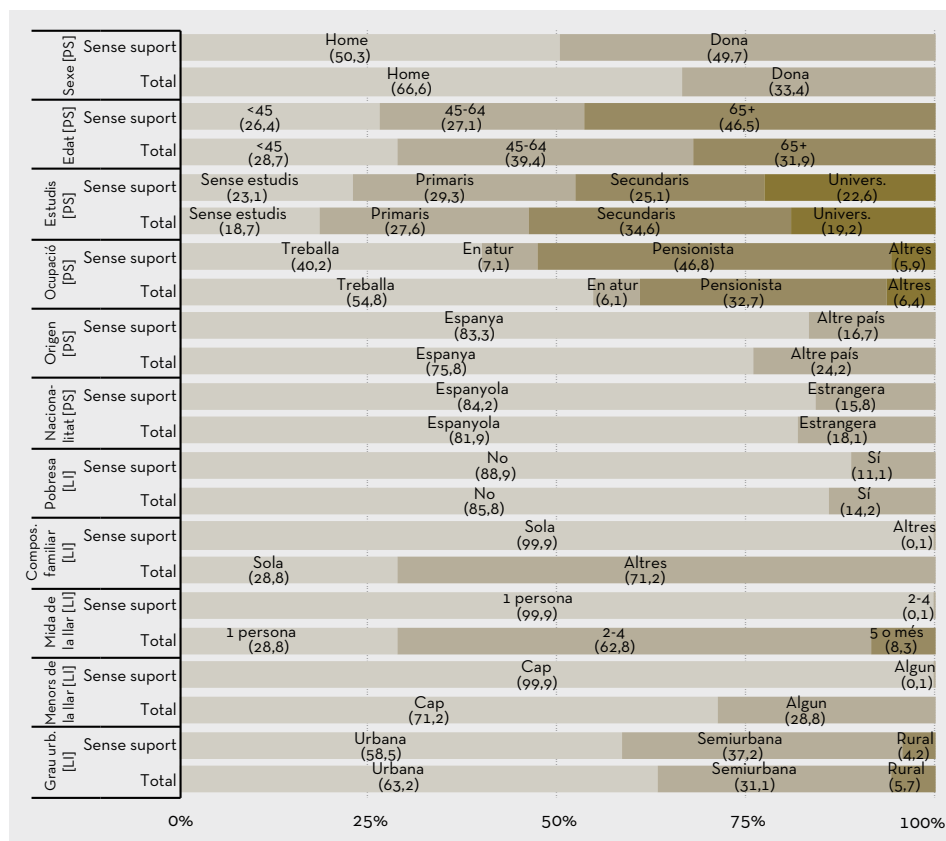
* Entre parèntesis i amb un asterisc s'han recollit aquells valors que no ofereixen prou grau de fiabilitat, perquè, en analitzar el conjunt de la població, no s'ha recollit cap cas relatiu a les situacions que descriuen els indicadors o bé perquè els valors recollits per a l'any 2024 estan per sota d'1 i/o suposen una variació considerable respecte a la mitjana dels anys previs.

Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

6.7. Els problemes d'exclusió en la dimensió de l'aïllament social afecten llars integrades per una persona i de la mateixa manera homes i dones

La incidència de problemes d'exclusió social en la dimensió de l'aïllament afecta, com ja s'ha esmentat, un 9,6 % de les llars a Catalunya, fet que suposa l'existència de 300 mil llars i gairebé 386 mil persones que, o bé no tenen o compten amb unes relacions de suport comunitari extremadament febles, o bé compten entre els seus membres amb persones que declaren haver estat internades en institucions tancades (centres psiquiàtrics, de drogodependències, de menors, penitenciaris, per a persones sense llar o per a dones). La incidència d'aquests problemes resulta especialment elevada entre les llars en situació d'exclusió social, ja que aproximadament un 9 % del total, tal com es pot observar a la Taula 26, tenen problemes relacionats amb la falta d'una xarxa d'ajuda davant de situacions difícils i/o han passat per l'experiència de tenir algun membre de la llar intern en una instrucció tancada.

GRÀFIC 43. Distribució del total de les llars de Catalunya i de les llars amb persones sense relacions i que no tenen cap suport per a situacions de malaltia o dificultat a Catalunya segons diverses característiques de la principal persona sostenidora i de la llar (2024)

Nota: Les llars s'analitzen segons les característiques de la persona sostenidora principal [PS], i altres característiques de les llars [LI].

Font: EINSFOESSA 2024.

Dels dos problemes esmentats, el Gràfic 43 proporciona un perfil sociodemogràfic força nítid de les llars que, en un sentit estricte, es trobarien en una situació greu d'aïllament social perquè no disposen d'una mínima xarxa d'ajuda en casos de necessitat extrema **(208)**. Aquestes llars representen un 7,9 % de les

(208) Es tracta dels problemes d'exclusió que recull l'indicador 33 de la metodologia FOESSA i que fa referència a les llars amb persones sense relacions i que no tenen cap suport per a situacions de malaltia o dificultat.

llars a Catalunya i, encara que en termes de població només suposen un 3,1 % dels que resideixen en aquesta comunitat (atès que les llars al·ludides són en la majoria dels casos unipersonals) la gravetat d'aquestes situacions i el seu augment des del 2021, justifiquen aquesta mirada específica.

Gairebé la meitat de les llars que pateixen el que es poden anomenar greus problemes d'aïllament social estan formades per llars encapçalades per persones de 65 anys o més (46,5 %), una mica més de la meitat per persones pensionistes o en situació d'inactivitat, i pràcticament la totalitat per persones que viuen soles. En principi, aquesta situació afectaria igual homes i dones, persones amb un nivell educatiu que no difereix excessivament del conjunt de les llars, i persones que viuen en entorns urbans.

D'altra banda, el fet que una mica més de la meitat d'aquestes llars les encapçalin, bé persones menors de 45 anys (26,4 %), bé persones que no han arribat als 65 (27,1 %), ens ha de portar a reflexionar també sobre l'extensió d'aquestes problemàtiques entre llars integrades per persones relativament joves. De fet, una mirada molt més focalitzada al perfil de les llars ens revela que és una situació diferencial entre homes i dones. Mentre que entre les primeres són molt més freqüents les situacions de llars de persones grans inactives laboralment, entre els homes abunden més les situacions de persones joves i actives laboralment, però que viuen soles.

6.8. Al voltant d'una de cada quatre llars en exclusió considera que les relacions més properes no s'han acabat de recuperar després de la pandèmia

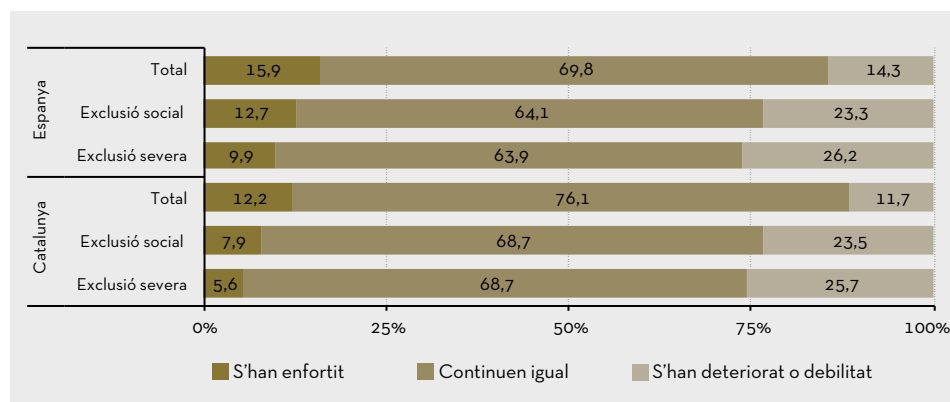
Tot i que la pandèmia per la COVID-19 va tenir efectes amplis i molt diversos en el benestar de les persones, quatre anys després de la irrupció queden pocs vestigis visibles del que es va viure en aquella època. Tot i això, i encara que els efectes es difuminin cada vegada més amb el pas del temps, això no vol dir que algunes de les conseqüències persisteixin avui.

L'informe de Catalunya fet el 2021 després de la pandèmia va posar de manifest que, si bé la majoria de les llars no havia percebut canvis quant al manteniment de les relacions socials habituals, entre aquells que sí que havien experimentat algun canvi eren majoria els que consideraven un deteriorament, més que no pas un enfortiment d'aquestes xarxes. Al voltant del 20 % del conjunt de les llars

de Catalunya considerava, doncs, que les relacions amb la família i les amistats s'havien debilitat i al voltant del 13 % apreciaven el mateix en el cas de les relacions entre els membres de la llar **(209)**.

Les dades que proporciona l'EINSFOESSA del 2024 donen un panorama que es pot considerar positiu respecte a aquesta qüestió. Preguntades les llars catalanes per l'evolució experimentada per les relacions més pròximes (amistats, família, veïnat...) en comparar el moment actual amb la situació abans de la pandèmia, gairebé les tres quartes parts assenyalen que les relacions que mantenen segueixen igual; poc més del 12 % considera que, fins i tot, s'han enfortit, i una proporció una mica inferior però molt similar (el 11,7 %), que s'han deteriorat o afeblit. Aquesta mateixa distribució es repeteix a grans trets en considerar el conjunt de les llars a Espanya, com també es replica el fet que el deteriorament de les relacions socials properes té una incidència molt més acusada entre les llars que es troben en una situació d'exclusió social. Tant a Espanya com a Catalunya, aquestes situacions tindrien especial incidència en llars pobres des del punt de vista econòmic, amb persones desocupades i d'origen estranger.

GRÀFIC 44. Distribució de les llars de Catalunya i Espanya en funció de l'evolució experimentada per les relacions més properes en comparar la situació actual amb l'anterior a la pandèmia, segons el nivell d'exclusió social (2024)

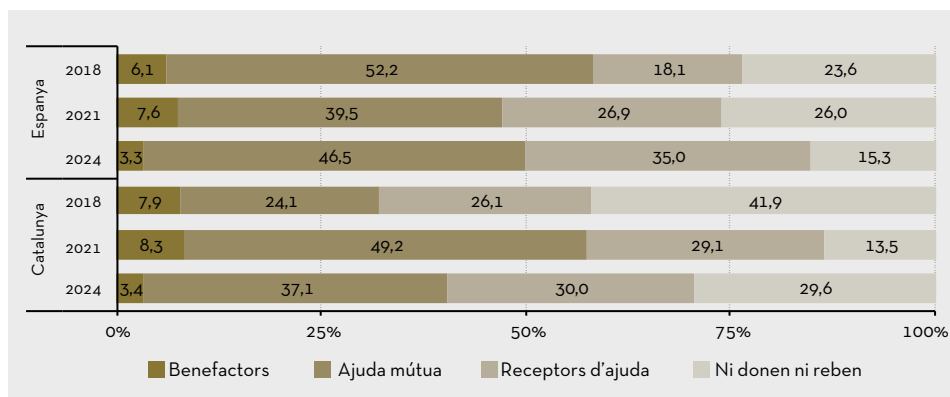

Font: EINSFOESSA 2024.

(209) Rodríguez de Blas, D. (coord.) et al., (2022), *Informe sobre exclusión y desarrollo social en Cataluña. Resultados de la Encuesta sobre Integración y Necesidades Sociales 2021*, Madrid, Fundació FOESSA.

També s'han produït canvis d'interès a Catalunya pel que fa a la distribució de les llars segons la prestació i la percepció d'ajuda per part d'altres persones. Si el 2021 la dada més rellevant era l'augment del pes específic que havien experimentat les llars que s'ajuden mútuament —eren el 24,1 % el 2018, mentre que el 2021 van arribar a representar pràcticament la meitat (49,2 %)—, el 2024 la proporció s'ha tornat a reduir. Mentre les llars que només reben ajuda han mantingut un pes relatiu constant, al voltant d'un 30 % de totes les llars, respecte al 2021 la dada més descoratjadora és la que té a veure amb l'augment del pes específic de les llars que ni ajuden ni reben ajuda, i que representen ni més ni menys que un 29,6 %.

GRÀFIC 45. Evolució de la distribució de les llars de Catalunya i Espanya segons l'ajut que reben i/o ofereixen les llars (2018-2024)

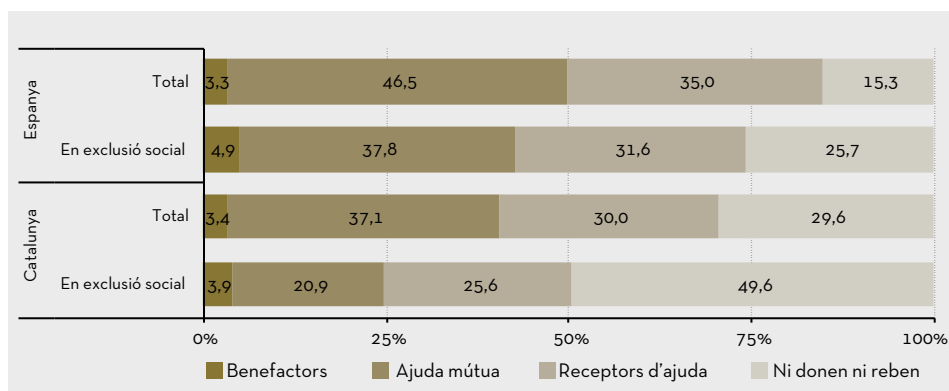
Font: EINSFOESSA 2018, 2021 i 2024.

A diferència d'altres àmbits, Catalunya presenta una realitat comparativament menys saludable que la que s'observa a escala estatal, on la proporció de les llars que es presten ajuda mútua arriba gairebé al 46,5 % de totes les llars, mentre que les que ni donen ni reben representen només un 15,3 %. Al marge dels resultats que es van obtenir a Catalunya el 2021 —molt influïts, segurament, per l'impacte de la crisi sociosanitària—, els resultats obtinguts per a Catalunya tant el 2018 com el 2024 mostren un teixit social menys solidari que el que s'observa a escala estatal **(210)**.

(210) Amb independència que les mostres territorials tinguin un nivell d'error moderat, cal puntualitzar que tant a l'EINSFOESSA del 2018 com en aquesta edició, Catalunya repeteix com la comunitat amb una proporció més elevada de llars que ni donen ni reben ajut. Per tant, i al marge dels valors concrets registrats cada any, tot sembla que apunta una prevalença

Si ja resulta elevada en si la proporció de llars sense llaços recíprocs d'ajuda, entre les llars que es troben en situació d'exclusió augmenta encara més. En efecte, els resultats que proporciona l'actual edició de l'EINSFOESSA apunten al fet que pràcticament la meitat de les llars que es troben en situació d'exclusió social –només per recordar-ho: aquestes llars suposaven el 13,2 % de les llars a Catalunya– són llars que ni donen ni reben ajuda davant de possibles situacions de necessitat. Igual que el que s'ha observat amb el conjunt de les llars, també en aquest cas la situació de Catalunya és comparativament pitjor que la que s'observa en el conjunt de l'Estat, amb una proporció més elevada de llars en exclusió que reben i donen ajuda (el 37,8 %, davant d'un 20,0 % a Catalunya) i una de significativament més baixa de les llars sense ajuda mútua (el 25,7 % davant d'un 49,6 %).

GRÀFIC 46. Distribució del total de llars i de les llars en exclusió social de Catalunya i Espanya segons l'ajut que reben i/o ofereixen les llars (2024)

Font: EINSFOESSA 2024.

més gran d'aquestes situacions a Catalunya. L'elevada proporció de persones nascudes a l'estranger (és, després de les Illes Balears i amb Madrid, la comunitat amb una taxa més gran de persones nascudes fora d'Espanya), unida a la concentració d'una part de la població en ciutats de grans dimensions, on els llaços i els vincles comunitaris solen ser més febles, podrien ser algunes de les causes que ho explicarien.

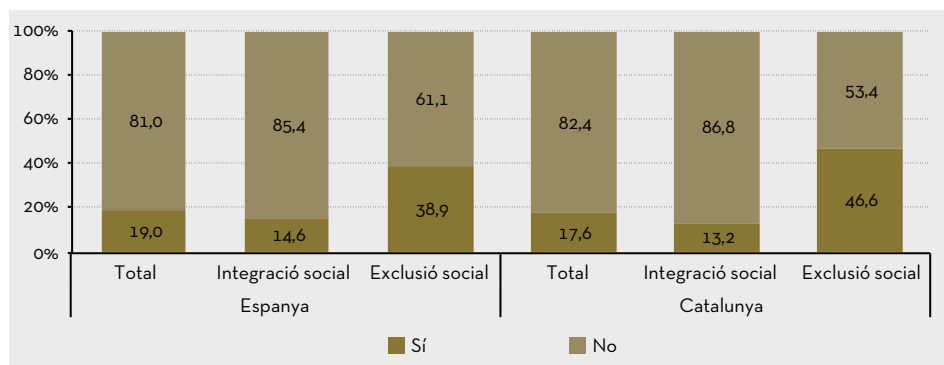
6.9. Gairebé la meitat de les llars en situació d'exclusió social percep que algun membre ha estat discriminat

La discriminació és un greu problema social que consisteix a donar un tracte diferent o directament desfavorable a una persona o grup de persones per la pertinença a un grup determinat o per tenir certes característiques específiques, com són l'origen racial o ètnic, la classe social, el gènere, la discapacitat o la identitat sexual. Discriminar implica privar les persones dels drets i les oportunitats de què gaudeix la resta de la societat i, per tant, és una vulneració dels drets fonamentals, i és que la discriminació no ha de ser entesa almenys només com una acció individual, sinó, també, com un mecanisme estructural, que afecta institucions i pràctiques socials que no fan sinó reforçar i perpetuar les relacions de desigualtat social.

Preguntades les llars sobre si han tingut constància que algun membre s'hagi sentit alguna vegada discriminat per algun motiu, els resultats obtinguts per a l'any 2024 mostren que gairebé dues de cada deu llars a Espanya (el 19 %), i una proporció lleugerament inferior a Catalunya (el 17,6 %), refereixen haver patit algun tipus de discriminació. Tots dos percentatges, alts, es dupliquen en el cas de les llars en situació d'exclusió social, amb percentatges que s'eleva a un 38,9 % en el cas d'Espanya i a un 46,6 % en el cas de les llars catalanes. El 2023 l'Enquesta sobre les discriminacions duta a terme per la Generalitat de Catalunya, a partir d'una mostra de 50.000 persones de 16 anys o més, suggeria també una incidència més que notable de la discriminació percebuda (211). En aquest cas, manifestaven haver patit discriminació alguna vegada a Catalunya una de cada tres persones.

(211) Departament d'Igualtat i Feminismes (2023), *Enquesta sobre les discriminacions a Catalunya 2023*, Generalitat de Catalunya. Disponible a: https://upceo.ceo.gencat.cat/ws-ceop/9548/Informe%20de%20resultats_1113.pdf

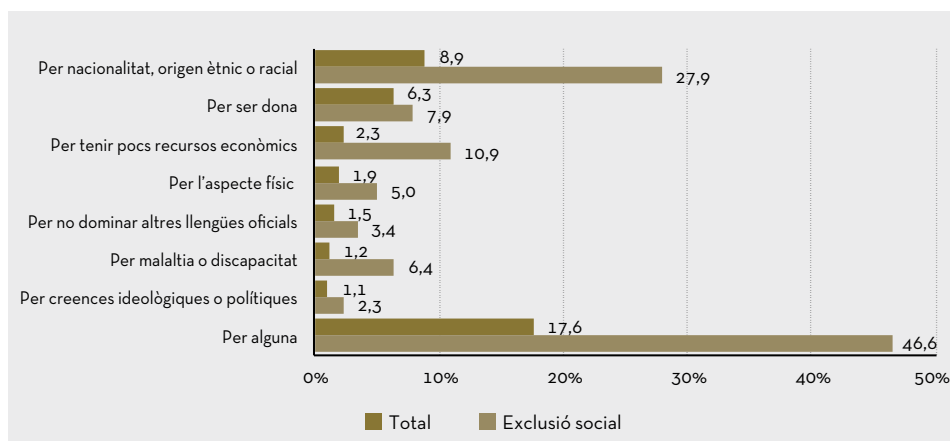
GRÀFIC 47. Percentatge de les llars de Catalunya i d'Espanya que tenen constància que algun membre s'ha sentit discriminat alguna vegada segons el nivell d'integració social (2024)

Font: EINSFOESSA 2024.

Entre el conjunt de llars catalanes els tipus de discriminació més esmentats tenen a veure amb la nacionalitat o l'origen ètnic o racial (8,9 %), amb el gènere –i, específicament, amb el fet de ser dona– (6,3 %) i amb la pobresa (2,3 %). Entre les llars en situació d'exclusió, en canvi, aquests percentatges creixen, i els dos tipus de discriminació més freqüents són els deguts a la nacionalitat o origen ètnic o racial (27,9 %) i a l'escassetat de mitjans econòmics (10,9 %). En el cas del gènere, però, amb prou feines hi hauria diferència entre les llars en exclusió i integració social, i aquesta és una discriminació molt més transversal que les anteriors. En xifres absolutes, aquests percentatges impliquen que a Catalunya hi hauria 279.000 llars –de les quals 115 mil són llars en exclusió– que refereixen haver estat objecte de discriminació, o bé per la nacionalitat, o bé per la pertinença a un grup ètnic o racial. Aquests resultats són coherents amb els que proporciona l'Enquesta sobre les discriminacions a Catalunya a què s'ha fet referència. En efecte, l'estudi posava de manifest que els motius més habituals de discriminació percebuts pel conjunt de la societat catalana eren el lloc de procedència i l'origen ètnic o cultural, i es consideraven pràctiques molt o força habituals al voltant de sis de cada deu persones de 16 anys o més a Catalunya.

GRÀFIC 48. Percentatge del total de llars i llars en exclusió social de Catalunya segons el tipus de discriminació percebuda per algun membre (2024)

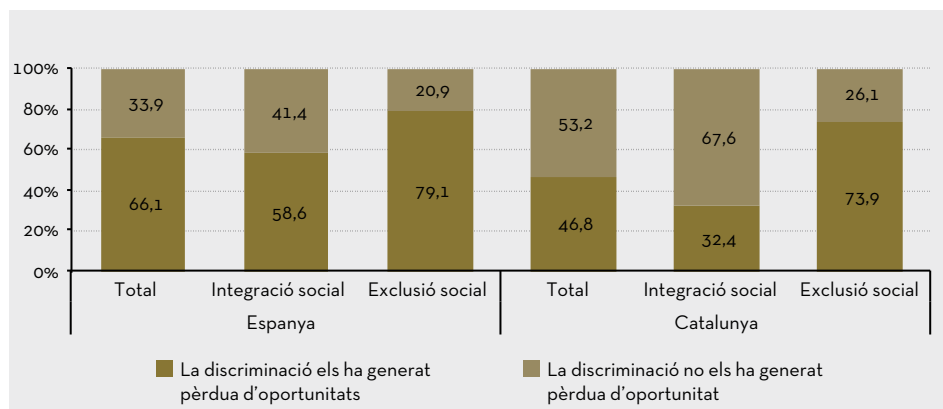

Nota: Una llar ha pogut patir més d'un tipus de discriminació. Les xifres entre parèntesis expressen el nombre de llars afectades per aquesta situació segons els diversos tipus esmentats.

Font: EINSFOESSA 2024.

La discriminació pot afectar àmbits molt diversos, des dels psicològics fins a d'altres més socials relacionats, per exemple, amb la pèrdua d'oportunitats. Preguntades aquelles llars que havien referit haver patit algun tipus de discriminació per si els havia generat una pèrdua d'oportunitats, dos terços de les llars espanyoles i gairebé la meitat de les catalanes van respondre afirmativament. Lògicament aquestes experiències van ser molt més freqüents entre les llars en situació d'exclusió social, on al voltant de tres de cada quatre llars van manifestar que la situació de discriminació patida havia vingut acompanyada d'un efecte directe precís.

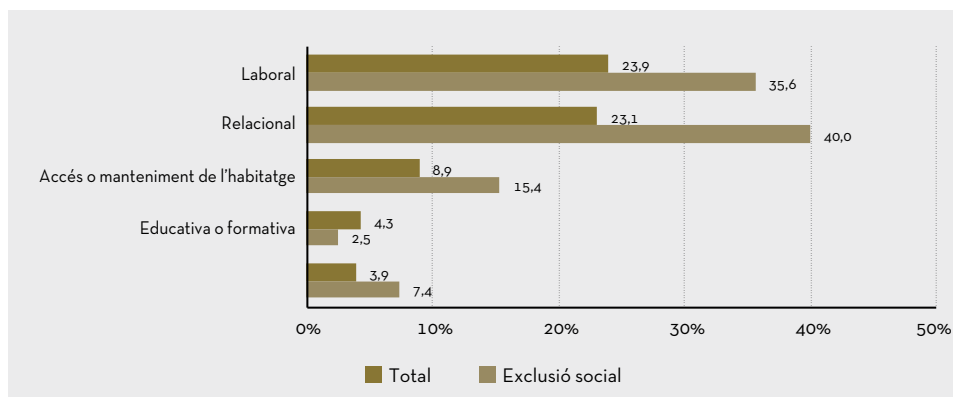
GRÀFIC 49. Percentatge de llars de Catalunya i Espanya que han perdut alguna oportunitat com a conseqüència de la discriminació patida entre el total de llars que s'han sentit discriminades, segons el nivell d'integració social (2024)

Font: EINSFOESSA 2024.

Aquells àmbits en què més llars han patit una pèrdua d'oportunitats a causa de la discriminació patida són el laboral (el 23,9 % de les llars que refereixen algun tipus de discriminació ho assenyalen), seguit del relacional (23,1 %) i l'immobiliari (8,9 %). Si l'atenció se centra a les llars en exclusió social que han patit la discriminació, el més destacable és que al voltant d'un 40 % l'han patit en l'àmbit relacional, gairebé el 36 % a la feina i un 15,4 % a l'hora d'accedir o mantenir l'habitatge.

GRÀFIC 50. Percentatge del total de llars i de les llars en exclusió social de Catalunya que han perdut alguna oportunitat com a conseqüència de la discriminació patida, segons l'àmbit on s'ha produït aquesta pèrdua (2024)

Nota: Els percentatges estan calculats sobre el total de llars que refereixen haver patit algun tipus de discriminació.
Font: EINSFOESSA 2024.

Capítol 7

Augmenta la bretxa digital entre la població en situació d'exclusió social

7.1. Introducció

L'anterior edició de l'EINSFOESSA va posar per primer cop el focus sobre el fenomen de la bretxa digital com a element generador d'exclusió. L'impacte de la crisi socio sanitària, amb limitacions al moviment i al contacte físic, va propiciar un apogeu en l'ús de les noves tecnologies d'informació i comunicació que va impregnar la pràctica totalitat dels àmbits de la vida quotidiana: des de les relacions socials fins a l'educació, l'ocupació, la salut i també les relacions amb les institucions, amb un accelerament dels processos de digitalització de l'Administració pública i els seus canals de contacte amb la ciutadania.

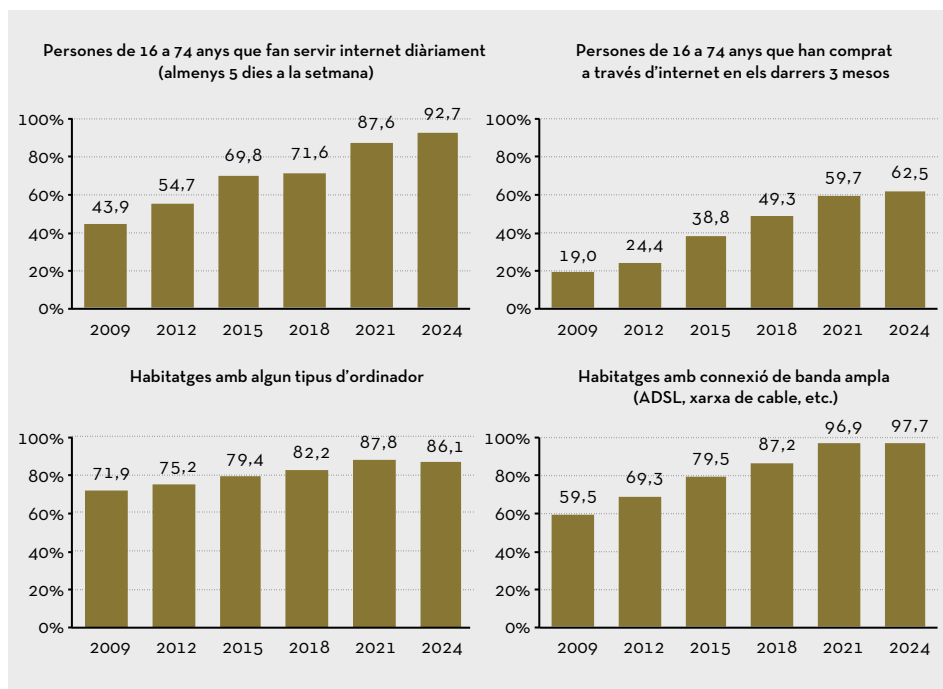
En aquest context, van aflorar múltiples desigualtats relacionades amb l'accés, l'ús i l'aprofitament d'aquestes tecnologies, que es van fer més patents que mai i van posar en relleu que l'accés a l'entorn digital no només constituïa una necessitat bàsica de les llars, sinó també un requisit essencial per participar plenament en la societat. Com va posar de manifest la EINSFOESSA 2021, la bretxa digital durant la pandèmia va comportar pèrdues importants en les oportunitats de participació social, tant de les llars en situació d'integració com, molt especialment, d'aquelles afectades per l'exclusió social. Des d'aleshores, l'ús de les tecnologies digitals no ha fet sinó créixer en cada vegada més àmbits i la bretxa digital es continua configurant com un important element exclouent.

Aquest darrer capítol analitza l'àbast i l'evolució de la bretxa digital a Catalunya, centrant-se específicament en la manera com aquest fenomen es manifesta a les llars catalanes, així com en la seva relació amb els processos d'exclusió social.

7.2. Augmenta a Catalunya la proporció de llars amb bretxa digital

El gràfic següent il·lustra clarament la tendència global cap a un ús cada vegada més freqüent de les tecnologies digitals a la vida quotidiana, i la seva presència majoritària a les llars: el 2024, la pràctica totalitat de llars catalanes (97,7 %) disposen de connexió de banda ampla i la gran majoria de la població (92,7 %) accedeix a internet diàriament. Encara que s'adverteix un lleu descens en la proporció de llars que tenen almenys un ordinador, aquesta dada probablement respon a canvis en les dinàmiques d'accés a internet, cada vegada més lligades a dispositius mòbils.

GRÀFIC 51. Evolució de diversos indicadors sobre equipaments i ús de tecnologies de la informació i comunicació a Catalunya (2009-2024)

Font: INE. Enquesta sobre equipament i ús de tecnologies d'informació i comunicació a les llars.

El concepte de bretxa digital fa referència a les desigualtats socials que es donen en l'accés i l'ús de les noves tecnologies, i es relaciona amb tres dimensions concretes: la connectivitat il·limitada, la disponibilitat de dispositius tecnològics

amb què connectar-se i l'alfabetització digital, és a dir, la possessió de les habilitats necessàries per manejar-se en l'entorn digital i aprofitar-ne els recursos. La bretxa digital neix de l'absència d'algun d'aquests elements, que es pot donar o bé de manera aïllada o bé combinada. En aquest segon cas es podria parlar d'una bretxa digital més severa. Com es podria esperar, aquestes mancances es troben directament relacionades amb la vulnerabilitat social.

La Taula 27 mostra el percentatge de llars afectades per la bretxa digital en funció del nivell d'integració, tant a Espanya com a Catalunya. Des d'una perspectiva global, les dades posen en relleu una incidència més gran de la bretxa digital entre les llars afectades per l'exclusió social: mentre que la bretxa digital arriba al 38,6 % de les llars catalanes en situació d'integració, la incidència ascendeix al 56,4 % entre les llars afectades per processos d'exclusió social. Així mateix, les formes més greus de bretxa digital, relacionades amb l'absència de dos o més elements, afecten el 17,3 % de les llars integrades a Catalunya, davant del 24,8 % de les excloses.

TAULA 27. Percentatge de llars de Catalunya i Espanya per relació amb la bretxa digital segons el nivell d'integració social (2024)

%	Espanya			Catalunya		
	Integració social	Exclusió social	Total	Integració social	Exclusió social	Total
No té mòbil, ordinador o tauleta	3,4	2,5	3,2	4,6	3,8	4,5
No té connexió a internet il·limitada	17,9	35,3	21,0	19,5	39,5	22,1
No hi ha ningú a la llar amb habilitats informàtiques	25,6	33,0	26,9	35,7	41,2	36,5
No té almenys un element	29,6	48,8	33,0	38,6	56,4	41,0
No té dos o més elements	14,3	20,2	15,4	17,3	24,8	18,3
No hi ha bretxa digital	70,4	51,2	67,0	61,4	43,6	59,0

Font: EINSFOESSA 2024.

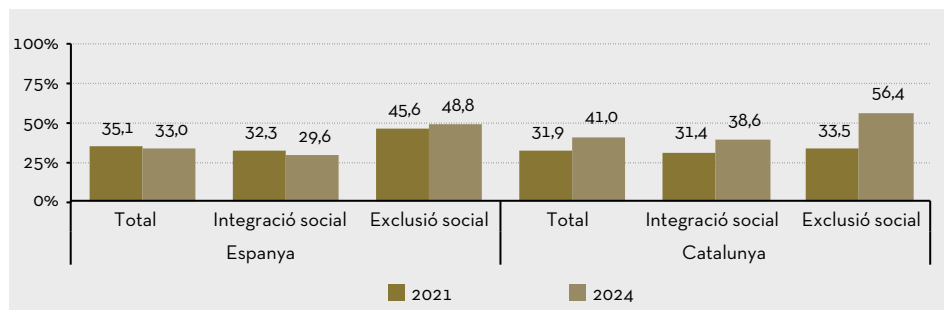
Tot i que aquestes dinàmiques també s'observen per al conjunt d'Espanya, la seva incidència és menor que en el context català: la bretxa digital afecta el 33 % del conjunt de llars espanyoles i el 48,8 % d'aquelles que es troben en situació d'exclusió (enfront del 41 % i 56,4 %, respectivament a Catalunya).

Quins són els elements que cal relacionar més amb la bretxa digital? Tal com mostra la Taula 27, la dimensió en què un percentatge més gran de llars presenta mancances és la de la falta d'habilitats informàtiques entre tots els membres de la llar, seguida de l'absència de connexió il·limitada a internet. D'aquesta manera, a Catalunya, el 36,5 % de totes les llars, i el 41,2 % d'aquelles que viuen en situació d'exclusió social no tenen ningú que tingui habilitats informàtiques; així mateix, la manca de connexió s'observa en el 22,1 % de totes les llars catalanes i en el 39,5 % d'aquelles afectades per l'exclusió social. L'absència de dispositius tecnològics és, en canvi, minoritària, i afecta menys del 5 % de les llars.

En qualsevol cas, cal fer matisacions a aquestes dades. En primer lloc, s'observa que la bretxa digital no deriva específicament de la disponibilitat de dispositius tecnològics per a l'accés a internet, ja que, com hem dit, l'absència és minoritària i, de fet, és una mica superior entre les llars que no experimenten processos d'exclusió social, tant a Espanya com a Catalunya. D'altra banda, les diferències més grans entre les llars en situació d'integració i les excloses es donen en la dimensió de la connectivitat. En efecte, la proporció de llars en exclusió social que no tenen una connexió il·limitada a internet pràcticament duplica la de les llars sense connexió que s'ubiquen a l'espai social de la integració: mentre que una de cada tres llars en exclusió social no té connexió il·limitada, aquesta situació afecta una de cada cinc llars en situació d'integració social. Aquestes diferències també es donen en el conjunt de l'Estat, encara que, com ja s'ha assenyalat, la incidència és una mica més baixa en tots els casos.

Atenent ara a l'evolució de la bretxa digital des del 2021, s'observen algunes divergències entre la situació a Catalunya i a la resta de l'Estat. D'aquesta manera, mentre que el percentatge de llars afectades per la bretxa digital ha augmentat substancialment en el context català durant els darrers tres anys, en gairebé 10 punts percentuals, aquesta proporció ha baixat quan s'amplia la mirada en l'àmbit estatal, amb una reducció de 2,1 punts. Amb tot, una anàlisi més detallada revela que aquest descens només beneficia les llars en situació d'integració, ja que la proporció de llars en exclusió social amb bretxa digital ha augmentat, també, en el conjunt d'Espanya. Aquesta tendència d'empitjorament entre les llars més desfavorides és molt més evident a Catalunya, on es registra un augment molt notable en la incidència de la bretxa digital entre les llars en situació d'exclusió social.

GRÀFIC 52. Evolució del percentatge de llars de Catalunya i Espanya amb bretxa digital segons el nivell d'integració social (2021-2024)

Font: EINSFOESSA 2021 i 2024.

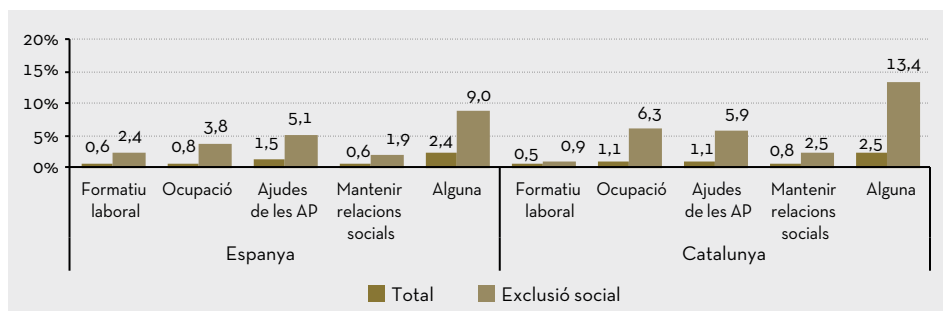
7.3. El 13,4 % de les llars en exclusió ha perdut oportunitats a causa de la bretxa digital

Un cop analitzat l'abast de la bretxa digital a Catalunya i a Espanya, així com la relació que té amb els nivells d'integració social, tot seguit s'examina l'impacte d'aquest fenomen en les llars. En efecte, l'accés desigual i l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació repercuteix, com seria d'esperar, sobre la capacitat de les persones per aprofitar aquests recursos: la manca de dispositius tecnològics, de connexió il·limitada a internet o d'habilitats informàtiques bàsiques esdevenen obstacles d'accés a l'entorn digital que poden limitar o reduir les oportunitats de participació social. En les línies següents s'analiza aquesta pèrdua d'oportunitats entre les llars catalanes i del conjunt de l'Estat en els àmbits formatiu (com ara cursos o tallers), ocupació, accés a ajudes de les administracions públiques i capacitat de les persones per mantenir relacions socials, amb la mirada posada sobre l'impacte diferencial de la bretxa digital en les llars més vulnerables.

Com mostra el gràfic següent, el 13,4 % de les llars en situació d'exclusió social manifesta haver perdut alguna oportunitat de participació social per culpa de la bretxa digital, un percentatge molt superior al que presenta al conjunt de les llars catalanes, del 2,5 %. La pèrdua d'oportunitats es dona principalment en els àmbits de l'ocupació i en l'accés a ajudes de l'Administració, i és aquí també on s'observen les diferències més grans respecte al conjunt de llars: la proporció de llars que manifesten haver perdut oportunitats a l'àmbit de l'ocupació i l'accés a ajuts de l'Administració és cinc vegades superior en el cas de les llars més

vulnerables. Tot i que amb valors una mica menys voluminosos, aquest patró també s'identifica en el context estatal.

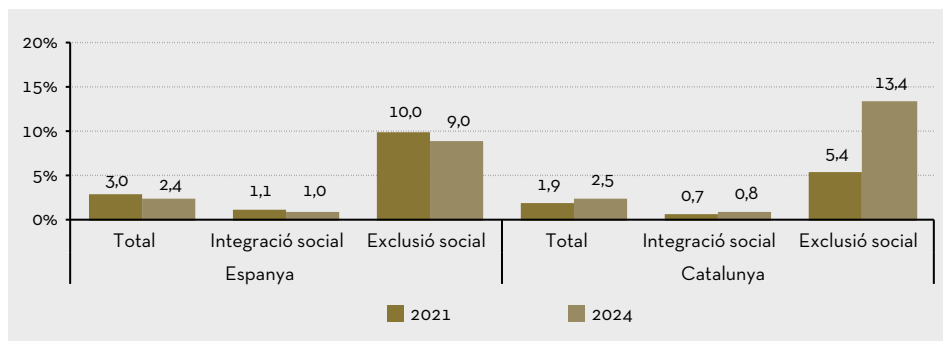
GRÀFIC 53. Percentatge del total de llars i de les llars en exclusió social de Catalunya i Espanya amb bretxa digital segons la pèrdua d'oportunitats a causa d'aquesta en diversos àmbits (2024)

Font: EINSFOESSA 2024.

Si el focus se situa, d'altra banda, en l'evolució d'aquestes situacions, s'observa un increment clar en la pèrdua d'oportunitats entre les llars catalanes en situació d'exclusió social des del 2021, cosa que gairebé no es dona per a les llars en situació d'integració social. Com ja s'ha assenyalat, la incidència de la bretxa digital ha baixat en el conjunt de l'Estat, i això també es reflecteix en el seu impacte, amb descensos —si bé lleus— en els percentatges de llars amb bretxa digital i pèrdua d'oportunitats, independentment del nivell d'integració social.

GRÀFIC 54. Evolució del percentatge de llars de Catalunya i Espanya amb bretxa digital i pèrdua d'oportunitats segons el nivell d'integració social (2021-2024)

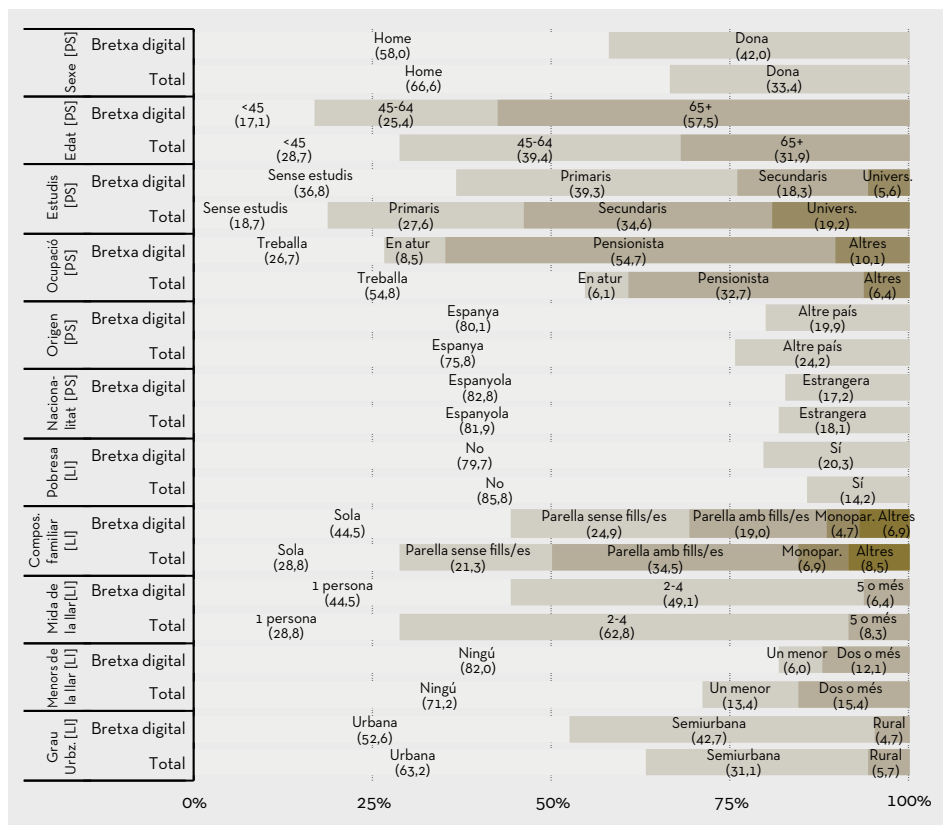

Font: EINSFOESSA 2021 i 2024.

7.4. La bretxa digital afecta llars de persones grans que viuen soles i tenen un nivell educatiu baix

Com s'ha vist a les línies precedents, la incidència de la bretxa digital, així com l'impacte que té, no es distribueixen de manera igualitària entre el conjunt de la societat, sinó que es concentren a les llars que presenten més dificultats. De la mateixa manera, aquest fenomen es pot relacionar amb algunes variables socio-demogràfiques concretes, com són l'edat o la composició de la llar.

El gràfic següent proporciona un perfil sociodemogràfic de les llars afectades per la bretxa digital. Estem parlant, en aquest sentit, del 41 % de totes les llars catalanes, que són llars caracteritzades per l'absència d'almenys un dels tres elements que configuren aquest indicador. Com ja hem assenyalat, aquestes mancances es relacionen principalment amb la manca d'habilitats informàtiques i de connexió il·limitada a internet.

GRÀFIC 55. Distribució del total de les llars i de les llars amb bretxa digital de Catalunya segons diverses característiques de la principal persona sostenidora i de la llar (2024)

Nota: Les llars s'analitzen segons les característiques de la principal persona sostenidora [PS], i altres característiques de les llars [LI].

Font: EINSFOESSA 2024.

Des d'aquesta perspectiva, es pot dir que més de la meitat de les llars que es troben en aquesta situació de bretxa digital estan encapçalades per homes (58 %), per una persona de 65 anys o més (57,5 %) i per una persona pensionista (54,7 %), i majoritàriament per persones de nacionalitat espanyola. Es tracta, en gairebé la meitat de les situacions, de llars unipersonals (44,5 %) i de llars ubicades en àrees urbanes o semiurbanes. En tot cas, la bretxa digital afecta de manera molt majoritària llars on no resideix cap menor d'edat (82 %) i les encapçalades per una persona amb un nivell educatiu baix, ja sigui perquè no té estudis (36,8 %) o perquè només té estudis de primària (39,3 %).

Dins aquest perfil, el tret que clarament diferencia les llars amb bretxa digital del conjunt de les llars catalanes és el de l'edat: mentre que les llars encapçalades per persones més grans de 65 anys representen el 31,9 % de totes les llars a Catalunya, suposen el 57,5 % entre les afectades per la bretxa digital. Encara que menys, també s'observa una important sobrerrepresentació en les característiques relatives al baix nivell educatiu i la mida de la llar. Així, encara que les llars encapçalades per persones sense estudis o amb estudis de primària són el 46,2 % de totes les llars a Catalunya, el pes entre les llars amb bretxa digital puja al 76,1 %. De manera similar, mentre les llars unipersonals són el 28,8 % del conjunt de llars a Catalunya, representen el 44,5 % de totes les llars afectades per la bretxa digital. D'això se'n desprèn que el perfil més característic de les llars amb bretxa digital és el d'una persona més gran de 65 anys, que viu sola i que té un nivell educatiu baix.

Capítol 8

La pobresa s'hereta(212)

8.1. Introducció

Aquest capítol constitueix el primer estudi sobre transmissió intergeneracional de la pobresa a Catalunya. Parlem de transmissió intergeneracional de la pobresa per referir-nos al fet que haver crescut en una llar pobra es relaciona amb més risc de patir pobresa a l'edat adulta (Cueto *et al.*, 2019). La preocupació per la transmissió intergeneracional de la pobresa no és nova ni exclusiva del nostre país. La literatura nacional i internacional han establert que la pobresa infantil té implicacions a llarg termini: créixer en una llar pobra s'associa amb resultats educatius i de benestar més baixos, menys oportunitats d'ocupació i un risc més alt de ser adults pobres (Blanden *et al.*, 2010; Pillas *et al.*, 2014; Cueto, Rodríguez i Suárez, 2017). Aquests processos de transmissió intergeneracional del desavantatge també tenen conseqüències socials, ja que posen en dubte la igualtat d'oportunitats, atès que els resultats educatius, laborals, econòmics i de benestar depenen no de l'esforç o del talent, sinó de la situació econòmica de la llar on naixem.

Les teories sobre transmissió intergeneracional d'avantatges i desavantatges proposen que la transmissió intergeneracional serà més aparent en períodes de crisi econòmica, quan les oportunitats són més escasses en comparació amb períodes de creixement (Ayala i Cantó 2022; Ayllón, Brugarolas i Lado, 2023). Per tant, podríem esperar que, en l'actual moment de creixement econòmic i de

(212) El capítol ha estat elaborat a partir del document «Transmissió intergeneracional de la pobresa a Catalunya», elaborat per Ayllón, S. i Lanau, A., que es pot consultar en la publicació «Articles d'investigació social. Informe sobre exclusió i desenvolupament social a Catalunya», Càritas Catalunya, novembre del 2025.

reducció de la desocupació, la relació entre condicions en origen i actuals sigui més feble en comparació amb anys anteriors en què la situació econòmica no fos tan favorable.

Fem diverses contribucions a la literatura existent, actualitzant estudis anteriors i parant atenció a les particularitats de la realitat catalana. Les nostres anàlisis es basen fonamentalment en dades de l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) per a tres anys: 2011, 2019 i 2023, complementades quan és possible per les de l'enquesta EINSFOESSA en les seves edicions dels anys 2018 i 2024. Aquest capítol acompanya un document de treball sobre la transmissió intergeneracional de la pobresa a Espanya signat per Flores, R., Davia, M. A., Feu M., i Legazpe, N., que segueix un informe publicat el 2019 per Cueto i altres companys, més enfocat a avaluar l'impacte de la crisi econòmica que va seguir la bombolla immobiliària. Per aquesta raó, ens centrem aquí principalment en Catalunya, sense per això perdre de vista la situació en els contextos espanyol i europeu, que ens serveixen de comparació.

D'altra banda, estenem l'anàlisi per revisar també la situació de la infància al nostre país i en quina mesura les condicions de vida estan condicionades per la família d'origen. Aquest treball és interessant per dues raons. Catalunya té unes xifres de pobresa infantil elevades: un de cada tres nens/es creix en pobresa. A més, les xifres de pobresa infantil s'han mantingut estables les últimes dècades, fins i tot en el moment actual de creixement econòmic, en què les xifres de pobresa entre la població adulta disminueixen. Les causes d'aquest fenomen són encara objecte d'estudi, però s'han aventurat diverses explicacions. El període de creixement actual arriba després de diverses crisis econòmiques, la crisi que va seguir la bombolla del 2008, la crisi derivada de la pandèmia, que han afectat particularment la part baixa de la distribució, així com els joves en edat reproductiva (Ayala i Cantó, 2022). Aquestes crisis han erosionat els recursos de les famílies, n'han reduït els estalvis i han limitat les possibilitats de respondre a situacions de dificultat econòmica. D'altra banda, el creixement no beneficia tot-hom igual. Grups vulnerables com ara migrants i famílies monoparentals han vist escassos avenços, i la pobresa laboral en llars amb nens, nenes i adolescents continua sent elevada (Lanau i Lozano, 2024). La preocupació per la pobresa infantil ens porta a examinar no només els patrons de transmissió de pobresa a l'etapa adulta, sinó també en quina mesura les condicions de vida de les generacions anteriors impacten en l'actual situació de la infància.

8.2. La manca d'igualtat d'oportunitats i la transmissió intergeneracional de la pobresa es retroalimenten

Com passa sovint amb els fenòmens socials, la relació entre la situació econòmica de naixement (o en què creixem) i la situació econòmica actual és el resultat d'un conjunt d'efectes que es conjuguen entre si. La literatura nacional i internacional ha dedicat esforços importants a identificar aquests mecanismes, amb l'assumpció que fer-ho porta a identificar també possibles vies d'intervenció.

Atès que la majoria dels ciutadans obtenen els ingressos principalment del mercat de treball, no és estrany que educació i ocupació hagin estat dos dels mecanismes més estudiats pels investigadors (Cueto *et al.*, 2019; Ayllón, Brugarolas i Lado, 2023). Altres factors rellevants inclouen la situació econòmica de la llar, la composició de la llar, la salut, així com el context polític i econòmic del país (Bellani i Bia, 2017; Cueto *et al.*, 2019; Larrañaga *et al.*, 2019; Bavaro, Carranza i Nolan, 2024; Dewilde, 2024; Nolan, 2024). En aquesta secció revisem l'evidència empírica que hi ha sobre els processos de transmissió intergeneracional de la pobresa.

La transmissió intergeneracional de la pobresa (TIP) és un procés que s'observa a tots els països del nostre entorn, si bé amb diferències entre països i regions (Cueto *et al.*, 2019; Parolin *et al.*, 2023; Bavaro, Carranza i Nolan, 2024). L'evidència sobre TIP per a Espanya prové fonamentalment dels mòduls de transmissió intergeneracional inclosos a l'Enquesta de Condicions de Vida (a Europa, EU-SILC, European Union - Statistics on Income and Living Conditions). En un estudi comparat usant les dades europees de l'EU-SILC, Dewilde (2024) troba més transmissió intergeneracional de la pobresa als països del sud i est d'Europa (inclòs Espanya) que al nord i al centre del continent. Després d'estudiar els factors associats amb més risc de pobresa, com són l'edat, la composició de la llar parental o el gènere, l'autora calcula que a Espanya créixer en dificultats econòmiques augmenta la probabilitat de pobresa adulta en un 10 %, una xifra molt per sobre de les que es registren en països com ara Àustria (3 %) o Suècia (2,7 %). Aquesta intensitat més gran en la transmissió de desavantatges s'ha associat amb les comparativament elevades taxes de pobresa i desigualtat en aquests contextos. La transmissió de la pobresa és més elevada en els entorns en què la prevalença de la pobresa és més elevada (Bavaro, Carranza i Nolan, 2024). Igualment, Cueto *et al.* (2019) observen una associació positiva entre desigualtat atorgada i TIP.

D'altra banda, s'observa un efecte de les polítiques de protecció social en els processos de transmissió intergeneracional. En un estudi recent, Dewilde (2024) reporta que en aquells països que destinen més recursos a transferències als més desafavorits i polítiques actives d'ocupació, els processos de transmissió intergeneracional són més febles. L'estudi de Dewilde (2024) examina, a més, l'evolució en el temps de la relació entre les dificultats econòmiques en l'adolescència i la pobresa monetària actual, i reporta una tendència creixent amb més relació entre origen i destinació per als grups més joves. Aquesta tendència cap a una transmissió intergeneracional més alta de la pobresa també la recullen per a Espanya Martín i García-Perez (2023) per al període del 2005 al 2011.

En l'estudi més recent sobre transmissió intergeneracional de la pobresa a Espanya, Ayllón, Brugarolas i Lado (2023) apunten a un alt nivell de transmissió intergeneracional. Usant dades del 2019 recullen que a Espanya el 35 % dels que van créixer a llars amb dificultats econòmiques són pobres a l'edat adulta, una xifra que és 20 punts percentuals superior a la d'aquells que van créixer en una llar amb una bona situació econòmica.

Les xifres més recents publicades per l'INE apunten a un canvi de tendència, amb una associació més baixa entre la situació econòmica de pares i fills a partir del 2019 i sobretot el 2023. Cal aclarir, però, que aquestes estimacions es refereixen a ingressos i no específicament a pobresa, i ho fa per a tot el territori espanyol. Per tant, un dels objectius d'aquest estudi ha estat constatar fins a quin punt aquesta tendència s'observa també en termes de transmissió intergeneracional de la pobresa amb especial atenció a la situació de Catalunya.

8.3. El nivell educatiu, l'habitatge i l'origen dels progenitors com a mecanismes de transmissió intergeneracional de la pobresa

La relació entre la situació econòmica de la llar durant l'adolescència i els ingressos a la vida adulta s'articula a través d'un seguit de mecanismes. A continuació, examinem amb més detall aquests mecanismes, prestant especial atenció a la literatura que hi ha a Espanya, així com estudis comparats en l'àmbit europeu.

El nivell educatiu es considera un mediador essencial en la relació entre la situació econòmica a la infància i a l'edat adulta. Créixer en una llar pobra s'associa amb resultats educatius més baixos i menys probabilitat d'assolir l'educació su-

perior, cosa que alhora està associat amb uns ingressos més baixos en la vida adulta (Davia i Legazpe, 2017; Cueto *et al.*, 2019; Ayllón, Brugarolas i Lado, 2023; Parolin *et al.*, 2023). En un estudi comparatiu, Parolin *et al.* (2023) mostren una relació significativa entre créixer en una llar pobra i més males condicions laborals, específicament una probabilitat d'ocupació més baixa i de treballar a temps complet. Així, l'estudi de la transmissió intergeneracional de la pobresa ha de tenir en compte la transmissió educativa.

La salut constitueix una altra de les grans corretges de transmissió de desigualtat. La pobresa a la infància s'associa amb més risc de mala salut infantil, amb conseqüències que es poden estendre a la vida adulta (Pillas *et al.*, 2014; Larrañaga *et al.*, 2019; AQUAS, 2020). D'altra banda, un creixent cos de literatura recalca la influència de la situació econòmica durant la infància en el benestar, el desenvolupament i el comportament infantil (Aizer, 2017; Larrañaga *et al.*, 2019; Bucelli i McKnight, 2024).

Atesa la centralitat de l'habitatge per a la situació econòmica de les famílies, no és estrany que la literatura més recent n'hagi estudiat el paper en la transmissió intergeneracional d'ingressos. Per a gran part de les llars espanyoles l'habitatge habitual representa la principal riquesa, la qual cosa li dona un paper central en els processos de transmissió intergeneracional. De fet, en un estudi recent, Boertien i Lopez-Gay (2024) reporten les desigualtats en habitatge com un dels factors que explica la creixent desigualtat en la riquesa a Espanya en el període 2002-2017. D'altra banda, créixer en una llar amb escassos recursos augmenta la probabilitat de viure de lloguer, o el que és equivalent, redueix l'accés a l'habitatge en propietat (Ayllón, Brugarolas i Lado, 2023).

L'origen migratori es perfila com un eix crucial de la desigualtat al nostre país. El risc de pobresa entre els adults amb pares migrants dobla el dels adults amb pares d'origen nacional. És més, segons dades publicades per Ayllón, Brugarolas i Lado (2023), sis de cada deu nens amb avis que van viure en pobresa també són pobres avui, la qual cosa suggereix una forta cronificació de la pobresa en múltiples generacions. El 50 % dels nens amb avis immigrants viuen en la pobresa, i un terç està en pobresa extrema, xifra que triplica el risc dels nens amb avis d'origen espanyol. Aquestes xifres apunten a forts processos de transmissió intergeneracional de desavantatge entre la població migrant.

Finalment, és possible que la transmissió intergeneracional de la pobresa reflecteixi, a més del que hem vist aquí, altres mecanismes no observats, com po-

den ser preferències, comportaments, creences, normes o aspiracions (Bucelli i McKnight, 2024).

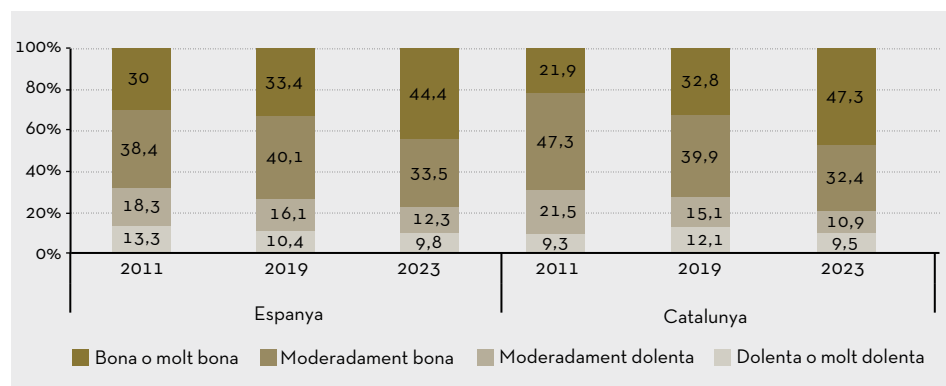
Tot i que, com hem dit anteriorment, no hem trobat estudis anteriors sobre transmissió intergeneracional de la pobresa a Catalunya, sí que hi ha una anàlisi sobre mobilitat intergeneracional de la renda entre comunitats que identifica Catalunya com la comunitat autònoma amb un nivell més alt de mobilitat absoluta i relativa a Espanya «amb taxes de mobilitat al nivell d'Escandinàvia» (Soria Espín, 2022), la qual cosa suggereix possiblement una transmissió intergeneracional més baixa de la pobresa a Catalunya comparat amb la resta del país.

8.4. Les dificultats econòmiques a la infància influeixen en les condicions de vida a l'edat adulta

A continuació, analitzem la relació entre les condicions econòmiques a la infància i actualment dels adults que viuen a Catalunya. Examinem fins a quin punt les condicions de la llar on van créixer han determinat les oportunitats dels adults d'avui en termes de pobresa monetària, privació, exclusió, educació, ocupació i habitatge.

L'ECV pregunta als entrevistats sobre la situació econòmica en què es van criar. Es distingeix entre molt dolenta, dolenta, moderadament dolenta, moderadament bona, bona i molt bona. Per a més robustesa en els resultats, agrupem les dades en quatre categories. El Gràfic 56 mostra les respostes que els entrevistats donen a aquesta pregunta a les enquestes dels anys 2011, 2019 i 2023. En tots els anys la majoria dels entrevistats reporten una situació d'origen moderadament bona o bona. Set de cada deu entrevistats el 2011 i vuit de cada deu el 2023 entren en aquesta categoria. Aquest canvi respon sobretot a un augment en aquelles llars que estan millor: es dobla la proporció d'entrevistats que reporten una situació d'origen bona o molt bona, mentre que els grups intermedis (moderadament bona i dolenta) decreixen en el temps. En contrast, la proporció de persones que reporten una situació dolenta o molt dolenta es manté estable, al voltant del 10 %. S'estableix, per tant, una tendència positiva, en què els adults del 2023 reporten haver crescut en millors condicions que els seus equivalents el 2011. Les dades són similars per a la resta del país, on un 44 % d'entrevistats afirma haver crescut a les llars amb una (molt) bona situació econòmica el 2023 en comparació del 33 % el 2019.

GRÀFIC 56. Evolució del percentatge d'adults segons la situació econòmica en què es van criar, Catalunya i Espanya (2011, 2019, 2023)

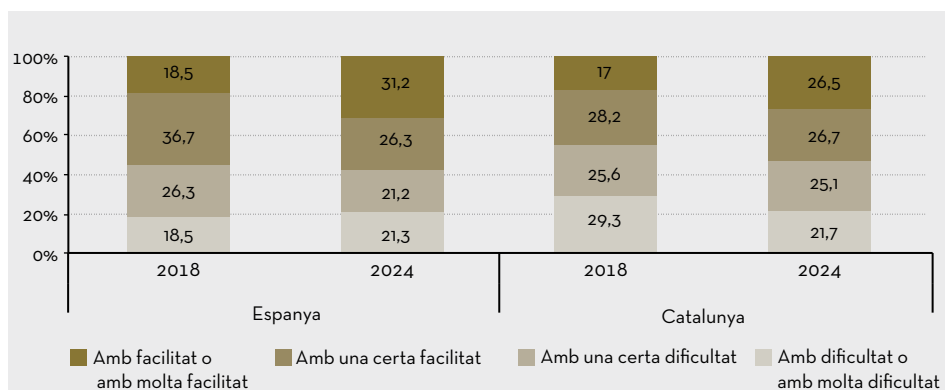

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023.

Aquesta tendència positiva també s'aprecia a l'enquesta EINSFOESSA, encara que aquí només comptem amb dos punts d'observació (Gràfic 57). Noteu que la pregunta que es fa als enquestats és lleugerament diferent: s'inquireix aquí sobre les dificultats per arribar a final de mes a la llar durant l'adolescència, per la qual cosa els resultats no són directament comparables als de l'ECV **(213)**. Aporten, però, informació complementària.

L'any 2024, l'enquesta més recent, un 27 % d'entrevistats a Catalunya afirma haver crescut a una llar amb dificultats per arribar a final de mes, mentre que un 22 % arribava a final de mes amb facilitat o molta facilitat. En línia amb la millora observada en les dades de l'ECV, es registra un augment en la proporció d'entrevistats que van créixer en famílies sense dificultats per arribar a final de mes, de 17 % el 2018 al 27 % el 2024. D'altra banda, disminueix en set punts percentuals (de 29 % a 22 %) la ràtio d'aquells que declaren que la seva llar tenia (moltes) dificultats per arribar a final de mes. Les categories intermèdies es mantenen estables. La millora encara és més substancial en el cas d'Espanya, amb un augment molt important del nombre d'entrevistats que afirma haver crescut en una llar que arribava a final de mes amb molta facilitat.

(213) A l'enquesta EINSFOESSA, aquesta qüestió només es pregunta a un membre de la llar i, per tant, els resultats no són representatius de la població a Catalunya o a Espanya.

GRÀFIC 57. Evolució del percentatge d'adults segons com la llar arribava a final de mes, Catalunya i Espanya (2018, 2024)

Font: EINSFOESSA, 2018, 2024.

Així, a les dues enquestes (ECV i EINSSFOESSA) trobem un increment en el temps de la població que recorda haver crescut en bones condicions econòmiques. Aquesta dada és sens dubte positiva. D'altra banda, té també implicacions per a la interpretació de resultats de les nostres anàlisis, atès que és possible que aquest augment derivi alhora en una diversitat més gran dins d'aquest subgrup. És a dir, a mesura que la proporció de població que ha crescut en bones condicions augmenta, podem esperar que la diversitat dins aquest grup en termes de les condicions de vida específiques que van experimentar també ho farà. És una cosa que no podem observar directament, però, com veurem, alguns dels nostres resultats apunten en aquesta direcció.

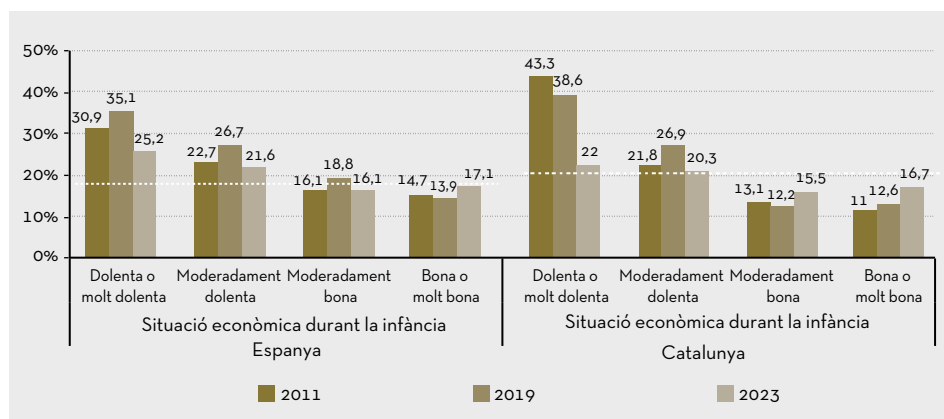
8.4.1. La transmissió intergeneracional de la pobresa a Catalunya es redueix, i se situa en valors de la mitjana europea

Hem apuntat en les primeres seccions que criar-se en pobresa té conseqüències al llarg de la vida. En particular, la pobresa en la infància s'associa de manera general amb més probabilitat de pobresa a l'edat adulta. La intensitat d'aquesta associació varia en el temps i l'espai. El Gràfic 58 mostra l'impacte de les dificultats econòmiques durant la infància en la probabilitat de trobar-se en risc de pobresa en l'etapa adulta el 2011, 2019 i 2023 **(214)**.

(214) Els resultats per a Espanya poden variar lleugerament respecte als publicats per Ayllón, Brugarolas i Lado (2023), atès que en aquest capítol fem servir la darrera versió de dades disponibles que poden haver estat revisades per l'Institut Nacional d'Estadística.

De nou, el gràfic següent conté els resultats per a Espanya a la part esquerra i per a Catalunya a la dreta. La línia horitzontal representa la taxa de risc de pobresa de la població general el 2023. Això ens serveix com a punt de comparació per a la resta d'indicadors.

GRÀFIC 58. Impacte de les dificultats econòmiques durant la infància en la probabilitat de trobar-se en risc de pobresa a l'etapa adulta, Catalunya i Espanya (2011, 2019, 2023))

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023.

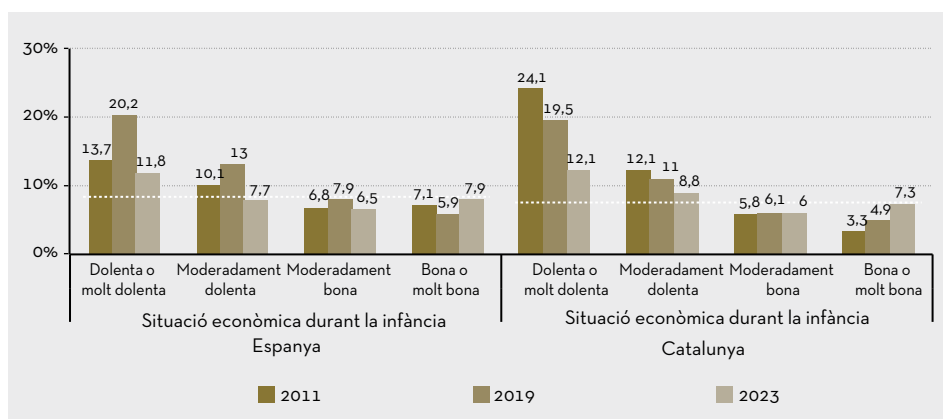
Créixer en una llar amb dificultats econòmiques resulta en més risc de pobresa a l'edat adulta. Aquest resultat és consistent amb la literatura sobre transmissió intergeneracional de la pobresa, que assenyalava la influència de les condicions de vida en la infància en les oportunitats vitals. Ara bé, les dades mostren una tendència marcadament positiva, que també coincideix amb els resultats per al conjunt d'Espanya. Com es pot observar, a Catalunya, generalment aquells que van créixer en una llar amb una situació econòmica dolenta o molt dolenta tenen una probabilitat més gran de ser pobres a l'edat adulta. No obstant això, la intensitat de l'associació disminueix de manera molt marcada en el temps, en gran part com a conseqüència d'un risc de pobresa més baix entre aquells que van créixer en situacions econòmiques (molt) dolentes, encara que també s'observa un lleuger augment en el risc de pobresa dels que van créixer en més bones condicions econòmiques. El 2011 el 43 % dels que havien crescut en una llar amb males condicions econòmiques eren pobres a l'edat adulta, en comparació amb l'11 % d'aquells que havien crescut en (molt) bones condicions econòmiques, gairebé quatre vegades més. En contrast, el 2023 només el 23 % dels que van créixer en males condicions econòmiques són pobres, en comparació amb un 17 % entre els que van créixer en bones condicions.

Les dades per a Espanya suggereixen que aquesta tendència cap a una transmissió intergeneracional més baixa de la pobresa no és exclusiva de Catalunya. També en el cas espanyol es redueix la distància en el risc de pobresa entre aquells que van créixer a llars amb una situació econòmica dolenta o molt dolenta en la seva adolescència i els que ho van fer en bones condicions econòmiques.

Repetim aquest exercici amb l'indicador de pobresa severa, que identifica la població amb ingressos per sota del 40 % de la mitjana (Gràfic 59). La comparació de diversos llindars és útil perquè els dos indicadors poden tenir evolucions diferents si, per exemple, les millores en la situació econòmica es concentren en aquelles llars on els ingressos són més propers a la línia de pobresa o per contra en les menys afavorides, com podria ser el cas després de l'expansió de l'IMV, que es focalitza sobretot en llars en situació de pobresa severa.

En aquest cas, l'indicador de pobresa severa mostra una evolució molt similar al de pobresa relativa amb el llindar del 60 %. Observem en primer lloc que, com que es tracta d'un llindar més baix, la proporció de la població afectada és més baixa. El 2023 al voltant del 7 % de la població a Catalunya viu en pobresa severa. S'observa novament una certa relació entre la situació econòmica a la

GRÀFIC 59. Impacte de les dificultats econòmiques durant la infància en la probabilitat de trobar-se en risc de pobresa severa (llindar del 40 %) a l'etapa adulta, Catalunya i Espanya (2011, 2019, 2023)

Nota: Els intervals de confiança han estat calculats per bootstrap amb 1.000 repeticions. Pesos poblacionals utilitzats. La línia horitzontal és la taxa de pobresa extrema per al conjunt de la població a cadascun dels territoris el 2023.
Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023.

infància i a l'edat adulta, però com passava al gràfic anterior, aquesta ha perdut força amb el temps. El 2023 el 12 % de la població que va créixer en males condicions econòmiques es troba en pobresa extrema, en comparació del 7 % dels que van créixer en bones condicions econòmiques. El patró és semblant al del conjunt d'Espanya, on també s'observa una disminució en les diferències entre aquells que van créixer a les llars amb dificultats econòmiques més grans i menys dificultats econòmiques.

Tot i les millores observades en la reducció del percentatge de nens/es els progenitors dels quals van créixer en condicions econòmiques desfavorables, la transmissió de la pobresa continua sent una realitat preocupant. La reducció en els patrons de transmissió de desavantatge es deriven d'una part de la reducció de la taxa de pobresa entre els adults provinents de llars més desfavorides i, menys, d'un lleuger augment en el risc de pobresa dels que van créixer en millors condicions econòmiques. El primer factor apunta a un impacte positiu de la situació econòmica actual en els processos de TIP. Amb això, Catalunya se situa, igual que Espanya, en nivells de TIP semblants a la mitjana europea **(215)**.

La pobresa encara s'hereta, encara que el 2023 menys que dotze anys abans. El 2011, a Catalunya, el 43 % dels que van créixer en llars amb males condicions econòmiques eren pobres a l'edat adulta, enfront de l'11 % dels que van créixer en (molt) bones condicions. El 2023, aquestes xifres van ser del 23 % i 17 %, respectivament. Les dades per a Espanya suggereixen una tendència similar cap a una transmissió intergeneracional de la pobresa més baixa, amb una reducció en la diferència entre els que van créixer en llars amb situació econòmica dolenta o molt dolenta i els que ho van fer en bones condicions. Es tracta d'una notícia positiva que és molt probable que estigui influenciada pel context actual de creixement econòmic i reducció de la desocupació.

8.4.2. La privació material i l'exclusió social es dupliquen entre els que van créixer a les llars amb dificultats econòmiques

La pobresa és un fenomen multidimensional. Per captar aquesta multidimensionalitat, s'han desenvolupat mesures complementàries. Els indicadors de priva-

(215) https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Intergenerational_transmission_of_disadvantages_-_statistics.

ció material recullen fins a quina mesura les llars es poden permetre una sèrie de necessitats que es consideren essencials a la societat on vivim. A Europa, i per tant Catalunya i Espanya, l'indicador es basa en 9 ítems que inclouen la capacitat de menjar proteïna de manera regular, afrontar una despesa imprevista o mantenir-se al dia amb els pagaments de l'habitatge, entre d'altres. A aquelles llars que no tenen almenys 4 dels 9 ítems se'ls considera que viuen en una situació de privació material severa **(216)**. Mesura per tant l'impacte de les dificultats econòmiques a les llars. Les mesures de privació material es consideren un indicador directe de pobresa, en contrast amb les mesures monetàries que, a l'hora de mesurar ingressos, es consideren mesures indirectes. D'altra banda, les mesures de privació material reflecteixen no només els ingressos de les llars, sinó també l'efecte de les despeses, així com els estalvis de les famílies i la provisió pública de béns i serveis.

A Catalunya el 8 % de la població viu en privació material severa, una xifra que el 2023 és semblant a la de pobresa severa (Gràfic 60). Un cop dit això, els dos indicadors han tingut recentment trajectòries oposades: mentre que els indicadors de pobresa monetària han tendit a la baixa, la privació material severa ha mostrat un lleuger augment des de la pandèmia després de situar-se en el 5,7 % el 2019 **(217)**. Aquest augment en les taxes de privació s'ha associat amb l'augment en els costos de béns bàsics com ara l'alimentació i l'habitatge.

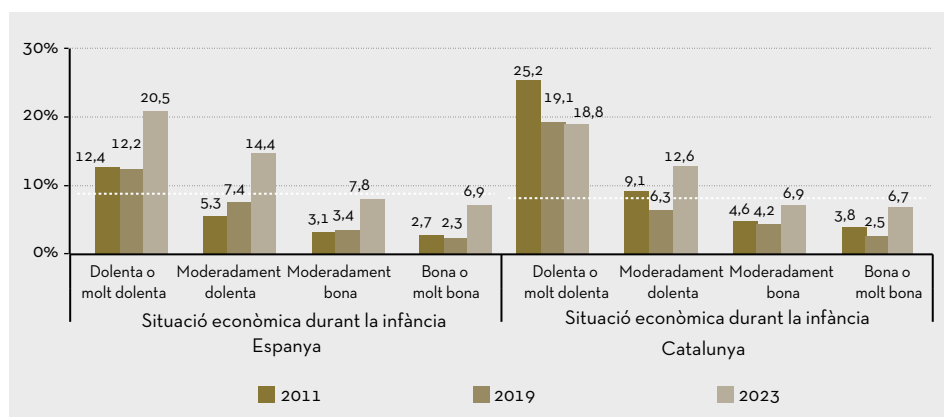
En qualsevol cas, s'observen diferències marcades en el risc de privació en funció de les condicions econòmiques de la llar durant la infància de les persones entrevistades: el 2023, el 19 % d'aquelles que van créixer en una (molt) mala situació econòmica experimenta privació material, una situació que només es dona entre el 7 % d'aquelles que van créixer en una (molt) bona situació. Per tant, el risc de privació material entre els que van créixer en una (molt) mala situació econòmica triplica els dels que van créixer en més bones condicions. Tot i que aquestes diferències són sens dubte substancials, els resultats apunten al fet que les condicions econòmiques viscudes en la infància van perdent força

(216) La Comissió Europea ha desenvolupat una nova mesura de privació material i social a partir de 13 ítems. En aquest cas, es considera que una persona pateix problemes de privació si falten 5 o més ítems. I, en privació material i social severa, si n'hi falten 7 o més. En aquest treball no fem servir aquesta definició i ens centrem en l'antiga, cosa que permet que els nostres resultats siguin comparables al llarg del temps.

(217) Les darreres dades del 2024 indiquen que la taxa de privació material severa a Catalunya se situa ja en el 9,4 %.

com a determinant de la situació actual. Es pot comprovar per la disminució en el temps de la diferència en el risc de patir privació material entre els que es van criar en condicions molt dolentes i els que es van criar en condicions bones o molt bones. Aquesta tendència, però, no s'observa en el conjunt d'Espanya, on el risc de privació ha augmentat per a totes les categories. Això és així perquè, per al conjunt de l'Estat, el risc de privació material severa pràcticament s'ha doblat en només quatre anys, i ha passat del 4,7 % el 2019 al 9 % el 2023 (línia horitzontal).

GRÀFIC 60. Impacte de les dificultats econòmiques durant la infància en la probabilitat de trobar-se en risc de privació material severa a l'etapa adulta, Catalunya i Espanya (2011, 2019, 2023)

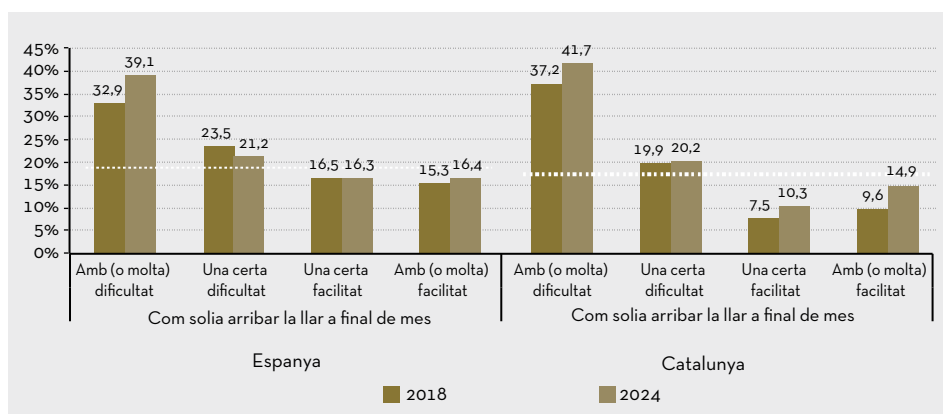
Nota: Els intervals de confiança han estat calculats per bootstrap amb 1.000 repeticions. Pesos poblacionals utilitzats. La línia horitzontal és la taxa de persones en llars en risc de privació material severa a cadascun dels territoris el 2023. Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023.

A més de l'indicador de privació material que podem obtenir amb l'ECV, podem completar la nostra anàlisi amb un indicador d'exclusió social disponible només a l'enquesta EINSFOESSA (Gràfic 61) **(218)**. Aquest indicador reflecteix de manera sintètica 37 indicadors que van més enllà de la pobresa monetària i la privació, i inclou variables com ara la despesa excessiva en habitatge, la participació laboral, l'educació o la participació política. L'objectiu és proporcionar una mesura holística del grau d'inclusió social. Com succeïa amb els indicadors de pobresa monetària i privació observem una diferència en el risc d'exclusió

(218) És important recordar que aquests resultats es basen en mostres petites i no són representatius del conjunt de la població adulta a Catalunya o Espanya. És per això que no fem servir aquestes dades en la nostra anàlisi principal.

segons les condicions de vida a l'adolescència. Aquells que van créixer a llars amb (moltes) dificultats per arribar a final de mes tenen més risc d'exclusió social que aquells que arribaven a final de mes amb molta facilitat (42 % vs. 15 %). Els resultats del conjunt d'Espanya són molt semblants. Les tendències en el temps no són clares i, per tant, caldrà esperar a tenir més dades disponibles en el futur.

GRÀFIC 61. Impacte de les dificultats per arribar a final de mes durant la infància en la probabilitat de trobar-se en risc d'exclusió social a l'etapa adulta, Catalunya i Espanya (2018, 2024)

Nota: Els intervals de confiança han estat calculats per bootstrap amb 1.000 repeticions. Pesos poblacionals utilitzats. La línia horitzontal és la taxa de persones entrevistades en risc d'exclusió social a cadascun dels territoris el 2024. Font: EINSFOESSA, 2018, 2024.

8.4.3. La situació econòmica en origen influeix en l'èxit educatiu i ocupacional, així com en la seguretat a l'habitatge(216)(219)

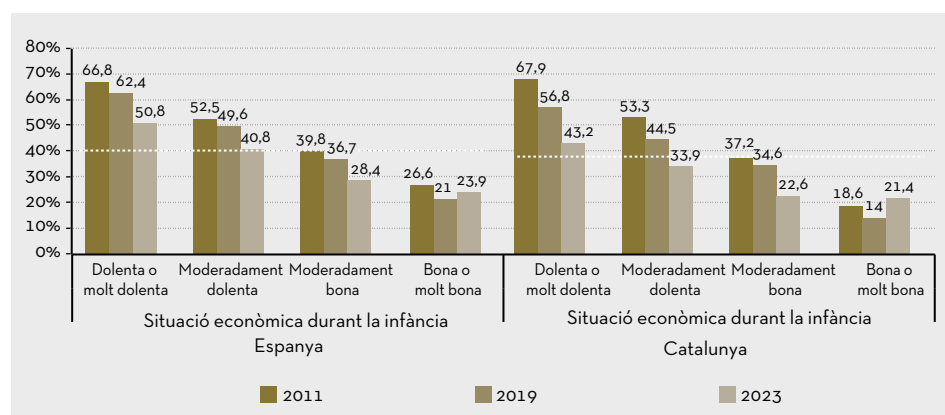
El nivell educatiu és un dels predictors més grans de la situació laboral i econòmica en l'edat adulta. Un nivells educatius més alts es relacionen, en general, amb més participació al mercat laboral, més bons salaris i un risc més baix de pobresa. Així, les diferències en educació entre grups socials es consideren un

(219) Una altra corretja de transmissió que aquí no considerem està relacionada amb l'origen immigrant. Malauradament, l'últim mòdul de transmissió intergeneracional de la pobresa de l'ECV ha deixat de preguntar sobre el país de naixement dels entrevistats, cosa que no permet aquesta anàlisi en el temps

dels principals mecanismes de transmissió de desigualtat. Per aquest motiu, considerem, a continuació, la relació entre la situació econòmica a la infància i el màxim nivell educatiu assolit. Ens centrem específicament en la probabilitat del que s'anomena abandonament prematur, la probabilitat d'haver adquirit com a màxim estudis obligatoris. Fem servir com a referència per valorar les nostres estimacions la taxa d'abandonament prematur entre la població adulta, que se situa al voltant del 38 % a Catalunya (40 % a Espanya) el 2023.

Les dades mostren un doble gradient que ja hem observat en algunes de les anàlisis anteriors (Gràfic 62). D'una banda, la probabilitat d'abandonament d'abans baixa amb el temps, independentment de la situació econòmica de la llar durant l'adolescència, amb l'excepció d'aquelles que van créixer en una (molt) bona situació, entre les quals veiem un lleuger augment en la probabilitat d'abandonament prematur (220). D'altra banda, la probabilitat d'abandonament prematur es redueix gradualment a mesura que millora la situació econòmica de la llar. El 2023, a Catalunya, la taxa d'abandonament prematur entre aquells que van créixer en una (molt) mala situació econòmica gairebé duplica la d'aquells que van créixer en (molt) bones condicions (43 % vs. 21 %). La distància és més baixa que la que s'observava el 2011, en gran part gràcies a una reducció important en la taxa d'abandonament prematur entre aquells que van créixer en una

GRÀFIC 62. Impacte de les dificultats econòmiques durant la infància en la probabilitat d'haver adquirit com a màxim estudis obligatoris, Catalunya i Espanya (2011, 2019, 2023)

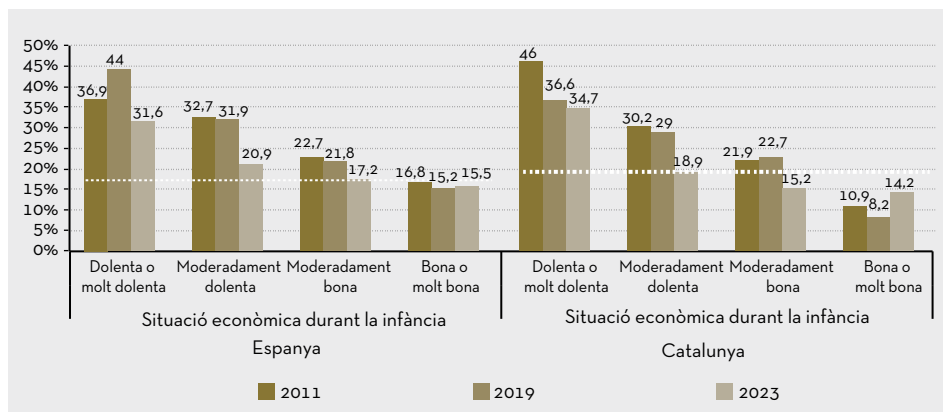
Nota: Els intervals de confiança han estat calculats per bootstrap amb 1.000 repeticions. Pesos poblacionals utilitzats.
Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023

(220) Aquest resultat es podria explicar en part per una diversitat més gran en aquest grup.

mala situació econòmica. Els resultats són molt similars en el cas d'Espanya, la qual cosa confirma que és una tendència comuna a tot el territori.

Atesa la forta relació entre abandonament prematur i ocupació poc qualificada, no és estrany que les tendències que hem observat en el primer àmbit, el doble gradient, es reproduïxin de manera molt propera al segon (tal com mostra el Gràfic 63). Així, les dades apunten a una reducció en la transmissió intergeneracional de desavantatge a través de l'ocupació, tot i que encara hi ha diferències marcades per origen.

GRÀFIC 63. Impacte de les dificultats econòmiques durant la infància en la probabilitat de tenir una ocupació poc qualificada a l'edat adulta, Catalunya i Espanya (2011, 2019, 2023)

Nota: Els intervals de confiança han estat calculats per bootstrap amb 1.000 repeticions. Pesos poblacionals utilitzats. La línia horitzontal és el percentatge de persones adultes a la població que tenen o han tingut una ocupació poc qualificada en cadascun dels territoris el 2023.

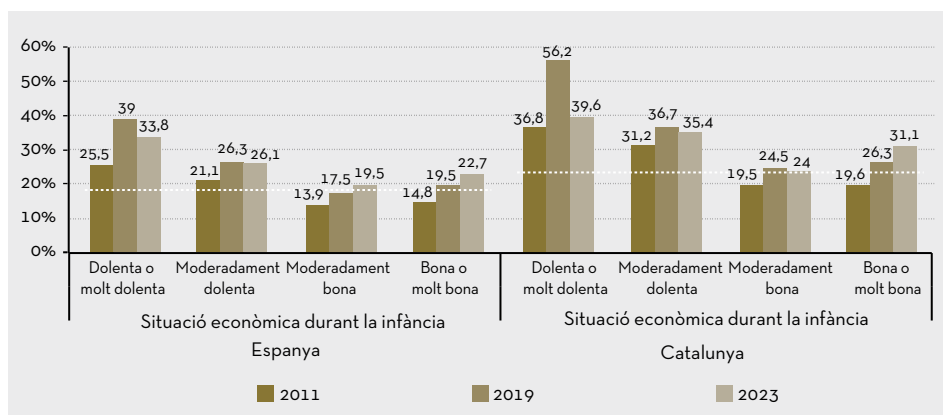
Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023.

Les millores en termes de nivell educatiu i ocupacional contrasten amb l'evolució de l'accés a l'habitatge en propietat. Nombrosos estudis evidencien que l'accés a l'habitatge es perfila com una tasca cada cop més difícil per a moltes famílies (Deidda, 2015; Boertien i López-Gay, 2023; EAPN, 2023; FOESSA, 2024). Això és particularment cert per a aquells amb menys recursos per als quals no és possible accedir al mercat de compra, on els costos són sovint més baixos en comparació al lloguer, sobretot a les grans ciutats i àrees metropolitanes.

Catalunya es caracteritza per una prevalença més gran de llars que viuen de lloguer que la resta del país segons les dades de l'Enquesta de Condicions de Vida. Un quart de la població adulta de Catalunya resideix en règim de lloguer (línia

horitzontal al Gràfic 64). Entre la població en edat laboral la xifra és més elevada i amb una clara tendència a l'alça. El gràfic, a més, mostra un clar augment de la prevalença d'adults que viuen de lloguer en tots els grups considerats, però particularment entre aquells que es van criar en condicions econòmiques bones o molt bones. De fet, en el temps, ha disminuït de manera considerable la influència que les condicions econòmiques viscudes durant l'adolescència tenen en la probabilitat de trobar-se en règim de lloguer avui. Aquesta tendència es confirma en el conjunt d'Espanya.

GRÀFIC 64. Impacte de les dificultats econòmiques durant la infància en la probabilitat de viure en règim de lloguer a l'etapa adulta, Catalunya i Espanya (2011, 2019, 2023)

Nota: Els intervals de confiança han estat calculats per bootstrap amb 1.000 repeticions. Pesos poblacionals utilitzats. La línia horitzontal és el percentatge de persones a la població que viuen de lloguer a cadascun dels territoris el 2023. Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023.

En definitiva, les dades analitzades confirmen una reducció significativa en la transmissió intergeneracional de la pobresa a Catalunya al llarg de la darrera dècada. Però, més enllà de la pobresa econòmica, créixer en una llar amb dificultats econòmiques es tradueix en menys oportunitats vitals. Aquells adults que van créixer a llars amb dificultats tenen més probabilitat d'abandonament educatiu prematur, de tenir una ocupació poc qualificada i de viure de lloguer. Si bé les persones que van créixer a les llars amb dificultats econòmiques continuen afrontant un risc de pobresa més gran en l'adulesa, la bretxa amb els que van créixer en més bones condicions s'ha reduït considerablement. Aquest canvi respon en gran part a millores en l'educació i l'accés a ocupacions menys precàries, la qual cosa ha afavorit la mobilitat social. Tanmateix, persisteixen desafiaments importants, especialment en l'accés a l'habitatge i en la creixent

precarització del lloguer, que podrien condicionar la sostenibilitat d'aquestes millores en el temps. Assegurar que la reducció de la transmissió intergeneracional de la pobresa es mantingui i es tradueixi en més oportunitats per a tot-hom requerirà continuar reforçant polítiques que garanteixin més equitat social i econòmica.

8.5. Una herència a través de tres generacions

Les taxes de pobresa infantil a Catalunya i Espanya són comparativament altes en relació amb les de països del nostre voltant (UNICEF, 2023). A Catalunya, un terç dels nens i nenes creixen en pobresa (Idescat, 2025b), una xifra que està més de 10 punts per sobre de la mitjana europea i que és superior a la de països com ara Portugal (22 %) o Hongria (24,4 %). Les xifres de pobresa infantil a Catalunya no són només superiors a les que es podria esperar atès el seu nivell econòmic, sinó també a les de la població adulta, incloent-hi els pensionistes.

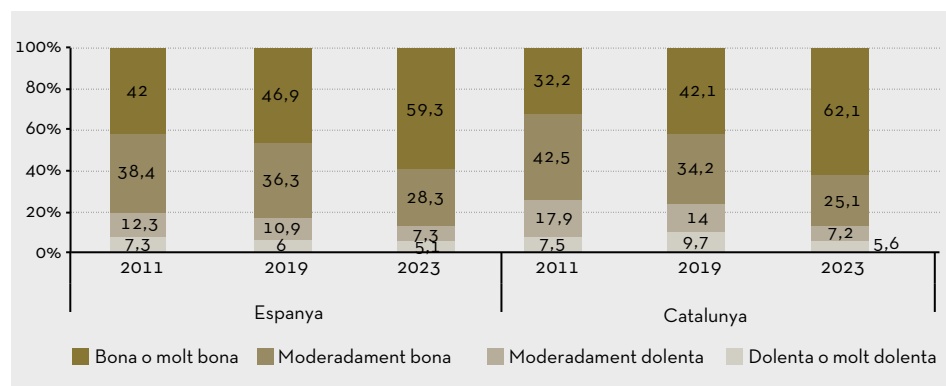
La pobresa infantil és preocupant per diverses raons. En primer lloc, la pobresa significa una negació del dret dels infants a un nivell de vida que els permeti un desenvolupament físic, mental i educatiu saludable (UNICEF, 2023). Des del punt de vista individual, la pobresa infantil també té implicacions a llarg termini: créixer en una llar pobra s'associa amb resultats educatius i de benestar més baixos, menys oportunitats d'ocupació i un risc més elevat de ser adults pobres (Blanden *et al.*, 2010; Pillas *et al.*, 2014; Cueto, Rodríguez i Suárez). Aquests processos de transmissió intergeneracional de pobresa i desavantatge tenen també conseqüències socials, ja que posen en dubte la igualtat d'oportunitats en la mesura que els resultats educatius, laborals, econòmics i de benestar depenen no de l'esforç o del talent, sinó de la situació econòmica de la llar on naixem.

La manca d'oportunitats perquè els nens i les nenes desenvolupin les seves capacitats representa, a més, una pèrdua significativa de talent per a la societat, ja que una part de la infància no pot desenvolupar el seu potencial. Més enllà, la pobresa infantil comporta costos socials i econòmics. Un estudi recent de l'Alt Comissionat contra la Pobresa Infantil (ACPI, 2023) va calcular que el cost social de la pobresa infantil representa aproximadament el 5,1 % del PIB. Per això, reduir la pobresa infantil és clau per assolir una societat més justa i igualitària, tant en el present com en el futur. Per aquesta raó, hem volgut estudiar la situació de la infància al nostre país i en quina mesura les condicions en què creixen els nens i les nenes estan condicionades per les generacions anteriors.

8.5.1. La meitat dels nens i de les nenes els avis dels quals tenien dificultats econòmiques són pobres avui dia

En aquesta secció fem un pas més, i passem de l'estudi de dues generacions a l'estudi de tres generacions, per obtenir així una foto sobre com els processos de transmissió intergeneracional afecten la infància a Catalunya. La situació econòmica de la infància no es pot separar de la situació de la llar on viuen; per tant, estudiarem tant avis i àvies, com pares, mares i nets i netes. El Gràfic 65 mostra l'evolució de la situació econòmica dels avis en l'etapa de criança dels fills, en altres paraules, les condicions en què van créixer els pares i les mares dels nens i les nenes d'avui.

GRÀFIC 65. Evolució de la situació econòmica dels avis (a l'etapa de criança dels seus fills), Catalunya i Espanya (2011, 2019, 2023)

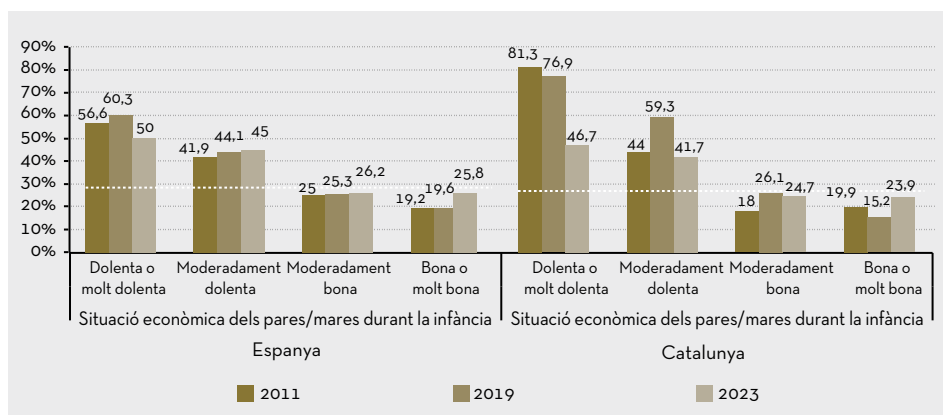
Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023.

La gran majoria dels nens i nenes, el 62 %, el 2023, tenen pares i mares que declaren haver crescut en una (molt) bona situació econòmica. Aquesta xifra ha augmentat marcadament des del 2011 quan se situava al 32 %. Tant és així, que només una part petita de pares i mares reporta haver crescut en males condicions econòmiques. Les xifres són molt semblants a Espanya. Aquest fet, objectivament positiu, comporta per al nostre estudi algunes dificultats, ja que en limita la mida mostral i n'amplia, per tant, els intervals de confiança. Tot i aquestes limitacions, apareixen alguns patrons interessants.

Tal com mostra el Gràfic 66, gairebé la meitat dels nens i nenes els avis dels quals eren pobres en l'etapa de criança dels seus fills (és a dir, estaven en una mala o molt mala situació econòmica), són pobres actualment. Aquesta xifra, en-

cara substancial, s'ha reduït marcadament en comparació amb la dels dos anys anteriors analitzats, quan estava entorn del 80 %. Malgrat la millora el 2023, els nens i nenes els pares dels quals van tenir una infància amb dificultats econòmiques continuen tenint un risc molt més alt de pobresa infantil en comparació amb aquells els pares dels quals van tenir una situació econòmica millor (47 % vs. 24 %). El canvi situa Catalunya en nivells de transmissió de la pobresa en tres generacions similars als d'Espanya, on un 50 % dels nens i de les nenes els avis dels quals tenien dificultats econòmiques en l'etapa de formació de la seva família són pobres avui dia. Tant a Catalunya com a Espanya aquesta taxa duplica la dels nens i les nenes els pares de les quals van créixer en (molt) bones condicions econòmiques.

GRÀFIC 66. *Impacte en la probabilitat de trobar-se en risc de pobresa infantil segons la situació econòmica dels avis a l'etapa de criança dels seus fills, Catalunya i Espanya (2011, 2019, 2023)*

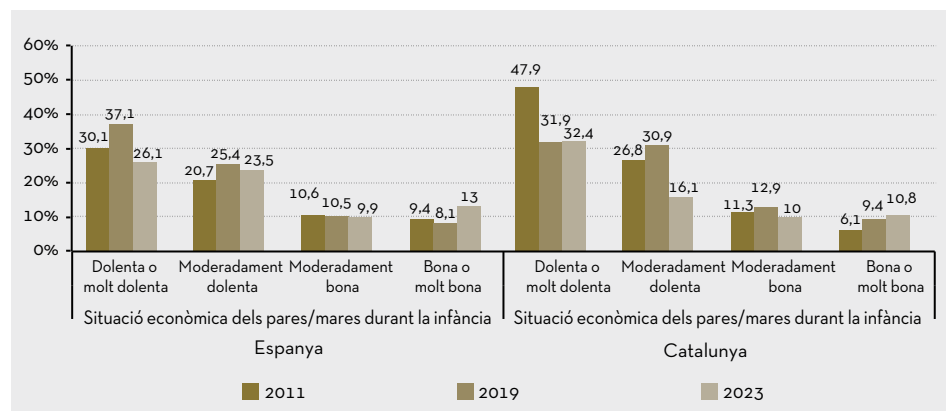

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023.

Nota: Els intervals de confiança han estat calculats per bootstrap amb 1.000 repeticions. Pesos poblacionals utilitzats. La línia horitzontal és la taxa de pobresa per a la població infantil a cadascun dels territoris el 2023.

També s'observen millores en el risc de pobresa severa infantil —que mostra el Gràfic 67—, mentre que s'ha reduït la influència de les condicions econòmiques en què els avis van criar els seus fills en la probabilitat de pobresa dels nens i de les nenes avui dia. Tot i així, és important notar que un terç dels nens els avis dels quals tenien una (molt) mala situació econòmica viu avui en pobresa extrema, una xifra que triplica la d'aquells els avis dels quals van criar en més bones condicions econòmiques.

GRÀFIC 67. Impacte en la probabilitat de trobar-se en risc de pobresa severa infantil segons la situació econòmica dels avis a l'etapa de criança dels seus fills, Catalunya i Espanya (2011, 2019, 2023)

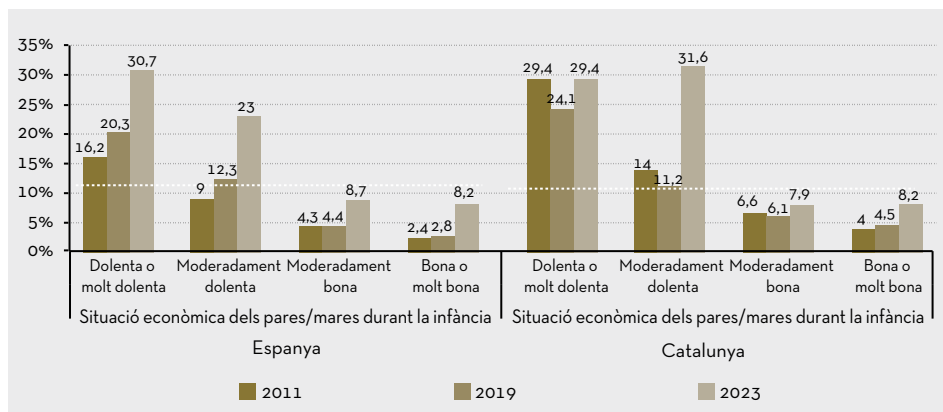

Nota: Els intervals de confiança han estat calculats per bootstrap amb 1.000 repeticions. Pesos poblacionals utilitzats. La línia horitzontal és la taxa de pobresa extrema per a la població infantil a cadascun dels territoris el 2023.

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023.

Els patrons de desigualtat són també aparents quan ens fixem en la probabilitat de privació material (vegeu el Gràfic 68). Igual que amb la població adulta, les dades suggereixen un deteriorament en les condicions materials de vida de la població infantil entre 2019 i 2023. L'augment en la privació material afecta tots els grups, però particularment aquells els pares dels quals van créixer en una situació moderadament dolenta el risc de privació de la qual iguala al dels més desafavorits. L'augment de la privació material entre aquells els pares dels quals van créixer en (molt) bones condicions econòmiques, resulta en una reducció de la bretxa entre els més i menys afavorits, tot i que encara el risc de privació és 3,5 vegades més gran per als nens els avis dels quals tenien una situació econòmica molt dolenta en comparació amb els que la tenien (molt) bona. Els resultats relatius a Espanya són molt similars.

GRÀFIC 68. Impacte en la probabilitat de trobar-se en risc de privació material severa infantil segons la situació econòmica dels avis a l'etapa de criança dels seus fills, Catalunya (2011, 2019, 2023)

Nota: Els intervals de confiança han estat calculats per bootstrap amb 1.000 repeticions. Pesos poblacionals utilitzats. La línia horitzontal és la taxa de població infantil en privació material severa a cadascun dels territoris el 2023.

Font: Enquesta de Condicions de Vida, 2011, 2019, 2023.

Els nens/es els progenitors i avis/àvies dels quals van viure en llars amb dificultats econòmiques afronten un risc significativament més gran de pobresa i privació material en comparació amb aquells que provenen d'entorns més afavorits. Gairebé la meitat dels nens/es els avis dels quals eren pobres en l'etapa de criança dels seus fills, és a dir, estaven en una mala o molt mala situació econòmica, són pobres actualment. Aquesta situació ha millorat substancialment des del 2011, quan es tractava de 8 de cada 10. Aquesta tendència positiva és benvinguda, tot i que queda molt camí per recórrer, sobretot tenint en compte les elevades taxes de pobresa infantil a Catalunya i Espanya.

En conclusió, totes les dades analitzades evidencien la persistència de la transmissió intergeneracional de la pobresa a Catalunya, encara que amb una tendència a la reducció en comparació amb períodes anteriors. Malgrat aquestes millores, els nens i nenes els pares i mares dels quals van créixer en condicions econòmiques desfavorables continuen afrontant un risc significativament més gran de pobresa i privació material en comparació amb aquells els pares i mares dels quals van tenir una infància en més bones condicions. A més, el recent augment de la privació material entre 2019 i 2023 suggereix un deteriorament en les condicions de vida de la població infantil, cosa que afecta particularment els infants els pares i mares dels quals van créixer en condicions moderadament

dolentes. Aquestes troballes ressalten la importància de polítiques efectives per trencar el cicle de pobresa i garantir la igualtat d'oportunitats per a tots els nens i les nenes, independentment de l'origen socioeconòmic que tinguin.

Reduir la transmissió intergeneracional de la pobresa no és només una qüestió de justícia social, sinó també un imperatiu per al desenvolupament econòmic i la cohesió social del país. Apostar per la igualtat d'oportunitats des de la infància és la clau per construir un futur on l'origen econòmic d'una família no determini el destí de les properes generacions.

8.6. Referències bibliogràfiques

- Aizer, A. (2017). «The Role of Children's Health in the Intergenerational Transmission of Economic Status», *Child development perspectives*, 11(3), p. 167. Disponible a: <https://doi.org/10.1111/cdep.12231>.
- AQUAS (2020). Observatori de Desigualtats en Salut. Desigualtats socioeconòmiques en la salut de la infància: malalties rellevants i la seva distribució a Catalunya. Dades per a polítiques públiques. Barcelona: Agència de Qualitat i Avaluació Sanitàries de Catalunya. Departament de Salut. Generalitat de Catalunya; 2020.
- Ayala, L. i Cantó, O. (2022). Radiografía de medio siglo de desigualdad en España - El Observatorio Social - Fundació 'la Caixa. Observatori Social. Disponible a: <https://lobservatoriosocial.fundacionlacaixa.org/es/-/radio-gra-fia-de-medio-siglo-de-desigualdad-en-espana> (Consultat: 13 de febrer de 2025).
- Ayllón, S., Brugarolas, P. i Lado Franco, S. (2023). *La transmisión intergeneracional de la pobreza y la desigualdad de oportunidades en España*. Universitat de Girona. Servei de Publicacions. Disponible a: <https://dugi-doc.udg.edu/handle/10256/22795> (Consultat: 9 d'abril de 2024).
- Blanden, J., Buscha, F., Sturgis, P., & Urwin, P. (2010). Measuring the returns to lifelong learning. Centre for the Economics of Education, London School of Economics and Political Science.
- Bavaro, M., Carranza, R. i Nolan, B. (2024). «Intergenerational poverty persistence in Europe – Is there a “Great Gatsby Curve” for poverty?», *Research in Social Stratification and Mobility*, 94, p. 100991. Disponible a: <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2024.100991>.

- Bellani, L. i Bia, M. (2017). «The impacte of growing poor in Europe», in *Monitoring social inclusion in Europe. Office of the European Union*, pàg. 449-462. Disponible a: <https://doi.org/10.2785/60152>.
- Boertien, D. and López-Gay, A. (2023). «The polarization of real estate ownership and increasing wealth inequality in Spain», *European Sociological Review*, 39(4), pàg. 615-629. Disponible a: <https://doi.org/10.1093/esr/jcac072>.
- Bruna, F., Rungo, P. i Alló, M. (2022). *En las raíces de la desigualdad: movilidad social intergeneracional y territorio. El Observatorio Social - Fundació 'la Caixa*. Disponible en: <https://elobservatoriosocial.fundacionlacaixa.org/es/-/en-las-raices-de-la-desigualdad-movilidad-social-intergeneracional-y-territorio> (Consultat: 18 de novembre del 2024).
- Bucelli, I. i McKnight, A. (2024). «Review of the mechanisms underlying the intergenerational transmission of poverty». Disponible a: <https://itla.fi/wp-content/uploads/2024/10/Review-of-the-mechanisms.pdf> (Consultat: 18 de novembre del 2024).
- Cueto, B. et al. (2019). *Transmisión intergeneracional de la pobreza*. FOESSA.
- Davia, M. A. i Legazpe, N. (2017). «Understanding intergenerational transmission of deprivation in Spain: Education and marital sorting», *Research in Social Stratification and Mobility*, 52, p. 1-14. Disponible a: <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2017.08.002>.
- Deidda, M. (2015). «Economic Hardship, Housing cost Burden and Tenure Status: Evidence from EU-SILC», *Journal of Family and Economic Issues*, 36(4), p. 531-556. Disponible a: <https://doi.org/10.1007/s10834-014-9431-2>.
- Dewilde, C. (2024). «The intergenerational transmission of financial disadvantage «across Europe», *Social Policy & Administration*, n/a(n/a). Disponible a: <https://doi.org/10.1111/spol.13073>.
- EAPN (2023). *El estado de la pobreza: Vivienda y pobreza*. EAPN. Disponible a: <https://www.eapn.es/estadodepobreza/ARCHIVO/documentos/informe-ARPE-2023-vivienda.pdf> (Consultat: 26 de març del 2025).
- FOESSA (2024). *La sociedad del riesgo hacia un modelo de integración precaria*. Madrid: Fundacion Foessa. Disponible a: <https://www.caritas.es/main-files/uploads/2024/11/CARITAS-analisis-y-persectivas-2024-digital-diciembre-2024.pdf> (Consultat: 26 de març del 2025).
- Idescat (2025). *Enquesta de població activa*. <https://www.idescat.cat/treball/epa?tc=4&id=xc40>

- Idescat (2025b). Taxa i població en risc de pobresa o exclusió social (taxa ARO-PE - Objectiu UE 2030) per sexe i edat. <https://www.idescat.cat/pub/?id=ecv&n=14916&t=202300>
- INE (2024). *Encuesta de Condiciones de Vida (ECV) Módulo sobre la transmisión intergeneracional de la pobreza*. Any 2023. Nota de premsa del 30 d'abril del 2024. <https://www.ine.es/dyngs/Prensa/m2ECV2023.htm?print=1>
- Lanau, Alba; Lozano, Mariona (2024). «Pobres con empleo: un análisis de transiciones de pobreza laboral en España». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 186: 83-102. (doi: 10.5477/cis/ reis.186.83-102)
- Larrañaga, I. et al. (2019). «Poor mothers, unhealthy children: the transmission of health inequalities in the INMA study, Spain», *European Journal of Public Health*, 29(3), p. 568-574. Disponible a: <https://doi.org/10.1093/eurpub/cky239>
- Martín, NS i García-Perez, C. (2023). «The Intergenerational Mobility of Income: A Study Applied to the Spanish Case (2005–2011)», *Journal of Family and Economic Issues*, 44(1), pp. 65–83. Disponible a: <https://doi.org/10.1007/s10834-021-09809-w>.
- Najman, J. M. et al. (2018). «The inter-and intra-generational transmission of family poverty and hardship (adversity): A prospective 30 year study», *PLOS ONE*, 13(1), p. e0190504. Disponible a: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0190504>.
- Nolan, B. (2024). «Chapter 6: Intergenerational persistence of poverty». Disponible a: <https://www.elgaronline.com/edcollchap/book/9781800888265/book-part-9781800888265-13.xml> (Consultat: 18 de novembre del 2024).
- Parolin, Z. et al. (2023). *The intergenerational persistence of poverty in high-income countries*. *IZA Discussion Papers*. Disponible a: <https://www.econstor.eu/handle/10419/278892> (Consultat: 18 de novembre del 2024).
- Pillas, D., Marmot, M., Naicker, K., Goldblatt, P., Morrison, J., & Pikhart, H. (2014). Social inequalities in early childhood health and development: A European-wide systematic review. *Pediatric Research*, 76(4), 418-424. <https://doi.org/10.1038/pr.2014.122>
- Soria Espín, J. (2022). *El ascensor social en España: un análisis sobre la movilidad intergeneracional de la renta*. Disponible a: <https://www.esade.edu/ecpol/es/publicaciones/el-ascensor-social-en-espana-un-analisis-sobre-la-movilidad-intergeneracional-de-la-renta/> (Consultat: 18 de novembre del 2024).

A. UNIVERS, MOSTRA I MARGE D'ERROR

1. Procediment d'aplicació dels qüestionaris

L'EINSFOESSA és una enquesta adreçada a les llars d'Espanya on es recull informació de totes les persones que hi resideixen. Per tant, hi ha dos nivells d'anàlisi principals, el de les llars i el de la població. L'univers de l'estudi està format pel conjunt de totes les llars i el conjunt de totes les persones residents a llars a Catalunya i Espanya.

Per a Espanya, la mostra teòrica es va fixar en 12.483 qüestionaris. Per a Catalunya, la mostra teòrica total es va fixar en 1.200 qüestionaris. D'aquests, 600 es van fer a la Diòcesi de Barcelona i 600 més a la resta de Catalunya. Dins de Catalunya, es van repartir de manera proporcional al nombre de llars entre les províncies de Tarragona, Girona i Lleida i la part de la província de Barcelona no inclosa a la Diòcesi de Barcelona.

TAULA 1. Nombre de llars, mostra teòrica per estrat, nombre de rutes i llars amb indicis d'exclusió

N.	Estrat	Comunitat	Estrat	Llars	Mostra	Rutes	Llars amb indicis
8		Catalunya	Barcelona-no diòcesi	1.103.169	349	29	233
17		Catalunya	Girona	298.926	95	8	63
25		Catalunya	Lleida	169.763	54	5	36
43		Catalunya	Tarragona	322.844	102	9	68
81		Catalunya	Diòcesi de Barcelona	1.094.657	600	50	400
		Espanya		19.316.426	12.483	1.042	8.322

Fuente: INE 2023 y EINSFOESSA 2024.

La mostra està dissenyada per aconseguir un error màxim admissible per a les llars amb algun índex d'exclusió. Per tant, cal un nombre mínim de llars amb aquestes característiques. Per això, quan es comença un contacte amb una llar primer es realitza el qüestionari de filtre. La llar es classifica com a potencialment exclosa si respon afirmativament a alguna pregunta del qüestionari. A cada secció hi ha unes quotes màximes per a cada tipus de llar. Un cop realitzat el qüestionari filtre, si hi ha quota lliure a la categoria on ha estat classificat es realitza el qüestionari principal.

De manera inicial es va establir que a cada secció es farien un mínim de 18 qüestionaris filtre que serviran per al posterior exercici de ponderació de llars amb índexs d'exclusió.

Un cop seleccionada la unitat primària de mostreig, la secció censal, la selecció de les llars es realitza mitjançant rutes aleatòries dins de la secció, definida per la guia de carrers de l'INE. En la selecció de les llars només se segueixen com a norma les quotes de categories de llar explicades anteriorment. Quan s'arriba a una llar se li fa el qüestionari filtre, i si pertany a una quota lliure (sigui de llars en risc d'exclusió o el contrari) es fa el qüestionari complet.

Només s'han realitzat entrevistes en habitatges que són «llars», en què resideixen persones particulars, i queden exclosos aquells habitatges que es destinen íntegrament a activitats comercials o professionals, o bé que siguin residències col·lectives (residències de gent gran, casernes, habitatges d'acollida...).

1.1. Definició del punt d'arrencada i la ruta seguida

Com s'ha esmentat, el punt d'arrencada del punt mostrat seleccionat és una adreça específica seleccionada a l'atzar entre les incloses en aquesta secció censal. Aquesta serà la primera adreça a contactar llevat que aquesta adreça no estigui al costat dret del carrer, en aquest cas cal creuar al costat dret. Només en el cas que al costat dret del carrer no hi hagi edificis o quedi fora de la secció censal, es pot començar a la banda esquerra. Si el punt d'arrencada està en una ubicació on no hi ha habitatges, per exemple, en un centre comercial, se segueix la ruta aleatòria i es comença al primer habitatge que es trobi.

Des del punt d'arrencada es fan les entrevistes a la banda dreta, anant cap al final del carrer.

L'entrevistador no pot sortir dels límits de la secció censal. Es dona per tancada una ruta una vegada hagi fet 3 voltes a la llista de carrers que té, cas en què es valorarà l'ampliació o substitució de ruta.

1.2. Selecció dels habitatges

Des del punt d'arrencada, i d'un habitatge a un altre, se seleccionen:

- En zones de blocs d'habitatges: l'habitatge que ocupa el 5è lloc començant des de la planta més alta de l'edifici
- En zones de cases unifamiliars molt seguides: l'habitatge que ocupa el 3r lloc
- A zones de cases disperses o disseminades: no se salta cap habitatge

Com a excepció, quan s'assigna un resultat que descarta la llar (per exemple, «no és habitatge; destinat a altres fins», «habitatge buit/desocupat», «refús», «barrera idiomàtica»...) o, si després de fer el qüestionari filtre, la llar queda fora de quota, es truca a la següent porta.

Per garantir que la mostra és representativa de tota la població, cada habitatge es visita almenys cinc vegades, en diferents hores del dia i en diferents dies de la setmana (una en cap de setmana), abans de ser descartada.

- Entre setmana al matí fins a les 15.00 h
- Entre setmana a la tarda a partir de les 15.00 h
- Cap de setmana

La instrucció donada als entrevistadors és realitzar, com a mínim, la meitat dels primers contactes amb la llar a la tarda, a partir de les 15.00 h els dies laborables o a qualsevol hora el cap de setmana. Els horaris proposats són orientatius, actuant sempre segons la informació de què es disposa respecte de la llar (horaris de sortida, ritmes de vida...) per optimitzar els resultats.

Del total dels cinc contactes a cada llar abans de descartar-se, se'n fan com a màxim 2 en horari de matí i mínim 2 en horari de tarda (des de les 15.00 hores). Com a mínim ha d'haver transcorregut una hora entre visita i visita a la mateixa llar.

1.3. Selecció de l'individu/a per a l'entrevista

L'entrevista s'ha de fer a una persona gran (18 anys o més) i que conegui la realitat de les dades de la llar i de les persones que la formen. Generalment serà la persona sustentadora principal o la parella.

En cas d'habitatges amb diverses llars, s'intenta entrevistar sempre el que atén l'entrevistador la primera vegada, per evitar el biaix d'entrevistar sempre el titular del lloguer en aquests casos.

1.4. Resultats de contacte

Els entrevistadors han registrat cada visita o recontacte realitzat als habitatges seleccionats. Aquesta informació l'ha posat a disposició l'empresa contractista del treball de camp a l'equip coordinador de la Fundació FOESSA, i s'ha fet servir, juntament amb la supervisió habitual, per verificar que s'ha seguit la metodologia de selecció de manera correcta.

Es va demanar als entrevistadors que anotessin cada contacte en el moment en què va tenir lloc (o en el seu defecte el més a prop possible). Aquest punt era necessari per tenir en compte en quins moments o dies es visitava cada llar sense èxit i planificar els contactes següents en el moment més adequat.

A continuació es mostra una llista amb els possibles resultats de contacte, la definició detallada i les condicions.

TAULA 2. Possibles resultats de contactes, la seva definició i condicions

Descripció	Definició	Condicions
Contactes que mantenen la llar en procés. És possible afegir contactes nous.		
Ajornament amb cita per a entrevista	S'ha establert un contacte, però no s'ha iniciat l'entrevista.	Revisita: cal introduir un dia i una hora
Ajornament sense cita (contacte no disponible)	S'ha establert un contacte amb la llar però no està disponible; per tant, es reprograma la revisió	Revisita: cal introduir un dia i una hora

Ningú a la llar	Ajornament sense cita, no hi va haver contacte presencial. No s'ha establert contacte amb ningú en aquesta adreça i per tant no s'ha pogut establir una cita	Revisita: cal introduir un dia i una hora
Contactes que descarten la llar. No és possible introduir cap visita més		
No és habitatge; està destinat a altres fins	La direcció facilitada no correspon a un habitatge	
Habitatge Buit / Desocupat	L'habitatge és buit. No hi viu ningú	
Àrea inaccessible	Durant tot el període de camp no és possible accedir a l'habitatge per incidències climàtiques, d'impossibilitat d'accés físic o similar	L'entrevistador s'ha de posar en contacte amb el coordinador per confirmar les circumstàncies
Refús de llar seleccionat	Refusa respondre totalment. No hi ha cap opció de reprendre el contacte	
Refús - temor a COVID	Refusa respondre totalment per raó de COVID. No hi ha cap opció de reprendre el contacte	
Individu seleccionat il·localitzable durant període de camp	Absència perllongada. S'ha establert contacte però l'individu que ha de respondre no estarà disponible en cap moment durant tot el període de camp	
Barrera idiomàtica	És impossible fer l'entrevista ni amb suport	

Font: Elaboració pròpia a partir de l'EINSFOESSA 2024.

1.5. Ampliació i substitució de seccions

Durant el treball de camp s'han ampliat o substituït algunes seccions pels motius següents:

1. **Perillositat extrema.** Atès que per a aquesta enquesta tenen especial interès les llars més vulnerables, només se substitueix una secció per aquest motiu en casos veritablement extrems.

2. Municipis amb poca població. En alguns casos els municipis són petits, per la qual cosa cal completar la ruta amb altres municipis.
3. Població que no es troba. De vegades, encara que a les estadístiques oficials apareix suficient població és impossible trobar-la. Es fa tots els esforços per trobar-la, encara que de vegades pot estar molt escampada per altres habitatges buits, com passa en zones eminentment turístiques i residencials amb alts percentatges de persones estrangeres o en disseminats. Se substitueixen després de verificar que efectivament és impossible trobar la mostra a la secció.

2. Treball de camp

2.1. Fase pilot

Abans de començar el treball de camp es va realitzar una fase pilot en què es van completar 20 entrevistes a Madrid i València (10 a cada ciutat). Va tenir com a objectius principals:

- Provar tots els elements i protocols de la metodologia, com ara instruccions per a entrevistadors, procediments de contacte (rutes aleatòries) i administració de l'enquesta.
- Testar la programació del qüestionari CAPI, flux, possibles incidències en la comprensió de les preguntes; i durada de l'entrevista.
- Testar la producció del fitxer/data obtingut.
- Demanar els comentaris i suggeriments dels entrevistadors.

Quant a metodologia, es va seguir un mètode aleatori idèntic a la fase principal, partint d'una direcció concreta a cada secció censal triada (1 secció a cada ciutat).

Es va comptar amb un entrevistador experimentat a cada ciutat per dur a terme les entrevistes.

Tots van rebre un *briefing* complet en línia per part de l'equip de l'empresa de camp i la Fundació FOESSA el 23 de gener del 2024, començant aquell mateix dia aquest treball i finalitzant-lo el 28 de gener.

El 29 de gener, després de finalitzar el treball de camp d'aquesta fase, es va fer una sessió de *debriefing* per recollir la informació de primera mà de l'equip, i poder fer les correccions oportunes sobre el qüestionari.

2.2. Fase de camp principal

El procés de realització de les enquestes ha transcorregut entre el 8 de febrer i el 14 de juliol del 2024. La informació que es refereix a les activitats econòmiques, així com la de pensions i prestacions econòmiques, fa referència al que s'ha esdevingut durant l'any 2023.

L'enquesta ha estat realitzada de manera presencial, mitjançant una entrevista personal, i les respostes s'han recollit en un qüestionari estructurat i precodificat en el 99% de les variables. L'enquesta ha estat administrada per entrevistadors prèviament formats per a la realització de la tasca, que han treballat en 50 rutes, repartides en 26 municipis de la diòcesi de Barcelona i en un total de 1.042 rutes repartides en 524 municipis d'Espanya.

Després del procés de supervisió i depuració final, la mostra definitiva de llars de Catalunya està conformada per 1.207 enquestes (602 Diòcesi de Barcelona i 605 resta de Catalunya), que han aportat informació sobre 3.129 persones, la qual cosa dona uns marges d'error del $\pm 1,8\%$ per a la informació de la població. La mostra d'Espanya està conformada per 12.289 llars i 30.935 persones, i registra marges d'error del $\pm 0,6\%$ i del $\pm 0,9\%$, respectivament. En tots dos casos, el marge d'error és òptim i la informació és estadísticament representativa del conjunt de l'univers.

TAULA 3. Mostra realitzada en Catalunya i Espanya en finalitzar el treball de camp abans del procés de supervisió i depuració final

	Qüestionaris filtre fets			Qüestionaris principals fets		
	Total	Sense indicis d'exclusió	Amb indicis d'exclusió	Total	Sense indicis d'exclusió	Amb indicis d'exclusió
Diòcesi Barcelona	951	409	542	603	207	396
Resta de Catalunya	1.015	448	567	606	204	402
Total Catalunya	1.966	857	1.109	1.209	411	798
Total Espanya	20.089	9.143	10.946	12.567	4.314	8.253

Font: EINSFOESSA 2024.

TABLA 4. Univers, mostra final i marge d'error Catalunya i Espanya

	Catalunya	Espanya
Univers població	7.938.676	48.262.420
Univers llars	3.130.583	19.316.426
Mostra població	3.129	30.935
Mostra llars	1.207	12.289
Marge d'error població	±1,8%	±0,6%
Marge d'error llars	±2,8%	±0,9%

Font: INE i EINSFOESSA 2024. (221).

Finalment, s'han calculat els intervals de confiança (al 95% de probabilitats) per als nivells d'exclusió i exclusió severa per comunitats autònomes i territoris específics. A la taula següent apareix l'efecte de disseny i la mostra efectiva per a la diòcesi de Barcelona.

TAULA 5. Intervals de confiança (95 % de probabilitats) per a Catalunya

	Error max.	Efecte disseny mostral	Mostra definitiva	Mostra efectiva
Catalunya	0,0333369	1,181823987	1207	1.021,3

Font: EINSFOESSA 2024

Per trobar l'error estimat per a aquesta mostra n'hi ha prou de multiplicar per l'efecte de disseny l'error resultant en calcular-lo d'una manera normal, o bé utilitzar com a mida mostral la mida efectiva en lloc de la real, en calcular errors mostrals o intervals de confiança.

La mostra efectiva és la mida mostral que ens donaria si amb l'error que hem calculat tinguéssim un mostreig aleatori simple. Està relacionat amb l'efecte del disseny mostral, que és l'error realment obtingut entre l'error teòric amb un mostreig aleatori simple. Per tant, la mostra efectiva és la mostra real dividida per l'efecte del disseny. Dit d'una altra manera, s'ha tingut en compte que la mostra no és proporcional ni a la selecció de les seccions, ni tampoc a l'hora de seleccionar les llars per a la realització dels qüestionaris filtres, i hi ha una lleu desproporció de llars vulnerables i no vulnerables.

(221) Les dades de població han estat extretes de l'Estadística Contínua de Població que publica l'INE i fan referència a la població en habitatges familiars l'1 de gener del 2024. La dada de llars prové de la mateixa font i fa referència a les llars de persones residents en habitatges familiars.

D'acord amb aquests intervals de confiança, totes les estimacions de persones i llars es donen en milers i es mostren arrodonides a la baixa i han de ser considerades únicament a títol il·lustratiu i interpretades amb les cauteles degudes.

Per estimar la població i les llars afectades s'han pres com a base les xifres arrodonides a la baixa de l'Estadística Contínua de Població de l'INE. En tots dos casos, les dades fan referència a 1 de gener de 2024 i a la població o llars residents en habitatges familiars.

En alguns casos, les dades mostrades entre parèntesis i amb un asterisc s'han recollit aquells valors que no ofereixen un grau de fiabilitat suficient perquè en analitzar el conjunt de la població no s'ha recollit cap cas relatiu a les situacions que descriuen els indicadors o bé perquè els valors recollits per a l'any 2024 són menors que 1 i suposen una variació considerable.

3. Seguiment i supervisió del treball de camp

3.1. Seguiment del treball de camp

Durant el treball de camp s'ha recollit i analitzat setmanalment la següent informació:

Quadre de comandament i seguiment:

- Seguiment del treball de camp per província/unitat mostral, amb diferents indicadors a la capçalera
- Evolució de la producció setmanal
- Entrevistes completes per entrevistador/dia
- Mostra completa per ruta i diferents indicadors a la capçalera

Tabulació bàsica de les entrevistes completes, incloent-hi el càlcul d'indicadors

Fitxer d'entrevistes completes en format SPSS

Aquesta informació setmanal ha permès fer un seguiment de la qualitat del treball de camp, així com detectar possibles desviacions als indicadors, per poder realitzar les correccions oportunes.

3.2. Protocol de supervisió

Aquest estudi ha tingut un protocol específic de supervisió, pel qual s'han supervisat:

- Entrevistes aleatòries determinades pel *programari* de supervisió de l'empresa de camp (mínim 10%), incloent-hi tots els entrevistadors (mínim del 5% d'entrevistes per entrevistador), més:
- Tots els casos en què l'entrevista no ha tingut registre de GPS.
- Totes les entrevistes amb una durada inferior a 20 minuts.
- Totes les entrevistes amb hora de començament més tard de les 21.00 h.
- Les que tinguin telèfon duplicat amb aquest o altres estudis realitzats per l'empresa de camp.
- Les dirigides des de l'equip tècnic o l'equip de coordinació per sospita de no-realització o dubtes en el protocol seguit.
- Les d'entrevistadors específics assenyalats pel client.

3.3. Qüestionari de supervisió

L'equip de supervisors ha fet servir un qüestionari específic per a aquest estudi. No obstant això, la conversa amb l'entrevistat s'ha pogut adaptar segons el seu perfil, passant d'un qüestionari estandarditzat a una conversa pròpiament dita, mitjançant la qual s'ha intentat obtenir la informació necessària per conformar el bon exercici de l'entrevistador i la informació de la informació recollida.

Així doncs, s'ha indagat sobre el contingut del qüestionari al qual ha respost la llar, per assegurar-se que s'han cobert totes les seccions, o bé sobre qüestions específiques en què hi pogués haver dubtes sobre l'exercici de l'entrevistador.

D'aquesta manera, es va fer una supervisió directa amb la persona que va contestar l'entrevista o amb una altra persona de la llar present durant aquesta (indirecta).

Es va confirmar data, adreça, durada i metodologia de l'entrevista (si es va utilitzar tauleta i si l'entrevistat va ser informat de la política de confidencialitat i protecció de dades).

Es van confirmar espontàniament les variables indicades per l'equip tècnic de l'estudi, com ara la mida de la llar i la situació laboral dels components que en formaven part.

3.4. Protocol d'anul·lació

Es van considerar entrevistes vàlides totes les que complien els requisits establerts pel protocol establert i anul·lades les que van presentar canvis no esmenables seguint el protocol (no coincideix la informació que figura amb les respostes donades per la persona a qui es realitza el qüestionari de supervisió).

Com a exemple, una vegada realitzada la supervisió, es van anul·lar entrevistes en els casos següents:

- Menys de 10 minuts registrats i la persona confirma que el temps ha estat aquest.
- Entrevistes en què els temps/horaris de realització són il·lògics i la persona entrevistada no confirma el que reflecteixen les dades.
- Nombre de membres de la llar (persones que viuen al mateix domicili i comparteixen despeses d'habitatge i alimentació) no coincideix amb el registrat a l'entrevista per als més grans de 16 anys. En cas que l'entrevistat confirmi que va comentar a l'entrevistador el nombre de membres de la llar, es contrastarà la informació amb l'entrevistador.
- Entrevistat no resideix al domicili registrat.
- Telèfons repetits.
- Metodologia errònia.

Durant tot el treball de camp, s'han realitzat un total de 12.572 entrevistes completes. S'han anul·lat 283 entrevistes perquè no complien els criteris de qualitat requerits per a aquest estudi, del total de 3.090 que han passat per l'equip de supervisió. La xifra final d'entrevistes completes vàlides és de 12.289.

Pel que fa als qüestionaris filtre, se n'han realitzat 7.523 d'addicionals (un total de 20.095 qüestionaris, filtre + completes), dels quals se n'han anul·lat 122. D'aquesta manera, el gruix de qüestionaris, filtre i principals, que són vàlids, és 19.690.

Cal ressenyar que, per a entrevistadors amb alt percentatge d'entrevistes amb dubtes raonables de bona execució, es va anul·lar tota la seva feina a l'estudi, independentment que alguna fos realitzada de forma correcta.

4. Ajustaments posteriors de la mostra obtinguda

Un cop rebut el fitxer de dades es fan diverses ponderacions per corregir la desproporcionalitat de la mostra i per ajustar la mostra obtinguda a les dades poblacionals, en passos successius. Primer, sobre el fitxer complet amb tots els formularis filtre:

1. Es calcula una ponderació per a cada secció amb l'invers de la probabilitat de selecció amb què es va seleccionar la secció, que era el nombre de llars pobres estimat a la secció.
2. Es realitza una estimació de la probabilitat de selecció de l'individu a la secció. Aquesta probabilitat depèn de l'anterior, però multiplicat pel nombre d'entrevistes de filtres completades (com més entrevistes de filtre completades, més probabilitat d'inclusió a la mostra). Per tant, l'estimació queda com a: nombre de llars pobres estimat*nombre de filtres/nombre de llars total. El coeficient de ponderació provisional (pes1) serà l'invers d'aquesta probabilitat.
3. Es calcula la suma de pes1 per estrats (províncies, illes i mostres específiques), i se'n calcula la suma per a cada estrat. Es calcula la seva suma a nivell provincial, i es calcula un coeficient provincial com la població dividit per la suma de pes1 per a cada estrat (coef_prov), definint-se $\text{pes2} = \text{pes1} * \text{coef_prov}$.

Utilitzant la ponderació calculada es calcula la proporció entre vulnerables i no vulnerables en tots els filtres a cada secció. A continuació, es realitza la ponderació al fitxer de qüestionaris complets.

1. S'aplica la ponderació obtinguda anteriorment pes2.
2. S'aplica una ponderació als qüestionaris de vulnerables i no vulnerables perquè la proporció al fitxer de qüestionaris complets sigui la mateixa que la del fitxer de qüestionaris de filtres, calculada abans, a cada secció.

3. Es realitza un calibratge del fitxer partint de la ponderació anterior, per ajustar les dades obtingudes a cada comunitat autònoma per lloc de naixement, tipus de llar, i pertinença a l'ètnia gitana.

5. Detalls del calibratge realitzat

El calibratge es realitza amb el procediment rake de SPSS. El seu objectiu és ajustar determinades variables de la mostra a les dades de fonts externes, i es realitza mitjançant un procés recursiu que va ajustant la mostra a cadascun dels marginals de les diferents variables utilitzades, fins que la mostra ponderada queda ajustada a totes les variables utilitzades.

El calibratge d'aquest fitxer és més complex del que és habitual ja que s'ha de fer a nivell de llar, no d'individu. Cada llar ha de tenir un pes, que ha de ser el mateix per a tots els individus. Per tant, no es poden utilitzar variables mesurades a nivell individual sinó de la llar. Això condiciona l'elecció de les variables i la manera de calcular-les, que ara es detalla.

Lloc de naixement

Atès que es combinarà amb diverses variables més, i que s'ha de fer en l'àmbit de llar, és preferible fer servir només dues categories. Estudiant la mostra obtinguda, s'entén que a la mostra estan sobrerrepresentats els nascuts a Amèrica i Àfrica, i infrarepresentats els europeus; els asiàtics es troben en un terme mitjà. Per tant, les dues categories per classificar els individus escollides són: nascuts a Europa i la resta.

Per classificar la llar es fa servir el lloc de naixement predominant a la llar: és a dir, quin és el lloc de naixement de la majoria dels seus membres. Si hi ha empat, és a dir, hi ha un nombre igual de totes dues categories, s'assigna a la categoria europeus. Donat el gran increment que hi ha hagut en els darrers anys del nombre de persones nascudes a l'estranger era important prendre com a referència unes dades molt recents. Per a l'any 2024 hi ha una estimació de l'INE del nombre de persones nascudes a l'estranger, però no de la seva distribució per continents. L'últim any de què es disposa de la distribució per continents és el 2023. S'han utilitzat les dades del 2023 de distribució per continents corregint-les per les dades totals d'estrangers que existeixen per al 2024.

Tipus de llar

Per a la classificació de tipus de llar s'ha combinat la seva mida i l'edat de les persones que la componen, i n'han resultat les categories següents:

- Persona sola, edat menor de 65 anys.
- Persona sola, edat més gran de 65 anys.
- Dues persones, les dues més grans de 65 anys.
- Dues persones, una de més de 65 anys.
- Dues persones, cap de més de 65 anys.
- Tres persones.
- Quatre persones.
- Cinc persones o més.

Les dades de referència són del Cens de 2021.

Pertinença a ètnia gitana

Els resultats mostrals de la variable de pertinença a ètnia gitana han estat molt inestables en les diferents enquestes FOESSA (taula 2). Això pot ser degut al fet que estan força agrupades en determinades seccions, juntament al petit percentatge que representa, tots dos factors en dificulten el mesurament amb precisió. A diferència de les altres variables, no hi ha xifres oficials de pertinença a ètnia gitana. Per augmentar l'estabilitat dels resultats, el que s'ha fet és incloure en el calibratge aquesta variable, ajustant la variable de pertinença de les llars a l'ètnia gitana a la mitjana del percentatge de llars pertanyents a l'ètnia gitana que s'han obtingut en el conjunt de les enquestes FOESSA, tenint en compte la mida de cada mostra. Aquest ajustament ha estat realitzat per a aquesta comunitat autònoma, igual que en les altres variables.

TAULA 6. Percentatge de llars pertanyents a ètnia gitana en enquestes FOESSA

	Total (%)
2024	2,3
2021	1,7
2017	0,7
2013	2,1
2009	1,2
2007	1,7
Mitjana ponderada	1,6

B. EL MESURAMENT DE L'EXCLUSIÓ SOCIAL I LA POBRESA

1. El mesurament de l'exclusió social

S'entén en aquest treball l'exclusió social com un fenomen de caràcter estructural que té a veure amb les característiques i les transformacions en tres esferes que afecten la capacitat d'integració de la societat: al mercat de treball, a les formes de convivència i a l'espai polític, especialment de les polítiques socials.

El seu caràcter multidimensional ens indica les dificultats o barreres que aquests processos generen en les persones i en les llars en tres grans eixos: la participació en la vida econòmica (bé sigui en la producció de la riquesa, bé en l'accés a la seva distribució), un eix polític relacionat amb els drets de ciutadania, tant a la participació política com a les relacions socials o de drets socials, i un eix relatiu a les relacions socials on es generen problemes d'aïllament social o relacions interpersonals perverses, de caràcter conflictiu o violent. El seu caràcter processual (l'exclusió com a procés) ens indica una dinàmica d'allunyament progressiu respecte d'un determinat model d'integració social en què es poden distingir diversos estadis

segons la intensitat (des de la precarietat o la vulnerabilitat fins a l'exclusió social més extrema), que s'expressa en l'acumulació de carències o barreres, així com en la limitació d'oportunitats en els diferents àmbits (Laparra *et al.*, 2007) **(222)**.

La proposta plantejada, prenent com a base aquesta concepció teòrica, inclou un sistema de 37 indicadors que serveixen de base per al càlcul de l'índex Sintètic d'Exclusió Social (ISES). Aquests indicadors són de caràcter binari vinculats a tres eixos fonamentals. En l'eix econòmic s'aborden qüestions relatives a la participació del producte social, fonamentalment plasmades en indicadors per mesurar la relació amb la feina i la seva qualitat, així com en qüestions vinculades als ingressos i la privació. Dins l'eix polític s'ubiquen qüestions vinculades amb els drets polítics (centrats en la participació política) i els drets socials (centrats en l'educació, l'habitatge i la salut). El tercer i darrer eix és el vinculat a les relacions socials, que s'acosta al conflicte social (centrat en conflictes familiars, conductes asocials i conductes delictives) i a l'aïllament social (centrat en la manca de suports familiars, la presència de conflictes veïnals i la institucionalització). Es cobreixen així les principals qüestions desenvolupades en la literatura internacional en relació amb les reflexions teòriques sobre l'exclusió social. El sistema proposat té en compte indicadors «restrictius» en la seva definició, pensats per detectar situacions que suposin per si soles dificultats greus en la vida de les persones.

Fruit de les revisions metodològiques realitzades en les edicions anteriors i de l'homogeneïtzació en el sistema d'agregació dels indicadors, els resultats presenten lleugeres variacions respecte dels que s'havien aportat les edicions anteriors. Més enllà de la precisió de la dada, s'ha valorat que l'important era retre compte de la tendència i garantir que la comparació es feia de la millor manera possible.

Els 37 indicadors d'exclusió prescindeixen, per a l'agregació, dels valors perduts. Cadascun identifica els casos *detectats que presenten cadascun dels 37 problemes* per no perdre gaires casos en el sistema d'agregació de l'ISES. Tanmateix, s'ha aportat també una estimació del volum de llars afectades per cada problema en el conjunt de la societat, cosa que implica considerar els valors perduts com a tals i fer aquestes estimacions sobre el total de casos vàlids en cada indicador.

(222) Laparra, Miguel, Anna Obradors, Begoña Pérez, Manuel Pérez Yruela, Victor Renes, Sebastià Sarasa, Joan Subirats, i Manuel Trujillo. 2007. «Una propuesta de consenso sobre el concepto de exclusión Implicaciones metodológicas». Revista Española del Tercer Sector 5.

2. El càlcul de l'ISES i dels nivells d'exclusió social (223)

L'objectiu que es persegueix amb la generació d'un índex de l'exclusió social és sintetitzar les diferents situacions d'exclusió de les llars en diverses dimensions. El sistema d'indicadors de FOESSA i el mètode de càlcul de l'ISES han evolucionat sensiblement a través de les diferents edicions de l'EINSFOESSA. A continuació es presenten les principals modificacions que s'han implementat.

A la sèrie anterior EINSFOESSA 2007, 2009, 2013 i 2018, el sistema estava format per 35 indicadors distribuïts en 8 dimensions de la següent manera:

- D'ocupació de l'1 al 6
- De consum del 7 al 8
- De participació política del 9 al 10
- D'educació de l'11 al 13
- D'habitatge del 14 al 21
- De salut del 22 al 27
- De conflicte social del 28 al 32
- D'aïllament social del 33 al 35

A l'hora de donar un pes específic a cadascun dels indicadors, es va optar per utilitzar l'invers de les freqüències ($1/f(x)$) com a punt de partida. S'entenia així que, com més estricte és el llinar en un indicador, menor és la freqüència d'aquest i, per tant, més gran la gravetat del problema o mancança recollida. L'Índex Sintètic d'Exclusió Social (ISES) es construïa amb aquestes dades de manera que la puntuació mínima per a un individu era 0 i la mitjana per al conjunt de la societat era igual a 1, depenent de la puntuació màxima de l'acumulació d'indicadors en el pitjor dels casos. El mínim és sempre 0, la mitjana és tendent a 1 i el màxim depèn de la distribució.

A partir de l'edició del 2021, s'ha decidit fer una revisió del sistema d'indicadors de FOESSA, prenent com a base la mateixa concepció teòrica. Canvis, tots ells, que s'han aplicat a una nova sèrie a partir del 2018, de manera que es puguin continuar analitzant els canvis sense biaixos metodològics.

(223) Fernández Maíllo, Guillermo. 2019. VIII Informe Foessa sobre exclusión y desarrollo social en España. Madrid: Fundació FOESSA. Laparra, Miguel i Begoña Pérez Eransus. 2010. «El primer impacto de la crisis en la cohesión social en España». Lorenzo, Francisco. 2014. VII Informe sobre exclusión y desarrollo social en España. Madrid: Fundació FOESSA.

S'han introduït una sèrie de canvis en alguns enunciats per donar compte millor de la seva concreció actual, a més, s'han inclòs dos nous indicadors al sistema que ja suma 37 indicadors. D'una banda s'introdueix l'indicador 36 «Acumulació de deutes: llar amb endarreriments en els pagaments de subministres» en la dimensió d'exclusió del consum, en l'eix econòmic. I, d'altra banda, s'introdueix l'indicador 37 «Llar amb sustentador principal actiu en inestabilitat laboral greu en un any (3 o més contractes, 3 o més empreses, 3 o més mesos aturat)» en l'eix econòmic, en la dimensió exclusió de l'ocupació.

D'altra banda, la nova sèrie que s'inicia el 2021 però que s'aplica per a les edicions des del 2018, la ponderació de cada indicador es comença a calcular sobre la base de l'Anàlisi de Correspondències Múltiples (ACM) **(224)**.

Els resultats d'introduir aquest nou mètode de ponderació basat en l'ACM reflecteixen una imatge general força similar en el conjunt, i suposen un lleuger empitjorament del diagnòstic general sobre la incidència de l'exclusió social a Espanya, millorant a més la sensibilitat per a la comparació entre els diferents grups socials, tal com s'ha demostrat en anteriors anàlisis. (Laparra, Zugasti Mutilva, i García Lautre, 2021) **(225)**.

L'avantatge principal és comptar amb un nou sistema, més rigorós i amb un suport estadístic més robust, que legitima les anàlisis anteriors, corregint algunes de les disfuncionalitats que apareixien amb el sistema anterior.

2.1. L'ACM com a tècnica per a l'obtenció d'un indicador d'exclusió

L' **Anàlisi de Correspondències Múltiples (ACM)** sorgeix com una extensió de l'**Anàlisi de Correspondències Simples (ACS)**, permetent l'anàlisi de més de dues variables categòriques (qualitatives) simultàniament. L'ACM (també l'ACS) pertany a la família de **tècniques factorials** i està íntimament relacionada amb

(224) FOESSA (2022). Metodologia de l'Enquesta EINSFOESSA i qüestionaris (pàgines 631-679) en Evolución de la cohesión social y consecuencias de la COVID-19 en España. Col·lecció Estudis 50.

(225) Laparra, Miguel, Nerea Zugasti Mutilva, i Ignacio García Lautre. 2021. «The multidimensional conception of social exclusion and the aggregation dilemma: a solution proposal based on multiple correspondence analysis». Social Indicators Research 158(2):637-66.

l'**Anàlisi de Components Principals (ACP)** que persegueix els mateixos objectius, però per a variables de tipus quantitatiu.

El fonament de les tècniques factorials és obtenir un espai de dimensió reduïda (format pels factors o eixos factorials) on poder representar la informació que conté una taula de dades de grans dimensions l'anàlisi directa de les quals és impossible. Simplificant els termes, l'objectiu d'una tècnica factorial consisteix a generar «mapes» en què es representa la informació original (molt complexa) tenint en compte que sempre hi haurà certa pèrdua d'informació. Aquests mapes, que mostren les relacions i diferències més clares i rellevants en les dades, serveixen per estudiar la possible existència de patrons de comportament.

2.1.1. Els factors o eixos factorials en ACM

Els factors d'ACM són variables artificials, **combinació lineal de les modalitats de les variables qualitatives analitzades que permetran obtenir una puntuació factorial per a cada individu i també una puntuació factorial per a cada modalitat analitzada.**

En ACM, cada factor és una combinació lineal de totes les categories de les variables qualitatives analitzades. El que distingeix cada factor és que el pes, o importància, de cada modalitat en un factor és diferent.

El pes o la importància de cada modalitat en un factor ve determinat per la contribució que té una modalitat a la inèrcia total d'una taula (a la informació que conté la taula). Es pot dir que, en ACM, una modalitat tendirà a tenir més pes o importància en la formació d'un factor com més diferent sigui el seu comportament respecte de la resta de modalitats. Les modalitats amb més pes tendeixen a ser modalitats de resposta elegides amb freqüències baixes que diferencien bé els individus (no han estat escollides a l'atzar).

Els factors s'obtenen de forma seqüencial, és a dir, el primer factor és el que recull la màxima informació de la taula de dades (inèrcia total o variància total). El segon factor és el que recull màxima informació restant i, a més, és ortogonal (perpendicular) al primer. I així successivament. Evidentment, com més gran és l'ordre del factor, menys informació recull i, per tant, menys interès té la seva anàlisi.

En ACM (també en ACP), la selecció dels dos primers factors és crucial ja que són els dos factors que més informació recullen. Amb els dos primers factors s'obtenen representacions d'individus i modalitats (anomenats mapes o plànols factorials). Els factors de rang superior se solen deixar per a anàlisis més específiques sobretot en aquelles anàlisis en què els dos primers factors no captin prou informació (inèrcia) de les dades.

2.1.2. Coordenades factorials en ACM

Un cop obtingut un factor, **cada individu tindrà una puntuació (coordenada) factorial** que ve donada per les respostes que ha donat a les diferents modalitats ponderades pel pes de cada modalitat. Si un individu té un perfil de respostes que coincideix amb les modalitats que tenen més pes en un factor tindrà una puntuació (coordenada) allunyada de zero (en sentit positiu o negatiu). La representació en mapes factorials de les coordenades de les modalitats en els dos primers factors proporciona, per tant, una eina molt poderosa per entendre el comportament de dades, és a dir, per esbrinar quines modalitats estan més associades entre si o quines es comporten de manera més oposada entre si. Sense ànim de ser exhaustiu, hi ha tres pautes bàsiques per a la interpretació de la posició de les modalitats en el pla factorial principal (factor 1 i 2):

- S'interpreten les modalitats que apareixen allunyades de l'origen de coordenades ja que són les modalitats «diferenciadores» entre individus i que contribueixen més a la formació dels eixos.
- Dues modalitats de diferents variables que apareixen properes al pla principal es diu que estan associades positivament, és a dir, que han estat seleccionades per individus amb perfils similars (en molts casos, pels mateixos individus).
- Dues modalitats de diferents variables que apareixen en posicions oposades al pla principal es diu que estan associades negativament, és a dir, que han estat seleccionades per individus amb perfils oposats (en molts casos, per individus diferents que en aquestes modalitats han respost de forma contrària).

2.1.3. L'ACM dels indicadors d'exclusió de l'Enquesta FOESSA (2024)

El punt de partida de l'anàlisi d'exclusió el 2024 és una taula d'una dimensió realment elevada, de l'ordre de 31.000 individus (llars ponderades) i un total de 37 va-

riables (indicadors d'exclusió). Cada indicador d'exclusió té dues modalitats (SÍ/NO), per la qual cosa en total s'analitzen 74 modalitats de resposta.

El resultat de l'ACM final ve donat per 29 indicadors d'exclusió (58 modalitats) ja que 8 indicadors (16 modalitats) presenten una freqüència de respostes «sí» extremadament baixa (inferior al 2%). La presència de modalitats de freqüència «rara» pot distorsionar l'ACM, per la qual cosa la pràctica habitual sol no tenir-los en compte en la formació dels factors (no formaran la combinació lineal que genera el factor). Tot i això, és possible obtenir les coordenades factorials d'aquestes 16 modalitats i incloure-les en l'anàlisi de l'estructura de les dades.

Les modalitats diferenciadores (amb coordenades elevades en valor absolut) són respostes «no» als indicadors d'exclusió, mentre que les modalitats amb respostes «sí» (escollides per unes freqüències molt més altes) seran més properes a zero i menys determinants en l'anàlisi.

L'anàlisi de les coordenades de les modalitats en el pla factorial principal (factors 1 i 2) permet observar quines modalitats són més diferenciadores, quines s'associen entre si de manera positiva o de forma negativa (relacions oposades). En aquest pla, també és possible obtenir les coordenades d'altres modalitats (denominades suplementàries) d'altres variables qualitatives que enriqueixin la interpretació del pla i l'anàlisi de les dades. No és l'objectiu d'aquest text interpretar detalladament aquest plànol, que es deixa per a un informe posterior.

2.1.4. Obtenció d'un índex d'exclusió a partir del primer factor de l'ACM

El primer factor de l'ACM és una variable quantitativa les puntuacions de la qual (coordenades) reflecteixen clarament un major grau d'exclusió de les llars analitzades. A aquesta conclusió, s'hi arriba fàcilment, ja que les modalitats amb més coordenada negativa en el factor 1 (són modalitats de resposta «sí») que indiquen la presència d'algun factor d'exclusió mentre que les modalitats de resposta «no» a penes tenen coordenada (lleugerament positiva). La major o menor coordenada d'una modalitat «sí» en el primer factor dependrà de com en sigui, de diferenciadora, aquesta modalitat en relació amb les respostes donades pel conjunt de llars. Cal recordar que els factors són variables artificials que s'han construït maximitzant la variabilitat (inèrcia) que contenen les dades.

2.1.5. Classificació de llars i persones amb diferents intensitats d'exclusió social

A partir d'aquí, es planteja la qüestió de classificar les llars i les persones amb diferents intensitats d'exclusió social. Aquelles llars que no tenen cap indicador afectat i l'ISES del qual és igual a 0 es consideren en situació d'integració plena. Partint de l'esmentada premissa que les qüestions detectades pels indicadors són ja de per si de gravetat, es considera que aquelles llars amb algun indicador, i que tinguin un ISES al voltant de la mitjana ($0 < \text{ISES} < 2$), es troben en situacions en què hi ha algun problema, però que són estadísticament normals i no es desvien, per tant, gaire del model. Es cataloguen, aleshores, com a llars en situacions d'integració precària. De manera similar a les anàlisis de pobresa monetària, aquí, les llars més allunyades de la mitjana ($\text{ISES} > 2$), amb el doble de problemes, es catalogaven en situacions d'exclusió social. S'ubiquen a l'exclusió moderada aquelles que tenen un ISES més gran que el doble de la mitjana de la societat ($2 > \text{ISES} < 4$) i a la severa aquelles l'ISES dels quals duplica la corresponent a les llars en situacions d'exclusió social moderada ($\text{ISES} > 4$). De la mateixa manera que els llindars de pobresa monetària, la classificació en aquests quatre grups no deixa de ser arbitrària. Això hauria de portar a considerar-la amb compte, utilitzant l'ISES (sense intervals) com a informació rellevant en la comparació entre individus i grups i com a visualització dels espais i les distàncies socials en el conjunt de la societat.

2.2. Actualització de les tres darreres edicions a la nova sèrie de l'EINSFOESSA

En aquesta edició, les matrius de dades dels anys 2018 i 2021 han estat adaptades a la nova sèrie de l'EINSFOESSA 2024 basada en el sistema d'Anàlisi de Correspondències Múltiples i, per tant, són les que es poden manejar de manera comparativa.

Les tres edicions de l'EINSFOESSA han estat construïdes amb el mateix mètode basat en l'Anàlisi de Correspondències Múltiples per al càlcul dels pesos dels indicadors d'exclusió social de FOESSA que va ser iniciat a l'edició 2021, ancorant els pesos l'any 2018.

Aquesta modificació dels pesos de l'ACM proporciona continuïtat analítica a la sèrie de les tres edicions i consolida la sensibilitat dels indicadors per registrar els canvis socials i l'estabilitat del sistema per adaptar-se a les dinàmiques de l'exclusió social.

En conseqüència, cal precisar que les edicions de 2018 i 2021 de la nova sèrie han tingut un ajustament mínim en el mètode de càlcul de l'indicador 35 i, per tant, la freqüència dels intervals de l'ISES ha patit una variació molt lleu. Això provoca que les dades de l'ISES siguin molt semblants, però no iguals a les publicades el 2022. El canvi aplicat a les matrius de dades dels anys 2018, 2021 i 2024 ha consistit que en l'indicador 35 (Llar amb persones que han estat en institucions: hospitals i pisos penitenciaris, per a transeünts o dones) s'ha ampliat la referència temporal en les 3 enquestes (2018, 2021 i 2024), identificant els casos que han estat atesos «alguna vegada a la vida' en aquests centres», augmentant així la capacitat de detecció.

A més de la modificació de l'indicador 35, aplicat també a la nova sèrie per al 2018 i el 2021, de manera que es puguin continuar analitzant els canvis sense biaixos metodològics, també s'han introduït alguns canvis menors en altres indicadors per motius diversos, però només per al 2024:

- Indicador 9 (Llar amb adults sense dret de vot): s'actualitza la llista de països amb acord de reciprocitat i s'hi incorpora el Regne Unit, que desapareix dels països de la UE. També s'hi incorpora Corea aquest any.
- Indicador 13 (Llar amb alguna persona de més de 69 anys amb menys de 5 anys d'escolarització): el 2024 s'aplica el criteri per a totes les persones de 69 anys endavant, que és tenir almenys 5 anys d'escolarització. No es modifiquen les bases del 2021 i 2018.
- Indicador 16 (Llar amb situacions d'insalubritat: humitats, brutícia i olors): s'incorporen les plagues.
- Indicador 20 (Llar amb persones de mobilitat reduïda i amb barreres arquitectòniques): s'introdueix una nova malaltia incapacitant (trastorns en el neurodesenvolupament) per als menors de 18 anys. A més, es consideren no només les barreres arquitectòniques a l'habitatge, sinó també si existeixen a l'edifici (cosa que podria estar implícita anteriorment).
- Indicador 26 (Llar amb algú malalt greu o crònic que no ha rebut assistència mèdica per a aquesta malaltia en un any): s'introdueix una nova malaltia greu: trastorns en el neurodesenvolupament.

3. El mesurament de la pobresa

El mesurament de la pobresa es fa seguint un enfocament metodològic estàndard als instituts d'estadística de la Unió Europea, basant-se per tant en la línia de la pobresa relativa, calculant sobre la base de la variable monetària dels ingressos, i tenint en compte les unitats de consum de la llar i les escales d'equivalència.

Per al càlcul concret de la pobresa a les llars s'ha processat la informació de la manera que s'exposa a continuació.

Primer a la base de dades d'individus s'hi afegeixen els ingressos recollits a les variables que indiquen els ingressos per activitat econòmica (E64_1 fins a E64_n). A més, s'han retirat els individus on hi havia la resposta de «no ho sap, no contesta» (NS/ NC).

En segon lloc i en la mateixa base de dades, s'han afegit les variables on un individu han cobrat alguna prestació (E68_1 fins a E_68_n). Igual que en les variables anteriors, s'han retirat els individus que han contestat «NS/NC» en alguna d'elles.

Seguidament, a la base de dades de les llars, s'hi han sumat les variables que recullen altres tipus d'ingressos. Són les 9 variables següents:

- E69A. Rendes del capital mobiliari (estalvi, accions, plans de pensiones, etc.)
- E69B. Rendes del capital immobiliari (lloguer de pisos, terres, etc.)
- E69C. Cobrament d'assegurances, indemnitzacions, etc.
- E69D. Altres transferències ocasionals (herències, premis, etc.)
- E69E. Pagues extraordinàries (només si no estan incloses en els ingressos per treball)
- E69F. Devolució d'IRPF Renda 2022
- E69G. Pensió alimentària i/o compensatòria procedent de l'excònjuge (efectiva)
- E69H. Ajuts de familiars o amistats (de forma regular)
- E69I. Altres ingressos (indemnització per acomiadament, etc.)

S'han retirat les llars on en les 7 variables primeres apareixen a la mateixa llar almenys dues respostes amb NS/NC. També s'han retirat les llars en què apareix almenys 1 NS/NC en alguna de les dues últimes.

A la suma total dels tres blocs es retiren les llars on l'enquestador ha considerat que les dades econòmiques no són fiables (U5E).

Així, doncs, la suma total menys les llars retirades, bé per les NS/NC, bé per no ser fiables per a l'enquestador, és la quantitat que s'utilitza per definir la pobresa moderada (60% de la mitjana equivalent) i la pobresa severa (30% de la mitjana equivalent). En tots dos casos s'utilitza l'escala d'Oxford modificada (1 per al primer adult, 0,5 per a les persones següents de 14 anys i més, i 0,3 per a cadascun dels menors de 14 anys).

En aquesta edició s'ha considerat oportú utilitzar el llindar de pobresa estable en euros constants ancorat al 2018 per fer més evidents els canvis reals en les condicions de vida. Les freqüències relatives d'aquests indicadors i la seva afecció a l'ISES han estat recalculades per als anys 2018, 2021 i 2024.

En definitiva, els llindars utilitzats per calcular les taxes de pobresa tant relativa com severa han estat ancorats en el 2018. Això significa que el llindar utilitzat per calcular la taxa de pobresa severa (40% de la mitjana d'ingressos) i la taxa de pobresa relativa (60% de la mitjana) calculades, tant per al 2021 com per al 2024, s'han ancorat en els valors de l'any 2018, respectivament 5.658,9 € i 8.488,4 € per unitat de consum.

Aquesta modificació dels llindars ha afectat el càlcul de tres indicadors:

- Indicador 7: Pobresa severa 40% mitjana (5658,9) ancorada en el 2018
- Indicador 21: Despeses de l'habitatge excessives. Amb F87 40% mitjana 2018 (5658,9)
- Indicador 27: Llar que ha deixat de comprar medicines, seguir tractament o dietes per problemes econòmics, mitjana ancorada en el 2018 (8488,4)

Metodologia emprada al capítol 6 per mesurar el capital social: Anàlisi de Correspondència Múltiple (ACM)

Al capítol 6 hem fet una anàlisi de clústers mitjançant HCPC (Hierarchical Clustering on Principal Components) amb el paquet FactoMineR de R, a partir de les dades corresponents a Catalunya de l'enquesta EINSFOESSA 2024. En el procés s'han utilitzat variables relacionades amb la salut (C21 i C22) i la freqüència (I126 i I127). A més, es van incorporar variables quantitatives suplementàries —l'índex

sinètic d'exclusió social, l'acumulació d'indicadors de vulnerabilitat i el llindar de pobresa moderada 60 %—. Algunes variables es van tornar a codificar per reduir el nombre de respostes espúries, com ara «No contesta», «No sap», i també es van agrupar les respostes de les variables l126 i l127 en categories generals per facilitar l'anàlisi («Alta freqüència» versus «Baixa freqüència» per a la freqüència de relacions i «Bones» versus «Dolentes» pel que en fa a la qualitat).

L'ACM va reduir la dimensionalitat de les dades a un conjunt d'eixos. Les primeres cinc dimensions expliquen el 59,24 % de la variància total (Dim. 1: 15,61 %, Dim. 2: 14,66 %, Dim. 3: 11,67 %, Dim. 4: 9,36 %, Dim. 5: 7,94 %) i van ser la base que es va utilitzar per a la classificació..

TAULA 6. Índex sinètic d'exclusió social per clústers

	Mediana	Mitjana	SD
Clúster 1	1,6	2,2	1,3
Clúster 2	0,6	1,2	1,7
Clúster 3	1,1	1,8	2,08
Clúster 4	1,7	2,3	1,18

Kruskal-Wallis = 64.603, df = 3, p-value = 6.1-e14

C. METODOLOGIA PER AL DESENVOLUPAMENT DEL CAPÍTOL 8 SOBRE LA TRANSMISSIÓ INTERGENERACIONAL DE LA POBRESA

La font principal per a l'estudi de la transmissió intergeneracional de la pobresa ha estat l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV), ja que constitueix la referència per a l'estudi de la pobresa a Espanya. L'enquesta és representativa a escala nacional, així com per a algunes de les comunitats autònomes més grans, com és el cas de Catalunya.

La mostra utilitzada per a aquest capítol es compon d'11.398 entrevistats entre 25 i 59 anys residents a llars privades a Catalunya en el moment de l'entrevista **(226)**. S'exclouen, per tant, els molt joves i les persones de 60 anys i més, als quals no se'ls pregunten les qüestions relatives a origen familiar. S'exclouen, a més, aquelles persones que no resideixen en llars privades i, per tant, algunes de les formes

(226) Es tracta de les generacions que van néixer entre els anys 1964 i 1998, aproximadament.

més extremes de pobresa, com ara la situació de les persones sense llar que no formen part de la mostra. Tot i que aquest col·lectiu constitueix una part molt petita de tots els que es troben en situació de pobresa, és una limitació que cal reconèixer dels estudis basats en l'ECV.

Estudiar processos de transmissió intergeneracional demana conèixer, d'una banda, la situació actual de les persones, i de l'altra, les condicions en què van créixer. Les dades d'enquestes panel, que recullen informació sobre les mateixes persones al llarg de la vida, són la millor manera d'obtenir aquesta informació. Tanmateix, comporten un procés llarg i costós, i actualment no hi ha al nostre país bases de dades que continguin aquest tipus d'informació. Es recull, a més, informació sobre el nivell educatiu dels pares i les mares dels entrevistats, la situació laboral dels dos progenitors, la situació econòmica de la llar, la composició de la llar, les característiques del municipi de residència, així com també el règim de tinença. Totes les preguntes es refereixen al moment del temps que l'enquestat o enquestada tenia 14 anys d'edat.

Aquestes preguntes es van incloure en tres onades de l'enquesta: 2011, 2019, 2023 (227). Això ens permet, juntament amb les dades de la situació actual dels entrevistats, examinar processos de transmissió intergeneracional en diferents moments del cicle econòmic: en període de crisi (2011) i dos períodes de creixement (2019 i 2023). La comparació d'aquests darrers anys permet identificar canvis en els patrons de transmissió de la pobresa que podrien haver-se donat en la darrera dècada com a resultat de transformacions al mercat laboral o el de l'habitatge, entre altres variables contextuais importants.

Complementem aquesta anàlisi amb dades de l'Enquesta sobre Integració i Necessitats Socials de la Fundació FOESSA (EINSFOESSA) a les onades de 2018 i 2024, en què també es recull informació sobre la situació econòmica dels entrevistats a l'adolescència i altres factors de referència en la transmissió de les desigualtats. Aquesta font ens permet, a més, estendre la nostra anàlisi per considerar l'exclusió social.

(227) També es va incloure alguna d'aquestes preguntes a l'edició del 2005.

Glossari

Bretxa digital

La bretxa digital fa referència a les desigualtats que es donen en l'accés, l'ús i l'aprofitament de les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) entre la població. Es considera que es troben en situació de bretxa digital aquelles persones que no tenen accés a algun d'aquests tres elements: disposar d'una connexió il·limitada de dades (per cable o wifi —propi—), tenir un dispositiu amb connexió a internet (telèfon mòbil, tauleta o ordinador) i comptar amb alguna persona a la llar amb les competències digitals necessàries per fer tràmits a través d'internet.

Privació material i social severa

La privació material i social severa fa referència a la situació d'aquelles persones que viuen en condicions de manca d'accés a determinats recursos. Aquest indicador es calcula de manera separada per a cada membre de la llar i a partir de 13 ítems o components: set es defineixen a nivell de llar, de manera que són comuns al conjunt de persones que en formen part, i els sis restants es defineixen a nivell personal, essent diferents per a cada persona (quan aquesta té 16 anys o més; en el cas de les persones menors, els valors d'aquests sis elements s'imputen a partir dels valors recollits per als membres de la seva llar de 16 anys o més).

Concretament, es considera que una persona es troba en situació de privació material i social severa quan es veu afectada per almenys set dels tretze elements de privació que conformen l'indicador.

D'aquesta manera, les limitacions o privacions definides a nivell de llar són: poder marxar de vacances almenys una setmana a l'any; consumir carn, pollastre o peix com a mínim cada dos dies; poder mantenir l'habitatge a una temperatura adequada; tenir capacitat per afrontar despeses imprevistes; haver tingut endarreriments en el pagament de les despeses relacionades amb l'habitatge principal o en compres a terminis en els darrers 12 mesos; poder disposar d'un automòbil; i substituir mobles malmesos o vells. Alhora, els elements definits a nivell personal són: substituir roba malmesa per una de nova; tenir dos parells de sabates en bon estat; poder reunir-se amb amistats o família per dinar o prendre alguna cosa almenys un cop al mes; participar regularment en activitats de lleure; poder destinar una petita quantitat de diners en un/a mateix/a; i disposar de connexió a internet.

La privació material i social severa substitueix l'indicador de "privació material severa" utilitzat a l'EINSFOESSA 2021, que estava format per 9 elements de privació. A més de les noves incorporacions, cal assenyalar que desapareixen de la llista de privacions la disponibilitat de telèfon, televisor o rentadora.

DEGURBA (Degree of Urbanisation)

Es tracta de la classificació la metodologia i dades de la qual es poden consultar a <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/local-administrative-units>. Promoguda per Eurostat, aquesta classificació s'aplica a totes les unitats administratives locals de la UE a partir de criteris de dimensions i densitat de població, diferenciant tres tipus de municipis: ciutats i àrees densament poblades; ciutats i suburbis de densitat intermèdia, i zones rurals escassament poblades.

Ocupació d'exclusió

S'hi inclouen situacions en què no hi ha cobertura de la Seguretat Social i també determinades ocupacions que sovint són considerades com a «marginals» dins l'estructura ocupacional (venedors a domicili, venda ambulant marginal, treballadores de la llar no qualificades, peons agrícoles eventuais –temporers–, recollida de cartró i altres residus, repartiment de propaganda i mendicitat).

Índex de Gini

L'índex de Gini mesura la desigualtat en la distribució de la renda entre les persones d'una regió en un període de temps determinat. Els seus valors oscil·len entre 0 i

100, on 0 equivaldria a una economia amb equitat perfecta (totes les persones tenen la mateixa renda), i on la desigualtat s'incrementa a mesura que s'apropa a 100.

Inestabilitat laboral greu

Indicador que recull les persones sustentadores principals que han tingut tres o més contractes, en tres o més empreses, o tres mesos o un període superior de desocupació durant l'any anterior.

Principal persona sustentadora

A efectes conceptuals, s'ha considerat com a persona sustentadora principal aquella major de 16 anys que aporta la principal font d'ingressos a la llar, independentment que sigui mitjançant la retribució del seu treball o essent titular d'una prestació o un altre tipus de protecció social. Si la persona que més diners aporta per fer front a les despeses comunes de la llar no en forma part, es considera sustentadora aquella persona membre de la llar que rep les aportacions econòmiques destinades a cobrir les despeses de la llar. En cap cas, la persona sustentadora principal pot ser servei domèstic, convidada o hoste.

Relació S80/S20

Aquest indicador de desigualtat expressa el quocient entre els ingressos totals percebuts pel 20% de persones amb uns ingressos equivalents més alts i els percebuts pel 20% amb els ingressos equivalents més baixos.

Renda mediana equivalent

La renda mediana equivalent és el valor que, ordenant la renda de les unitats de consum de menor a major, deixa la renda obtinguda pel 50% d'aquestes per sota d'aquest valor i a l'altre 50% per sobre. La renda mediana ofereix una millor representació del nivell de vida que la renda mitjana, ja que la distribució de la renda tendeix a ser asimètrica, amb uns valors molt elevats en els grups de rendes altes, cosa que fa que els valors mitjans resultin més elevats.

Risc de pobresa

La taxa de risc de pobresa, també anomenada de baixos ingressos o de pobresa relativa, expressa la proporció de persones que viuen en llars amb uns ingressos anuals nets inferiors al 60% de la mediana per persona equivalent. La mediana és aquell valor que, ordenant tots els individus de menor a major ingrés, deixa la meitat d'aquests per sota d'aquest valor. La conversió dels ingressos nets d'una llar en ingressos per persona equivalent es realitza utilitzant l'escala de l'OCDE corregida, que pondera la primera persona adulta de la llar amb un 1, la resta de persones adultes amb 0,5 i les menors de 14 anys amb 0,3.

Es tracta d'un indicador relatiu de pobresa i, per tant, es considera que una persona és pobra quan es troba en una situació de desavantatge econòmic respecte de la resta de persones del seu entorn.

Pobresa severa

Aquesta taxa expressa el percentatge de persones que viuen en llars que compten amb uns ingressos anuals nets inferiors al 40% de la mediana per persona equivalent.

Taxa d'activitat

La taxa d'activitat expressa el percentatge que representa la població activa més gran de 16 anys (persones ocupades o en cerca activa d'ocupació) sobre el total de la població de 16 anys i més. L'indicador pren com a punt de partida les dades de l'Enquesta de Població Activa (EPA).

Taxa d'ocupació

La taxa d'ocupació reflecteix el percentatge de persones que es troben ocupades respecte al total de persones en edat laboral. Per persones ocupades s'entenen totes aquelles de 16 o més anys que, durant la setmana de referència per a la realització de l'Enquesta de Població Activa (EPA), comptaven amb una feina per compte d'altri o exercien una activitat per compte propi (incloent-hi les persones empresàries, les que treballen de manera independent, les que pertanyen a cooperatives en què treballen i les persones treballadores familiars no remunerades).

Taxa de non take-up

La taxa de non take-up fa referència al percentatge de persones que, tot i tenir dret a percebre una prestació, un servei públic o un programa social, no el sol·liciten o no l'utilitzen, respecte al total de persones amb dret a aquesta prestació, servei o programa. Entre els principals motius d'aquesta manca d'ús o sol·licitud hi ha les dificultats d'accés a la informació, les barreres administratives o l'estigma que això suposa. El concepte de non take-up al·ludeix, per tant, a una infrautilització de prestacions, serveis públics o programes socials per part de persones que compleixen els requisits d'elegibilitat, un fenomen que en limita el potencial i l'efectivitat.

Taxa d'atur

La taxa d'atur (o desocupació) expressa el percentatge de persones que es troben en situació de desocupació respecte al total de la població activa (persones ocupades o en recerca activa de feina). Per persones aturades s'entenen aquelles de 16 o més anys que, durant la setmana de referència per a la realització de l'Enquesta de Població Activa (EPA), han estat sense feina, disponibles per treballar i buscant activament ocupació. L'EPA també considera aturades les persones que ja han trobat una feina però que encara no s'hi han incorporat.

Taxa d'atur de llarga durada

La taxa d'atur (o desocupació) de llarga durada expressa el percentatge de persones que porten com a mínim 12 mesos buscant feina i que no han treballat en aquest període, respecte al total de la població activa (persones ocupades o en recerca activa de feina).

Tipologia ETHOS (European Typology on Homelessness and Housing Exclusion)

Tipologia europea desenvolupada per FEANTSA que identifica tretze perfils diferents de situacions de sensellarisme i exclusió residencial agrupats en quatre tipus generals:

Sense sostre: persones que viuen a l'espai públic. Persones que pernocten en un alberg i passen la resta del dia a l'espai públic.

Sense llar: persones que resideixen en recursos públics/privats on són acollides i/o acompanyades.

Habitatge insegur: persones que viuen sense títol legal habilitant, amb risc de violència de gènere, o amb notificació de desallotjament de l'habitatge.

Habitatge inadequat: persones que viuen en estructures temporals o barraques, en llocs no adequats segons la normativa d'habitabilitat de cada territori o de manera massificada (hacinament).

Llindar de pobresa estatal i llindar autonòmic

Les taxes de risc de pobresa que provenen de l'Enquesta de Condicions de Vida (ECV) han estat calculades de dues maneres: a partir del llindar estatal i a partir del llindar de cada comunitat autònoma. El llindar estatal és el que s'obté considerant la mediana de la distribució dels ingressos equivalents de tota la mostra, mentre que per al càlcul dels diferents llindars autonòmics només es considera la distribució dels ingressos dins de cada comunitat autònoma.

La taula següent resumeix, amb les dades de l'ECV de 2024 (que en tot cas fan referència a 2023), les taxes de risc de pobresa i de pobresa severa de les diferents comunitats autònomes segons els dos llindars.

Les diferències que s'hi poden observar s'han d'entendre en el sentit que amb el llindar estatal es poden establir comparacions entre comunitats autònomes, mentre que, en la columna referida als llindars autonòmics, cadascun d'aquests només s'ha d'interpretar en funció de la realitat de la pròpia comunitat autònoma, atès que, com s'ha dit anteriorment, aquest només s'ha calculat a partir dels ingressos de la població que hi viu

%	Taxa de risc de pobresa		Taxa de pobresa severa	
	Llindar estatal	Llindar autonòmic	Llindar estatal	Llindar autonòmic
Andalucía	29,2	20,1	12,8	8,6
Aragó	15,1	17,6	6,0	7,6
Astúries	15,6	18,5	6,1	6,8
Illes Balears	11,3	14,5	5,4	6,8
Canàries	24,6	19,4	10,1	8,8
Cantàbria	17,3	18,2	6,8	7,1
Castella i Lleó	18,5	19,3	8,4	8,4
Castella-la Manxa	27,4	18,6	8,6	6,2
Catalunya	12,9	17,4	5,6	7,5
Comunitat Valenciana	24,8	20,3	11,4	10,3
Extremadura	27,5	18,1	9,3	6,9
Galícia	14,2	14,8	5,9	6,2
Madrid	14,3	19,4	5,6	8,2
Múrcia	26,0	19,9	11,8	9,6
Navarra	14,2	18,7	7,9	11,0
País Basc	9,4	18,4	4,6	7,4
La Rioja	19,4	18,9	6,5	6,5
Ceuta	34,6	26,0	15,6	9,5
Melilla	41,4	20,8	20,8	9,3
Espanya	19,7	--	8,4	--

Font: Enquesta de Condicions de Vida del 2024 d'INE.

